

ATHARVA VEDA

VOLUME IV

Complete Set of volumes

THE UNIVERSITY OF CHICAGO PRESS, 5 EAST 58TH STREET, CHICAGO, ILL. 60637, U.S.A.

PRINTED IN INDIA

with English Translating and Indexing

THE UNIVERSITY OF CHICAGO PRESS, 5 EAST 58TH STREET, CHICAGO, ILL. 60637, U.S.A.

THE UNIVERSITY OF CHICAGO PRESS

CHICAGO, ILL.

THE UNIVERSITY OF CHICAGO PRESS

CHICAGO, ILL.

ATHARVA VEDA

(Volume IV)

(English translation of Mantras with
Sanskrit text and transliteration)

अथर्ववेद

चतुर्थो भागः

ATHARVA VEDA

Volume IV

[K~~36~~₆a XI-XV]

अथर्ववेद

चतुर्थो भागः

[काण्ड 11-15]

English Translation

bv

Swami Satya Prakash Saraswati

and

Satyakam Vidyalkar

DAV Publication Division

Delhi-110034

About this Edition

The great reformer, Swami Dayanand who ushered in a renaissance of Indian society towards the end of 19th century had ordained that :

The vedas are the source of true knowledge. To read and understand the vedas is the supreme duty of one and all.

This is one of the ten Principles of the Arya Samaj as laid down by Swami ji. Importance and relevance of the Vedas has been succinctly said in the Upanishadas also :

वेदेन वै देवा असुराणां वित्तं वेद्यमविन्दन्त
तद् वेदस्य वेदत्वम् । (Taittiriya samhita : 1.7.4.6 तैत्तिरीय संहिता)

The Vedas are so called because each statement therein informs a man of the ideals of human life, called the Law of Righteousness, to understand which there is no better source.

To meet the need of a modern, easy to understand English translation of the Vedas, the Veda Pratishthan of DAV College Managing Committee, New Delhi had been publishing complete translation of the four Vedas in twenty-two volumes since 1977. The first edition was well produced and well received. Later as this important task slipped into inexperienced hands, quality of printing and paper became inferior while the price was unduly raised.

In the year 2008, the responsibility of publishing and propagating the Vedas has been taken over by the Publication Division of the DAV College Managing Committee. This new 2008 edition has far superior production values and is priced at less than one-third of the price it was being sold so far.

Our object is to make the Vedas easily affordable for every one who is interested in having a set of the four Vedas in his home for him and the family members to read and benefit by their divine message.

We propose to publish the Hindi translation of the four Vedas also in the near future and offer at a very moderate price. We seek your cooperation in this noble task.

Vishwa Nath
Vice President
DAV College Managing Committee

Contents

About this Edition

1. Kāṇḍa - XI	1274
2. Kāṇḍa - XII	1394
3. Kāṇḍa - XIII	1498
4. Kāṇḍa - XIV	1564
5. Kāṇḍa - XV	1614

Kāṇḍa - XI

एकादशं काण्डम्

Brahmaudana
Accompanying a rice-dish offering

XI.1.1 O Agni, be thou born; (indestructible) Aditi here, suppliant, cooks a brahman-rice-dish, adorable-sons; the seven - seers being makers, let them churn you, here together with progeny.

XI.1.2 Make ye smoke, O ye showerers, companions, ye that are aided by the unhateful (?), unto speech, this Agni fight-overpowering, having good heroes, by whom the gods overpowered the barbarians.

XI.1.3 O Agni, thou hast been born unto great heroism, unto the cooking of the brahman-rice-dish, O Jātavedas; the seven Saptarśhi seers being makers - they have given thee birth; do thou confirm to this woman wealth with all heroes.

समिद्धो अग्ने सुमिधा समिध्यस्व विद्वान्देवान्यज्ञिर्यो एह वंक्षः ।
 तेभ्यो हविः श्रपयं जातवेद उत्तमं नाकमधि रोहयेमम् ॥४॥
 त्रेधा भागो निहितो यः पुरा वो देवानां पितॄणां मर्त्यानाम् ।
 अंशाञ्जानीध्वं वि भजामि तान्वो यो देवानां स इमां पारयाति ॥५॥
 अग्ने सहस्वानभिभूरभीदसि नीचो न्युजि द्विपतः सपत्नान् ।
 इयं मात्रा भीयमाना मिता च सजातास्तै वलिहृतः कृणोतु ॥६॥
 साकं सजातैः पर्यसा सहैघ्युर्दुर्जैनां महते वीर्यायि ।
 ऊर्ध्वो नाकस्याधि रोह विष्टपं स्वर्गो लोक इति यं वर्दन्ति ॥७॥
 इयं मही प्रति गृह्णातु चर्मं पृथिवी देवी सुमनस्यमाना ।
 अथ गच्छेम सुकृतस्य लोकम् ॥८॥
 एतौ ग्रावाणौ सद्युजा युद्धि चर्मणि निर्भिन्ध्यंश्चून्त्यजमानाय साधु ।
 अवघ्नती नि जहि ये इमां पृतन्यव ऊर्ध्वं प्रजामुद्धरन्त्युद्ध ॥९॥

सन्ऽइदः । अग्ने । समऽइधा । सम । इध्यस्व । विद्वान् । देवान् । यज्ञिर्यो । आ । इह । वंक्षः ।
 तेभ्यः । हविः । श्रपयन् । जातवेदः । उत्तमम् । नाकम् । अधि । रोहय । इमम् ॥ ४ ॥
 त्रेधा । भागः । निहितः । यः । पुरा । वो । देवानाम् । पितॄणाम् । मर्त्यानाम् ।
 अंशान् । जानीध्वम् । वि । भजामि । तान् । वो । यः । देवानाम् । सः । इमाम् । पारयाति ॥ ५ ॥
 अग्ने । सहस्वान् । अभिऽभूः । अभि । इत् । अस्ति । नीचः । नि । उज्ज । द्विपतः । सऽपत्नान् ।
 इयम् । मात्रा । भीयमाना । मिता । च । सऽजातान् । ते । वलिहृतः । कृणोतु ॥ ६ ॥
 साकम् । सऽजातैः । पर्यसा । सह । पृथि । उत् । उज्ज । एनाम् । महते । वीर्यायि ।
 ऊर्ध्वः । नाकस्य । अधि । रोह । विष्टपम् । स्वऽग्नः । लोकः । इति । यम् । वर्दन्ति ॥ ७ ॥
 इयम् । मही । प्रति । गृह्णातु । चर्म । पृथिवी । देवी । सुऽमनस्यमाना ।
 अथ । गच्छेम । सुऽकृतस्य । लोकम् ॥ ८ ॥

एतौ । ग्रावाणौ । सऽद्युजा । युद्धि । चर्मणि । निः । भिन्धि । अंशन् । यजमानाय ।
 साधु । अवऽघ्नती । नि । जहि । ये । इमाम् । पृतन्यवः । ऊर्ध्वम् । प्रजाम् । उत्तम-
 रन्ती । उत् । ऊह ॥ ९ ॥

XI.1.4 Kindled, O Agni, be thou kindled with kindling (samidh); mayest thou bring hither, knowing, the worshipful gods; for them cooking (śra) the oblation, O Jātavedas, make thou this man to ascend to the highest firmament (nāka).

XI.1.5 Threefold is set down the share that is yours of old, of gods, of fathers, of mortals; know ye the portions (anśa); I share them out to you; that one that is the gods, shall set this woman across.

XI.1.6 O Agni, powerful, overcoming, thou overcomest; put down (our) hating rivals; let this measure (mātrā) being measured, and measured, make (thy) fellows tribute-bringers to thee.

XI.1.7 In company with thy fellows, be thou united with milk; urge her up unto great heroism; ascend aloft to the summit (viṣṭap) of the firmament (nāka) which they call by the name heavenly world.

XI.1.8 Let this great one (mahī) accept the hide, the divine earth, with favouring mind, then may we go to the world of the well-done.

XI.1.9 Join thou on the hide these two allied stones, split apart the shoots (anśu) successfully for the sacrificer; smiting down, smite them that would fight her; bearing up thy progeny aloft, lift up.

गृहाण प्रावाणौ सकृती वीर हस्त आ ते देवा यज्ञिया यज्ञमगुः ।
 त्रयो वरा यत्तमांस्त्वं वृणीषे तास्ते समृद्धीरिह राधयामि ॥१०॥
 इयं ते धीतिरिदमुं ते जनित्रं गृहातु त्वामदितिः शूरपुत्रा ।
 परा पुनीहि य इमां पृतन्यवोस्यै रयिं सर्ववीरं नि यच्छ ॥११॥
 उपश्वसे द्वये सीदता युयं वि विच्यध्वं यज्ञियासस्तुषैः ।
 श्रिया समानानति सर्वान्त्स्यामाधस्पदं द्विषतस्पादयामि ॥१२॥
 परेहि नारि पुनरेहि क्षिप्रमपां त्वा गोष्ठोध्यरुद्रराय ।
 तासां गृहीतायतमा यज्ञिया असन्विभान्यं धीरीतरा जहीतात् ॥१३॥
 एमा अगुर्योषितः शुर्ममाना उत्तिष्ठ नारि त्वसं रमस्व ।
 सुपत्नी पत्न्या प्रजया प्रजावत्या त्वागन्यज्ञः प्रति कुम्भं गृभाय ॥१४॥
 ऊर्जो भागो निहितो यः पुरा व ऋषिप्रशिष्टाप आ भरैताः ।
 अयं यज्ञो गानुविनायवित्प्रजाविद्रुमः पशुविहीरविहो अस्तु ॥१५॥

गृहाण । प्रावाणौ । सकृती । वीर । हस्ते । आ । ते । देवाः । यज्ञियाः । यज्ञम् । अगुः ।
 त्रयः । वराः । यत्तमान् । त्वम् । वृणीषे । ताः । ते । समृद्धीः । इह । राधयामि ॥१०॥
 इयम् । ते । धातेः । इदम् । ऊं इति । ते । जनित्रम् । गृहातु । त्वाम् । अदितिः । शूरपुत्रा ।
 परा । पुनीहि । ये । इमाम् । पृतन्यवः । अस्थै । रयिम् । सर्ववीरम् । नि । यच्छ ॥११॥
 उपश्वसे । द्वये । सीदत । युयम् । वि । विच्यध्वम् । यज्ञियासः । तुषैः ।
 श्रिया । समानान् । अति । सर्वान् । स्याम् । अधःस्पदम् । द्विषतः । पादयामि ॥१२॥
 परा । इहि । नारि । पुनः । आ । इहि । क्षिप्रम् । अपाम् । त्वा । गोष्ठ्यः । अधि । अरुद्राय । भराय ।
 तासाम् । गृहीतात् । यतमाः । यज्ञियाः । असन् । विऽमाअ । धीरी । इतराः । जहीतात् ॥१३॥
 आ । इमाः । अगुः । योषितः । शुर्ममानाः । उत् । तिष्ठ । नारि । त्वसम् । रमस्व ।
 सुपत्नी । पत्न्या । प्रजया । प्रजावती । आ । त्वा । अगन् । यज्ञः । प्रति । कुम्भम् । गृभाय ॥
 ऊर्जः । भागः । निहितः । यः । पुरा । वः । ऋषिप्रशिष्टा । अपः । आ । भर । एताः ।
 अयम् । यज्ञः । गानुविद्वि । नाथवित् । प्रजावित् । उग्रः । पशुवित् । वीरवित् । वः । अस्तु ।

- XI.1.10** Seize in thy hand, O hero, the two joint-acting (sakṛt) stones; the worshipful divinities have come to thy sacrifice; three boons, whichever thou chooseth -- those successes do I here make successful (saṃdhī) for thee.
- XI.1.11** This (is) thy thought (? dhīti) and this thy place of birth; let Aditi, of hero-sons, seize thee; cleanse away them that would fight her; confirm to her wealth with all heroes.
- XI.1.12** Sit ye in the wooden blower (upaśvasa); be ye winnowed, worshipful ones, from the husks. By fortune (dviṣataḥ) may we surpass all (our) equals; I make (our) haters to fall under foot.
- XI.1.13** Go away, woman, come back quickly; the stall (goṣṭha) of the waters hath ascended thee for bearing; seize then of them, whichever shall be worshipful; having shared out wisely (dhīrūrā), then leave the others.
- XI.1.14** These maidens (yoṣit) have come, adorning themselves; stand up, woman take hold of the mighty one; well-spoused with husband, progeny possessing with progeny (prajāvatyā), to thee hath come the sacrifice; receive thou the vessel.
- XI.1.15** The portion of refreshment (ūrj) set down, which (is) yours of old; do thou, instructed by the seer, bring these waters; let this sacrifice be for you progress-gaining (gātu-vid), refuge-gaining (progeny gaining) (prajāvit), formidable, cattle-gaining (paśuvid), hero-gaining (vīrvit).

अग्ने चरुर्गृह्णियस्त्वाध्वरुक्षन्नुचिस्तर्पिष्ठापसा तर्पेनम् ।
 आर्षेया देवा अभिसंगत्य भागमिमं तर्पिष्ठा ऋतुभिस्तपन्तु ॥१६॥
 शुद्धाः पूता योषितो यज्ञिया इमा आपश्चरुमव सर्पन्तु शुभ्राः ।
 अर्दुः प्रजां बहुलान्पशून्ः पक्षीदनस्य सुकृतामेतु लोकम् ॥१७॥
 ब्रह्मणा शुद्धा उत्त पूता घृतेन सोमस्थांशवस्तण्डुला यज्ञिया इमे ।
 अपः प्र विंशतु प्रति गृह्णातु वञ्चरिमं पक्ता सुकृतमित लोकम् ॥१८॥
 उरुः प्रयस्व महता महिम्ना सहस्रपृष्ठः सुकृतस्य लोके ।
 पितामहाः पितरः प्रजोपजाहं पक्ता पञ्चदशस्ते अस्मि ॥१९॥
 सहस्रपृष्ठः शतधरो अक्षितो ब्रह्मोदनो देवयानः स्वर्गः ।
 अमृस्त आ दधामि प्रजया रेषथेनान्वलिहाराय मृदतान्महमेव ॥२०॥
 उदेहि वेदिं प्रजया वर्धयेनां नृदस्व रक्षः प्रतरं धेहेनाम् ।
 श्रिया समानानति सर्वोन्त्यामाधस्पदं द्विपतस्पादयामि ॥२१॥

अग्ने । चरुः । यज्ञियः । त्वा । अधि । अरुक्षत् । अचिः । तर्पिष्ठः । तर्पसा । तप । एनम् ।
 आर्षेयाः । देवाः । अभिऽसंगत्य । भागम् । इमम् । तर्पिष्ठाः । ऋतुर्भिः । तपन्तु ॥ १६ ॥
 शुद्धाः । पूताः । योषितः । यज्ञियाः । इमाः । आपः । चरुम् । अर्धम् । सर्पन्तु । शुभ्राः ।
 अर्दुः । प्रजाम् । बहुलान् । पशून् । नः । पक्ता । ओदनस्य । सुऽकृताम् । एतु । लोकम् ॥
 ब्रह्मणा । शुद्धाः । उत्त । पूताः । घृतेन । सोमस्य । अंशवः । तण्डुलाः । यज्ञियाः । इमे ।
 अपः । प्र । विंशतु । प्रति । गृह्णातु । वः । चरुः । इमम् । पक्त्वा । सुऽकृताम् । एतु । लोकम् ॥
 उरुः । प्रयस्व । महता । महिम्ना । सहस्रपृष्ठः । सुऽकृतस्य । लोके ।
 पितामहाः । पितरः । प्रज्जा । उपज्जा । अहम् । पक्ता । पञ्चऽदशः । ते । अस्मि ॥ १९ ॥
 सहस्रपृष्ठः । शतधोरः । अक्षितः । ब्रह्मोदनः । देवयानः । स्वर्गः । अमृन् ।
 ते । आ । दधामि । प्रजया । रेषथ । एनान् । वलिहाराय । मृदतात् । महम् । एव ॥ २० ॥
 उत्तऽएहि । वेदिम् । प्रजया । वर्धय । एताम् । नृदस्व । रक्षः । प्रऽतरम् । धेहि । एनाम् ।
 श्रिया । समानान् । अति । सर्वान् । स्यान् । अधःऽस्पदम् । द्विपतः । पादयामि ॥ २१ ॥

XI.1.16 O Agni, the worshipful pot (*caruḥ*) hath as-cended thee; bright, very hot, do thou heat it with heat; let those of the seers, those of the gods, gathering unto their share very hot, heat this with the seasons (*ṛtubhiḥ*).

XI.1.17 Let these cleansed, purified, worshipful maidens, the waters, beauteous ones, creep down to the pot; they have given us abundant progeny, cattle; let the cooker of the rice-dish go to the world of the well-doers.

XI.1.18 Cleansed with prayer (*brahmaṇa*) and purified with ghee (*ghṛta*) shoots of Soma (*arc*) these worshipful rice-grains, enter ye the waters, let the pot receive you; having cooked this, go ye to the world of the well-doers.

XI.1.19 Spread thyself broad, with great greatness, thousand-backed in the world of the well-done; grandfathers, fathers, progeny, descendants (*upajā*), I am thy fifteen-fold cooker.

XI.1.20 Thousand-backed, hundred-streamed, unexhausted, (*is*) the *brāhmaṇa*-rice-dish, god-travelled, heaven-going; them yonder I assign to thee; lessen (?) thou them with progeny; be gracious then to me (*as*) bringer of tribute.

XI.1.21 Go thou up to the sacrificial hearth; increase her with progeny; push (away) the wild demon; set her further forward; by fortune may we surpass all (our) equals; I make (our) haters to fall under foot.

अभ्यसर्वतस्व पशुभिः सहैर्ना प्रत्यङ्हेनां देवताभिः सहैधि ।
 मा त्वा प्रापच्छपयो माभिचारः स्वे क्षेत्रे अनमीवा वि राज ॥२२॥
 ऋतेन तष्टा मनसा हितैषा ब्रह्मोदुनस्य विहिता वेदिरग्रे ।
 अंसर्दी शुद्धासुप धेहि नारि तत्रोदुन सादय देवानाम् ॥२३॥
 अदितेहस्तां सुचमेतां द्वितीयां सप्तऋपयो भूतकृतो यामकृष्वन् ।
 सा गात्राणि विदुष्योदुनस्य दर्विवेद्यामध्वेन चिनोतु ॥२४॥
 भूतं त्वा हव्यमुप सीदन्तु दैवा निःस्पृष्यामे पुनरेनान्प्र सीद ।
 सोमेन पुतो जठरे सीद ब्रह्मणामर्पेयास्ते मा रिषन्प्राशितारः ॥२५॥
 सोमं राजन्तस्त्रिज्ञानमा वपेभ्यः सुब्राह्मणा यतमे त्वोपसीदन् ।
 ऋषीनार्पेयास्तपसोधि जातान्ब्रह्मोदुने सुहवा जोहवीमि ॥२६॥
 शुद्धाः पुता योषितो यज्ञिया इमा ब्रह्मणां हस्तेषु प्रपृथक्सादयामि ।
 यत्काम इदमभिषिञ्चामि वोहमिन्द्रो मरुत्वान्त्स ददाद्विदं मे ॥२७॥

अभिऽआर्वतस्व । पशुऽभिः । सह । एनान् । प्रत्यङ् । एनान् । देवताभिः । सह । णधि ।
 मा । त्वा । प्र । आपत् । शपथः । मा । अभिऽचारः । स्वे । क्षेत्रे । अनुमीवा । वि । राज ॥
 ऋतेन । तष्टा । मनसा । हिता । एषा । ब्रह्मऽओदुनस्य । विऽहिता । वेदिः । अग्रे ।
 अंसर्दीम् । शुद्धाम् । उप । धेहि । नारि । तत्र । ओदुनम् । सादय । देवानाम् ॥ २३ ॥
 अदितेः । हस्ताम् । सुचम् । एतान् । द्वितीयां । सप्तऽऋपयः । भूतऽकृतः । याम् । अकृष्वन् ।
 सा । गात्राणि । विदुष्यी । ओदुनस्य । दर्विः । वेद्याम् । अधि । एनम् । चिनोतु ॥ २४ ॥
 शूतम् । त्वा । हव्यम् । उप । सीदन्तु । दैवाः । निऽस्पृष्य । अमे । पुनः । एनान् । प्र । सीद ।
 सोमेन । पुतः । जठरे । सीद । ब्रह्मणाम् । अर्पेयाः । ते । मा । रिषन् । प्रऽअशितारः ॥ २५ ॥
 सोमं । राजन् । समऽज्ञानम् । आ । वप । एभ्यः । सुब्राह्मणाः । यतमे । त्वा । उपऽसीदन् ।
 ऋषीन् । अर्पेयान् । तपसः । अधि । जातान् । ब्रह्मऽओदुने । सुहवा । जोहवीमि ॥ २६ ॥
 शुद्धाः । पुताः । योषितः । यज्ञियाः । इमाः । ब्रह्मणाम् । हस्तेषु । प्रऽपृथक् । सादयामि ।
 यत्ऽकामः । इदम् । अभिऽसिञ्चामि । वः । अहम् । इन्द्रः । मरुत्वान् । सः । ददात् । इदम् । मे ॥

XI.1.22 Turn thou toward her together with cattle; be opposite to her together with the divinities; let not curse attain thee, nor wicked craft (abhicāra) bear rule (vi-rāj) in thine own field (kṣetra), free from disease.

XI.1.23 Fashioned by righteousness (ṛta) set by mind, this was ordained in the beginning the sacrificial hearth of the brāhman rice-dish; apply, O woman, the cleansed shoulder-bearer (?); on that set the rice-dish of them of the gods

XI.1.24 Aditi's hand, this second ladle (śruc), which the seven-seers, being makers, made -- let that spoon, knowing the members of the rice-dish, collect it upon the sacrificial hearth.

XI.1.25 Let them of the gods sit by thee, a cooked (śṛta) oblation; having crept out of the fire, sit thou forward again to them; purified by soma, sit thou in the belly of the worshippers; let not them of the seers, partakers (prāsitār) of thee, suffer harm.

XI.1.26 O king Soma, strew harmony for them, for whatsoever good Brāhmans shall sit by thee: with good call, I call loudly to the brāhman-rice-dish, the seers, them of the seers, born from penance (tapas).

XI.1.27 These cleansed purified worshipful maidens I seat in separate succession in the hands of the priests (brāhman), with what desire I now pour you on, may resplendent Indra here with the Maruts (cloud bearing wind) grant me that.

इदं मे ज्योतिरमृतं हिरण्यं एकं क्षेत्रात्कामदुघा म एषा ।
 इदं धनं नि दधे ब्राह्मणेषु कृष्वे पन्थां पितृषु यः स्वर्गः ॥२८॥
 अग्नौ तुषाना वप जातवेदसि परः कम्बूकाँ अप मृद्धि दूरम् ।
 एतं शुश्रुम गृहराजस्य भागमथो विष्म निःकृतेर्भागधेयम् ॥२९॥
 श्राम्यतः पर्वतो विद्धि सुन्वतः पन्थां स्वर्गमधि रोहयेनम् ।
 येन रोहात्परमापद्य यदय उत्तमं नाकं परमं व्योमि ॥३०॥
 बभ्रेरध्वर्यो मुखमेतद्धि मृदुयाज्याय लोकं कृणुहि प्रविद्वान् ।
 घृतेन गात्रानु सर्वा वि मृद्धि कृष्वे पन्थां पितृषु यः स्वर्गः ॥३१॥
 वभ्रे रक्षः सुमदुमा वपेभ्योब्राह्मणा यतमे त्वोपसीदन् ।
 पुरीषिणः प्रथमानाः पुरस्तादार्पेयास्ते मा रिपन्नाशितारः ॥३२॥
 आर्पेयेषु नि दध ओदन त्वा नानर्पेयाणामग्निस्त्यत्र ।
 अग्निर्मे गोप्ता मरुतश्च सर्वे विश्वे देवा अभि रक्षन्तु एकम् ॥३३॥

इदम् । मे । ज्योतिः । अमृतम् । हिरण्यम् । एकम् । क्षेत्रात् । कामदुघा । मे । एषा ।
 इदम् । धनम् । नि । दधे । ब्राह्मणेषु । कृष्वे । पन्थाम् । पितृषु । यः । स्वर्गः ॥ २८ ॥
 अग्नौ । तुषान् । आ । वप । जातवेदसि । परः । कम्बूकान् । अप । मृद्धि । दूरम् ।
 एतम् । शुश्रुम । गृहराजस्य । भागम् । अथो इति । विष्म । निःकृतेः । भागधेयम् ॥२९॥
 श्राम्यतः । पर्वतः । विद्धि । सुन्वतः । पन्थाम् । स्वर्गम् । अधि । रोहय । एनम् ।
 येन । रोहात् । परम् । आपद्य । यत् । वयः । उत्तमम् । नाकम् । परमम् । विओम ॥३०॥
 बभ्रेः । अध्वर्यो इति । मुखम् । एतत् । वि । मृद्धि । आज्याय । लोकम् । कृणुहि । प्रविद्वान् ।
 घृतेन । गात्रा । अनु । सर्वा । वि । मृद्धि । कृष्वे । पन्थाम् । पितृषु । यः । स्वर्गः ॥ ३१ ॥
 वभ्रे । रक्षः । सुमदम् । आ । वप । एभ्यः । ब्राह्मणाः । यतमे । त्वा । उपसीदन् ।
 पुरीषिणः । प्रथमानाः । पुरस्तात् । आर्पेयाः । ते । मा । रिपन् । प्रअशितारः ॥ ३२ ॥
 आर्पेयेषु । नि । दधे । ओदन । त्वा । न । अनर्पेयाणाम् । अपि । अस्ति । अत्र ।
 अग्निः । मे । गोप्ता । मरुतः । च । सर्वे । विश्वे । देवाः । अभि । रक्षन्तु । एकम् ॥ ३३ ॥

- XI.1.28** This my light (jyotir) immortal gold, cooked (pakva) from the field, this my desire milker; this riches I deposit in the Brāhmaṇs; I make a road to the Fathers (pitṛ-yana) that is heaven-going.
- XI.1.29** Strew thou the husks in the fire, in Jātavedas; (the one who knows all, born-ones) wipe off far away the chaff (? kambūkān); this we have heard to be the share of the house-king; also we know the portion (bhāgadheya) of perdition (nirṭi).
- XI.1.30** Know thou the toiling, cooking, soma-pressing one; make him to ascend the heaven-going road, by which he may ascend, arriving at the vigor that is beyond, to the highest firmament, to the furthest vault (param vyomany).
- XI.1.31** Wipe off, O serving priest (adhvaryu) this face of the bearing one (? babhri); make thou, understanding it, room for the sacrificial butter; wipe off with ghee along all (its) members; I make a road to the Fathers that is heaven-going.
- XI.1.32** O bearing one, (as) a wild-wicked demon, strew discord for them, for whatsoever non-Brāhmaṇs shall sit by thee; rich in ground spreading themselves forward, let not them of the seers, partakers of thee, suffer harm.
- XI.1.33** I set thee down, O rice-dish, among them of the seers; for them that are not of the seers there is no portion here; let Agni my guardian, and all the Maurts, i.e., cloud-bearing winds, let all the gods defend the cooked (offering).

यज्ञं दुहानं सदमित्रप्रीतिं पुमांसं धेनुं सदनं स्वीणाम् ।
 प्रजामृतत्वमुत दीर्घमायुं रायश्च पोषेरुषं त्वा सदेम ॥३४॥
 वृषभोऽसि स्वर्गं शर्षानाषेयानाच्छ
 सुकृतां लोके सीद तत्र नो संस्कृतम् ॥३५॥
 समाचिनुष्वानुसंप्रयाहृशे पृथः कल्पय देवयानान् ।
 एतेः सुकृतैरनु गच्छेम यज्ञं नाके तिष्ठन्मधि सप्तर्दमौ ॥३६॥
 येन देवा ज्योतिषा यामुदार्यन्ब्रह्मोदनं पक्षा सुकृतस्य लोकम् ।
 तेन गेष्म सुकृतस्य लोकं स्वशिरोहन्तो अभि नाकमुत्तमम् ॥३७॥

यज्ञम् । दुहानम् । सर्दम् । इत् । प्रऽर्षीनम् । पुर्मांसम् । धेनुम् । सर्दनम् । र्षीणाम् ।
प्रजाऽअमृन्त्वम् । उत । दीर्घम् । आर्युः । रायः । च । पोषैः । उर्ष । त्या । सुदेम् ॥ ३४ ॥
वृषनः । अग्नि । स्वऽग्नः । ऋषीन् । अर्षेयान् । गच्छ ।
सुऽकृताम् । लोके । सुदि । तत्र । नौ । संस्कृतम् ॥ ३५ ॥
सम्ऽआचिनुष्व । अनुऽसंप्रयाहि । अग्ने । पयः । कल्पय । देवऽयानान् । एतैः । सुऽकृतैः ।
अन्ते । गच्छेम । यज्ञम् । नाके । तिष्ठन्तम् । अग्नि । सप्तऽरश्मौ ॥ ३६ ॥
येन । देवाः । ज्योतिषा । याग । उतऽआर्यन् । ब्रह्मऽओदनम् । पक्त्वा । सुऽकृतस्य । लोकम् ।
तेन । गेष्म । सुऽकृतस्य । लोकम् । स्वर्गि । आऽरोहन्तः । अग्नि । नार्कम् । उतऽज्जम् ॥ ३७ ॥

(२) द्वितीयं सूत्रम्

(१-३१) एकविंशत्यवस्थास्य सूक्तस्यापर्वा केषिः । मन्त्रोक्तद्वादयो देवताः । (१) प्रथमर्षः पराशरिवागता विष्णुगता ।

(२) द्वितीयाया अनुष्ठानमा पञ्चमहा विराट्पत्नी. (३) तृतीयाया अनुष्ठाना स्वर्गद्विषाह, (४-५, ७, १३, १५-१६,

न १) यमुनीपर्वतभीमसावनीनवोदगीपञ्चदशीनोदहरपर्वतविमानमनुष्ठप्. (१) पशुधा भाषी गायत्री, (८) महत्या

महाद्वहती, (५) नवम्या अर्थां त्रिद्वि, (१०) दशम्याः पुरकृतिविषया विषाद्विद्वि, (११) एकादश्याः

पञ्चमः विराट्पुत्रीगर्भा शङ्करी, (१२) दादश्या भुविनिष्पत्, (१४, १७-१९, २३, २५-२७)

चतुर्दश्याः समदश्यादितृचस्य अथोषिषीषद्विषीषमाविषीषाग्रज विषाग्रायणी, (२०) निष्या मुनिग्रायणी.

(१२) द्वाविंशपास्त्रिपदा विषमपादलक्ष्मा महावृहती, (२४, २५) पतुविषयेकोनविंशपौर्णमासी

(२५) वञ्चविनयाः वञ्चपदातिशङ्करी, (२८) भट्टविनयास्त्रिभुम्, (३०) निनयाश्चतुष्पदोष्पिक,

(३१) एकत्रिययाध व्यवसाना बहुदा विवर्तितादत्तमा त्रिषुप उन्दांति ॥

भवाशर्वो मृडतं माभि यातं मृतपती पशुपती नमो वाम् ।

प्रतिहितामायन्तां मा वि स्वाष्टं मा नो हिंसिष्टं द्विपदो मा चतुष्पदः ॥१॥

भवांशर्वी । सुडनेम् । मा । अमि । यातन् । भूतपत्नी इति भूतऽपत्नी । पशुपत्नी
इति पशुऽपत्नी । नमः । वान । प्रतिहिताम् । आश्रयताम् । मा । वि । स्नाष्टम् । मा ।
नः । हिनिष्टम् । द्विऽपदः । मा । चतुऽपदः ॥ १ ॥

XI.1.34 The offering, yielding milk (duh), constantly full (prapīna) a male (pumāns) milch-cow, seat of wealth, immortality through offspring, and a long life-time -- and may we sit by thee with abundance (pl.) of wealth.

XI.1.35 Thou art a heaven-going bull; go to the seers, to them of the seers, sit in the world of the well-doing (suhrtasya like) there is their preparation (sanskṛta) for us both.

XI.1.36 Gather thou together unto, go thou together forth after; O Agni, make ready (kalpayā) the roads travelled by the gods; by them well-made, may we go after the offering, that stands upon the seven-rayed firmament

XI.1.37 With what light the gods went up to the sky, having cooked the brāhman-rice-dish, to the world of the well-done, with that may we go to the world for the well done, ascending the heaven, unto the highest firmament

Rudra (Bhava and Śarva)

XI.2.1 O Bhava and Śarva, be gracious; do not go against (us), ye lords of beings, lords of cattle, homage to you ! (the arrow) that is fitted, that is drawn, do not let fly, do not harm our bipeds nor quadrupeds (dvipadaḥ-causpadaḥ)

शुने क्रोष्ट्रे मा शरीराणि कर्तुमलिङ्गवेभ्यो गृध्रेभ्यो ये च कृष्णा अविष्यवः ।
 मक्षिकास्ते पशुपते वयांसि ते विघ्रसे मा विदन्त ॥२॥
 क्रन्दाय ते प्राणाय यार्ध्वं ते भव रोपयः । नमस्ते रुद्र कृष्मः सहस्राक्षायामर्त्य ॥३॥
 पुरस्तात्ते नमः कृष्म उत्तरार्द्धराद्रुत । अभीवर्गादिवस्पर्यन्तरिक्षाय ते नमः ॥४॥
 मुखाय ते पशुपते यानि चक्षूषि ते भव । त्वचे रूपाय संहर्शे प्रतीचीनाय ते नमः ॥५॥
 अङ्गैर्म्यस्त उदराय जिह्वाय आस्यायि ते । दृढयो गन्धाय ते नमः ॥६॥
 अस्त्रा नीलशिखण्डेन सहस्राक्षेण वाजिना रुद्रेणार्धकघातिना तेन मा समरामहि ॥७॥

शुने । क्रोष्ट्रे । मा । शरीराणि । कर्तुम् । अलिङ्गवेभ्यः । गृध्रेभ्यः । ये । च । कृष्णाः ।
 अविष्यवः । मक्षिकाः । ते । पशुपते । वयांसि । ते । विघ्रसे । मा । विदन्त ॥ २ ॥
 क्रन्दाय । ते । प्राणाय । यार्ध्वं । ते । भव । रोपयः ।
 नमः । ते । रुद्र । कृष्मः । सहस्रऽअक्षाय । अमर्त्य ॥ ३ ॥
 पुरस्तात् । ते । नमः । कृष्मः । उत्तरात् । अधरात् । रुत ।
 अभीवर्गात् । दिवः । परि । अन्तरिक्षाय । ते । नमः ॥ ४ ॥
 मुखाय । ते । पशुपते । यानि । चक्षूषि । ते । भव ।
 त्वचे । रूपाय । संहर्शे । प्रतीचीनाय । ते । नमः ॥ ५ ॥
 अङ्गैर्म्यः । ते । उदराय । जिह्वाय । आस्यायि । ते । दृढऽभ्यः । गन्धाय । ते । नमः ॥
 अस्त्रा । नीलऽशिखण्डेन । सहस्रऽअक्षेण । वाजिना ।
 रुद्रेण । अर्धकऽघातिना । तेन । मा । सम । अरामहि ॥ ७ ॥

XI.2.2 Make ye not bodies (śarīra) for the dog, the jackal, for the buzzards (? alikḷava), the vultures, and them that are black (and) greedy (aviṣṣyu); let thy flies, lord of cattle, let thy birds not find themselves at food.

XI.2.3 Unto thy noise (? kṛanda), thy breath, and what pangs (? ropi) are thine, O Bhava - homage we pay thee that art thousand-eyed (sahasrākṣa), O Rudra, immortal one.

XI.2.4 We pay thee homage in front, above, also below; forth from the sphere of the sky, homage (be) to thine atmosphere.

XI.2.5 To thy face, O lord of cattle; the eyes that thou hast, O Bhava; to (thy) skin, form, aspect, to thee standing opposite (be) homage.

XI.2.6 To thy members, belly, tongue, thy mouth, to thy teeth, smell, (be) homage.

XI.2.7 With the blue-locked archer, the thousand-eyed, vigorous, with Rudra, the half-smiter (?) - with him may we not come into collision (samarāmaḥi).

स नो भवः परि वृणक्तु विश्वत आप इवामिः परि वृणक्तु नो भवः ।
 मा नोभि मास्तु नमो अस्त्वस्मै ॥८॥
 चतुर्नमो अष्टकृत्यो भवाय दश कृत्वः पशुपते नमस्ते ।
 तवेमे पञ्च पशवो विभक्ता गावो अश्वाः पुरुषा अजगव्यः ॥९॥
 तय चतस्रः प्रदिशस्तव योस्तव पृथिवी तवेदमुमोर्वान्तरिक्षम् ।
 तवेदं सर्वमात्मन्यद्यत्प्राणत्पृथिवीमनु ॥१०॥

उरुः कोशो वसुधानस्तवायं यस्मिन्निमा विश्वा भुवनान्यन्तः ।
 स नो मृड पशुपते नमस्ते परः क्रोधारो अभिभाः श्वानः परो यन्त्वघृद्धो विक्रेष्युः ॥११॥
 धनुर्विभर्षि हरितं हिरण्यं सहस्रं शतवधं शिखण्डिनम् ।
 रुद्रस्येषुभरति देवहेतिस्तस्यै नमो यतमस्यां दिशिभूतः ॥१२॥
 योभियातो निलयते त्वां रुद्र निचिकीर्षति ।
 पश्चादनुप्रयुङ्हे तं विद्धस्य पदनीरिव ॥१३॥

सः । नः । भवः । परि । वृणक्तु । विश्वतः । आपः । इव । अमिः । परि । वृणक्तु । नः । भवः ।
 मा । नः । अभि । मास्तु । नमः । अस्तु । अस्मै ॥ ८ ॥
 चतुः । नमः । अष्टकृत्यः । भवाय । दश । कृत्वः । पशुपते । नमः । ते ।
 तव । इमे । पञ्च । पशवः । विभक्ताः । गावः । अश्वाः । पुरुषाः । अजगव्यः ॥ ९ ॥
 तव । चतस्रः । प्रदिशः । तव । यो । तव । पृथिवी । तव । इदम् । उग्र । उरु । अन्तरिक्षम् ।
 तव । इदम् । सर्वम् । आत्मन्यस्तु । यत् । प्राणत् । पृथिवीम् । अनु ॥ १० ॥
 उरुः । कोशः । वसुधानः । तव । अयम् । यस्मिन् । इमा । विश्वा । भुवनानि । अन्तः ।
 सः । नः । मृड । पशुपते । नमः । ते । परः । क्रोधारः । अभिभाः । श्वानः । परो । यन्तु ।
 अघृद्धः । विक्रेष्युः ॥ ११ ॥

धनुः । विभर्षि । हरितम् । हिरण्यम् । सहस्रं । शतवधम् । शिखण्डिन् ।
 रुद्रस्यै । इषुः । चरति । देवहेतिः । तस्यै । नमः । यतमस्याम् । दिशि । भूतः ॥ १२ ॥
 यः । अभियातः । निलयते । त्वाम् । रुद्र । निचिकीर्षति ।
 पश्चात् । अनुप्रयुङ्हे । तम् । विद्धस्य । पदनीरिव ॥ १३ ॥

- XI.2.8** Let this Bhava avoid us on every side; as fire the waters, let Bhava avoid us; let him not plot against us, homage be to him.
- XI.2.9** Four times (catuṣ) homage, eight times, to Bhava, ten times, O lord of cattle, be homage to thee; thine are shared out these five creatures (paśvāḥ) i.e., cows, horses, men, sheep and goats.
- XI.2.10** Thine are the four directions, thine the heaven, the earth, thine, O formidable one, this wide atmosphere, thine is all this that has life (ātman), that is breathing upon (anu) the earth.
- XI.2.11** This wide vessel, holder of good things, is thine, within which are all these beings, do thou be gracious to us, O lord of cattle; homage to thee; away let the jackals, the serpents (abhibhāḥ), the dogs go, away the weepers of evil with disheveled hair ('vikeśyaḥ).
- XI.2.12** Thou bearest a yellow golden bow, a thousand-slaying, hundred weaponed, O tufted one; Rudra's arrow goes, a god-missile ; to that be homage, in whichever direction from here.
- XI.2.13** He who, attacked (abhi-yataḥ), hides himself, (who) tries to put thee down, O Rudra, him from behind thou pursuest, like the tracker (? padanīḥ) of one that is pierced.

भुवा॒रुद्रौ स॒युजा॑ संवि॒दाना॑वु॒भावु॒भौ चर॑तो वी॒र्या॑यि ।
 ताभ्या॑ नमो॑ य॒तम॑स्या॒ दिशी॑तः ॥१४॥
 नम॑स्तेस्त्वाय॒ते नमो॑ अस्तु॒ परा॑य॒ते ।
 नम॑स्ते र॒द्य तिष्ठ॑त॒ आसी॑नाय॒ते ते नमः॑ ॥१५॥
 नमः॑ सा॒यं नमः॑ प्रा॒तर्नमो॑ रा॒ज्या नमो॑ दि॒वा ।
 भ॒वाय॑ च श॒र्वाय॑ चो॒भाभ्या॑भ॒करं नमः॑ ॥१६॥
 सह॒स्राक्ष॑म॒तिप॑श्यं पुर॒स्ताद्बु॒द्रम॑स्य॒न्तं बहु॑धा वि॒प्रभित॑म् ।
 मो॒पराम॑ जिह्वेय॑मानम् ॥१७॥
 श्यावा॑श्च कृष्ण॑म॒सितं॑ मृ॒णन्तं॑ भी॒मं रथं॑ के॒शिनः॑ पा॒दय॑न्तम् ।
 पूर्वे॑ प्र॒तीभो॑ नमो॑ अ॒स्त्वस्मै ॥१८॥
 मा नो॑भि स्ता॒ मृत्यं॑ दे॒वहे॑ति॒ मा नः॑ क्रुधः प॒शुप॑ते नम॑स्ते ।
 अ॒न्यत्रा॑र॒मद्वि॒ज्यां शाखा॑ वि धू॒नु ॥१९॥

भुवा॒रुद्रौ । स॒युजा॑ । संवि॒दानौ । उ॒भौ । उ॒भौ । चर॑तः । वी॒र्या॑यि ।
 ताभ्या॑म् । नमः॑ । य॒तम॑स्या॒म् । दिशि॑ । इतः॑ ॥ १४ ॥
 नमः॑ । ते । अस्तु॑ । आ॒य॒ते । नमः॑ । अस्तु॑ । परा॑य॒ते ।
 नमः॑ । ते । रु॒द्य । तिष्ठ॑ते । आसी॑नाय । उ॒त । ते । नमः॑ ॥ १५ ॥
 नमः॑ । सा॒यम् । नमः॑ । प्रा॒तः । नमः॑ । रा॒ज्या । नमः॑ । दि॒वा ।
 भ॒वाय॑ । च । श॒र्वाय॑ । च । उ॒भाभ्या॑म् । अ॒कर॑म् । नमः॑ ॥ १६ ॥
 सह॒स्र॒अक्ष॑म् । अ॒ति॒प॒श्यम् । पुर॒स्तात् । रु॒द्रम् । अ॒स्य॒न्तम् । बहु॑धा । वि॒प्रः । अ॒चित॑म् ।
 मा । उ॒प । अ॒राम॑म् । जिह्वे॑या । ई॒र्य॑मानम् ॥ १७ ॥
 श्याव॑अ॒क्षम् । कृष्ण॑म् । अ॒सित॑म् । मृ॒णन्त॑म् । भी॒मम् । रथ॑म् । के॒शिनः॑ । पा॒दय॑न्तम् ।
 पूर्वे॑ । प्र॒ति । इ॒मः । नमः॑ । अस्तु॑ । अ॒स्मै ॥ १८ ॥
 मा । नः॑ । अ॒भि । स्ता॒ । मृत्य॑म् । दे॒वः । दे॒वहे॑ति॒म् । मा । नः॑ । क्रुधः । प॒शुप॑ते । नमः॑ । ते ।
 अ॒न्यत्र॑ । अ॒स्मत् । दि॒व्याम् । शाखा॑म् । वि । धू॒नु ॥ १९ ॥

- XI.2.14** Bhava and Rudra, allied, in concord, both go about, formidable, unto heroism; to them be homage, in whichever direction from here.
- XI.2.15** Homage be to thee coming, homage be (to thee) going away; homage to thee, O Rudra, standing; to thee sitting also (be) homage.
- XI.2.16** Homage in the evening, homage in the morning, homage by night, homage by day; to Bhava and to Sarva, to both have I paid homage.
- XI.2.17** With the thousand-eyed one, seeing across in front, with Rudra, hurling in many places, inspired one, may we not come in collision, as he goes about (Iya) with the tongue.
- XI.2.18** We go forward (pūrva) to meet him of dark horses, black, swarthy, killing, fearful, making to fall the chariot of the hairy one (keśin); homage be to him.
- XI.2.19** Do not let fly at us the club (? matyā), the god-missile; be not angry at us, O lord of cattle; homage to thee; elsewhere than (over) us shake out the heavenly bough.

मा नो हिंसीरधि नो वृद्धि परि णो वृद्धि मा क्रुधः । मा त्वया समरामहि ॥२०॥

मा नो गोषु पुरुषेषु मा गृधो नो अजाविषु ।

अन्यत्रोऽग्र वि वर्तयु पियारूणां प्रजां जहि ॥२१॥

यस्य त्वमा कासिका हेतिरक्रमश्चस्येव वृषणः क्रन्द एति ।

अभिपूर्वं निर्णयति नमो अस्त्वस्मै ॥२२॥

योऽन्तरिक्षे तिष्ठति विष्टभितोयन्वनः प्रमृणन्देवपीयून् ।

तस्मै नमो दशभिः शक्करीभिः ॥२३॥

तुभ्यमारण्याः पशवो मृगा वने हिता हंसाः सुपर्णाः शकुना वयांसि ।

तव यक्षं पशुपते अप्सवन्तस्तुभ्यं क्षरन्ति दिव्या आपो वृधे ॥२४॥

शिशुमारां अजगराः पुरीकया जपा मत्स्या रजसा येभ्यो अत्यसि ।

न ते दूरं न परिष्ठास्ति ते भव सुयः सर्वान्परि

पश्यासि भूमिं पूर्वस्माद्वंस्त्युत्तरस्मिन्समुद्रे ॥२५॥

मा । नः । हिंसीः । अधि । नः । वृद्धि । परि । नः । वृद्धि । मा । क्रुधः । मा । त्वया । सम् ।
अरामहि ॥ २०॥

मा । नः । गोषु । पुरुषेषु । मा । गृधः । नः । अजाऽअविषु ।
अन्यत्र । उग्र । वि । वर्तयु । पियारूणाम् । प्रजाम् । जहि ॥ २१ ॥

यस्य । त्वमा । कासिका । हेतिः । एकम् । अश्वस्यऽश्व । वृषणः । क्रन्दः । एति ।
अभिऽपूर्वम् । निर्णयते । नमः । अस्तु । अस्मै ॥ २२ ॥

यः । अन्तरिक्षे । तिष्ठति । विस्तभितः । अयन्वनः । प्रमृणन् । देवऽपीयून् ।
तस्मै । नमः । दशऽभिः । शक्करीभिः ॥ २३ ॥

तुभ्यम् । आरण्याः । पशवः । मृगाः । वने । हिताः । हंसाः । सुपर्णाः । शकुनाः । वयांसि ।
तव । यक्षम् । पशुपते । अप्सु । अन्तः । तुभ्यम् । क्षरन्ति । दिव्याः । आपः । वृधे ॥२४॥

शिशुमाराः । अजगराः । पुरीकयाः । जपाः । मत्स्याः । रजसाः । येभ्यः । अत्यसि ।
न । ते । दूरम् । न । परिष्ठा । अस्ति । ते । भव । सुयः । सर्वान् । परि । पश्यसि ।
भूमिम् । पूर्वस्मात् । ह्यसि । उत्तरस्मिन् । समुद्रे ॥ २५ ॥

XI.2.20 Do not harm us; bless us; avoid us; be not angry; let us not come into collision with thee.

XI.2.21 (Be) not (greedy) for our kine, our men; be not greedy for our goats and sheep; elsewhere, O formidable one, roll forth (thy missile); smite the progeny of the mockers (piyarūṇā).

XI.2.22 Of whom the takman, the kāsikā, goes as one weapon, like the noise of a stallion horse, to him, leading out in succession, be homage.

XI.2.23 He who stands propped up in the atmosphere, killing the non-sacrificing, the god-mockers -- to him be homage with the ten clever ones (śakvarī).

XI.2.24 To thee are assigned the forest animals (paśu), the wild beasts in the woods, the geese (hansa), eagles, hawks, birds; thine, O lord of cattle, is the monster (? yakṣa) within the waters; for thine increase flow the waters of the heaven.

XI.2.25 The dolphins (śiśumāra), boad (ajagara), purīkayās, jaśhās, fishes, rajasās, at which thou hurlest: there is no distance for thee nor hindrance for thee, O Bhava; at once thou lookest over the whole earth; from the eastern thou smitest in the northern ocean.

मा नो रूद्र तस्मन्मा मा विषेण मा नः सं स्वां दिव्येनाग्निना ।
अन्यत्रास्त्रहिद्युतं पातयेताम् ॥२६॥

भवो द्विवो भव ईशे पृथिव्या भव आ पत्र उर्वान्तरिक्षम् ।
तस्मै नमो यतमस्यां दिशीऽतः ॥२७॥

भव राजन्यजमानाय मृड ॥शुनां हि पशुपतिर्वभूथ ।
यः श्रद्धधाति सन्ति देवा इति चतुष्पदे द्विपदेस्य मृड ॥२८॥

मा नो महान्तमुत मा नो अर्भकं मा नो वहन्तमुत मा नो वक्ष्यतः ।
मा नो हिंसीः पितरं मातरं च स्वां तन्वमि रूद्र मा रीरियो नः ॥२९॥

रुद्रस्यैल्यकारेभ्योऽसंसृक्तगिलेभ्यः ।

इदं महास्येभ्यः श्वभ्यो अकरं नमः ॥३०॥

नमस्ते घोषिणीभ्यो नमस्ते केशिनीभ्यः ।

नमो नमस्कृताभ्यो नमः संसृज्जतीभ्यः ।

नमस्ते देव सेनाभ्यः स्वस्ति नो अमयं च नः ॥३१॥

मा । नः । रुद्र । तस्मन् । मा । विषेण । मा । नः । सम् । स्वाः । दिव्येन । अग्निना ।
अन्यत्र । अस्मत् । विद्युतम् । पातय । एताम् ॥ २६ ॥

भवः । द्विवः । भवः । ईशे । पृथिव्याः । भवः । आ । पत्रे । उर्व । अन्तरिक्षम् ।
तस्मै । नमः । यतमस्याम् । दिशि । इतः ॥ २७ ॥

भव । राजन् । यजमानाय । मृड । पशुनाम् । हि । पशुपतिः । वभूथ ।
यः । श्रद्धधाति । सन्ति । देवाः । इति । चतुःस्पदे । द्विस्पदे । अस्य । मृड ॥ २८ ॥

मा । नः । महान्तम् । उत । मा । नः । अर्भकम् । मा । नः । वहन्तम् । उत । मा । नः । वक्ष्यतः ।
मा । नः । हिंसीः । पितरम् । मातरम् । च । स्वाम् । तन्वमि । रुद्र । मा । रीरियोः । नः ॥

रुद्रस्य । ऐल्यकारेभ्यः । असंसृक्तगिलेभ्यः ।

इदम् । महाऽस्येभ्यः । श्वभ्यः । अकरम् । नमः ॥ ३० ॥

नमः । ते । घोषिणीभ्यः । नमः । ते । केशिनीभ्यः । नमः । नमः । संसृज्जती-
भ्यः । नमः । ते । देव । सेनाभ्यः । स्वस्ति । नः । अमयम् । च । नः ॥ ३१ ॥

- XI.2.26** Do not, O Rudra, unite (sum *srā*) us with the takman, not with poison, not with the fire of heaven, elsewhere than (on) us make that lightning fall.
- XI.2.27** Bhava is master (*īśa*) of the heaven. Bhava of the earth, Bhava has filled the wide atmosphere; to him be homage, in whichever direction from here.
- XI.2.28** O king Bhava, be gracious to the sacrificer, for thou hast become cattle-lord of cattle; whoever has faith, saying "the gods are", be thou gracious to his bipeds (and) quadrupeds.
- XI.2.29** Not our great one, not our small, not our carrying one, and not those that will carry, not our fither and mother do than harm, our own self (*tanū*). Rudra do not injure.
- XI.2.30** To Rudra's howl-making, unhymned-swallowing(?), great-mouthed dogs I have paid this homage.
- XI.2.31** Homage to thy noisy ones, homage to thy hairy ones, homage to those to whom homage is paid, homage to the jointly-enjoying - homage, (namely), O god to thine armies; welfare (be) to us, and fearless-ness to us.

PARYĀYA - I

Extolling the rice dish (odana)

XI.3.1 Of this rice-dish Brhaspati is the head, Brahman the mouth (mukha).

XI.3.2 Heaven and earth are the ears, sun and moon the eyes, the seven-seers the breaths and expirations.

XI.3.3 Sight (caksus) the pestle, desire (kāma) the mortar.

XI.3.4 Diti the winnowing basket, Aditi the basket-holder; the wind winnowed (apa-vic).

XI.3.5 Horses the corns (kaṇa), kine the grains (taṇḍula), fues the husks.

XI.3.6 Kabru the hulls, the cloud the stalk (śāra).

इयाममयोस्य मांसानि लोहितमस्य लोहितम् ॥७॥

त्रपु भस्म हरितं वर्णः पुष्करमस्य गन्धः ॥८॥

खलः पात्रं स्फ्यावसावीषे अनुक्ये ॥९॥

आन्त्राणि जत्रवो गुदा वरत्राः ॥१०॥

इयमेव पृथिवी कुम्भी भवति राध्यमानस्योदनस्य द्यौरपिधानम् ॥११॥

सीताः पशीवः सिकता ऊर्ध्वम् ॥१२॥

ऋतं हस्तावनेर्जनं कुल्योपिसेचनम् ॥१३॥

ऋचा कुम्भ्यधिहितात्विज्येन प्रेषिता ॥१४॥

इयामम् । अयः । अस्य । मांसानि । लोहितम् । अस्य । लोहितम् ॥ ७ ॥

त्रपु । भस्म । हरितम् । वर्णः । पुष्करम् । अस्य । गन्धः ॥ ८ ॥

खलः । पात्रम् । स्फ्यौ । अंसौ । ईषे इति । अनुक्येऽ इति ॥ ९ ॥

आन्त्राणि । जत्रवः । गुदाः । वरत्राः ॥ १० ॥

इयम् । एव । पृथिवी । कुम्भी । भवति । राध्यमानस्य । ओदनस्य । द्यौः । अपिऽधानम् ॥

सीताः । पशीवः । सिकताः । ऊर्ध्वम् ॥ १२ ॥

ऋतम् । हस्तावनेर्जनम् । कुल्या । उपऽसेचनम् ॥ १३ ॥

ऋचा । कुम्भी । अधिऽहिता । आत्विज्येन । प्रऽप्रेषिता ॥ १४ ॥

XI.3.7 Dark metal its flesh, red its blood (lohita).

XI.3.8 Tin (its) ash, greens (? haritam) (its) colour, blue lotus (puṣkara) its smell.

XI.3.9 The threshing-floor (its) receptacle, the two splints (sphyā) (its) shoulders, the two poles (īṣa) (its) spines (anūkyā).

XI.3.10 Entrails (its) neck-ropes (? jatru) intestines (its) straps.

XI.3.11 This very earth is the vessel (kumbhi) of the finishing (rādh) rice dish, heaven the cover.

XI.3.12 The furrows (its) ribs, gravel the content of (its) bowles.

XI.3.13 Righteousness (ṛta) (its) hand-washing, the brook (kulyā) (its) pouring-on.

XI.3.14 With sacred verse (ṛcā) is the vessel put on, with priesthood sent forth;

ब्रह्मणा परिगृहीता साम्ना पर्व्वदा ॥१५॥
 बृहत् आद्यवर्नम् रथन्तरं दर्विः ॥१६॥
 ऋतवः पुक्तारं आर्तवाः समिन्धते ॥१७॥
 चरुं पञ्चविलमुखं घर्मोद्भूमीन्धे ॥१८॥
 ओदनेन यज्ञवचः सर्वे लोकाः समप्याः ॥१९॥
 यस्मिन्समुद्रो यौर्मृमिस्त्वयौवरपरं श्रिताः ॥२०॥
 यस्य देवा अर्कल्पन्तोच्छिष्टे षडशीतर्यः ॥२१॥
 तं त्वीदुनस्य पृच्छामि यो अस्य महिमा महान् ॥२२॥

ब्रह्मणा । परिगृहीता । साम्ना । परिगृह्णा ॥ १५ ॥
 बृहत् । आद्यवर्नम् । रथन्तरम् । दर्विः ॥ १६ ॥
 ऋतवः । पुक्तारः । आर्तवाः । सम् । इन्धते ॥ १७ ॥
 चरुम् । पञ्चविलम् । मुखम् । घर्मः । अमि । इन्धे ॥ १८ ॥
 ओदनेन । यज्ञवचः । सर्वे । लोकाः । समप्याः ॥ १९ ॥
 यस्मिन् । समुद्रः । द्यौः । भूमिः । त्रयः । अवरपरम् । श्रिताः ॥ २० ॥
 यस्य । देवाः । अर्कल्पन्त । उत्शिष्टे । षट् । अशीतर्यः ॥ २१ ॥
 तम् । त्वा । ओदनस्य । पृच्छामि । यः । अस्य । महिमा । महान् ॥ २२ ॥

XI.3.15 With sacredness (brahman) seized about, with sacred chant (sāman) carried about.

XI.3.16 Bṛhat the stirring-stick, rathantara the spoon.

XI.3.17 The seasons the cooks, they of the seasons kindle fire.

XI.3.18 Heat (gharma) burns upon the pot of five openings, the boiler (ukha).

XI.3.19 By the rice-dish of him who hath an offering (?) all worlds are to be obtained together.

XI.3.20 In which (rice-dish) are set (śrita), one below the other, the three, sea, sky, earth.

XI.3.21 In the remnant (unchiṣṭa) of which took shape six times eighty gods.

XI.3.22 Thee here I ask of the rice-dish, what is its great greatness.

स य ओदुनस्य महिमानं विधात् ॥२३॥
 नात्पु इति ब्रूयान्नानुपसेचन इति नेदं च किं चेति ॥२४॥
 यावद्दाताभिर्मनुस्येत तन्नाति वदेत् ॥२५॥
 ब्रह्मवादिनो वदन्ति पराश्वमोदुनं प्राशीः प्रत्यश्चात्रमिति ॥२६॥
 त्वमोदुनं प्राशीःस्त्वामोदुनाः इति ॥२७॥
 पराश्वं चैनं प्राशीः प्राणास्त्वा हास्यन्तीत्येनमाह ॥२८॥
 प्रत्यश्वं चैनं प्राशीरपानास्त्वा हास्यन्तीत्येनमाह ॥२९॥
 नैवाहमोदुनं न मामोदुनः ॥३०॥
 ओदुन एवोदुनं प्राशीत् ॥३१॥

सः । यः । ओदुनस्य । महिमानम् । विधात् ॥ २३ ॥

न । अल्पः । इति । ब्रूयात् । न । अनुपसेचनः । इति । न । इदम् । च । किम् । च । इति ॥२४॥

यावत् । दाता । अभिष्मनुस्येत । तत् । न । अति । वदेत् ॥ २५ ॥

ब्रह्मवादिनः । वदन्ति । पराश्वम् । ओदुनम् । प्र । आशीः । प्रत्यश्चात्रम् । इति ॥ २६ ॥

त्वम् । ओदुनम् । प्र । आशीः । त्वाम् । ओदुनाः । इति ॥ २७ ॥

पराश्वम् । च । एनम् । प्रऽआशीः । प्राणाः । त्वा । हास्यन्ति । इति । एनम् । आह ॥२८॥

प्रत्यश्वम् । च । एनम् । प्रऽआशीः । अपानाः । त्वा । हास्यन्ति । इति । एनम् । आह ॥२९॥

न । एव । अहम् । ओदुनम् । न । माम् । ओदुनः ॥ ३० ॥

ओदुनः । एव । ओदुनम् । प्र । आशीत् ॥ ३१ ॥

XI.3.23 He who may know the greatness of the rice-dish

XI.3.24 May not say "(it is) little, " not " (it is) without onpouring,
" nor " (it is) this thing soever."

XI.3.25 As much as the giver may set his mind upon, that one should
not overbid (ati-vad).

XI.3.26 The theologues (brahamavādin) say, hast thou eaten (pra-ac)
the rice-dish as it was retiring (parāñc), or as it was coming
on (pratyāñc) ?

XI.3.27 Hast thou eaten the rice-dish, or the rice-dish thee ?

XI.3.28 If thou hast eaten it retiring, thy breaths (prāṇa) will quit
thee: says to him.

XI.3.29 If thou hast eaten it coming on, thine expirations (apāna) will
quit thee so one says to him.

XI.3.30 Not I indeed, (have eaten) the rice-dish, not the rice-dish me.

XI.3.31 The rice-dish itself hath eaten the rice-dish.

[२] द्वितीयः पर्वाणः

(१-१८) अष्टादशागस्त्यास्य पर्वाणस्य [१, ७, १० (१), १-१८ (७)] प्रथमस्तमदशमदशानां प्रथमानामस्तमर्वा प्रथमाष्टा-
 दशानाञ्च सप्तमीनां साद्री ऋतुम्, [१, ७, ११ (३), १-१८ (३), २-३, १३-१७ (५)] प्रथमचतुर्थैकदशानां द्वितीयाणां,
 प्रथमाष्टादशानां तृतीयाणां, द्वितीयतृतीययोस्तयोदशादिपञ्चानाञ्च पञ्चमीनामेकदशामुरी गायत्री, [१, १०, १२, १९
 (४)] प्रथमदशमदशयोदशानाञ्चतुर्थीनां वैवी अगती, [२, १३ (४) द्वितीयपयोदशयोऽतुर्थ्योऽगती इहती],
 [७, १३, १५ (२), १, ४-१२, १८ (५)] सप्तमचतुर्थैकदशानां द्वितीयाणां प्रथमस्य चतुर्थीदिनवा-
 नामष्टादशस्य च पञ्चमीनामेकदशामुत्तुम्, [१-१८ (५)] प्रथमाष्टादशानां तृतीयां साम्पत्तुम्, [२-५,
 ८-९, ११-१८ (१)] द्वितीयादिचतुर्थीनां सप्तमचतुर्थैकदशानाञ्च पञ्चमीनामेकदशामुत्तुम्, [९ (१)]
 पष्ठस्य प्रथमायाः साद्री ऋतिः, [२, ५, ९, १९, १७ (३)] द्वितीयपञ्चमचतुर्थैकदशानां
 द्वितीयानामामुरी अगती, [३, ९, १०, १२, १४ (२)] तृतीयपञ्चमचतुर्थैकदशानां
 द्वितीयानामामुरी ऋतिः, [३ (४)] तृतीयस्य चतुर्थ्यां आमुरी ऋतुम्, [४, १५, १७
 (४)] चतुर्थपञ्चमसप्तदशानां चतुर्थीनां यादुरी गायत्री, [५, ९, ९ (५)] पञ्चम-
 चतुर्थमानां चतुर्थीनां वैवी ऋतिः, [७-८ (४)] सप्तमाष्टमयोऽतुर्थ्योः
 प्राजापत्या गायत्री, [८ (२)] अष्टमस्य द्वितीयाया आमुर्द्विषम्,
 [११, १४, १८ (४)] एकादशचतुर्थैकदशानां चतुर्थीनां
 वैवी ऋतुम्, [१८ (२)] अष्टादशस्य च द्वितीयाया
 एकदशा मुरिः साद्री इहती ऋतिः ॥

ततश्चैनमुन्धेन शीर्ष्णां प्राशीर्येन चैतं पूर्वं ऋषयः प्राश्नन् (१) ।

ज्येष्ठतस्ते प्रजा भरिष्यतीत्येनमाह (२) ।

तं वा अहं नार्वाञ्चं न पराञ्चं न प्रत्यञ्चम् (३) ।

बृहस्पतिना शीर्ष्णां (४) । तेनैनं प्राशिषं तेनैनमजीगमम् (५) ।

एष वा ओदनः सर्वोङ्गः सर्वोपरुः सर्वतनूः (६) ।

सर्वोङ्ग एव सर्वोपरुः सर्वतनुः सं भवति य एवं वेद (७) ॥ १॥ -[३२]

ततः । च । एनम् । अन्येन । शीर्ष्णां । प्रऽआशीः । येन । च । एतम् । ऋषे । ऋषयः ।

प्रऽआश्नन् । ज्येष्ठतः । ते । प्रऽजा । भरिष्यति । इति । एनम् । आह । तम् । वै । अहम् ।

न । अर्वाञ्चम् । न । पराञ्चम् । न । प्रत्यञ्चम् । बृहस्पतिना । शीर्ष्णां । तेन । एनम् ।

अ । आशिषम् । तेन । एनम् । अजीगमम् । एषः । वै । ओदनः । सर्वोऽङ्गः । सर्वोपरुः ।

सर्वोऽतनूः । सर्वोऽङ्गः । एव । सर्वोपरुः । सर्वोऽतनूः । एष । भवति । यः । एवम् । वेद ॥ १ ॥

PARYĀYA - II

- XI.3.32** If (ca) thou hast eaten it with another head than that (tatas) with which the ancient seers ate this, thy progeny, from the oldest down, will die: so one says to him; it verily I (have) not (eaten) coming hither (arvāñc), nor retiring, nor coming on; with Bṛhaspati (as) head, there-with have I eaten it, therewith have I made it go; this rice-dish, verily, is whole-limbed, whole-jointed, whole-bodied; whole-limbed, whole-jointed, whole-bodied becometh he who knoweth thus.

ततश्चेनमन्याभ्यां श्रोत्राभ्यां प्राशीर्याभ्यां चेतं पूर्वं ऋषयः प्राश्नन् ॥
 वधिरौ भविष्यसीत्येनमाह । तं वा अहं नार्वाक्षं न पराक्षं न प्रत्यक्षम् ॥
 धावापृथिवीभ्यां श्रोत्राभ्याम् ॥ ताभ्यामेतं प्राशिषं ताभ्यामेनमजीगमम् ।

एष वा ओदुनः सर्वाङ्गः सर्वपरुः सर्वतनूः ।

सर्वाङ्ग एव सर्वपरुः सर्वतनूः सं भवति य एवं वेद ॥ २ ॥ -[३३]

ततश्चेनमन्याभ्यामक्षीभ्यां प्राशीर्याभ्यां चेतं पूर्वं ऋषयः प्राश्नन् ॥

अन्धो भविष्यसीत्येनमाह । तं वा अहं नार्वाक्षं न पराक्षं न प्रत्यक्षम् ॥

सूर्याचन्द्रमसाभ्यामक्षीभ्याम् ॥ ताभ्यामेतं प्राशिषं ताभ्यामेनमजीगमम् ।

एष वा ओदुनः सर्वाङ्गः सर्वपरुः सर्वतनूः ।

सर्वाङ्ग एव सर्वपरुः सर्वतनूः सं भवति य एवं वेद ॥ ३ ॥ -[३४]

ततः । च । एनम् । अन्याभ्याम् । श्रोत्राभ्याम् । प्रऽआशीः । याभ्याम् । च । एतम् ।
 द्वे । ऋषयः । प्रऽआश्नन् । वधिरः । भविष्यसि । इति । एनम् । आह । तम् । वै ।
 अहम् । न । अर्वाक्षम् । न । पराक्षम् । न । प्रत्यक्षम् । धावापृथिवीभ्याम् । श्रोत्राभ्याम् ।
 ताभ्याम् । एनम् । प्र । आशिषम् । ताभ्याम् । एनम् । अजीगमम् । एषः । वै । ओदुनः ।
 सर्वऽअङ्गः । सर्वऽपरुः । सर्वऽतनूः । सर्वऽअङ्गः । एव । सर्वऽपरुः । सर्वऽतनूः । सम् ।
 भवति । यः । एवम् । वेद ॥ २ ॥

ततः । च । एनम् । अन्याभ्याम् । अक्षीभ्याम् । प्रऽआशीः । याभ्याम् । च । एतम् ।
 द्वे । ऋषयः । प्रऽआश्नन् । अन्धः । भविष्यसि । इति । एनम् । आह । तम् । वै ।
 अहम् । न । अर्वाक्षम् । न । पराक्षम् । न । प्रत्यक्षम् । सूर्याचन्द्रमसाभ्याम् । अक्षीभ्याम् ।
 ताभ्याम् । एनम् । प्र । आशिषम् । ताभ्याम् । एनम् । अजीगमम् । एषः । वै । ओदुनः ।
 सर्वऽअङ्गः । सर्वऽपरुः । सर्वऽतनूः । सर्वऽअङ्गः । एव । सर्वऽपरुः । सर्वऽतनूः । सम् ।
 भवति । यः । एवम् । वेद ॥ ३ ॥

XI.3.33 If thou hast eaten it with other ears than those (tatas) with which the ancient seers ate this, thou wilt become deaf: thus one says to him; it verily (have) I not (eaten) coming hither, nor retiring, nor coming on; with heaven and earth as ears, with them have I eaten it, with them have I made it go etc. etc.

XI.3.34 If thou hast eaten it with other eyes than those with which the ancient seers ate this, thou wilt become blind: thus one says to him: it verily (have) I not (eaten) coming hither, nor retiring, nor coming on; with sun and moon as eyes, with them have I eaten it, with them etc. etc.

ततश्चेनमन्येन मुखेन प्राशीर्येन चैतं पूर्वं ऋषयः प्राश्नन् (११) ।

मुखतस्ते प्रजा मरिष्यतीत्येनमाह । तं वा अहं नार्वाञ्चं न पराञ्चं न प्रत्यञ्चम् (१२) ।

ब्रह्मणा मुखेन (१३) । तेनेन प्राशिषं तेनेनमजीगमम् ।

एष वा ओदनः सर्वाङ्गः सर्वेपरुः सर्वतनूः ।

सर्वाङ्ग एव सर्वेपरुः सर्वतनूः सं भवति य एवं वेद (१४) ॥ -[३५]

ततश्चेनमन्यया जिह्वया प्राशीर्यया चैतं पूर्वं ऋषयः प्राश्नन् (१५) ।

जिह्वा ते मरिष्यतीत्येनमाह । तं वा अहं नार्वाञ्चं न पराञ्चं न प्रत्यञ्चम् (१६) ।

अग्नेजिह्वया (१७) । तयैर्न प्राशिषं तयैर्नमजीगमम् ।

एष वा ओदनः सर्वाङ्गः सर्वेपरुः सर्वतनूः ।

सर्वाङ्ग एव सर्वेपरुः सर्वतनूः सं भवति य एवं वेद (१८) ॥ ५ ॥ -[३६]

ततः । च । एनम् । अन्येन । मुखेन । प्रऽआशीः । येन । च । एतम् । पूर्वे । ऋषयः । प्रऽआ-
श्नन् । मुखतः । ते । प्रऽजा । मरिष्यन्ति । इति । एनम् । अहम् । तम् । वै । अहम् ।
न । अर्वाञ्चम् । न । पराञ्चम् । न । प्रत्यञ्चम् । ब्रह्मणा । मुखेन । तेन । एनम् ।
प्र । आशिषम् । तेन । एनम् । अजीगमम् । एषः । वै । ओदनः । सर्वेऽङ्गः । सर्वेऽपरुः ।
सर्वेऽतनूः । सर्वेऽङ्गः । एव । सर्वेऽपरुः । सर्वेऽतनूः । सम् । भवति । यः । एवम् । वेद ॥

ततः । च । एनम् । अन्यया । जिह्वया । प्रऽआशीः । यया । च । एतम् । पूर्वे ।
ऋषयः । प्रऽआश्नन् । जिह्वा । ते । मरिष्यन्ति । इति । एनम् । अहम् । तम् । वै । अहम् ।
न । अर्वाञ्चम् । न । पराञ्चम् । न । प्रत्यञ्चम् । अग्नेः । जिह्वया । तया । एनम् ।
प्र । आशिषम् । तया । एनम् । अजीगमम् । एषः । वै । ओदनः । सर्वेऽङ्गः ।
सर्वेऽपरुः । सर्वेऽतनूः । सर्वेऽङ्गः । एव । सर्वेऽपरुः । सर्वेऽतनूः । सम् । भवति । यः ।
एवम् । वेद ॥ ५ ॥

XI.3.35 If thou hast eaten it with another mouth than that with which the ancient seers ate this, thy progeny will die fro in front; thus one says to him; it verily (have) I not (eaten) coming hither, nor retiring, nor coming on; with Brahman as mouth, there-with have I etc. etc.

XI.3.36 If thou hast eaten it with another tongue than that with which the ancient seers ate this, thy tongue will die: thus one says to him; it verily (have) I not (eaten) coming hither, nor retiring, nor coming on; with Agni's tongue, therewith have I etc. etc.

तर्तभैनमन्यैर्दन्तैः प्राशीर्यैश्चैतं पूर्वं ऋषयः प्राश्नन् (१५) ।
 दन्तास्ते शत्स्यन्तीत्येनमाह । तं वा अहं नार्वाक्षं न पराक्षं न प्रत्यक्षम् (१६) ।
 ऋतुभिर्दन्तैः (१७) । तैरेनं प्राशिषं तैरेनमजीगमम् ।
 एष वा ओद्गुनः सर्वाङ्गः सर्वपुरुः सर्वतनुः ।
 सर्वाङ्ग एव सर्वपुरुः सर्वतनुः सं भवति य एव वेदं (१७) ॥ ६ ॥ -[३७]
 तर्तभैनमन्यैः प्राणापानैः प्राशीर्यैश्चैतं पूर्वं ऋषयः प्राश्नन् (१८) ।
 प्राणापानास्त्वा हास्यन्तीत्येनमाह । तं वा अहं नार्वाक्षं न पराक्षं न प्रत्यक्षम् (१९) ।
 सप्तार्षिभिः प्राणापानैः (२०) । तैरेनं प्राशिषं तैरेनमजीगमम् ।
 एष वा ओद्गुनः सर्वाङ्गः सर्वपुरुः सर्वतनुः ।
 सर्वाङ्ग एव सर्वपुरुः सर्वतनुः सं भवति य एव वेदं (२०) ॥ ७ ॥ -[३८]

तर्तः । च । एनम् । अन्यैः । दन्तैः । प्रऽआशीः । यैः । च । एतम् । पूव । ऋषयः ।
 प्रऽआश्नन् । दन्ताः । तं । शत्स्यन्ति । इति । एनम् । आह । तम् । वै । अहम् । न ।
 अर्वाक्षम् । न । पराक्षम् । न । प्रत्यक्षम् । ऋतुऽभिः । दन्तैः । तैः । एनम् । प्र ।
 आशिषम् । तैः । एनम् । अजीगमम् । एषः । वै । ओद्गुनः । सर्वऽअङ्गः । सर्वऽपुरुः ।
 सर्वऽतनुः । सर्वऽअङ्गः । एव । सर्वऽपुरुः । सर्वऽतनुः । सम् । भवति । यः । एवम् । वेदं ॥ ६ ॥

तर्तः । च । एनम् । अन्यैः । प्राणापानैः । प्रऽआशीः । यैः । च । एतम् । पूवै ।
 ऋषयः । प्रऽआश्नन् । प्राणापानाः । त्वा । हास्यन्ति । इति । एनम् । आह ।
 तम् । वै । अहम् । न । अर्वाक्षम् । न । पराक्षम् । न । प्रत्यक्षम् । सप्तार्षिभिः ।
 प्राणापानैः । तैः । एनम् । प्र । आशिषम् । तैः । एनम् । अजीगमम् । एषः । वै ।
 ओद्गुनः । सर्वऽअङ्गः । सर्वऽपुरुः । सर्वऽतनुः । सर्वऽअङ्गः । एव । सर्वऽपुरुः । सर्वऽतनुः ।
 सम् । भवति । यः । एवम् । वेदं ॥ ७ ॥

XI.3.37 If thou hast eaten it with other teeth than that those with which the ancient seers ate this, thy teeth will fall out (śad) thus one says to him; it verily (have) I not (eaten) coming hither, nor retiring, nor coming on; with the seasons as teeth, therewith have I etc. etc.

XI.3.38 If thou hast eaten it with other breaths and expirations than that those with which the ancient seers ate this, breaths and expirations will quit thee: thus one says to him; it verily (have) I not (eaten) coming hither, nor retiring, nor coming on; with the seven seers as breath, and expirations, therewith have I etc. etc.

ततश्चैनमुन्येन व्यचसा प्राशीर्येन चेतं पूर्वं ऋषयः प्राशन् (१३) ।

राजयक्ष्मस्त्वा हनिष्यतीत्येनमाह । तं वा अहं नार्वाक्षं न पराक्षं न प्रत्यक्षम् (१४) ।

अन्तरिक्षेण व्यचसा (१५) । तेनैतं प्राशिषं तेनैनमजीगमम् ।

एष वा ओदनः सर्वाङ्गः सर्वपरुः सर्वतनुः ।

सर्वाङ्ग एव सर्वपरुः सर्वतनुः सं भवति य एव वेदं (१६) ॥ ८ ॥ -[३६]

ततश्चैनमुन्येन पृष्ठेन प्राशीर्येन चेतं पूर्वं ऋषयः प्राशन् (१७) ।

विद्युत्वा हनिष्यतीत्येनमाह । नं वा अहं नार्वाक्षं न पराक्षं न प्रत्यक्षम् (१८) ।

दिवा पृष्ठेन । तेनैतं प्राशिषं तेनैनमजीगमम् ।

एष वा ओदनः सर्वाङ्गः सर्वपरुः सर्वतनुः ।

सर्वाङ्ग एव सर्वपरुः सर्वतनुः सं भवति य एव वेदं (१९) ॥ ९ ॥ -[४०]

ततः । च । एनम् । अन्येन । व्यचसा । प्रऽआशीः । येन । च । एतम् । पूर्वं ।

ऋषयः । प्रऽआशन् । राजऽयक्ष्मः । त्वा । हनिष्यति । इति । एनम् । आह । तम् ।

वै । अहम् । न । अर्वाक्षम् । न । पराक्षम् । न । प्रत्यक्षम् । अन्तरिक्षेण । व्यचसा ।

तेन । एनम् । प्र । आशिषम् । तेन । एनम् । अजीगमम् । एषः । वै । ओदनः ।

सर्वऽअङ्गः । सर्वऽपरुः । सर्वऽतनुः । सर्वऽअङ्गः । एव । सर्वऽपरुः । सर्वऽतनुः । सम् । भवति ।

यः । एवम् । वेदं ॥ ८ ॥

ततः । च । एनम् । अन्येन । पृष्ठेन । प्रऽआशीः । येन । च । एतम् । पूर्वं । ऋषयः ।

प्रऽआशन् । विद्युत् । त्वा । हनिष्यति । इति । एनम् । आह । तम् । वै । अहम् ।

न । अर्वाक्षम् । न । पराक्षम् । न । प्रत्यक्षम् । दिवा । पृष्ठेन । तेन । एनम् । प्र ।

आशिषम् । तेन । एनम् । अजीगमम् । एषः । वै । ओदनः । सर्वऽअङ्गः । सर्वऽपरुः ।

सर्वऽतनुः । सर्वऽअङ्गः । एव । सर्वऽपरुः । सर्वऽतनुः । सम् । भवति । यः । एवम् । वेदं ॥ ९ ॥

XI.3.39 If thou hast eaten it with another bulk (vyacas) than that with which the ancient seers ate this, the king-yakṣma will slay thee: thus one says to him: it verily (have) I not (eaten) coming hither, nor retiring, nor coming on; with atmosphere as bulk, therewith have I etc. etc.

XI.3.40 If thou hast eaten it with another back than that with which the ancient seers ate this, the lightning well slay thee; thus one says to him; it verily (have) I not (eaten) coming hither, nor retiring, nor coming on; with the sky as back, therewith have I etc. etc.

ततश्चेनमन्येनोरसा प्राङ्गीर्येन चैत पूर्व ऋषयः प्राश्नन्(१८) ।

कृष्या न रात्स्यसीत्येनमाह । तं वा अहं नार्वाञ्चं न पराञ्चं न प्रत्यञ्चम्(१९) ।

पृथिव्योरसा । तेनैनं प्राशिषं तेनैनमजीगमम् ।

एष वा ओदुनः सर्वाङ्गः सर्वपरुः सर्वतनुः ।

सर्वाङ्ग एव सर्वपरुः सर्वतनुः सं भवति य एव वेदं(२०) ॥१०॥ -[४१]

ततश्चेनमन्येनोदरेण प्राङ्गीर्येन चैत पूर्व ऋषयः प्राश्नन्(२१) ।

उदरद्वारस्त्वा हनिष्यतीत्येनमाह । तं वा अहं नार्वाञ्चं न पराञ्चं न प्रत्यञ्चम्(२२) ।

सत्येनोदरेण । तेनैनं प्राशिषं तेनैनमजीगमम् ।

एष वा ओदुनः सर्वाङ्गः सर्वपरुः सर्वतनुः ।

सर्वाङ्ग एव सर्वपरुः सर्वतनुः सं भवति य एव वेदं(२३) ॥११॥ -[४२]

ततः । च । एनम् । अन्येन । उरसा । प्रऽआशीः । येन । च । एतम् । पूर्वे । ऋषयः ।

प्रऽआश्नन् । कृष्या । न । रात्स्यसि । इति । एनम् । अह । तम् । वै । अहम् । न ।

अर्वाञ्चम् । न । पराञ्चम् । न । प्रत्यञ्चम् । पृथिव्या । उरसा । तेन । एनम् ।

प्र । आशिषम् । तेन । एनम् । अजीगमम् । एषः । वै । ओदुनः । सर्वऽअङ्गः ।

सर्वऽपरुः । सर्वऽतनुः । सर्वऽअङ्गः । एव । सर्वऽपरुः । सर्वऽतनुः । सम् । भवति । यः । एवम् । वेदं ॥

ततः । च । एनम् । अन्येन । उदरेण । प्रऽआशीः । येन । च । एतम् । पूर्वे । ऋषयः ।

प्रऽआश्नन् । उदरऽद्वारः । त्वा । हनिष्यति । इति । एनम् । अह । तम् । वै । अहम् ।

न । अर्वाञ्चम् । न । पराञ्चम् । न । प्रत्यञ्चम् । सत्येन । उदरेण । तेन । एनम् । प्र ।

आशिषम् । तेन । एनम् । अजीगमम् । एषः । वै । ओदुनः । सर्वऽअङ्गः । सर्वऽपरुः ।

सर्वऽतनुः । सर्वऽअङ्गः । एव । सर्वऽपरुः । सर्वऽतनुः । सम् । भवति । यः । एवम् । वेदं ॥११॥

XI.3.41 If thou hast eaten it with another breast than that with which the ancient seers ate this, thou wilt not prosper with plowing; thus one says to him; it verily (have) I not (eaten) coming hither, nor retiring, nor coming on; with the earth as breast, therewith have I etc. etc.

XI.3.42 If thou hast eaten it with another belly than that with which the ancient seers ate this, the colic (? Udaradāra) will slay thee: thus one says to him; it verily (have) I not (eaten) coming hither, nor retiring, nor coming on; with truth as belly, therewith have I etc. etc.

ततश्चैनमुन्येन वृत्तिना प्राशीर्येन चैतं पूर्वं ऋषयः प्राश्नन्^(१०) ।
 अप्सु मरिष्यसीत्येनमाह । तं वा अहं नार्वाञ्चं न पराञ्चं न प्रत्यञ्चम्^(११) ।
 समुद्रेण वृत्तिना^(१२) । तेनेन प्राशिषुं तेनेनमजीगमम् ।
 एष वा ओदनः सर्वोङ्गः सर्वपरुः सर्वतनुः ।
 सर्वोङ्ग एव सर्वपरुः सर्वतनुः सं भवति य एव वेदं^(१३) ॥१२॥ -[४३]
 ततश्चैनमुन्याभ्यामुरुभ्यां प्राशीर्याभ्यां चैतं पूर्वं ऋषयः प्राश्नन्^(१४) ।
 ऊरु ते मरिष्यत इत्येनमाह । तं वा अहं नार्वाञ्चं न पराञ्चं न प्रत्यञ्चम्^(१५) ।
 मित्रावरुणयोरुरुभ्याम्^(१६) । ताभ्यामेनं प्राशिषुं ताभ्यामेनमजीगमम् ।
 एष वा ओदनः सर्वोङ्गः सर्वपरुः सर्वतनुः ।
 सर्वोङ्ग एव सर्वपरुः सर्वतनुः सं भवति य एव वेदं^(१७) ॥१३॥ -[४४]

ततः । च । एनम् । अन्येन । वृत्तिना । प्रऽआशीः । येन । च । एतम् । पूर्वे । ऋषयः ।
 प्रऽआश्नन् । अप्सु । मरिष्यति । इति । एनम् । आह । तम् । वै । अहम् । न ।
 अर्वाञ्चम् । न । पराञ्चम् । न । प्रत्यञ्चम् । समुद्रेण । वृत्तिना । तेन । एनम् । प्र । आशि-
 षम् । तेन । एनम् । अजीगमम् । एषः । वै । ओदनः । सर्वोङ्गः । सर्वोपरुः । सर्वो-
 ऽतनुः । सर्वोङ्गः । एव । सर्वोपरुः । सर्वोतनुः । सम् । भवति । यः । एवम् । वेदं ॥
 ततः । च । एनम् । अन्याभ्याम् । ऊरुभ्याम् । प्रऽआशीः । याभ्याम् । च । एतम् ।
 पूर्वे । ऋषयः । प्रऽआश्नन् । ऊरु इति । ते । मरिष्यतः । इति । एनम् । आह । तम् ।
 वै । अहम् । न । अर्वाञ्चम् । न । पराञ्चम् । न । प्रत्यञ्चम् । मित्रावरुणयोः । ऊरुभ्याम् ।
 ताभ्याम् । एनम् । प्र । आशिषम् । ताभ्याम् । एनम् । अजीगमम् । एषः । वै । ओदनः ।
 सर्वोङ्गः । सर्वोपरुः । सर्वोतनुः । सर्वोङ्गः । एव । सर्वोपरुः । सर्वोतनुः । सम् ।
 भवति । यः । एवम् । वेदं ॥ १३ ॥

XI.3.43 If thou hast eaten it with another bladder than that with which the ancient seers ate this, thou wilt die in the waters: thus one says to him; it verily (have) I not (eaten) coming hither, nor retiring, nor coming on; with the ocean as bladder, therewith have I etc. etc.

XI.3.44 If thou hast eaten it with other thighs than those with which the ancient seers ate this, thy thighs will die: thus one says to him; it verily (have) I not (eaten) coming hither, nor retiring, nor coming on; with the thighs of Mitra and Varuna, therewith have I etc. etc.

तत्तच्चैनमन्याभ्यामष्टीवभ्यां प्राशीर्याभ्यां चैतं पूर्वं ऋषयः प्राश्नन्^(११) ।

स्त्रामो भविष्यसीत्येनमाह । तं वा अहं नार्वाञ्चं न पराञ्चं न प्रत्यञ्चम्^(१२) ।

त्वष्टुरष्टीवद्भ्याम् । ताभ्यामेनं प्राशिषं ताभ्यामेनमजीगमम् ।

एष वा ओदुनः सर्वोङ्गः सर्वपरुः सर्वतनुः ।

सर्वोङ्ग एव सर्वपरुः सर्वतनुः सं भवति य एवं वेद^(१३) ॥१४॥ -१४५।

तत्तच्चैनमन्याभ्यां पादाभ्यां प्राशीर्याभ्यां चैतं पूर्वं ऋषयः प्राश्नन्^(१४) ।

बहुचारी भविष्यसीत्येनमाह । तं वा अहं नार्वाञ्चं न पराञ्चं न प्रत्यञ्चम्^(१५) ।

अश्विनोः पादाभ्याम् । ताभ्यामेनं प्राशिषं ताभ्यामेनमजीगमम् ।

एष वा ओदुनः सर्वोङ्गः सर्वपरुः सर्वतनुः ।

सर्वोङ्ग एव सर्वपरुः सर्वतनुः सं भवति य एवं वेद^(१६) ॥१५॥ -१४६।

ततः । च । एनम् । अन्याभ्याम् । अष्टीवत्भ्याम् । प्रऽआशीः । याम्याम् । च । एतम् ।
पूर्वे । ऋषयः । प्रऽआश्नन् । स्त्रामः । भविष्यसि । इति । एनम् । आह । तम् । वै । अहम् ।
न । अर्वाञ्चम् । न । पराञ्चम् । न । प्रत्यञ्चम् । त्वष्टुः । अष्टीवत्भ्याम् । ताम्याम् ।
एनम् । प्र । आशिषम् । ताम्याम् । एनम् । अजीगमम् । एषः । वै । ओदुनः । सर्वऽअङ्गः ।
सर्वऽपरुः । सर्वऽतनुः । सर्वऽअङ्गः । एव । सर्वऽपरुः । सर्वऽतनुः । सम् । भवति । यः ।
एवम् । वेद ॥ १४ ॥

ततः । च । एनम् । अन्याभ्याम् । पादाभ्याम् । प्रऽआशीः । याम्याम् । च । एतम् ।
पूर्वे । ऋषयः । प्रऽआश्नन् । बहुचारी । भविष्यसि । इति । एनम् । आह । तम् । वै ।
अहम् । न । अर्वाञ्चम् । न । पराञ्चम् । न । प्रत्यञ्चम् । अश्विनोः । पादाभ्याम् । ताम्याम् ।
एनम् । प्र । आशिषम् । ताम्याम् । एनम् । अजीगमम् । एषः । वै । ओदुनः । सर्वऽअङ्गः ।
सर्वऽपरुः । सर्वऽतनुः । सर्वऽअङ्गः । एव । सर्वऽपरुः । सर्वऽतनुः । सम् । भवति । यः ।
एवम् । वेद ॥ १५ ॥

XI.3.45 If thou hast eaten it with other knees (aṣṭhīvant) than those with which the ancient seers ate this, thou wilt become lame: thus one says to him; it verily (have) I not (eaten) coming hither, nor retiring, nor coming on; with the tvaṣṭṛśnees, therewith have I etc. etc.

XI.3.46 If thou hast eaten it with other feet than those with which the ancient seers ate this, thou wilt be much-wandering: thus one says to him; it verily (have) I not (eaten) coming hither, nor retiring, nor coming on; with the feet of the two Aśvins, therewith have I etc. etc.

ततश्चैनमुन्याभ्यां प्रपदाभ्यां प्राशीर्याभ्यां चैतं पूर्वं ऋषयः प्राशन् ॥१०॥

सर्पस्त्वा हनिष्यतीत्येनमाह । तं वा अहं नार्वाञ्च न पराञ्च न प्रत्यञ्चम् ॥११॥

सवितुः प्रपदाभ्याम् । ताभ्यामिन् प्राशिषं ताभ्यामिनमजीगमम् ।

एष वा ओदुनः सर्वोद्गः सर्वपरुः सर्वतनूः ।

सर्वोद्ग एव सर्वपरुः सर्वतनूः सं भवति य एव वेद ॥१२॥ -[४७]

ततश्चैनमुन्याभ्यां हस्ताभ्यां प्राशीर्याभ्यां चैतं पूर्वं ऋषयः प्राशन् ॥१३॥

ब्राह्मणं हनिष्यतीत्येनमाह । तं वा अहं नार्वाञ्च न पराञ्च न प्रत्यञ्चम् ॥१४॥

ऋतस्य हस्ताभ्याम् ॥१५॥ ताभ्यामिन् प्राशिषं ताभ्यामिनमजीगमम् ।

एष वा ओदुनः सर्वोद्गः सर्वपरुः सर्वतनूः ।

सर्वोद्ग एव सर्वपरुः सर्वतनूः सं भवति य एव वेद ॥१६॥ -[४८]

ततः । च । एनम् । अन्याभ्याम् । प्रपदाभ्याम् । प्रऽआशीः । याभ्याम् । च । एतम् ।
पूर्वे । ऋषयः । प्रऽआशन् । सर्पः । त्वा । हनिष्यति । इति । एनम् । अहम् । तम् । वै ।
अहम् । न । अर्वाञ्चम् । न । पराञ्चम् । न । प्रत्यञ्चम् । सवितुः । प्रऽपराभ्याम् । ताभ्याम् ।
एनम् । प्र । आशिषम् । ताभ्याम् । एनम् । अजीगमम् । एषः । वै । ओदुनः । सर्वोद्गः ।
सर्वोपरुः । सर्वोस्तनूः । सर्वोऽङ्गः । एव । सर्वोपरुः । सर्वोस्तनूः । मम् । भवति । यः ।
एवम् । वेद ॥ १६ ॥

ततः । च । एनम् । अन्याभ्याम् । हस्ताभ्याम् । प्रऽआशीः । याभ्याम् । च । एतम् ।
पूर्वे । ऋषयः । प्रऽआशन् । ब्राह्मणम् । हनिष्यति । इति । एनम् । अहम् । तम् । वै ।
अहम् । न । अर्वाञ्चम् । न । पराञ्चम् । न । प्रत्यञ्चम् । ऋतस्य । हस्ताभ्याम् । ता-
भ्याम् । एनम् । प्र । आशिषम् । ताभ्याम् । एनम् । अजीगमम् । एषः । वै । ओदुनः ।
सर्वोद्गः । सर्वोपरुः । सर्वोस्तनूः । सर्वोऽङ्गः । एव । सर्वोपरुः । सर्वोस्तनूः । मम् ।
भवति । यः । एवम् । वेद ॥ १७ ॥

XI.3.47 If thou hast eaten it with other front-feet than those with which the ancient seers ate this, a serpent will slay thee: thus one says to him; it verily (have) I not (eaten) coming hither, nor retiring, nor coming on; with Savitar's front-feet, therewith have I etc. etc.

XI.3.48 If thou hast eaten it with other hands than those with which the ancient sages ate this, thou wilt slay a Brahman: thus one says to him; it verily (have) I not (eaten) coming hither, nor retiring, nor coming on; with the hands of righteousness (ṛta), therewith have I etc. etc.

तर्क्षेनमन्यया प्रतिष्ठया प्राक्षीर्यया चेतं पूर्वं ऋषयः प्राश्नन्^(११) ।

अप्रतिष्ठानोनायतनो मरिष्यसीत्येनमाह^(१२) ।

तं वा अहं नार्वाञ्चं न पराञ्चं न प्रत्यञ्चम्^(१३) । सत्ये प्रतिष्ठाय^(१४) ।

तयैनं प्राशिषं तयैनमजीगमम्^(१५) । एष वा ओदनः सर्वोङ्गः सर्वपरुः सर्वतनूः^(१६) ।

सर्वोङ्ग एव सर्वपरुः सर्वतनूः सं भवति य एवं वेद^(१७) ॥१८॥
-[४६]

तर्क्षः । च । एनम् । अन्यया । प्रतिऽस्थया^१ । प्रऽआशीः । यया । च । एतम् । त्वै ।
ऋषयः । प्रऽआश्नन् । अप्रतिऽस्थानः । अनायतनः । मरिष्यसि । इति । एनम् । अहम् ।
तम् । वै । अहम् । न । अर्वाञ्चम् । न । पराञ्चम् । न । प्रत्यञ्चम् । सत्ये । प्रतिऽस्थाय ।
तया । एनम् । प्र । आशिषम् । तया । एनम् । अजीगमम् । एषः । वै । ओदनः ।
सर्वऽअङ्गः । सर्वऽपरुः । सर्वऽतनूः । सर्वऽअङ्गः । एव । सर्वऽपरुः । सर्वऽतनूः । सम् ।
भवति । यः । एवम् । वेद ॥ १८ ॥

[३] द्वितीयाः पर्वणाः

(१-७) सप्तपन्थास्य पर्वणस्याध्वनां ऋषिः । मन्त्रोक्तं देवताः । (१) प्रथमर्चं मातुर्यनुष्टुप् । (२) द्वितीयाया
भार्युष्णिक् । (३) द्वितीयायास्त्रिपदा भुरिक्सात्री बिष्टुप् । (४) त्रुप्यर्चं मातुरी इदती, (५) पञ्चम्या द्विपदा
भुरिक्सात्री इदती, (६) षष्ठ्याः साम्युष्णिक्, (७) सप्तम्याश्च प्राश्नापत्या इदती छन्दांसि ॥

एतद्वै ब्रह्मस्य विष्टपं यदोदनः ॥१॥ -[५०]

ब्रह्मलोको भवति ब्रह्मस्य विष्टपि श्रयते य एवं वेद ॥२॥ -[५१]

एतस्माद्वा ओदनात्त्रयस्त्रिंशत् लोकान्निरभिमीत प्रजापतिः ॥३॥ -[५२]

तेषां प्रज्ञानाय युज्जमेसृजत ॥४॥ -[५३]

स य एवं विदुष उपद्रष्टा भवति प्राणं रुणद्धि ॥५॥ -[५४]

एतत् । वै । ब्रह्मस्य । विष्टपम् । यत् । ओदनः ॥ १ ॥

ब्रह्मलोकः । भवति । ब्रह्मस्य । विष्टपि । श्रयते । यः । एवम् । वेद ॥ २ ॥

एतस्मात् । वै । ओदनात् । त्रयः । त्रिंशत् । लोकान् । निः । अभिमीत । प्रजाऽपतिः ॥

तेषां । प्रऽज्ञानाय । युज्जम् । असृजत ॥ ४ ॥

सः । यः । एवम् । विदुषः । उपऽद्रष्टा । भवति^१ । प्राणम् । रुणद्धि ॥ ५ ॥

XI.3.49 If thou hast eaten it with another firm standing (*pratiṣṭha*) than that with which the ancient seers ate this, without firm standing, without support (*āyatana*) wilt thou die: thus one says to him; it verily (have) I not (eaten) coming hither, nor retiring, nor coming on; standing firm in truth, therewith have I etc. etc

PARYĀYA - III

XI.3.50 This -- namely, the rice-dish -- is indeed the summit (*viṣṭapa*) of the ruddy one (*bradhana*).

XI.3.51 He cometh to have the ruddy one for his world, he resorteth (*śri*) to the summit of the ruddy one, who knoweth thus

XI.3.52 Out of this rice-dish *Prajāpati* verily fashioned thirty-three worlds.

XI.3.53 In order to the knowledge (*prajñāna*) of them he created the sacrifice.

XI.3.54 He who becomes the on-looker (*upadraṣṭṛ*) of one knowing thus stops (his own) breath.

न च प्राणं रुणद्धि सर्वज्यानि जीयते ॥६॥ -[५५]
न च सर्वज्यानि जीयते पुरैर्न जरसः प्राणो जहाति ॥७॥ -[५६]

न । च । प्राणम् । रुणद्धि । सर्वज्यानिम् । जीयते ॥ ६ ॥

न । च । सर्वज्यानिम् । जीयते । पुरा । एनम् । जरसः । प्राणः । जहाति ॥ ७ ॥

(४) अनुयं सूक्तम्

(१-१६) पङ्क्तिपुष्पान्यान्व सूक्तस्य षडभिर्भागेन कृषि । प्राणो देवता । (१) प्रथमर्धः षष्ठुमन्त्यनुष्टुप्, (२-७, ९-१३, १९-१९, २२-२५) द्वितीयादियुष्मां ऋग्मादिपञ्चानां पौडस्यादित्तसृणां प्रवोविश्यादित्तस्य षष्ठुमन्त्यनुष्टुप्, (८) अष्टम्याः पथ्याषङ्गिः, (१४) चतुर्विंश्या मिष्टद्वनुष्टुप्, (१५) पञ्चदश्या भुस्तिगनुष्टुप्, (२०) विंश्या अनुष्टुगभां त्रिष्टुप्, (२१) एकविंश्या मध्येज्योतिर्गती, (२२) द्वाविंश्या-स्त्रिष्टुप्, (२६) पङ्क्तिपुष्पान्वा षडभिर्भागेन सूक्तम् ॥

प्राणाय नमो यस्य सर्वमिदं वशे ।

यो भूतः सर्वस्येश्वरो यस्मिन्त्सर्वं प्रतिष्ठितम् ॥१॥

नमस्ते प्राण कन्दाय नमस्ते स्तनयिन्नवे ।

नमस्ते प्राण विद्युते नमस्ते प्राण वर्धते ॥२॥

यत्प्राण स्तनयित्नुनाभिकन्दत्योषधीः ।

प्र वीयन्ते गर्भान्द्रुतेधौ वृद्धीर्वि जायन्ते ॥३॥

यत्प्राण ऋतावागतेभिकन्दत्योषधीः ।

सर्वं तदा प्र मोदते यत्किं च भूम्यामधि ॥४॥

प्राणाय । नमः । यस्य । सर्वम् । इदम् । वशे ।

यः । भूतः । सर्वस्य । ईश्वरः । यस्मिन् । सर्वम् । प्रतिष्ठितम् ॥ १ ॥

नमः । ते । प्राण । कन्दाय । नमः । ते । स्तनयिन्नवे ।

नमः । ते । प्राण । विद्युते । नमः । ते । प्राण । वर्धते ॥ २ ॥

यत् । प्राणः । स्तनयित्नुना । अभिऽकन्दति । ओषधीः ।

प्र । वीयन्ते । गर्भान् । द्रुते । अथो इति । वृद्धीः । वि । जायन्ते ॥ ३ ॥

यत् । प्राणः । ऋतौ । आऽगते । अभिऽकन्दति । ओषधीः ।

सर्वम् । तदा । प्र । मोदते । यत् । किम् । च । भूम्याम् । अधि ॥ ४ ॥

XI.3.55 If he does not stop (his own) breath, he is scathed a complete scathing.

XI.3.56 If he is not scathed a complete scathing, before old age breath quits him.

Extolling the breath (prāṇa)

XI.4.1 Homage to breath (prāṇa) in whose control is this All, who hath been lord of all, in whom all stands firm.

XI.4.2 Homage, O breath, to thy roaring, homage to thy thunder; homage, O breath, to thy lightning, homage to thee raining, O breath.

XI.4.3 When breath with thunder roars at the herbs, they are impregnated (pra-vī), they receive embryos, then they are born many.

XI.4.4 When, the season having come, breath roars at the herbs, then all is delighted, whatever is upon the earth.

युदा प्राणो अभ्यवर्षीद्वर्षेण पृथिवीं महीम् ।
 पशवस्तत्प्र मोदन्ते महो वै नो भविष्यति ॥५॥
 अभिवृष्टा ओषधयः प्राणेन समवादिरन् ।
 आयुर्वै नः प्रातीतरः सर्वा नः सुरभीरंकः ॥६॥
 नमस्ते अस्त्वायुते नमो अस्तु परायुते ।
 नमस्ते प्राण तिष्ठत आसीनायुत ते नमः ॥७॥
 नमस्ते प्राण प्राणते नमो अस्त्वपानते ।
 पुराचीनाय ते नमः प्रतीचीनाय ते नमः सर्वस्मै त इदं नमः ॥८॥
 या ते प्राण प्रिया तनूर्यो ते प्राण प्रेयसी ।
 अथो यद्वेषजं तव तस्य नो धेहि जीवसे ॥९॥
 प्राणः प्रजा अनु वस्ते पिता पुत्रमिव प्रियम् ।
 प्राणो ह सर्वस्येश्वरो यच्च प्राणति यच्च न ॥१०॥

युदा । प्राणः । अभिऽअवर्षीत् । वर्षेण । पृथिवीम् । महीम् ।
 पशवः । तत् । प्र । मोदन्ते । महः । वै । नः । भविष्यति ॥ ५ ॥
 अभिवृष्टाः । ओषधयः । प्राणेन । सम् । अवादिरन् ।
 आयुः । वै । नः । प्र । अतीतरः । सर्वाः । नः । सुरभीः । अंकः ॥ ६ ॥
 नमः । ते । अस्तु । आऽयुते । नमः । अस्तु । पराऽयुते ।
 नमः । ते । प्राण । तिष्ठते । आसीनाय । उत । ते । नमः ॥ ७ ॥
 नमः । ते । प्राण । प्राणते । नमः । अस्तु । अपानते । पुराचीनाय ।
 ते । नमः । प्रतीचीनाय । ते । नमः । सर्वस्मै । ते । इदम् । नमः ॥ ८ ॥
 या । ते । प्राण । प्रिया । तनूः । यो इति । ते । प्राण । प्रेयसी ।
 अथो इति । यत् । भेषजम् । तव । तस्य । नः । धेहि । जीवसे ॥ ९ ॥
 प्राणः । प्रजाः । अनु । वस्ते । पिता । पुत्रम् । ईव । प्रियम् ।
 प्राणः । ह । सर्वस्य । ईश्वरः । यत् । च । प्राणति । यत् । च । न ॥ १० ॥

- XI.4.5** When breath hath rained with rain upon the great earth, then the cattle are delighted : "Verily there will be greatness for us."
- XI.4.6** The herbs, being rained on, have talked with breath; "Verily thou hast extended our life-time; thou hast made us all fragrant."
- XI.4.7** Homage be to thee coming, homage be to (thee) going away: homage to thee, O breath, standing; to thee sitting also (be) homage.
- XI.4.8** Homage to thee breathing, O breath; homage be to (thee) making expiration; homage to thee turned away, homage to thee turned toward (us); to the whole of thee (be) this homage.
- XI.4.9** The dear body that is thine, O breath, and the dearer one that is thine, O breath, likewise what remedy is thine, assign thou of it to us in order to live (jīvas).
- XI.4.10** Breath clothes (anu-vas) human beings (prajā), as a father a dear son; breath is lord of all, both what breathes and what does not.

प्रा॒णो मृ॒त्युः प्रा॒णस्त॒क्मा प्रा॒णं दे॒वा उपा॑सते ।
 प्रा॒णो ह॑ सत्य॒वादि॑नमु॒त्तमे॑ लो॒क आ द॑धत् ॥११॥
 प्रा॒णो वि॒राट् प्रा॒णो दे॒ष्टी प्रा॒णं सर्व॑ उपा॑सते ।
 प्रा॒णो ह॑ सूर्य॑श्चन्द्र॒माः प्रा॒णमा॑हुः प्र॒जाप॑तिम् ॥१२॥
 प्रा॒णापा॑नौ ब्री॒हिय॑वाच॒नङ्गान् प्रा॒ण उ॑च्यते ।
 यवे॑ ह॒ प्रा॒ण आ॒हि॒तोपा॑नो ब्री॒हिरु॑च्यते ॥१३॥
 अ॒पा॒न॒ति प्रा॑ण॒ति पु॒रुषो॑ गर्भे॑ अन्त॒रा ।
 यदा॑ त्वं प्रा॒ण जि॒न्व॒स्यथ॑ स जा॒यते॑ पुनः ॥१४॥
 प्रा॒णमा॑हुर्मा॒तरि॑श्वा॒नं वा॒तो ह॒ प्रा॒ण उ॑च्यते ।
 प्रा॒णे ह॑ भू॒तं भव्यं॑ च प्रा॒णे सर्व॑ प्र॒तिष्ठि॑तम् ॥१५॥
 आ॒थर्व॑णीरा॒ङ्गिर॑सी॒र्देवी॑र्मनु॒ष्यजा॑ उ॒त ।
 ओ॒प॒ध॒यः प्र जा॑यन्ते॒ यदा॑ त्वं प्रा॒ण जि॒न्व॒सि ॥१६॥

प्रा॒णः । मृ॒त्युः । प्रा॒णः । त॒क्मा । प्रा॒णम् । दे॒वाः । उ॒प । आ॒स॒ते ।
 प्रा॒णः । ह॑ । स॒त्य॒वादि॑नम् । उ॒त्त॒मे । लो॒के । आ । द॑धत् ॥ ११ ॥
 प्रा॒णः । वि॒राट् । प्रा॒णः । दे॒ष्टी । प्रा॒णम् । सर्व॑ । उ॒प । आ॒स॒ते ।
 प्रा॒णः । ह॑ । सूर्यः । च॒न्द्र॒माः । प्रा॒णम् । आ॒हुः । प्र॒जाप॑तिम् ॥ १२ ॥
 प्रा॒णापा॑नौ । ब्री॒हिय॑वाच॒नङ्गान् । प्रा॒णः । उ॑च्यते ।
 यवे॑ । ह॒ । प्रा॒णः । आ॒हि॒तः । अ॒पा॒नः । ब्री॒हिः । उ॑च्यते ॥ १३ ॥
 अ॒प । अ॒न॒ति । प्र । अ॒न॒ति । पु॒रुषः । गर्भे॑ । अन्त॒रा ।
 यदा॑ । त्वम् । प्रा॒ण । जि॒न्व॒सि । अर्थ॑ । सः । जा॒य॒ते । पुनः॑ ॥ १४ ॥
 प्रा॒णम् । आ॒हुः । मा॒तरि॑द॒वान् । वा॒तः । ह॒ । प्रा॒णः । उ॑च्यते ।
 प्रा॒णे । ह॑ । भू॒तम् । भव्यं॑ । च । प्रा॒णे । सर्व॑म् । प्र॒तिष्ठि॑तम् ॥ १५ ॥
 आ॒थर्व॑णीः । आ॒ङ्गिर॑सीः । दे॒वीः । मनु॒ष्यजाः । उ॒त ।
 ओ॒प॒ध॒यः । प्र । जा॑यन्ते॒ यदा॑ । त्वम् । प्रा॒ण । जि॒न्व॒सि ॥ १६ ॥

- XI.4.11** Breath (is) death, breath takmān, breath the gods worship (upa-ās); breath may set the truth-speaker in the 'highest world.
- XI.4.12** Breath is virāj, breath the directress; breath all worship; breath is the sun, the moon; breath they call Prajāpatī.
- XI.4.13** Breath and expiration are rice and barley; breath is called the draft-ox; breath is set in barley; expiration is called rice.
- XI.4.14** A man breathes out (apānati), breathes (prāṇati) within the womb; when O breath, thou quickenest, then he is born again.
- XI.4.15** Breath they call Mātariśvan; breath is called the wind; in breath what has been and what will be, in breath is all established (pratiṣṭhita).
- XI.4.16** They of the Atharvans, they of the Aṅgirasas, they of the gods, also those born of men—the herbs are generated (praja), when thou, O breath, quickenest.

यदा प्राणो अभ्यवर्षीहर्षेण पृथिवीं महीम् ।
 ओषधयः प्र जायन्तेयो याः काश्च वीरुधः ॥१७॥
 यस्ते प्राणेदं वेदु यस्मिंश्चासि प्रतिष्ठितः ।
 सर्वे तस्मै वलिं हरान्मुष्मिह्लोक उत्तमे ॥१८॥
 यथा प्राण बलिहृतस्तुभ्यं सर्वाः प्रजा इमाः ।
 एवा तस्मै वलिं हरान्यस्त्वा शृणवत्सुश्रवः ॥१९॥

अन्तर्गर्भश्चरति देवतास्वामृतो भूतः स उ जायते पुनः ।

स भूतो भव्यं भविष्यत्पिता पुत्रं प्र विविशा शर्चीभिः ॥२०॥

एकं पादं नोत्तिवदति सलिलाब्जं स उत्तरन् ।

यदङ्ग स तमुत्तिवदेन्नेवाय न श्वः स्यान्न रात्री नाहः स्यान्न व्युच्छेत्कदा चन ॥२१॥

अष्टार्चकं वर्तत एकनेमि सहस्राक्षरं प्र पुरो नि पश्चा ।

अर्धेन विश्वं भुवनं जजान यदस्यार्धं कृतमः स केतुः ॥२२॥

यदा । प्राणः । अभिऽअवर्षात् । वर्षेण । पृथिवीम् । महीम् ।

ओषधयः । प्र । जायन्ते । अथो । इति । याः । काः । च । वीरुधः ॥ १७ ॥

यः । ते । प्राण । इदम् । वेद । यस्मिन् । च । अस्ति । प्रतिऽस्थितः ।

सर्वे । तस्मै । वलिम् । हरान् । अमुष्मिन् । लोके । उत्तमे ॥ १८ ॥

यथा । प्राण । बलिऽहृतः । तुभ्यम् । सर्वाः । प्रजाः । इमाः ।

एव । तस्मै । वलिम् । हरान् । यः । त्वा । शृणवत् । सुश्रवः ॥ १९ ॥

अन्तः । गर्भः । चरति । देवतासु । आऽमृतः । भूतः । सः । ऊं इति । जायते । पुनः ।

सः । भूतः । भव्यम् । भविष्यत् । पिता । पुत्रम् । प्र । विविशा । शर्चीभिः ॥ २० ॥

एकम् । पादम् । न । उत् । तिदति । सलिलात् । हंसः । उत्तरन् । यत् । अङ्गः । सः ।

तम् । उत्तुङ्गिदेत् । न । एव । अथ । न । श्वः । स्यात् । न । रात्री । न । अहः । स्यात् ।

न । वि । उच्छेत् । कदा । चन ॥ २१ ॥

अष्टार्चकम् । वर्तते । एकनेमि । सहस्राक्षरम् । प्र । पुरः । नि । पश्चा ।

अर्धेन । विश्वम् । भुवनम् । जजाम । यत् । अस्य । अर्धम् । कृतमः । सः । केतुः ॥२२॥

XI.4.17 When breath hath rained with rain on the great earth, the herbs are generated, likewise whatever plants (there are).

XI.4.18 He who knoweth this of thee, O breath, and in whom thou art established -- to him shall all bring tribute in yon highest world.

XI.4.19 As, O breath, all these human beings (prajā) are tribute-bearers to thee, so shall they bring tribute to him who shall hear thee, O thou of good report (suśravas).

XI.4.20 He moves, an embryo, within the divinities; having come into being (? abhūta), having been (bhūta), he is born again; he, having been, entered with might (śacībhis) what is to be, what will be, (as) a father a son.

XI.4.21 The swan (haṁsa), ascending, does not extract (ut-khid) one foot from the sea; verily, if he should extract that, there would not be today nor tomorrow; there would not be night nor day; at no time soever would it dawn (vi-vas).

XI.4.22 The eight-wheeled (thing,neut.) rolls, having one rim, thousand-syllabled, forth in front, down behind; with a half it has generated all existence; what its (other) half (is) -- which sign is that?

यो अस्य विश्वजन्मन ईशे विश्वस्य चेष्टतः ।
 अन्येषु क्षिप्रधन्वने तस्मै प्राण नमोस्तु ते ॥२३॥
 यो अस्य सर्वजन्मन ईशे सर्वस्य चेष्टतः ।
 अतन्द्रो ब्रह्मणा धीरः प्राणो मानु तिष्ठतु ॥२४॥
 ऊर्ध्वः सुतेषु जागार ननु तिर्यङ् नि पद्यते ।
 न सुप्तस्य सुतेष्वनु शुश्राव कश्चन ॥२५॥
 प्राण मा मत्पुर्णवृत्तो न मदून्यो भविष्यसि ।
 अपां गर्भमिव जीवसे प्राणं ब्रह्मामि त्वा मयि ॥२६॥

यः । अस्य । विश्वजन्मनः । ईशे । विश्वस्य । चेष्टतः ।
 अन्येषु । क्षिप्रधन्वने । तस्मै । प्राण । नमः । अस्तु । ते ॥ २३ ॥
 यः । अस्य । सर्वजन्मनः । ईशे । सर्वस्य । चेष्टतः ।
 अतन्द्रः । ब्रह्मणा । धीरः । प्राणः । मा । अनु । तिष्ठतु ॥ २४ ॥
 ऊर्ध्वः । सुतेषु । जागार । ननु । तिर्यङ् । नि । पद्यते ।
 न । सुप्तम् । अस्य । सुतेषु । अनु । शुश्राव । कः । चन ॥ २५ ॥
 प्राण । मा । मत् । पुर्णवृत्तः । न । मत् । अन्यः । भविष्यति ।
 अपाम् । गर्भम् । इव । जीवसे । प्राण । ब्रह्मामि । त्वा । मयि ॥ २६ ॥

(५) पञ्चमं सूक्तम्

(१-२९) ऋषिः शतपुत्रस्यास्य सूक्तस्य ब्रह्मा ऋषिः । ब्रह्मचारी देवता । (१) प्रथमर्धः पुरोतिशगतविगङ्गार्धं मिष्टुप्, (२) द्वितीयायाः पञ्चमया बृहतीगर्भा विरट् वाकरी, (३) तृतीयायाः ऋग्वहती, (४-५, २४) चतुर्थीपञ्चम्यो-
 भ्याविरयाभ्य मिष्टुप्, (६) षष्ठ्याः शाकलगर्भा चतुष्पदा जगती, (७) सप्तम्या विरट्गर्भा मिष्टुप्,
 (८) अष्टम्याः पुरोतिशगता विगङ्गगती, (९) नवम्या बृहतीगर्भा मिष्टुप्, (१०) दशम्या अग्नि-
 विगङ्गुप्, (११, १३) एकादशीययोदशयोर्जगती, (१२) द्वादश्याः शाकलगर्भा चतुष्पदा
 विरट्जगती, (१४, १६-२९) चतुर्विंश्याः त्रयोदश्यादिसप्तम्याश्चानुष्टुप्, (१५)
 पञ्चदश्याः पुरस्ताज्योतिसिष्टुप्, (२३) ऋग्विंश्याः पुरोवाहतातिशगत-
 गर्भा मिष्टुप्, (२५) पञ्चविंश्याः एकादश्याज्योतिष्ठा, (२६)
 ऋग्विंश्याभ्य न्येभ्योतिरग्निगर्भा मिष्टुप् छन्दांसि ।

ब्रह्मचारीष्णंश्चरति रोदसी उभे तस्मिन्देवाः संमनसो भवन्ति ।
 स दाधार पृथिवीं दिवं च स आचार्यं तपसा पिपति ॥१॥

ब्रह्मचारी । इष्णन् । चरति । रोदसी इति । उभे इति । तस्मिन् । देवाः । सम्मनसः ।
 भवन्ति । सः । दाधार । पृथिवीम् । दिवम् । च । सः । आचार्यम् । तपसा । पिपति ॥ १ ॥

- XI.4.23** He who is lord of this that has every (viśva) (kind of) birth, of every stirring thing -- to thee being such, O breath; having a quick bow among the unexhausted (? anya), be homage.
- XI.4.24** He who is lord of this that has all (sarva) (kinds of) birth, of all that stirs, unwearied, wise by brāhman -- let breath go after (anu-sihā) me.
- XI.4.25** Upright among the sleeping he wakes; by no means (nanu) does he fall down horizontal (tiryan); no one soever has heard of his sleeping among the sleeping
- XI.4.26** O breath, turn not about from me; not another than I shalt thou be; like the embryo of the waters, in order to life (jīvas), I bind thee to me, O breath.

Extolling the Vedic student (brahmacārin)

*(Brahmacārī = A theist, A lover of the Vedic lore;
a lover of the Veda; a scholar)*

- XI.5.1** The vedic student goes on setting in motion (in) both firmaments; in him the gods become like-minded; he maintains earth and heaven; he fills his teacher with fervor (tapas).

ब्रह्मचारिणं पितरो देवजनाः पृथग्देवा अनुसंयन्ति सर्वे ।
 गन्धर्वा एनमन्वायन्त्रयस्त्रिंशत्त्रिंशताः पट्टहस्ताः
 सर्वान्त्स देवांस्तर्पसा पिपतिं ॥२॥
 आचार्यो उपनयमानो ब्रह्मचारिणं कृणुते गर्भमुन्तः ।
 तं रात्रीस्तिस्र उदरे विभर्ति तं जातं द्रष्टुमभिसंयन्ति देवाः ॥३॥
 इयं समित्पृथिवी द्यौर्द्वितीयोतान्तरिक्षं समिधा पृणाति ।
 ब्रह्मचारी समिधा मेखलया श्रमेण लोकांस्तर्पसा पिपतिं ॥४॥
 पूर्वं जातो ब्रह्मणो ब्रह्मचारी घर्मं वसानस्तपसादतिष्ठत् ।
 तस्माज्जातं ब्राह्मणं ब्रह्म ज्येष्ठं देवाश्च सर्वे अमृतेन साकम् ॥५॥
 ब्रह्मचार्येति समिधा समिद्धः काष्णं वसानो दीक्षितो दीर्घश्मश्रुः ।
 स सुय एति पूर्वस्मादुत्तरं समुद्रं लोकान्संगृभ्य मुहुराचरिक्त ॥६॥
 ब्रह्मचारी जनयन्ब्रह्मणो लोकं प्रजापतिं परमेष्ठिनं विराजम् ।
 गर्भो भूत्वामृतस्य योनौचिन्द्रो ह भूत्वासुरांस्तनुर्ह ॥७॥

ब्रह्मऽचारिणम् । पितरः । देवऽजनाः । पृथक् । देवाः । अनुऽसंयन्ति । सर्वे । गन्धर्वाः । एनम् । अनुं ।
 आयन् । त्रयःऽत्रिंशत् । त्रिंशत्ताः । पट्टऽहस्ताः । सर्वाः । सः । देवान् । तर्पसा । पिपतिं ॥ २ ॥
 आऽचार्यः । उपऽनयमानः । ब्रह्मऽचारिणम् । कृणुते । गर्भम् । अन्तः ।
 तम् । रात्रीः । तिस्रः । उदरे । विभर्ति । तम् । जातम् । द्रष्टुम् । अभिऽसंयन्ति । देवाः ॥ ३ ॥
 इयम् । समऽइत् । पृथिवी । द्यौः । द्वितीया । उत । अन्तरिक्षम् । समऽइधा । पृणाति ।
 ब्रह्मऽचारी । समऽइधा । मेखलया । श्रमेण । लोकान् । तर्पसा । पिपतिं ॥ ४ ॥
 पूर्वं । जातः । ब्रह्मणः । ब्रह्मऽचारी । घर्मम् । वसानः । तर्पसा । उत । अतिष्ठत् ।
 तस्मात् । जातम् । ब्राह्मणम् । ब्रह्म । ज्येष्ठम् । देवाः । च । सर्वे । अमृतेन । साकम् ॥
 ब्रह्मऽचारी । एति । समऽइधा । समऽइद्धः । काष्णम् । वसानः । दीक्षितः । दीर्घश्मश्रुः ।
 सः । सुयः । एति । पूर्वस्मात् । उत्तरम् । समुद्रम् । लोकान् । समऽगृभ्य । मुहुः ।
 आऽचरिक्त ॥ ६ ॥
 ब्रह्मऽचारी । जनयन् । ब्रह्म । अपः । लोकम् । प्रजापतिम् । परमेष्ठिनम् । विराजम् ।
 गर्भः । भूत्वा । अमृतस्य । योनौ । इन्द्रः । ह । भूत्वा । असुरान् । तनुर्ह ॥ ७ ॥

- XI.5.2** The fathers, the god-folk, all the gods individually assemble after the Vedic student; the Gandharvas went after him, thirty-three, three hundred, six thousand; he fills all the gods with fervor
- XI.5.3** The teacher, taking (him) in charge (upa-nī) makes the Vedic student an embryo within, he bears him in his belly three nights; the gods gather unto him to see him when born.
- XI.5.4** This piece of fuel (is) earth, sky the second; student fills the worlds with fuel, girdle, toil, fervor.
- XI.5.5** Prior born of the brahman, the Vedic student, clothing himself with heat (gharma), stood up with fervor; from him (was) born the brāhmaṇa, the chief brahman, and all the gods together with immortality (amṛta).
- XI.5.6** The Vedic student goes kindled with fuel, clothing himself in the black-antelope-skin, consecrated, long-bearded; he goes at once from the eastern to the northern ocean, having grasped the worlds, again and again violently shaping (? ācarikṛ) (them).
- XI.5.7** The Vedic student, generating the brahman, the waters, the world, Prajāpati, the most exalted one, the viraj, having become an embryo in the womb of immortality; having become Indra, he has shattered (ṭh) the Asuras.

आचार्यस्तितक्ष नमसी उमे इमे उर्वी गम्भीरे पृथिवीं दिवं च ।
 ने रक्षति तपसा ब्रह्मचारी तस्मिन्देवाः संमनसो भवन्ति ॥८॥
 इमां भूमिं पृथिवीं ब्रह्मचारी भिक्षामा जभार प्रथमो दिवं च ।
 ते कृत्वा समिधावुपास्ते तयोरापिता भुवनानि विश्वा ॥९॥
 अर्वाग्न्यः परो अन्यो दिवस्पृष्टाद्गुहां निधी निहितौ ब्राह्मणस्य ।
 तौ रक्षति तपसा ब्रह्मचारी तत्केवलं कृणुते ब्रह्म विद्वान् ॥१०॥
 अर्वाग्न्य इतो अन्यः पृथिव्या अग्नी समेतो नमसी अन्तरेमे ।
 तयोः श्रयन्ते रश्मयोधि दृढास्ताना तिष्ठति तपसा ब्रह्मचारी ॥११॥
 अभिकन्दन्स्तनयन्नरुणः शितिङ्गो बृहच्छेपोनु भूमौ जभार ।
 ब्रह्मचारी सिञ्चति सानौ रेतः पृथिव्यां तेन जीवन्ति प्रदिशश्चतस्रः ॥१२॥
 अग्नौ सूर्ये चन्द्रमसि मातरिश्वन्ब्रह्मचार्यमु समिधमा दधाति ।
 तासामर्चोपि पृथग्भ्ये चरन्ति तासामाज्यं पुरुषो वर्धमापः ॥१३॥

आऽचार्यः । ततक्ष । नमसी इति । उमे इति । इमे इति । उर्वी इति । गम्भीरे इति । पृथिवीम् ।
 दिवं । च । ते इति । रक्षति । तपसा । ब्रह्मऽचारी । तस्मिन् । देवाः । समऽमनसः । भवन्ति ॥
 इमाम् । भूमिम् । पृथिवीम् । ब्रह्मऽचारी । भिक्षाम् । आ । जभार । प्रथमः । दिवं । च ।
 ते इति । कृत्वा । समिधावुपा । उप । आस्ते । तयोः । आपिता । भुवनानि । विश्वा ॥ ९ ॥
 अर्वाक् । अन्यः । परः । अन्यः । दिवः । पृष्टात् । गुहां । निधी इति निऽधी । निऽहितौ ।
 ब्राह्मणस्य । तौ । रक्षति । तपसा । ब्रह्मऽचारी । तत् । केवलम् । कृणुते । ब्रह्म । विद्वान् ॥ १० ॥
 अर्वाक् । अन्यः । इतः । अन्यः । पृथिव्याः । अग्नी इति । समऽएतः । नमसी इति । अन्तरा । इमे
 इति । तयोः । श्रयन्ते । रश्मयः । अधि । दृढाः । तान् । आ । तिष्ठति । तपसा । ब्रह्मऽचारी ॥ ११ ॥
 अभिऽकन्दन् । स्तनयन् । अरुणः । शितिङ्गः । बृहत् । शेषः । अस्तु । भूमौ । जभार ।
 ब्रह्मऽचारी । सिञ्चति । सानौ । रेतः । पृथिव्याम् । तेन । जीवन्ति । प्रऽदिशः । चतस्रः ॥
 अग्नौ । सूर्ये । चन्द्रमसि । मातरिश्वन् । ब्रह्मऽचारी । अपऽसु । सनऽइधम् । आ । दधाति ।
 तासाम् । अर्चोपि । पृथक् । भ्ये । चरन्ति । तासाम् । आज्यम् । पुरुषः । वर्धम् । आपः ॥

XI.5.8 The teacher fabricated both these envelops (nabhas), the wide, profound, (namely) earth and sky, them the Vedic student defends by fervor; in him the gods become like minded.

XI.5.9 This broad (pṛthivī) earth, and the sky, the Vedic student first brought (as) alms (bhikṣā); having made them (both) fuel, he worships; in them are set (arpita) all beings

XI.5.10 The one this side, the other beyond, the back of the sky, in secret (are) deposited (ni-dhā) the two treasures (nidhi) of the brāhmaṇa; them the Vedic student defends by fervor; the whole of that he, knowing, makes brahman for himself

XI.5.11 The one this side, the other hence, from earth the two fires come together between these two envelops; upon them are set (śri) the firm rays; these the Vedic student stands upon by fervor.

XI.5.12 Roaring on, thundring, the ruddy white-goer has introduced (? anu-bhṛ) in the earth a great virile member; the Vedic student pours seed upon the surface (sanu), on the earth; by that live the four directions.

XI.5.13 In the fire, in the sun, in the moon, in Mātariśvan, in the waters, the Vedic student puts fuel; their gleams (arcis) go about separately in the cloud; their sacrificial butter (ājya) is man, rain, waters.

आचार्यो मृत्युर्वरुणः सोम ओषधयः पर्यः ।

जीमूता आसन्त्सत्त्वान्स्तेरिदं स्वराभृतम् ॥१४॥

अमा घृतं कृणुते केवलमाचार्यो भूत्वा वरुणो यद्यदृच्छत्प्रजापतौ ।

तद्ब्रह्मचारी प्रार्थच्छत्त्वान्मित्रो अध्यात्मनः ॥१५॥

आचार्यो ब्रह्मचारी ब्रह्मचारी प्रजापतिः ।

प्रजापतिर्वि राजति विराडिन्द्रोभवद्दशौ ॥१६॥

ब्रह्मचर्येण तपसा राजा राष्ट्रं वि रक्षति ।

आचार्यो ब्रह्मचर्येण ब्रह्मचारिणमिच्छते ॥१७॥

ब्रह्मचर्येण कन्यां युवानं विन्दते पतिम् ।

अनृद्वाब्ब्रह्मचर्येणाश्वो घ्रासं जिगीषति ॥१८॥

ब्रह्मचर्येण तपसा देवा मृत्युमपाप्नत ।

इन्द्रो ह ब्रह्मचर्येण देवेभ्यः स्वराभरत् ॥१९॥

आचार्यः । मृत्यु । वरुणः । सोमः । ओषधयः । पर्यः ।

जीमूताः । आसन् । सत्त्वानः । तैः । इदम् । स्वः । आभृतम् ॥ १४ ॥

अमा । घृतम् । कृणुते । केवलम् । आचार्यः । भूत्वा । वरुणः । यत्स्यत् । ऐच्छत् ।

प्रजापतौ । तत् । ब्रह्मचारी । प्र । अभ्यच्छत् । स्वान् । मित्रः । अधि । आत्मनः ॥ १५ ॥

आचार्यः । ब्रह्मचारी । ब्रह्मचारी । प्रजापतिः ।

प्रजापतिः । वि । राजति । विराट् । इन्द्रः । अभवत् । वशौ ॥ १६ ॥

ब्रह्मचर्येण । तपसा । राजा । राष्ट्रम् । वि । रक्षति ।

आचार्यः । ब्रह्मचर्येण । ब्रह्मचारिणम् । इच्छते ॥ १७ ॥

ब्रह्मचर्येण । कन्याम् । युवानम् । विन्दते । पतिम् ।

अनृद्वाब्ब्रह्मचर्येण । अश्वः । घ्रासम् । जिगीषति ॥ १८ ॥

ब्रह्मचर्येण । तपसा । देवाः । मृत्युम् । अप । आप्नत ।

इन्द्रः । ह । ब्रह्मचर्येण । देवेभ्यः । स्वः । आ । अभरत् ॥ १९ ॥

- XI.5.14** The teacher (was) death, Varuṇa, Soma, the herbs, milk, the thunder-clouds were warriors; by them (was) this heaven (svar) brought.
- XI.5.15** Varuṇa, having become teacher, makes his own (’ amā) the entire ghee; whatever he sought of Prajāpati, that the vedic student furnished, a friend (mitra) from his own self.
- XI.5.16** The teacher (is) the Vedic student; the Vedic student (is) Prajāpati; bears rule (vi-rāj); the virāj became the controlling Indra.
- XI.5.17** By Vedic-studentship, by fervor, a king defends his kingdom; a teacher by Vedic-studentship (brahmacārya) seeks a Vedic student.
- XI.5.18** By Vedic-studentship a girl wins (vid) a young husband; by Vedic studentship a draft-ox, a horse strives to gain (ji) food.
- XI.5.19** By Vedic-studentship, by fervor, the gods smote away death; Indra by Vedic-studentship brought heaven (svar) for the gods.

ओषधयो भूतभक्ष्यमहोरात्रे वनस्पतिः ।
 संवत्सरः सहस्रभिस्ते जाता ब्रह्मचारिणः ॥२०॥
 पार्थिवा दिव्याः पशव आरण्या ग्राम्याश्च ये ।
 अपक्षाः पक्षिणश्च ये ते जाता ब्रह्मचारिणः ॥२१॥
 पृथक्सर्वे प्राजापत्याः प्राणानात्मसु विभ्रति ।
 तान्सर्वान्ब्रह्म रक्षति ब्रह्मचारिण्याभृतम् ॥२२॥
 देवानाभितर्परिपूतमनभ्यारूढं चरति रोचमानम् ।
 तस्माज्ञातं ब्राह्मणं ब्रह्म ज्येष्ठं देवाश्च सर्वे अमृतेन साकम् ॥२३॥
 ब्रह्मचारी ब्रह्म आर्जद्विभर्ति तस्मिन्देवा अधि विश्वे समोताः ।
 प्राणापानौ जनयन्नाद्यानं वाचं मनो हृदयं ब्रह्म मेधाम् ॥२४॥
 चक्षुः श्रोत्रं यशो अस्मासु घेह्यन्नं रेतो लोहितमुदरम् ॥२५॥
 तानि कल्पेद्ब्रह्मचारी संल्लिख्य पृष्ठे तपैतिष्ठत्तप्यमानः समुद्रे ।
 स स्नातो बभ्रुः पिङ्गलः पृथिव्यां बह्व रोचते ॥२६॥

ओषधयः । भूतभक्ष्यम् । अहोरात्रे इति । वनस्पतिः ।
 समवत्सरः । सह । ऋतुभिः । ते । जाताः । ब्रह्मचारिणः ॥ २० ॥
 पार्थिवाः । दिव्याः । पशवः । आरण्याः । ग्राम्याः । च । ये ।
 अपक्षाः । पक्षिणः । च । ये । ते । जाताः । ब्रह्मचारिणः ॥ २१ ॥
 पृथक् । सर्वे । प्राजापत्याः । प्राणान् । आत्मसु । विभ्रति ।
 तान् । सर्वान् । ब्रह्म । रक्षति । ब्रह्मचारिणि । आभृतम् ॥ २२ ॥
 देवानाम् । एतत् । परिस्तुतम् । अनाभिः आरूढम् । चरति । रोचमानम् ।
 तस्मात् । जातम् । ब्राह्मणम् । ब्रह्म । ज्येष्ठम् । देवाः । च । सर्वे । अमृतेन । साकम् ॥२३॥
 ब्रह्मचारी । ब्रह्म । आर्जत् । विभर्ति । तस्मिन् । देवाः । अधि । विश्वे । समोताः ।
 प्राणापानौ । जनयन् । आत् । विऽआनम् । वाचम् । मनः । हृदयम् । ब्रह्म । मेधाम् ॥२४॥
 चक्षुः । श्रोत्रम् । यशः । अस्मासु । घेहि । अन्नम् । रेतः । लोहितम् । उदरम् ॥२५॥
 तानि । कल्पत् । ब्रह्मचारी । संल्लिख्य । पृष्ठे । तपः । अतिष्ठत् । तप्यमानः ।
 समुद्रे । सः । स्नातः । बभ्रुः । पिङ्गलः । पृथिव्याम् । बह्व । रोचते ॥ २६ ॥

- XI.5.20** The herbs, past and future, day and night, the forest tree, the year together with the seasons --they are born of the Vedic student.
- XI.5.21** The earthly, the heavenly cattle, they of the forest, and they that are of the village, the wingless and they that are winged -- they are born of the Vedic student.
- XI.5.22** Individually do all that are of Prajāpati bear breaths in their bodies (ātman); all these the brahman defends, brought in the Vedic student
- XI.5.23** That, sent forth (? parisūta) of the gods, not mounted onto, goes about shining, from that (was) born the brāhmana, the chief brahman, and all the gods, together with immortality.
- XI.5.24** The Vedic student bears Ś' shining brahman; in that (are) woven together all the gods; (he) generating breath and expiration, then out breathing (vyāna), speech, mind, heart, brahman, wisdom.
- XI.5.25** Sight, hearing, glory put thou in us, food, seed, blood (lohita), belly.
- XI.5.26** Shaping these things, the Vedic student stood performing penance (tapas tapya) on the back of the sea (salila), in the ocean; he, bathed, brown, ruddy (piṅgala), shines much on the earth.

(१) षष्ठं सूक्तम्

(१-२३) ययोविशत्पृथस्यास्य सूक्तस्य शान्तातिर्ज्ञेयः । चन्द्रमा मन्त्रोक्ता वा देवताः । (१-२२) प्रथमादि-
दाविशत्पृथामनुष्टुप्, (२३) ययोविशत्पृथश्च बृहतीगर्भानुष्टुप् छन्दसी ॥

अग्निं ब्रूमो वनस्पतीनोपधीरुन वीरुधः ।
इन्द्रं बृहस्पतिं सूर्यं ते नो मुञ्चन्त्वंहसः ॥१॥
ब्रूमो राजानं वरुणं मित्रं विष्णुमथो भगम् ।
अंशं विवस्वन्तं ब्रूमस्ते नो मुञ्चन्त्वंहसः ॥२॥
ब्रूमो देवं सवितारं धातारमुत पुषणम् ।
त्वष्टारमग्रियं ब्रूमस्ते नो मुञ्चन्त्वंहसः ॥३॥
गन्धर्वाप्सरसो ब्रूमो अश्विना ब्रह्माणस्पतिम् ।
अर्यमा नाम यो देवस्ते नो मुञ्चन्त्वंहसः ॥४॥
अहोरात्रे इदं ब्रूमः सूर्याचन्द्रमसावुभा ।
विश्वानादित्यान्ब्रूमस्ते नो मुञ्चन्त्वंहसः ॥५॥
वार्तं ब्रूमः पर्जन्यमन्तरिक्षमथो दिशः ।
आशाश्च सर्वा ब्रूमस्ते नो मुञ्चन्त्वंहसः ॥६॥

अग्निम् । ब्रूमः । वनस्पतीन् । ओषधीः । उत । वीरुधः ।
इन्द्रम् । बृहस्पतिम् । सूर्यम् । ते । नः । मुञ्चन्तु । अंहसः ॥ १ ॥
ब्रूमः । राजानम् । वरुणम् । मित्रम् । विष्णुम् । अथो इति । भगम् ।
अंशम् । विवस्वन्तम् । ब्रूमः । ते । नः । मुञ्चन्तु । अंहसः ॥ २ ॥
ब्रूमः । देवम् । सवितारम् । धातारम् । उत । पुषणम् ।
त्वष्टारम् । अग्रियम् । ब्रूमः । ते । नः । मुञ्चन्तु । अंहसः ॥ ३ ॥
गन्धर्वऽअप्सरसः । ब्रूमः । अश्विना । ब्रह्माणः । पतिम् ।
अर्यमा । नाम । यः । देवः । ते । नः । मुञ्चन्तु । अंहसः ॥ ४ ॥
अहोरात्रे इति । इदम् । ब्रूमः । सूर्याचन्द्रमसौ । उभा ।
विश्वान् । आदित्यान् । ब्रूमः । ते । नः । मुञ्चन्तु । अंहसः ॥ ५ ॥
वार्तम् । ब्रूमः । पर्जन्यम् । अन्तरिक्षम् । अथो इति । दिशः ।
आशाः । च । सर्वाः । ब्रूमः । ते । नः । मुञ्चन्तु । अंहसः ॥ ६ ॥

To many different gods : for relief

[See first Samullāsa (chapter) of the Light of Truth by Dayānanda for etymological derivations]

Note: Satyārtha Prakāś and several name for God

- 1.Agni; 2.Varuṇa; 3.Mitra; 4.Viśṇu; 5.Bhaga.
- 6.Anśa; 7.Vivasvanta; 8.Savitṛ; 9.Dhātṛ;
- 10.Pūṣān; 11.Gandharva; 12.Apsaras; 13.Aśvinau;
- 14.Brahmaṇspati; 15.Aryaman; 16.Dīva; 17.Paatri
- 18.Sūrya; 19.Candra; 20.Parjanya; 21.Soma;
- 22.Bhava; 23.Śarva.

- XI.6.1** We address (brū) Agni, the forest trees, the herbs and the plants, Indra, Bṛhaspati, the Sun; let them free us from distress.
- XI.6.2** We address king Varuṇa, Mitra, Vibhu, likewise Bhaga, Anśa, Vivasvant we address; let them free us from distress
- XI.6.3** We address god Savitṛ, Dhātṛ and Pūṣān; we address Tvaṣṭṛ at the head (agnyā); let them free us from distress
- XI.6.4** The Gandharvas and Apsarases we address, the (two) Aśvins, Brāhmaṇspati, the god that is Aryaman by name; let them free us from distress.
- XI.6.5** Day and night now we address, sun-and moon both; all the Ādityas we address; let them free us from distress.
- XI.6.6** The wind we address, Parjanya, the atmosphere, also the quarters, and all regions we address; let them free us from distress.

मुञ्चन्तु मा शपथ्यादिहोरात्रे अथो उषाः ।
 सोमो मा देवो मुञ्चतु यमाहुश्चन्द्रमा इति ॥७॥
 पार्थिवा दिव्याः पशव आरण्या उत ये मृगाः ।
 शकुन्तान्पक्षिणो ब्रूमस्ते नो मुञ्चन्त्वंहसः ॥८॥
 भवाशर्वाविदं ब्रूमो रुद्रं पशुपतिश्च यः ।
 इषुर्या एषां संविद्य ता नः सन्तु सदा शिवाः ॥९॥
 दिवं ब्रूमो नक्षत्राणि भूमिं युक्षाणि पर्वतान् ।
 समुद्रा नद्यो वेशन्तास्ते नो मुञ्चन्त्वंहसः ॥१०॥
 सप्तर्षीन्वा इदं ब्रूमोपो देवीः प्रजापतिम् ।
 पितृन्यमश्रेष्ठान्ब्रूमस्ते नो मुञ्चन्त्वंहसः ॥११॥
 ये देवा दिविषदो अन्तरिक्षसदश्च ये ।
 पृथिव्यां शक्रा ये श्रितास्ते नो मुञ्चन्त्वंहसः ॥१२॥

मुञ्चन्तु । मा । शपथ्यादि । अहोरात्रे इति । अथो इति । उषाः ।
 सोमः । मा । देवः । मुञ्चतु । यम् । अहुः । चन्द्रमाः । इति ॥ ७ ॥
 पार्थिवाः । दिव्याः । पशवः । आरण्याः । उत । ये । मृगाः ।
 शकुन्तान् । पक्षिणः । ब्रूमः । ते । नः । मुञ्चन्तु । अंहसः ॥ ८ ॥
 भवाशर्वा । इदम् । ब्रूमः । रुद्रम् । पशुपतिः । च । यः ।
 इषुः । याः । एषाम् । समुद्विद्य । ताः । नः । सन्तु । सदा । शिवाः ॥ ९ ॥
 दिवंम् । ब्रूमः । नक्षत्राणि । भूमिम् । युक्षाणि । पर्वतान् ।
 समुद्राः । नद्यः । वेशन्ताः । ते । नः । मुञ्चन्तु । अंहसः ॥ १० ॥
 सप्तऋषीन् । वै । इदम् । ब्रूमः । अपः । देवीः । प्रजापतिम् ।
 पितृन् । यमश्रेष्ठान् । ब्रूमः । ते । नः । मुञ्चन्तु । अंहसः ॥ ११ ॥
 ये । देवाः । दिविषदः । अन्तरिक्षसदः । च । ये ।
 पृथिव्याम् । शक्राः । ये । श्रिताः । ते । नः । मुञ्चन्तु । अंहसः ॥ १२ ॥

- XI.6.7** Let day and night, likewise dawn, free me from what comes from a curse; let god Soma free me, whom they call the moon.
- XI.6.8** The earthly, the heavenly cattle, also the beasts (*mṛga*) that are of the forest; we address the hawks (*cakunta*), the birds (*pakṣin*); let them free us from distress.
- XI.6.9** Bhava and Śarva now we address, Rudra and him that is lord of cattle; the arrows of them which we well know (*saṃ-vid*); let those be ever propitious to us.
- XI.6.10** We address the sky, the asterisms, the earth, the *yaksas*, the mountains; the oceans, the rivers, the pools -- let them free us from distress.
- XI.6.11** The seven seers now we address, the heavenly waters, Prajāpati; the Fathers with Yama as their chief (*śreṣṭha*) we address: let them free us from distress.
- XI.6.12** The gods that are seated in the sky, and that are seated in the atmosphere, the mighty ones (*cakra*) that are set (*śri*) on the earth; let them free us from distress.

आदित्या रुद्रा वसवो दिवि देवा अर्यर्वाणः ।
 अङ्गिरसो मनीषिणस्ते नो मुञ्चन्वंहसः ॥१३॥
 यज्ञं ब्रूमो यजमानमृचः सामानि भेषजा ।
 यजूंषि होत्रा ब्रूमस्ते नो मुञ्चन्वंहसः ॥१४॥
 पश्वं राज्यानि वीरुधां सोमश्चेष्टानि ब्रूमः ।
 दुर्मो भङ्गो यवः सहस्ते नो मुञ्चन्वंहसः ॥१५॥
 अरायान्ब्रूमो रक्षांसि सर्पान्पुण्यजनान्पितृन् ।
 मृत्यूनेकंशतं ब्रूमस्ते नो मुञ्चन्वंहसः ॥१६॥
 ऋतून्ब्रूम ऋतुपतीनार्तवानुत हायनान् ।
 समाः संवत्सरान्मासास्ते नो मुञ्चन्वंहसः ॥१७॥
 एतं देवा दक्षिणतः पश्चात्प्राञ्च उदेत ।
 पुरस्तादुत्तराच्छुक्रा विश्वे देवाः समेत्य ते नो मुञ्चन्वंहसः ॥१८॥

आदित्याः । रुद्राः । वसवः । दिवि । देवाः । अर्यर्वाणः ।
 अङ्गिरसः । मनीषिणः । ते । नः । मुञ्चन्तु । अंहसः ॥ १३ ॥
 यज्ञम् । ब्रूमः । यजमानम् । ऋचः । सामानि । भेषजा ।
 यजूंषि । होत्राः । ब्रूमः । ते । नः । मुञ्चन्तु । अंहसः ॥ १४ ॥
 पश्वं । राज्यानि । वीरुधाम् । सोमश्चेष्टानि । ब्रूमः ।
 दुर्मो । भङ्गः । यवः । सहः । ते । नः । मुञ्चन्तु । अंहसः ॥ १५ ॥
 अरायान् । ब्रूमः । रक्षांसि । सर्पान् । पुण्यजनान् । पितृन् ।
 मृत्यून् । एकंशतम् । ब्रूमः । ते । नः । मुञ्चन्तु । अंहसः ॥ १६ ॥
 ऋतून् । ब्रूमः । ऋतुपतीन् । आर्तवान् । उत । हायनान् ।
 समाः । सम्वत्सरान् । मासान् । ते । नः । मुञ्चन्तु । अंहसः ॥ १७ ॥
 आ । इत । देवाः । दक्षिणतः । पश्चात् । प्राञ्चः । उत्तरे । पुरस्तात् ।
 उत्तरात् । शुक्राः । विश्वे । देवाः । समेत्य । ते । नः । मुञ्चन्तु । अंहसः ॥ १८ ॥

XI.6.13 The Ādityas, the Rudras, the Vasus, the gods in heaven, the Atharvans, the Aṅgīrasas full of wisdom; let them free us from distress.

XI.6.14 We address the sacrifice, the sacrificer, the verses (ṛc), the chants (sāman), the remedies; the sacred formulas (yajus), the invocations we address: let them free us from distress.

XI.6.15 The five kingdoms of plants, having Soma as their chief (śreṣṭha), we address; the darbha, hemp, barley, saha; let them free us from distress.

XI.6.16 The niggards we address, the demons, the serpents, the pure-folk, the Fathers; the hundred and one deaths we address; let them free us from distress.

XI.6.17 The seasons we address, the lords of the seasons, the year-divisions and the winters, the summers, the years, the months; let them free us from distress.

XI.6.18 Come, ye gods, from the south; from the west, come up eastward; from the east, from the north, mighty, all the gods, coming together; let them free us from distress.

विश्वान्देवानिदं ब्रूमः सत्यसंधानृतवृधः ।
 विश्वाभिः पत्नीभिः सह ते नो मुञ्चन्त्वंहसः ॥१९॥
 सर्वान्देवानिदं ब्रूमः सत्यसंधानृतवृधः ।
 सर्वाभिः पत्नीभिः सह ते नो मुञ्चन्त्वंहसः ॥२०॥
 भूतं ब्रूमो भूतपतिं भूतानामुत यो वशी ।
 भूतानि सर्वा संगत्य ते नो मुञ्चन्त्वंहसः ॥२१॥
 या देवीः पञ्च प्रदिशो ये देवा द्वादशतर्वः ।
 संवत्सरस्य ये दंष्ट्रास्ते नः सन्तु सदा शिवाः ॥२२॥
 यन्मातली रयक्रीतममृतं वेद भेषजम् ।
 तदिन्द्रो अप्सु प्रावेशयत्तदापो दत्त भेषजम् ॥२३॥

विश्वान् । देवान् । इदम् । ब्रूमः । सत्यसंधान् । ऋतवृधः ।
 विश्वाभिः । पत्नीभिः । सह । ते । नः । मुञ्चन्तु । अंहसः ॥ १९ ॥
 सर्वान् । देवान् । इदम् । ब्रूमः । सत्यसंधान् । ऋतवृधः ।
 सर्वाभिः । पत्नीभिः । सह । ते । नः । मुञ्चन्तु । अंहसः ॥ २० ॥
 भूतम् । ब्रूमः । भूतपतिम् । भूतानाम् । उत । यः । वशी ।
 भूतानि । सर्वा । संगत्य । ते । नः । मुञ्चन्तु । अंहसः ॥ २१ ॥
 याः । देवीः । पञ्च । प्रदिशः । ये । देवाः । द्वादश । ऋतवः ।
 संवत्सरस्य । ये । दंष्ट्राः । ते । नः । सन्तु । सदा । शिवाः ॥ २२ ॥
 यत् । मातली । रयक्रीतम् । अमृतम् । वेद । भेषजम् ।
 तत् । इन्द्रः । अप्सु । प्रा । अवेशयत् । तत् । आपः । दत्त । भेषजम् ॥ २३ ॥

(७) सप्तमं सूक्तम्

(१-२७) सप्तविंशत्युपस्थास्य सूक्तस्याधर्वा ऋषिः । उच्छिष्टोऽप्यात्मन् देवते । (१-५, ७-१०, २३-२७) प्रथमादि-
 पञ्चमां सप्तम्यादियत्तुर्दशानां प्रयोविंश्यादिष्वानायातुष्टुप्, (५) षष्ठ्या धार्जतपरा पुर इच्छिगनुष्टुप्,
 (२१) एकविंश्याः स्वरादनुष्टुप्, (२२) द्वाविंश्याश्च विरादुप्याहृदती छन्दांसि ॥

उच्छिष्टे नाम रूपं चोच्छिष्टे लोक आहितः ।
 उच्छिष्ट इन्द्रश्चामिभू विश्वमन्तः समाहितम् ॥१॥

उत्तशिष्टे । नाम । रूपम् । च । उत्तशिष्टे । लोकः । आहितः ।
 उत्तशिष्टे । इन्द्रः । च । अग्निः । च । विश्वम् । अन्तः । समुदाहितम् ॥ १ ॥

- XI.6.19** All types of gods now we address, of true agreements, increasers of righteousness, together with all their spouses let them free us from distress.
- XI.6.20** The collective gods now we address, of true agreements, increasers of righteousness, together with their collective spouses; let them free us from distress.
- XI.6.21** Existence we address, the lord of existence, and who is controller of existences; all existences, assembling; let them free us from distress.
- XI.6.22** They that are the five divine directions, that are the twelve divine seasons, that are the fangs of the year; let them be ever propitious to us.
- XI.6.23** The immortal remedy, chariot-bought, which Mātālī knows; - that Indra made enter into the waters; that remedy, O waters, give ye.

Extolling the remnant (uccīṣṭa) of the offering

- XI.7.1** In the remnant (are set) name and form, in the remnant (is) set the world; within the remnant both Indra and Agni, everything is set together.

उच्छिष्टे द्यावापृथिवी विश्वं भूतं समाहितम् ।
 आपः समुद्र उच्छिष्टे चन्द्रमा वात आहितः ॥२॥
 सक्षुच्छिष्टे असंश्रुभौ मृत्युर्वाजः प्रजापतिः ।
 लौक्या उच्छिष्टे आर्यत्ता वक्ष द्रश्वापि श्रीर्मयि ॥३॥
 हृदो हंहस्त्रिरो न्यो ब्रह्म विश्वसृजो दश ।
 नाभिमिव सर्वतश्चक्रमुच्छिष्टे देवताः श्रिताः ॥४॥
 ऋक्साम यजुश्छिष्टे उद्गीथः प्रस्तुतं स्तुतम् ।
 हिङ्गार उच्छिष्टे स्वरः साम्नो मेढिश्च तन्मयि ॥५॥
 ऐन्द्राग्रं पावमानं महानाग्नीर्महान्नतम् ।
 उच्छिष्टे यज्ञस्याङ्गान्गन्तर्गर्भं इव मातरि ॥६॥
 राजसूयं वाजपेयमग्निष्टोमस्तदध्वरः ।
 अर्कश्चमेधावुच्छिष्टे जीववर्हिर्भदिन्तमः ॥७॥

उत्तऽशिष्टे । द्यावापृथिवी इति । विश्वम् । भूतम् । समऽआहितम् ।
 आपः । समुद्रः । उत्तऽशिष्टे । चन्द्रमा । वातः । आहितः ॥ २ ॥
 सन् । उत्तऽशिष्टे । असन् । च । उभौ । मृत्युः । वाजः । प्रजापतिः ।
 लौक्याः । उत्तऽशिष्टे । आर्यत्ताः । वः । च । दः । च । अयि । श्रीः । मयि ॥ ३ ॥
 हृदः । हंहस्त्रिधरः । न्यः । ब्रह्म । विश्वऽसृजः । दश ।
 नाभिम् इव । सर्वतः । चक्रम् । उत्तऽशिष्टे । देवताः । श्रिताः ॥ ४ ॥
 ऋक् । साम । यजुः । उत्तऽशिष्टे । उत्तऽगीथः । प्रस्तुतम् । स्तुतम् ।
 हिङ्गऽकारः । उत्तऽशिष्टे । स्वरः । साम्नः । मेढिः । च । तत् । मयि ॥ ५ ॥
 ऐन्द्राग्रम् । पावमानम् । महानाग्नीः । महान्नतम् ।
 उत्तऽशिष्टे । यज्ञस्य । अङ्गानि । अन्तः । गर्भऽइव । मातरि ॥ ६ ॥
 राजसूयम् । वाजपेयम् । अग्निस्तोमः । तत् । अध्वरः ।
 अर्कऽअश्वमेधौ । उत्तऽशिष्टे । जीववर्हिः । भदिन्तमः ॥ ७ ॥

XI.7.2 In the remnant heaven and earth, all existence is set together, in the remnant the waters, the ocean, the moon, the wind is set.

XI.7.3 In the remnant (are) the being one and the non-being one, both, death, vigor, Prajāpati; they of the world (laukya) are supported (ā-yat) on the remnant, both vra, and dra; also fortune (śri) in me.

XI.7.4 Being fixed, fix thou, being stanch, nya, the brahman, the ten all creators; as the wheel on all sides of the nave, the divinities (are) set (śrita) in the remnant.

XI.7.5 The verse (ṛc), the chant (sāman), the formula (yajus) (are) in the remnant, (also) the song (udgītha), the introductory praise (prastuta), the praise (stuta), the sound hing (is) in the remnant, the tone (svara), and the ring (? medi) of the chant; that in me.

XI.7.6 That relating to Indra and Agni, that to the purifying (Soma) (pāvamāna), the great-named ones (f., mahānāmāṁs), the great ceremony (mahāvṛata)-- within the remnant are (all) the members of the sacrifice, like an embryo within a mother.

XI.7.7 The rajasūya (royal consecration), the vājapeya (vigor-drinking), the agniṣṭoma (fire-praise), then the sacrifice (adhvara), the arka and aśva-medha (horse-sacrifice) (are) in the remnant, the one having a living barhiṣ, most intoxicating.

अग्न्याधेयमधो दीक्षा कामप्रदं चन्दसा सह ।
 उत्सन्ना यज्ञाः सत्राण्युच्छिष्टेधि समाहिताः ॥८॥
 अग्निहोत्रं च श्रद्धा च वषट्कारो मृतं तपः ।
 दक्षिणेष्टं पूर्तं चोच्छिष्टेधि समाहिताः ॥९॥
 एकरात्रो द्विरात्रः सद्यःक्रीः प्रकीर्तक्युः ।
 ओतं निहितमुच्छिष्टे यज्ञस्याणूनि विचर्या ॥१०॥
 चतुरात्रः पञ्चरात्रः षड्रात्रश्चोभयः सह ।
 षोडशी सप्तरात्रश्चोच्छिष्टाज्जिरे सर्वे ये यज्ञा अमृते हिताः ॥११॥
 प्रतीहारो निधनं विश्वजिज्ञासिजिच्च यः ।
 साहस्रान्तिरात्रावुच्छिष्टे द्वादशाहोपि तन्मयि ॥१२॥
 सूनृता संनन्तिः क्षेमः स्वधोर्जामृतं सहः ।
 उच्छिष्टे सर्वे प्रत्यञ्चः कामाः कामेन तातृपुः ॥१३॥

अग्निऽआधेयम् । अथा इति । दीक्षा । कामऽप्रः । चन्दसा । सह ।
 उत्सन्नाः । यज्ञाः । सत्राणि । उत्सृष्टे । अग्निं । समऽआहिताः ॥ ८ ॥
 अग्निहोत्रम् । च । श्रद्धा । च । वषट्कारः । मृतम् । तपः ।
 दक्षिणा । इष्टम् । पूर्तम् । च । उत्सृष्टे । अग्निं । समऽआहिताः ॥ ९ ॥
 एकरात्रः । द्विरात्रः । सद्यःक्रीः । प्रऽक्रीः । उक्क्युः ।
 आऽऽतम् । निऽहितम् । उत्सृष्टे । यज्ञस्य । अणूनि । विचर्या ॥ १० ॥
 चतुरात्रः । पञ्चरात्रः । षड्रात्रः । च । उभयः । सह । षोडशी ।
 सप्तरात्रः । च । उत्सृष्टात् । जिरे । सर्वे । ये । यज्ञाः । अमृते । हिताः ॥ ११ ॥
 प्रतिहारः । निऽधनम् । विश्वजिज्ञासि । च । अभिऽजि । च । यः ।
 साहस्रान्तिरात्रा । उत्सृष्टे । द्वादशाऽहः । अपि । तत् । मयि ॥ १२ ॥
 सूनृता । समऽनन्तिः । क्षेमः । स्वधा । उर्जा । अमृतम् । सहः ।
 उत्सृष्टे । सर्वे । प्रत्यञ्चः । कामाः । कामेन । तनृपुः ॥ १३ ॥

XI.7.8 The establishing of a fire, also the consecration, the desire-fulfiller, together with the meter (chanda); the removed (? utsanna) sacrifices, the sacrificial sessions (sattra), are set together in the remnant.

XI.7.9 Both the fire-offering (agnihotra) and faith, the vashaṭ-exclamation, the vow (vrata), penance, the sacrificial gift (dakṣinā), what is offered (iṣṭa) and what is bestowed (pūrta) -- are set together in the remnant.

XI.7.10 The one-night (sacrifice), the two-night, the same-day-purchase (sadyahkrī), the purchasable (? prakrī), the praiseworthy (ukthya) -- (it) is woven, deposited, in the remnant; the minute things of the sacrifice, by wisdom.

XI.7.11 The fourth-night (sacrifice), the five-night, and the six-night, of both kinds, together, the one of sixteen (ṣoḍaśin), and the seven-night - from the remnant were born all the sacrifices that are put in immortality.

XI.7.12 The response (pratihāra), the conclusion (nidhana), both the all-conquering and the on-conquering (abhihit), one, the same-day and overnight ones (arc) in the remnant, the twelve-day one: also that in me.

XI.7.13 Pleasantness, compliance (samnatī), comfort (kṣema), custom (? svadhā), refreshment, immortality, power - in the remnant all occurring (pratyañc) desires are satisfied with desire.

नव भूर्माः समुद्रा उच्छिष्टेधि श्रिता दिवः ।
 आ सूर्यो भ्रात्युच्छिष्टेहोरात्रे अपि तन्मयि ॥१४॥
 उपहव्यै विषुवन्तं ये च यज्ञा गुहा हिताः ।
 विभर्ति भर्ता विश्वस्योच्छिष्टो जनितुः पिता ॥१५॥
 पिता जनितुरुच्छिष्टोसोः पौत्रः पितामहः ।
 स क्षियति विश्वस्येशानो वृषा भूम्यामतिष्ठ्यः ॥१६॥
 ऋतं सत्यं तपो राष्ट्रं श्रमो धर्मश्च कर्म च ।
 भूतं भविष्यदुच्छिष्टे वीर्यं लक्ष्मीर्बलं बलं ॥१७॥
 समृद्धिरोज आकूतिः क्षत्रं राष्ट्रं षडुर्व्यः ।
 संवत्सरोध्युच्छिष्ट इडां प्रेषा ग्रहा हविः ॥१८॥
 चतुर्होतार आप्रियश्चातुर्मास्यानि नीविदः ।
 उच्छिष्टे यज्ञा होत्राः पशुन्वास्तदिष्टयः ॥१९॥

नव । भूर्माः । समुद्राः । उत्क्षिष्टे । अधि । श्रिताः । दिवः ।
 आ । सूर्यः । भ्राति । उत्क्षिष्टे । अहोरात्रे इति । अपि । तत् । मयि ॥ १४ ॥
 उपहव्यम् । विषुवन्तम् । ये । च । यज्ञाः । गुहा । हिताः ।
 विभर्ति । भर्ता । विश्वस्य । उत्क्षिष्टः । जनितुः । पिता ॥ १५ ॥
 पिता । जनितुः । उत्क्षिष्टः । असोः । पौत्रः । पितामहः ।
 सः । क्षियति । विश्वस्य । ईशानः । वृषा । भूम्याम् । अतिष्ठ्यः ॥ १६ ॥
 ऋतम् । सत्यम् । तपः । राष्ट्रम् । श्रमः । धर्मः । च । कर्म । च ।
 भूतम् । भविष्यत् । उत्क्षिष्टे । वीर्यम् । लक्ष्मीः । बलम् । बलं ॥ १७ ॥
 समृद्धिः । ओजः । आकूतिः । क्षत्रम् । राष्ट्रम् । षट् । उर्व्यः ।
 संवत्सरः । अधि । उत्क्षिष्टे । इडां । प्रष्टुषाः । ग्रहाः । हविः ॥ १८ ॥
 चतुर्होतारः । आप्रियः । चातुर्मास्यानि । निविदः ।
 उत्क्षिष्टे । यज्ञाः । होत्राः । पशुन्वाः । तत् । इष्टयः ॥ १९ ॥

XI.7.14 The nine earths, oceans, skies, are set (śrita) in the remnant; the sun shines in the remnant; day and night: also that in me.

XI.7.15 The added oblation (upahavya), the dividing (day) and the sacrifices that are put in secret, the remnant bears, bearer of all, father of the generator.

XI.7.16 The remnant, father of the generator, of breath (asu) 'he grandson, grandfather -- he dwells, ruler of all, an overpowering (? aughnya) bull upon the earth.

XI.7.17 Righteousness, truth, penance, kingship, toil, and virtue (dharma) and deed (karman), being (bhūta), what will be, (is) in the remnant; heroism, fortune (lakṣmī), strength in strength.

XI.7.18 Success, force, design, dominion, kingship, the six wide (quarters), the year (is) in the remnant, idā, the orders (prāiṣa), the dips (graha), the oblation.

XI.7.19 The four-priest (catur-hotṛ) (sacrifices), the aparīs, the seasonal (oblations), the nivids -- in the remnant (are) the sacrifices, the invocations, the victim-offerings (paśubandha), then the offerings (iṣṭi).

अर्धमाताश्च माताश्चार्तवा ऋतुभिः सह ।
 उत्च्छिष्टे घोषिणीरापः स्तनयिदुः श्रुतिर्मही ॥२०॥
 शर्कराः सिकता अश्मान ओषधयो वीरुधस्तृणा ।
 अभ्राणि विद्युतो वर्षमुच्छिष्टे संश्रिता श्रिता ॥२१॥
 राद्धिः प्राप्तिः समाप्तिर्व्याप्तिर्मह एधतुः ।
 अत्याप्तिरुच्छिष्टे भूतिश्चाहिता निहिता हिता ॥२२॥
 यच्च प्राणति प्राणेन यच्च पश्यति चक्षुषा ।
 उत्च्छिष्टाज्जिरे सर्वे दिवि देवा दिविश्रितः ॥२३॥
 ऋचुः सामानि छन्दांसि पुराणं यजुषा सह ।
 उत्च्छिष्टाज्जिरे सर्वे दिवि देवा दिविश्रितः ॥२४॥
 प्राणापानौ चक्षुः श्रोत्रमक्षितिश्च क्षितिश्च या ।
 उत्च्छिष्टाज्जिरे सर्वे दिवि देवा दिविश्रितः ॥२५॥

अर्धमाताः । च । माताः । च । आर्तवाः । ऋतुभिः । सह ।
 उत्श्लिष्टे । घोषिणीः । आपः । स्तनयितुः । श्रुतिः । मही ॥ २० ॥
 शर्कराः । सिकताः । अश्मानः । ओषधयः । वीरुधः । तृणा ।
 अभ्राणि । विद्युतः । वर्षम् । उत्श्लिष्टे । समश्रिता । श्रिता ॥ २१ ॥
 राद्धिः । प्रश्रुतिः । समश्रुतिः । विश्रुतिः । महः । एधतुः ।
 अतिश्रुतिः । उत्श्लिष्टे । भूतिः । च । आहिता । निहिता । हिता ॥ २२ ॥
 यत् । च । प्राणति । प्राणेन । यत् । च । पश्यति । चक्षुषा ।
 उत्श्लिष्टात् । जिरे । सर्वे । दिवि । देवाः । दिविश्रितः ॥ २३ ॥
 ऋचः । सामानि । छन्दांसि । पुराणम् । यजुषा । सह ।
 उत्श्लिष्टात् । जिरे । सर्वे । दिवि । देवाः । दिविश्रितः ॥ २४ ॥
 प्राणापानौ । चक्षुः । श्रोत्रम् । अक्षितिः । च । क्षितिः । च । या ।
 उत्श्लिष्टात् । जिरे । सर्वे । दिवि । देवाः । दिविश्रितः ॥ २५ ॥

- XI.7.20** Both the half-months and the months, the year divisions (ārtava) with the seasons; in the remnant (are) the noisy waters, the thunder, the great sound (? śruti).
- XI.7.21** Pebbles, gravel, stones, herbs, plants, grasses, clouds, lightnings, rain -- in the remnant (are they) set together, set.
- XI.7.22** Success (rāddhi), attainment, obtainment, permeation greatness, prosperity (edhatu) -- in the remnant over-attainment and growth (bhūti) (is) put in, put down, put.
- XI.7.23** Both what breathes with breath and what sees with sight: from the remnant were born all the gods in heaven, heaven resorters.
- XI.7.24** The verses (ṛc), the chants, the meters, the ancient (purāṇa), together with the formula (yajus): from the remnant were born etc.etc.
- XI.7.25** Breath and expiration, sight, hearing, indestructibleness and destruction: from the remnant etc. etc.

आनुन्दा मोदाः प्रमुदोभीमोदमुदंश्च ये ।
 उच्छिष्टाज्जहिरे सर्वे दिवि देवा दिविश्रितः ॥२६॥
 देवाः पितरो मनुष्या गन्धर्वाप्सरसश्च ये ।
 उच्छिष्टाज्जहिरे सर्वे दिवि देवा दिविश्रितः ॥२७॥

आनुन्दाः । मोदाः । प्रमुदः । अभिमोदमुदः । च । ये ।
 उच्छिष्टाज्जहिरे । जहिरे । सर्वे । दिवि । देवाः । दिविश्रितः ॥ २६ ॥
 देवाः । पितरः । मनुष्याः । गन्धर्वः अप्सरसः । च । ये ।
 उच्छिष्टाज्जहिरे । जहिरे । सर्वे । दिवि । देवाः । दिविश्रितः ॥ २७ ॥

(८) महर्षे सुक्तम्

(१-३४) ऋषिर्वाचस्पत्यस्य सुक्तस्य कौत्सधिक्रियः । मन्वासां मनुष्य देवते । (१-३२, ३४) मयमादि-
 हानिब्रह्मणं ऋषिस्तथाभातुष्टुम्, (३२) ऋषिस्तथाभा वप्यापह्निस्तन्वती ॥

यन्मनुर्जायामावहत्संकल्पस्य गृहादधि ।
 क आसं जन्याः के वराः क ऊं ज्येष्ठवरो भवत् ॥१॥
 तपश्चैवास्तां कर्म चान्तर्मेहुत्सर्णिवे ।
 त आसं जन्यास्ते वरा ब्रह्म ज्येष्ठवरो भवत् ॥२॥
 दश साकर्मजायन्त देवा देवेभ्यः पुरा ।
 यो वै तान्विद्यात्सर्वं स वा अद्य महद्देवत् ॥३॥

यत् । मनुः । जायाम् । आऽअवहत् । समऽकल्पस्य । गृहात् । अधि ।
 के । आसन् । जन्याः । के । वराः । कः । ऊं इति । ज्येष्ठऽवरः । अभवत् ॥ १ ॥
 तपः । च । एव । आस्ताम् । कर्म । च । अन्तः । महति । अर्णवे ।
 ते । आसन् । जन्याः । ते । वराः । ब्रह्म । ज्येष्ठऽवरः । अभवत् ॥ २ ॥
 दश । साकम् । अजायन्त । देवाः । देवेभ्यः । पुरा ।
 यः । वै । तान् । विद्यात् । प्रतिऽअक्षम् । सः । वै । अद्य । महत् । देवत् ॥ ३ ॥

XI.7.26 Delights, joys, enjoyments and they that enjoy enjoyments,
from the remnant etc.etc.

XI.7.27 The gods, the Fathers, human beings, and they that are
gandharvas and apsaras : from the remnant etc.etc.

Mystic : especially on the constitution of man.

XI.8.1 When fury (manyu) brought his wife away from the house
of contrivance (samkalpa), who were the groomsmen (janyā) ?
Who the wooers (vara) ? Who also was chief wooer ?

XI.8.2 Penance and also action were within the great sea (amṛav);
those were the groomsmen, those the wooers, the brahman
was the chief wooer.

XI.8.3 Ten gods were born together from gods of old; whoever may
know them plainly, he verily may talk big to-day.

प्राणापानौ चक्षुः श्रोत्रमक्षितिश्च क्षितिश्च या ।
 व्यानोदानौ वाक्मनस्ते वा आकूतिमावहन् ॥४॥
 अजाता आसन्नतवोऽथो धाता बृहस्पतिः ।
 इन्द्राग्नी अश्विना तर्हि कं ते ज्येष्ठमुपासत ॥५॥
 तर्पश्चैवास्तां कर्म चान्तर्महृत्यर्णवे ।
 तपो ह जज्ञे कर्मणस्तत्ते ज्येष्ठमुपासत ॥६॥
 येत आसीद्भूमिः पूर्वा यामद्वातय इहिदुः ।
 यो वै तां विद्यान्नामथा स मन्येत पुराणवित् ॥७॥
 कुत इन्द्रः कुतः सोमः कुतो अमिरजायत ।
 कुतस्त्वष्टा समभवत्कुतो धाताजायत ॥८॥
 इन्द्रादिन्द्रः सोमात्सोमो अग्रेरमिरजायत ।
 त्वष्टा ह जज्ञे त्वष्टुर्धातुर्धाताजायत ॥९॥

प्राणापानौ । चक्षुः । श्रोत्रम् । अक्षितिः । च । क्षितिः । च । या ।
 व्यानोदानौ । वाक् । मनः । ते । वै । आकूतिम् । आ । अवहन् ॥ ४ ॥
 अजाताः । आसन् । ऋतवः । अथो इति । धाता । बृहस्पतिः ।
 इन्द्राग्नी इति । अश्विना । तर्हि । कर्म । ते । ज्येष्ठम् । उप । आसत ॥ ५ ॥
 तर्पः । च । एव । आस्ताम् । कर्म । च । अन्तः । महति । अर्णवे ।
 तर्पः । ह । जुज्ञे । कर्मणः । तत् । ते । ज्येष्ठम् । उप । आसत ॥ ६ ॥
 या । इतः । आसीत् । भूमिः । पूर्वा । याम् । अद्वातयः । इत् । विदुः ।
 यः । वै । ताम् । विद्यात् । नामऽथा । सः । मन्येत । पुराणवित् ॥ ७ ॥
 कुतः । इन्द्रः । कुतः । सोमः । कुतः । अग्निः । अजायत ।
 कुतः । त्वष्टा । सम् । अभवत् । कुतः । धाता । अजायत ॥ ८ ॥
 इन्द्रात् । इन्द्रः । सोमात् । सोमः । अग्नेः । अग्निः । अजायत ।
 त्वष्टा । ह । जुज्ञे । त्वष्टुः । धातुः । धाता । अजायत ॥ ९ ॥

XI.8.4 Breath and expiration, sight, hearing, indestructibleness and destruction, out-breathing and up-breathing, speech, mind — they verily brought design.

XI.8.5 Unborn were the seasons, likewise Dhātṛ, Bṛhaspati, Indra and Agni, the two Aśvins at that time: whom did they worship (upa-ās) (as) chief ?

XI.8.6 Both penance, namely, and action were within the great sea; penance was born from action; that did they worship as chief.

XI.8.7 The earth that was previous to this one (itas), which the sages (addhāti) indeed knew — whoever may know that by name, he may think himself knowing in ancient things.

XI.8.8 Where was Indra, whence Soma, whence Agni born ? Whence did Tvāṣṭṛ come into being ? Whence was Dhātṛ born ?

XI.8.9 From Indra Indra, from Soma Soma, from Agni Agni was born; Tvāṣṭṛ was born from Tvāṣṭṛ; from Dhātṛ Dhātṛ was born.

ये त आसन्दश ज्ञाता देवा देवेभ्यः पुरा ।
 पुत्रेभ्यो लोकं दत्त्वा कस्मिंस्ते लोक आसते ॥१०॥
 यदा केशानस्थि स्नात् मांसं मज्जानमाभरत् ।
 शरीरं कृत्वा पादवृत्कं लोकमनु प्राविशत् ॥११॥
 कुतः केशान्कुतः स्नात् कुतो अस्थीन्याभरत् ।
 अङ्गा पर्वणि मज्जानं को मांसं कुत आभरत् ॥१२॥
 संसिचो नाम ते देवा ये सभारान्समभरन् ।
 सर्वं संसिच्य मर्त्यं देवाः पुरुषमाविशन् ॥१३॥
 ऊरु पादावष्टीवन्तो शिरो हस्तावथो मुखम् ।
 पृथीर्वर्जष्टे पार्श्वे कस्तत्समदधादृषिः ॥१४॥
 शिरो हस्तावथो मुखं जिह्वां ग्रीवांश्च कीर्कसाः ।
 त्वचा प्रावृत्य सर्वं तत्संधा समदधान्मही ॥१५॥

ये । ते । आसन् । दश । ज्ञाताः । देवाः । देवेभ्यः । पुरा ।
 पुत्रेभ्यः । लोकम् । दत्त्वा । कस्मिन् । ते । लोके । आसते ॥ १० ॥
 यदा । केशान् । अस्थि । स्नात् । मांसम् । मज्जानम् । आऽअभरत् ।
 शरीरम् । कृत्वा । पादवृत् । कम् । लोकम् । अनु । प्र । अविशत् ॥ ११ ॥
 कुतः । केशान् । कुतः । स्नात् । कुतः । अस्थीनि । आ । अभरत् ।
 अङ्गा । पर्वणि । मज्जानम् । कः । मांसम् । कुतः । आ । अभरत् ॥ १२ ॥
 समऽसिचः । नाम । ते । देवाः । ये । समऽभारान् । समऽअभरन् ।
 सर्वम् । समऽसिच्य । मर्त्यम् । देवाः । पुरुषम् । आ । अविशन् ॥ १३ ॥
 ऊरु इति । पादा । अष्टीवन्तौ । शिरः । हस्तौ । अथो इति । मुखम् ।
 पृथीः । वर्जष्टे इति । पार्श्वे इति । कः । तत् । सम् । अदधात् । ऋषिः ॥ १४ ॥
 शिरः । हस्तौ । अथो इति । मुखम् । जिह्वाम् । ग्रीवाः । च । कीर्कसाः ।
 त्वचा । प्रऽआवृत्य । सर्वम् । तत् । समऽधा । सम् । अदधात् । मही ॥ १५ ॥

- XI.8.10** The ten gods that were of old, born from gods — having given the world to (their) sons, in what world sit they ?
- XI.8.11** When he brought hair, bone, sinew, flesh, marrow, having made a body with feet, what world did he afterward enter ?
- XI.8.12** Whence brought he the hair, whence the sinew, whence the bones, the limbs, the joints, the marrow, the flesh ? Who brought from whence ?
- XI.8.13** Pourers-together namely are those gods who brought together the bringings-together; having poured together the whole mortal, the gods entered man.
- XI.8.14** Thighs, feet, knee-joints, head, hands, also face, ribs, nipples (? *barjahya*), sides: what seer put that together ?
- XI.8.15** Head, hands, also face, tongue and neck, vertebrae -- all that, having enveloped with skin, the great puttings-together put together.

यत्तच्छरीरमशयत्संधया संहितं महत् ।
 येनेदमद्य रोचति को अस्मिन्वर्णमाभरत् ॥१६॥
 सर्वे देवा उपाशिक्षन्तदजानादधूः सती ।
 ईशा वशस्य या जाया सास्मिन्वर्णमाभरत् ॥१७॥
 यदा त्वष्टा व्यतृणत्पिता त्वष्टुर्य उत्तरः ।
 गृहं कृत्वा मर्त्यं देवाः पुरुषमाविशन् ॥१८॥
 स्वप्नो वै तन्द्नीर्निर्ऋतिः पाप्मानो नाम देवताः ।
 जरा खालस्यं पालित्यं शरीरमनु प्राविशन् ॥१९॥
 स्तेयं दुष्कृतं वृजिनं सत्यं यज्ञो यशो बृहत् ।
 बलं च क्षत्रमोजश्च शरीरमनु प्राविशन् ॥२०॥
 भूतिश्च वा अभूतिश्च रातयोरातयश्च याः ।
 क्षुधश्च सर्वास्तृष्णाश्च शरीरमनु प्राविशन् ॥२१॥

यत् । तत् । शरीरम् । अशयत् । समऽधया । समऽहितम् । महत् ।
 येने । इदम् । अद्य । रोचते । कोः । अस्मिन् । वर्णम् । आ । अभरत् ॥ १६ ॥
 सर्वे । देवाः । उप । अशिक्षन् । तत् । अजानात् । अधूः । सती ।
 ईशा । वशस्य । या । जाया । सा । अस्मिन् । वर्णम् । आ । अभरत् ॥ १७ ॥
 यदा । त्वष्टा । विऽअतृणत् । पिता । त्वष्टुः । यः । उत्तरः ।
 गृहम् । कृत्वा । मर्त्यम् । देवाः । पुरुषम् । आ । अविशन् ॥ १८ ॥
 स्वप्नः । वै । तन्द्नीः । निऽऽकृतिः । पाप्मानः । नाम । देवताः ।
 जरा । खालस्यम् । पालित्यम् । शरीरम् । अनु । प्र । अविशन् ॥ १९ ॥
 स्तेयम् । दुऽदुकृतम् । वृजिनम् । सत्यम् । यज्ञः । यशः । बृहत् ।
 बलम् । च । क्षत्रम् । ओजः । च । शरीरम् । अनु । प्र । अविशन् ॥ २० ॥
 भूतिः । च । वै । अभूतिः । च । रातयः । अरातयः । च । याः ।
 क्षुधः । च । सर्वाः । तृष्णाः । च । शरीरम् । अनु । प्र । अविशन् ॥ २१ ॥

XI.8.16 The great body which lay there, put together by the putting-together -- who brought into it the color with which it shines (ruc) here today ?

XI.8.17 All the gods assisted (? Upa-śikṣ); that she who was a woman knew; she who was wife of control (? vaśa) mistress (īśā), brought color into it.

XI.8.18 When Tvṣṣṭṛ bored through (him ?) who (was) the superior father of Tvaṣṭṛ, having made the mortal a house, the gods entered into man.

XI.8.19 Sleep, weariness, misery (nirṭi), the deities named evils, old age, baldness, hoariness, entered the body afterward (anu).

XI.8.20 Theft, ill-doing, wrong, truth, sacrifice, great glory, both strength, dominion, and force, entered the body afterward.

XI.8.21 Both growth (bhūti) and diminution, generosities and niggardlinesses, both hungerings and all thirstings, entered the body afterward.

निन्दाश्च वा अनिन्दाश्च यच्च हन्तेति नेति च ।
 शरीरं श्रद्धा दक्षिणाश्रद्धा चानु प्राविशन् ॥२२॥
 विद्याश्च वा अविद्याश्च यच्चान्यदुपदेक्ष्यम् ।
 शरीरं ब्रह्म प्राविशत्तुः सामाथो यजुः ॥२३॥
 आनन्दा मोदाः प्रमुदोभीमोदमुदश्च ये ।
 हसो नरिष्टा नृत्तानि शरीरमनु प्राविशन् ॥२४॥
 आलापाश्च प्रलापाश्चाभीलापलपश्च ये ।
 शरीरं सर्वे प्राविशन्नायुजः प्रयुजो युजः ॥२५॥
 प्राणापानौ चक्षुः श्रोत्रमक्षितिश्च क्षितिश्च या ।
 व्यानोदानौ वाय्वानः शरीरेण ते ईयन्ते ॥२६॥
 आशिर्षश्च प्रशिर्षश्च संशिर्षो विशिर्षश्च याः ।
 चित्तानि सर्वे संकल्पाः शरीरमनु प्राविशन् ॥२७॥

निन्दाः । च । वै । अनिन्दाः । च । यत् । च । हन्ते । इति । न । इति । च ।
 शरीरम् । श्रद्धा । दक्षिणा । अश्रद्धा । च । अनु । प्र । अविशन् ॥ २२ ॥
 विद्याः । च । वै । अविद्याः । च । यत् । च । अन्यत् । उपदेक्ष्यम् ।
 शरीरम् । ब्रह्म । प्र । अविशत् । ऋचः । साम । अथो इति । यजुः ॥ २३ ॥
 आनन्दाः । मोदाः । प्रमुदः । अभिमोदमुदः । च । ये ।
 हसः । नरिष्टा । नृत्तानि । शरीरम् । अनु । प्र । अविशन् ॥ २४ ॥
 आलापाः । च । प्रलापाः । च । अभिलापलपः । च । ये ।
 शरीरम् । सर्वे । प्र । अविशन् । आयुजः । प्रयुजः । युजः ॥ २५ ॥
 प्राणापानौ । चक्षुः । श्रोत्रम् । अक्षितिः । च । क्षितिः । च । या ।
 व्यानुदानौ । वाक् । मनः । शरीरेण । ते । ईयन्ते ॥ २६ ॥
 आशिर्षः । च । प्रशिर्षः । च । समशिर्षः । विशिर्षः । च । याः ।
 चित्तानि । सर्वे । समसंकल्पाः । शरीरम् । अनु । प्र । अविशन् ॥ २७ ॥

- XI.8.22** Both revilings and non revilings, both what (says) "come on" (hanta) and "no" faith, the sacrificial fee, and non-faith, entered the body afterward.
- XI.8.23** Both knowledges and ingorances, and what else is to be taught (upa-diś), the brahman entered the body, the verses, the chant, also the formula.
- XI.8.24** Delights, joys, enjoyments, and they that enjoy enjoyments, laughter, sport, dances, entered the body afterward.
- XI.8.25** Both appeals (ālāpa) and praungs (pralāpa), and they who utter (lāp) addresses (abhīlāpa) -- all entered the body, joiners-on (āyuj), joiners-forth (prayuj), joiners.
- XI.8.26** Breath and expiration, sight, hearing, indestructibleness and destruction, out-breathing and up-breathing, speech, mind -- they go about (īya) with the body.
- XI.8.27** Both blessings (āśis) and precepts (praśis), demands (samśis) and explanation (viśis), thoughts, all devisings, entered the body afterward.

आस्तेयीश्च वास्तेयीश्च त्वरणाः कृपणाश्च याः ।
 गुह्याः शुक्रा स्थूला अपस्ता बीभत्सावसादयन् ॥२८॥
 अस्थि कृत्वा समिधं तदुष्टापो असादयन् ।
 रेतः कृत्वाज्यं देवाः पुरुषमाविशन् ॥२९॥
 या आपो याश्च देवता या विराड् ब्रह्मणा सह ।
 शरीरं ब्रह्म प्राविशच्छरीरेधि प्रजापतिः ॥३०॥
 सूर्यश्चक्षुर्वीर्यं प्राणं पुरुषस्य वि भेजिरे ।
 अथास्येतरमात्मानं देवाः प्रायच्छन्मये ॥३१॥
 तस्माद्वै विद्वान्पुरुषमिदं ब्रह्मेति मन्यते ।
 सर्वा ह्यस्मिन्देवता गावो गोष्ठ इवासीते ॥३२॥
 प्रथमेन प्रमारेण त्रेधा विष्वङ्घ्रि गच्छति ।
 अद एकेन गच्छत्यद एकेन गच्छतीहैकेन निषेवते ॥३३॥

आस्तेयीः । च । वास्तेयीः । च । त्वरणाः । कृपणाः । च । याः ।
 गुह्याः । शुक्राः । स्थूलाः । अपः । ताः । बीभत्सो । असादयन् ॥ २८ ॥
 अस्थि । कृत्वा । समिधम् । तत् । अष्ट । आपः । असादयन् ।
 रेतः । कृत्वा । आज्यम् । देवाः । पुरुषम् । आ । अविशन् ॥ २९ ॥
 याः । आपः । याः । च । देवताः । या । विराट् । ब्रह्मणा । सह ।
 शरीरम् । ब्रह्म । प्र । अविशत् । शरीरे । अधि । प्रजापतिः ॥ ३० ॥
 सूर्यः । चक्षुः । वातः । प्राणम् । पुरुषस्य । वि । भेजिरे ।
 अथ । अस्य । इतरम् । आत्मानम् । देवाः । प्र । अयच्छन् । अग्नये ॥ ३१ ॥
 तस्मात् । वै । विद्वान् । पुरुषम् । इदम् । ब्रह्म । इति । मन्यते ।
 सर्वाः । हि । अस्मिन् । देवताः । गावः । गोस्थेऽइव । आसीते ॥ ३२ ॥
 प्रथमेन । प्रमारेण । त्रेधा । विष्वङ्घ्रि । वि । गच्छति ।
 अदः । एकेन । गच्छति । अदः । एकेन । गच्छति । इह । एकेन । नि । सेवते ॥ ३३ ॥

- XI.8.28** Both those of the blood and those of the bladder, the hasting and those that are pitiable, the secret, the clear, the thick waters -- those they caused to settle in the repugnant one.
- XI.8.29** Having made bone (their) fuel, then they caused eight waters to settle; having made seed (their) sacrificial butter, the gods entered man.
- XI.8.30** What waters (there are), and what deities, what virāj, with brahman; brahman entered the body; on (adhi) the body (is) Prajāpati.
- XI.8.31** The sun, the wind, shared (respectively) the eye, the breath of man; then his other self the gods bestowed (pra-yam) on Agni.
- XI.8.32** Therefore, indeed, one who knows man (puruṣa) thinks "this is brahman", for all deities are seated in him, as cows in a cow-stall.
- XI.8.33** By the first dying, it goes apart dividing therefold: yonder goes it with one (part); yonder goes it with one; here with one it dwells (? ni-sev).

अप्सु स्तीमासु वृद्धासु शरीरमन्तरा हितम् ।
तस्मिञ्छवोर्ध्वन्तरा तस्माच्छवोर्ध्वच्यते ॥३४॥

अप्सु । स्तीमासु । वृद्धासु । शरीरम् । अन्तरा । हितम् ।

तस्मिन् । शवः । अर्धः । अन्तरा । तस्मात् । शवः । अर्धः । उच्यते ॥ ३४ ॥

(९) प्रथमं सूक्तम्

(१-२६) ऋग्वेदस्य चत्वारोऽङ्काः सन्त्येकः कविः । अर्जुनैर्दत्ताः । (१) प्रथमस्य ऋग्वेदस्य सप्तमः विपद्-
पाकरी, (२) ५-८, १०, १२-१३, १८-२१ द्वितीयः पञ्चम्यादिषत्तुषां वृषणीदावृषीषयोद्विजिगम-
द्वयविजितसुषाभानुपुर, (३) तृतीयः परोष्णिङ्, (४) चतुर्थस्य सप्तमोऽप्यङ्कः तृतीयः पराविपद्
पद्विजितमती, (५) ११, १४, २३, २६ ऋग्वेदस्य चत्वारोऽङ्काः सन्त्येकः कविः । (१५, २२, २४-२५) पञ्चम्यादिषत्तुषां वृषणीदावृषीषयोद्विजिगम-
(१६) ऋग्वेदस्य सप्तमः विपद्पाकरी, (१७) तस्मिन् चत्वारोऽङ्काः सन्त्येकः कविः ।

(१६) ऋग्वेदस्य सप्तमः विपद्पाकरी, (१७) तस्मिन् चत्वारोऽङ्काः सन्त्येकः कविः ।

(१७) तस्मिन् चत्वारोऽङ्काः सन्त्येकः कविः ।

ये याहवो या इपवो धन्वनां वीर्याणि च । असीन्पर्शूनायुधं चित्ताकुतं च यद्वदि ।

सर्वं तद्वुदे त्वमभिन्नेभ्यो दृशे कुरुदारांश्च प्र दर्शय ॥१॥

उत्तिष्ठत सं नह्यध्वं मित्रा देवजना युयम् । संदृष्टा गुप्ता वः सन्तु या नो मित्राण्यवुदे ॥२॥

उत्तिष्ठतमा रमेयामादानसदानाम्याम् । अमित्राणां सेनां अभि धत्तमवुदे ॥३॥

अर्जुदिनाम यो देव ईशानश्च न्यवुदिः । याम्यामन्तरिक्षमावृतमिये च पृथिवी मही ।

ताभ्यामिन्द्रमेदिभ्यामहं जितमन्वेमि सेनया ॥४॥

ये । याहवः । याः । इपवः । धन्वनाम् । वीर्याणि । च । असीन् । पर्शून् । आयुधम् ।

चित्तऽआकुतम् । च । यत् । वुदि । सर्वम् । तत् । अवुदे । त्वम् । अभिन्नेभ्यः । दृशे ।

कुरु । उत्तऽआरान् । च । प्र । दर्शय ॥ १ ॥

उत् । तिष्ठत । सम् । नह्यध्वम् । मित्राः । देवजनाः । युयम् ।

समदृष्टा । गुप्ता । वः । सन्तु । या । नः । मित्राणि । अवुदे ॥ २ ॥

उत् । तिष्ठतम् । आ । रमेयाम् । आदानऽसदानाम्याम् ।

अमित्राणाम् । सेनाः । अभि । धत्तम् । अवुदे ॥ ३ ॥

अर्जुदिः । नाम । यः । देवः । ईशानः । च । निऽअवुदिः । याम्याम् । अन्तरिक्षम् ।

आवृतम् । इयम् । च । पृथिवी । मही । ताभ्याम् । इन्द्रमेदिभ्याम् । अहम् । जितम् ।

अनु । एमि । सेनया ॥ ४ ॥

XI.8.34 Within waters that are sluggish (? stīma), old is the body placed; within that is might (? śava, śavas); thence is it called might.

To conquer enemies : to Arbudi.

XI.9.1 What arms (Bāhu) (there are), what arrows, and the powers (vīrya) of bows, swords (asi), axes (paraśu), weapon, and what thought and design in the heart -- all that, O Arbudi, do thou make our enemies to see; and do thou show forth specters (udāra).

XI.9.2 Stand up, equip ye yourselves (sam-nah). O friends, god-folk; beheld, concealed of you be (those) who are our friends, O Arbudi.

XI.9.3 Stand ye (two) up, take ye hold; with tying up, with tying together, gird ye the armies of our enemies, O Arbudi.

XI.9.4 The God that is Arbudi by name, and the lord (īśāna) Nyarbudi, by whom the atmosphere is involved (ā-vṛ), and this great earth -- by those (two) who are allied with Indra, I go after what is conquered with an army.

उत्तिष्ठ त्वं देवज्जनावुदे सेनया सह । भञ्जन्मित्राणां सेनां भोगेभिः परि वारय ॥५॥
 सप्त जातान्यर्बुद उदाराणां समीक्षयन् । तेभिर्द्वमाज्यं हुते सर्वैरुत्तिष्ठ सेनया ॥६॥
 प्रतिघ्नानाश्रुमुखी कृधुकर्णी च क्रोशतु । विक्रेशी पुरुषे हुते रदिते अर्बुदे तव ॥७॥
 संकर्षन्ती कुरुकरं मनसा पुत्रमिच्छन्ती । पतिं भ्रातरमात्स्वान्नदिते अर्बुदे तव ॥८॥
 अलिकृत्वा जाष्कमदा गृध्राः श्येनाः पतत्रिणः ।
 घ्वाह्वाः शकुनयस्तृप्यन्त्वमित्रेषु समीक्षयन्नदिते अर्बुदे तव ॥९॥
 अथो सर्वं श्वापदं मार्क्षिका तृप्यन्तु क्रिमिः । पौरुषेयेधि कुणपि रदिते अर्बुदे तव ॥१०॥

उत् । तिष्ठ । त्वम् । देवज्जन् । अर्बुदे । सेनया । सह ।
 भञ्जन् । अमित्राणाम् । सेनाम् । भोगेभिः । परि । वारय ॥ ५ ॥
 सप्त । जातान् । निऽअर्बुदे । सप्तऽआराणाम् । समऽईक्षयन् ।
 तेभिः । त्वम् । आज्ये । हुते । सर्वैः । उत् । तिष्ठ । सेनया ॥ ६ ॥
 प्रतिघ्नाना । अश्रुमुखी । कृधुऽकर्णी । च । क्रोशतु ।
 विक्रेशी । पुरुषे । हुते । रदिते । अर्बुदे । तव ॥ ७ ॥
 समऽकर्षन्ती । कुरुकरम् । मनसा । पुत्रम् । इच्छन्ती ।
 पतिम् । भ्रातरम् । आत् । स्वान् । रदिते । अर्बुदे । तव ॥ ८ ॥
 अलिकृत्वाः । जाष्कमदाः । गृध्राः । श्येनाः । पतत्रिणः ।
 घ्वाह्वाः । शकुनयः । तृप्यन्तु । अमित्रेषु । समऽईक्षयन् । रदिते । अर्बुदे । तव ॥ ९ ॥
 अथो इति । सर्वम् । श्वापदम् । मार्क्षिका । तृप्यन्तु । क्रिमिः ।
 पौरुषेये । अर्धि । कुणपे ! रदिते । अर्बुदे । तव ॥ १० ॥

XI.9.5 Stand thou up, O god-folk, Arbudi, with the army; beaking (bhañj) the army of our enemies, envelop it with (thy) coils (Bhoga).

XI.9.6 Presenting to view, O nyarbudi, the seven kinds of specters, with them all do thou stand up, when the butter is offered, with the army.

XI.9.7 Smiting herself, tear-faced, and crop-eared (?), let her yell, with disheveled hair, when the man is slain, bitten (? rad), O Arbudi, of thee.

XI.9.8 Drawing in her Karūkaṣa, seeking with her mind her son, husband, brother, also her people (sva) - in case of thy bite, O Arbudi.

XI.9.9 Let the buzzards, jāṣkamadas, vultures, falcons, winged one, let the crows, the birds (śakuni), satisfy themselves -- exhibiting among the enemies -- in case of thy bite, O Arbudi.

XI.9.10 Then let all wild beasts, let the fly, let the worm satisfy itself upon the carrion of men, bitten O Arbudi, of thee.

आ गृहीतं सं बृंहतं प्राणापानार्ज्यवेदे ।

निवाशा घोषाः सं यन्त्वमित्रेषु समीक्ष्यन्नदिते अर्बुदे तव ॥११॥

उद्वेपय सं विजन्तां भियामित्रान्तं सृज । उरुग्राहैर्वाक्कृद्भैर्विध्यामित्रार्ज्यवेदे ॥१२॥

मुह्यन्त्वेषां ग्राहर्वश्विक्ताकृन् च यद्दृदि । मैषामुच्छेपि किं चन रदिते अर्बुदे तव ॥१३॥

प्रतिघ्नानाः सं धावन्तूरः पटोरावाघ्नानाः ।

अघारिणीर्विकेश्यो रुद्रत्यः । पुरुषे हते रदिते अर्बुदे तव ॥१४॥

अन्वितीरप्सरसो रूपका उतार्बुदे ।

अन्तःपात्रे रेरिहतीं रिशां दुग्निहितेपिणीम् ।

सर्वास्ता अर्बुदे त्वममित्रेभ्यो दृशे कुरुदारांश्च प्र दर्शय ॥१५॥

खड्गेरधिचङ्कमां खर्विकां खर्ववासिनीम् ।

य उद्वारा अन्तर्हिता गन्धर्वाप्सरसश्च ये । सर्पा इतरजना रक्षीसि ॥१६॥

आ । गृहीतम् । सम् । बृंहतम् । प्राणापानान् । निऽअर्बुदे ।

निऽवाशाः । घोषाः । सम् । यन्तु । अमित्रेषु । समऽईक्ष्यन् । रदिते । अर्बुदे । तव ॥ ११ ॥

उत् । वेपय । सम् । विजन्ताम् । भिया । अमित्रान् । सम् । सृज ।

उरुऽग्राहैः । ग्राहऽअक्लैः । विध्य । अमित्रान् । निऽअर्बुदे ॥ १२ ॥

मुह्यन्तु । एषाम् । ग्राहर्वः । चित्तऽआकृतम् । च । यत् । दृदि ।

मा । एषाम् । उत् । शेपि । किम् । चन । रदिते । अर्बुदे । तव ॥ १३ ॥

प्रतिऽघ्नानाः । सम् । धावन्तु । उरः । पटुरौ । आऽघ्नानाः ।

अघारिणीः । निऽकेश्यः । रुद्रत्यः । पुरुषे । हते । रदिते । अर्बुदे । तव ॥ १४ ॥

अन्वितीः । अप्सरसः । रूपकाः । उत । अर्बुदे । अन्तऽपात्रे । रेरिहतीम् । रिशाम् ।

दुग्निहितऽपिणीम् । सर्वाः । ताः । अर्बुदे । त्वम् । अमित्रेभ्यः । दृशे । कुरु । उत्ऽआ-
रान् । च । प्र । दर्शय ॥ १५ ॥

खड्गे । अधिऽचङ्कमाम् । खर्विकाम् । खर्वऽवासिनीम् ।

ये । उत्ऽआराः । अन्तऽर्हिताः । गन्धर्वऽअप्सरसः । च । ये । सर्पाः । इतरऽजनाः । रक्षीसि ॥

- XI.9.11** Take ye (two) hold, tear out (sam-brh) (their) breath and expiration, O Nyarbudi; let groaning (? niva'a) noises assemble -- exhibiting among the enemies -- in case of thy bite, O Arbudi.
- XI.9.12** Make thou (them) tremble; let them quake together unite our enemies with fear; with broad-gripping arm-hooks pierce thou our enemies, O Nyarbudi.
- XI.9.13** Let their arms be confounded, and what thought and design is in their heart; let not anything of them be left; in case of thy bite, O Arbudi.
- XI.9.14** Smiting themselves let them (f.) run together, smiting on the breast the thighs (? paṣāura), not anointing, with disheveled hair, wailing when the man is slain, bitten, O Arbudi, of thee.
- XI.9.15** Dog-accompanied Apsarases, she-jackals (? rūpaka) also, O Arbudi, the riṣa, licking much in the inner veseel, seeing what is ill-deposited -- all these (Q. O Arbudi, do thou make our enemies to see.
- XI.9.16** Her that strides upon the khaḍūra, mutilated, wearing what is mutilated (?), the specters that are concealed, and what Gandharvas and Apsarases (there are), serpents, other-folk, demons.

चतुर्दंष्ट्राञ्छयावदतः कुम्भमुष्कां असंश्रुत्वा । स्वभ्यस्ता ये चोद्भ्रुताः ॥१७॥
उद्वेपय त्वमर्बुदेमित्राणाममृः । सचः । जयींश्च जिष्णुभ्यामित्रौ जयतामिन्द्रमेदिनी ॥१८॥

प्रच्छीनो मृदितः शयां हतोऽमित्रो न्यर्बुदे ।
अग्निजिह्वा धूमशिखा जयन्तार्यन्तु सेनया ॥१९॥
तयोर्बुदे प्रणुत्तानामिन्द्रो हन्तु वरवरम् ।
अमित्राणां शचीपतिर्मामीषां मोचि कश्चन ॥२०॥
उत्कंसन्तु हृदयान्पुर्ध्वः प्राण उदीपतु ।
शौष्कास्यमनु वर्तताममित्रान्मोत मित्रिणः ॥२१॥
ये च धीरा ये चाधीराः पराञ्चो वधिराश्च ये ।
तमसा ये च तूषरा अथो वस्ताभिवासिनः ।
सर्वास्तां अर्बुदे त्वममित्रेभ्यो दृशे कुरुदारांश्च प्रदर्शय ॥२२॥

चतुःऽदंष्ट्रान् । श्वावऽदतः । कुम्भऽमुष्कान् । अस्तृक्ऽमुखान् ।
स्वऽभ्यस्ताः । ये । च । उद्वेपयताः ॥ १७ ॥
अ । प्रपय । त्वम् । अर्बुदे । अमित्राणाम् । अमृः । मित्रः ।
जयन् । च । जिष्णुः । च । मित्रान् । जयन्तान् । इन्द्रऽमेदिनी ॥ १८ ॥
प्रच्छीनः । मृदितः । शयाम् । हतः । अमित्रः । निऽअर्बुदे ।
अग्निऽजिह्वाः । धुमऽशिखाः । जयन्तीः । यन्तु । सेनया ॥ १९ ॥
तयो । अर्बुदे । प्रऽनुत्तानाम् । इन्द्रः । हन्तु । वरमऽवरम् ।
अमित्राणाम् । शचीऽपतिः । मा । अमीषाम् । मोचि । कः । चन ॥ २० ॥
उत् । कंसन्तु । हृदयानि । पुर्ध्वः । प्राणः । उत् । ईषतु ।
शौष्कऽआम्यम् । अनु । वर्तताम् । अमित्रान् । मा । उत । मित्रिणः ॥ २१ ॥
ये । च । धीराः । ये । च । अधीराः । पराञ्चः । वधिराः । च । ये । तमसाः । ये । च ।
तूषराः । अथो इति । वस्तऽअभिवासिनः । सर्वांन् । तान् । अर्बुदे । त्वम् । अमित्रेभ्यः ।
दृशे । कम् । न्तऽआगन् । च । प्र । दर्शय ॥ २२ ॥

XI.9.17 The four-tusked ones, the black-toothed, the pot-testicled, the blood-faced; they that are self-frighting and frightening.

XI.9.18 Do thou, O Arbudi, make to tremble yonder lines (sic) of our enemies; let both the conquering one and the conqueror, allied with Indra, conquer our enemies.

XI.9.19 Let our enemy lie squelched, crushed, slain, O Nyarbudi; let tongues of fire, tufts of smoke, go conquering with the army.

XI.9.20 Of our enemies, pushed forth by it, O Arbudi, let Indra, lord of might (śacīpati), slay each best man (vara); let no one soever of them be freed.

XI.9.21 Let thier hearts burst open (ut-kas), their breath pass up aloft; let dryness of mouth follow after our enemies (and) not those who are friendly.

XI.9.22 Both they who are wise (dhīra) and they who are unwise, those going away and they who are deaf, they of darkness and they who are hornless (tūpara) likewise those that smell of (?) the goat--all those (m.), O Arbudi; do thou make our enemies to see, and do thou show forth specters.

अर्वुदिश्च त्रिपन्धिश्चामित्राज्ञो वि विध्यताम् ।
 यथैषामिन्द्र वृत्रहन्हनाम शचीपतेमित्राणां सहस्रशः ॥२३॥
 वनस्पतीन्वानस्पत्यानोपधीरुत वीरुधः ।
 गन्धर्वाप्सरसः सर्पान्देवान्पुण्यजनान्पितृन् ।
 सर्वास्तौ अर्वुदे त्वममित्रेभ्यो दृशे कुरुदारांश्च प्रदर्शय ॥२४॥
 ईशां वो मरुतो देव आदित्यो ब्रह्मणस्पतिः ।
 ईशां व इन्द्रश्चामिश्रं धाता मित्रः प्रजापतिः ।
 ईशां व ऋषयश्चक्रुर्मित्रेषु समीक्ष्यन्नदिते अर्वुदे तव ॥२५॥
 तेषां सर्वेषामीशाना उत्तिष्ठत सं नह्यध्वं मित्रा देवजना युयम् ।
 इमं संग्रामं संजित्य यथालोकं वि तिष्ठध्वम् ॥२६॥

अर्वुदिः । च । त्रिऽसंधिः । च । अमित्रान् । नः । वि । विध्यताम् ।
 यथा । एषाम् । इन्द्र । वृत्रऽहन् । हनाम् । शचीऽपते । अमित्राणाम् । सहस्रऽशः ॥२३॥
 वनस्पतीन् । वानस्पत्यान् । ओपधीः । उत । वीरुधः । गन्धर्वऽअप्सरसः । सर्पान् । देवान् ।
 पुण्यऽजनान् । पितृन् । सर्वांन् । तान् । अर्वुदे । त्वम् । अमित्रेभ्यः । दृशे । कुरु । उत्तऽआरान् ।
 च । प्र । दर्शय ॥ २४ ॥

ईशाम् । वः । मरुतः । देवः । आदित्यः । ब्रह्मणः । पतिः । ईशाम् । वः । इन्द्रः । च ।
 अग्निः । च । धाता । मित्रः । प्रजाऽपतिः । ईशाम् । वः । ऋषयः । चक्रुः । अमित्रेषु ।
 समऽईक्ष्यन् । रदिते । अर्वुदे । तव ॥ २५ ॥

तेषाम् । सर्वेषाम् । ईशानाः । उत् । तिष्ठत । सम् । नह्यध्वम् । मित्राः । देवऽजनाः ।
 युयम् । इमम् । समऽग्रामम् । समऽजित्य । यथाऽलोकम् । वि । तिष्ठध्वम् ॥ २६ ॥

XI.9.23 Let both Arbudi and Triṣandhi pierce through our enemies, in order that, O Indra, Vṛitra-slayer, lord of might, we may slay of them, of our enemies, by thousands.

XI.9.24 The forest-trees, them of the forest-trees, herbs and plants, gandharvas and apsarasas, serpents, gods, pure-folk (puṇyajana), Fathers -- all those, O Arbudi, do thou make our enemies to see, and do thou show forth specters.

XI.9.25 Mastery over you have the Maruts (gained), the heavenly Āditya, Brahmanaspati; mastery over you have both Indra and Agni, Dhatar, Mitra, Prajāpati; mastery over you have the seers gained (kr̥) -- exhibiting among the enemies -- in case of thy bite, O Arbudi.

XI.9.26 Masters (Isāna) of them all, stand ye up, equip yourselves, ye friends, god-folks; having wholly conquered in this conflict, scatter ye to your several worlds.

(१०) वसमं सूक्तम्

(१-२७) सप्तविंशत्युपस्थास्य सूक्तस्य भूवर्द्धिरा कविः । विपन्निर्वेवता । (१) प्रथमयो विराट्प्याह्वनी, (२) द्वितीयावाह्यमवसाना वदुः शिष्टममोतिमगती, (३) तृतीयाया विराट्प्याह्वनी, (४) चतुर्थ्या विपद्गुह्य, (५-७) १०-११, १४-१५, १८-२०, २३-२४, २७) पञ्चम्यावितृचस्य वसन्धे कश्चिन्नुर्वेदमिव बह्वीनामहा वसपावितृचस्य वयोर्विवापनुर्विवापमिविवापानुह्य, (८) अष्टम्या विगर्द्धिह्य, (९) नवम्या पुरोविराट् पुस्ताज्योतिभिह्य, (१२) द्वादश्याः पञ्चपदा पथ्यापङ्क्तिः, (१३) त्रयोदश्याः वदुः ऋगती, (१४) षोडश्याः पञ्चपदा ककुम्भस्यनुह्यविपद्गुह्यां बह्वी, (१७) सप्तदश्याः पथ्यापङ्क्तिः, (२१) एकविंश्याः पञ्चपदा मायनी, (२२) द्वविंश्या विराट् पुस्ताज्यह्वनी, (२५) पञ्चविंश्याः ककुम्भ, (२६) पञ्चविंश्याः प्रन्तारपङ्क्तिरञ्ज्यसि ॥

उत्तिष्ठत सं नहाध्रमुदाराः केतुभिः सह ।

सर्पा इतरजना रक्षांस्यमित्राननु धावत ॥१॥

ईशां वो वेद राज्यं त्रिपन्धे अरुणैः केतुभिः सह ।

ये अन्तरिक्षे ये द्विवि पृथिव्यां ये च मानवाः ।

त्रिपन्धेस्ते चेतसि दुर्णामान उपासनाम् ॥२॥

अयोमुखाः सूचीमुखा अयो विकङ्कतीमुखाः ।

क्रुव्यादो वातरहस आ संजन्त्यमित्रान्वज्रेण त्रिपन्धिना ॥३॥

अन्तर्धेहि जातवेद आदित्य कुणपं ब्रह्म ।

त्रिपन्धेरियं सेना सुहितास्तु मे वशे ॥४॥

उत् । तिष्ठत । सं । नहाध्रमु । उतऽआराः । केतुऽभिः । सह ।

सर्पाः । इतरऽजनाः । रक्षांसि । अमित्रान् । अनु । धावत ॥ १ ॥

ईशाम् । यः । वेद । राज्यम् । त्रिऽसन्धे । अरुणैः । केतुऽभिः । सह । यः । अन्तरिक्षे ।

ये । द्विवि । पृथिव्याम् । ये । च । मानवाः । त्रिऽसन्धेः । ते । चेतसि । दुऽऽनामानः ।

उप । आसताम् ॥ २ ॥

अयऽमुखाः । सूचीऽमुखा । अयो इति । विकङ्कतीऽमुखाः । क्रुव्यऽअदः । वातरहसः ।

आ । संजन्तु । अमित्रान् । वज्रेण । त्रिऽसन्धिना ॥ ३ ॥

अन्तः । धेहि । जातऽवेदः । आदित्य । कुणपम् । ब्रह्म ।

त्रिऽसन्धेः । इयम् । सेना । सुहिता । अस्तु । मे । वशे ॥ ४ ॥

To conquer enemies : to Triṣandhi.

XI.10.1 Stand ye up, equip yourselves, ye specters, together with ensigns; ye serpents, other folks, demons, run after our enemies.

XI.10.2 Your mastery I know, (your) kingdom, O Triṣandhi, together with red ensigns; what in the atmosphere, what in the sky, and what men (mānava) (are) on the earth, let those ill-named ones sit (? upa-ās) in the mind (ceta) of Trisandhi.

XI.10.3 Iron (ayas) mouthed, needle-mouthed, likewise thorn-tree (vikankaṭ) mouthed, let the flesh-eaters, of wind-swiftness, fasten on our enemies with the three-jointed (triṣandhi) thunderbolt.

XI.10.4 O Jātaveḍas, Āditya, put thou between much human flesh; let this army of Triṣandhi be well-placed in my control.

उ॒त्तिष्ठ॒ त्वं दे॒वज॒नार्थ॑दे॒ सेन॑या सह ।
 अ॒यं व॒लिर्न॑ आहु॒तस्त्रि॑प॒न्धेराहु॑तिः प्रि॒या ॥५॥
 शि॒तिप॒दी सं घ॑तु शर॒व्येऽयं॑ चतु॒ष्पदी॑ ।
 कृ॒त्येभि॒त्रैभ्यो॑ भव॒ त्रि॑प॒न्धेः सह॑ सेन॑या ॥६॥
 धू॒माक्षी॑ सं प॑ततु कृ॒धुक॒र्णी च॑ को॒शतु॑ ।
 त्रि॑प॒न्धेः सेन॑या जि॒ते अ॒रुणाः॑ स॒न्तु के॒तवः॑ ॥७॥
 अवा॑यन्तां प्र॒क्षिणो॑ ये व॒यांस्य॑न्तरिक्षे दि॒वि ये च॑रन्ति ।
 श्वा॒प॒दो म॒क्षिकाः॑ सं र॒भन्ता॑मामादो गृ॒ध्राः कु॑ण॒पे र॒दन्ता॑म् ॥८॥
 या॒मिन्द्रे॑ण संधां सु॒मध॑त्वा ब्र॒ह्मणा॑ च बृ॒हस्प॑ते ।
 तया॑हमिन्द्रसं॒धया॑ सर्वा॒न्देवा॑निह हु॒व इतो॑ ज॒यत॑ मामु॒तः ॥९॥
 बृ॒हस्प॑तिराङ्गि॒रस॑ क्र॒पयो॑ ब्र॒ह्मसं॑शिताः ।
 अ॒सुर॑क्षय॒णं व॒धं त्रि॑प॒न्धिं दि॒व्याश्र॑यन् ॥१०॥

उ॒त् । ति॒ष्ठ । त्वम् । दे॒वऽज॒न् । अ॒र्थ॑दे॒ । से॒न॑या । सह॒ ।
 अ॒यम् । व॒लिः । वः । आऽहु॒तः । त्रि॒प॒न्धेः । आऽहु॑तिः । प्रि॒या ॥ ५ ॥
 शि॒ति॒प॒दी । सम् । घ॒तु । शर॒व्या । इ॒यम् । च॒तुऽप॒दी ।
 कृ॒त्ये । अ॒भि॒त्रै॒भ्यः । भ॒व । त्रि॒प॒न्धेः । सह॒ । से॒न॑या ॥ ६ ॥
 धू॒मऽअ॒क्षी । सम् । प॒त॒तु । कृ॒धुऽक॒र्णी । च॒ । को॒श॒तु॒ ।
 त्रि॒प॒न्धेः । से॒न॑या । जि॒ते । अ॒रु॒णाः । स॒न्तु । के॒त॒वः ॥ ७ ॥
 अ॒यं । अ॒य॒न्ता॑म् । प्र॒क्षि॒णः । ये । व॒यांसि॑ । अ॒न्त॒रि॒क्षे । दि॒वि । ये । च॑रन्ति ।
 श्वा॒प॒दः । म॒क्षि॒काः । सम् । र॒भ॒न्ता॑म् । आ॒मऽअ॒दः । गृ॒ध्राः । कु॑ण॒पे । र॒द॒न्ता॑म् ॥ ८ ॥
 या॒म् । इ॒न्द्रे॑ण । सु॒म॒ध॒या॑म् । सु॒मऽअ॒ध॒त्वाः । ब्र॒ह्म॒णा । च॒ । बृ॒ह॒स्प॒ते॒ ।
 तया॑ । अ॒हम् । इ॒न्द्रऽसं॒धया॑ । सर्वा॒न् । दे॒वान् । इ॒ह । हु॒वे । इ॒तः । ज॒य॒त॒ । मा । अ॒मु॒तः ॥ ९ ॥
 बृ॒ह॒स्प॒तिः । आ॒ङ्गि॒र॒सः । क्र॒प॒यः । ब्र॒ह्म॒सं॒शिताः॑ ।
 अ॒सुर॑क्षय॒णम् । व॒धम् । त्रि॒प॒न्धिम् । दि॒वि । आ॒ । अ॒श्र॒यन् ॥ १० ॥

- XI.10.5** Stand thou up, O god-folk, O Arbudi, with the army, this tribute is offered (ā-hu) to you (pl.); the offering (is) dear to Triṣandhi.
- XI.10.6** Let the white-footed one tie together, this shaft (śaravya), four footed; O witchcraft, be thou for our enemies, together with the army of Triṣandhi.
- XI.10.7** Let the smoke-eyed (f.) one fall together, and the crop-eared one(f.) yell; it being conquered by the army of Triṣandhi, let the ensigns be red.
- XI.10.8** Let the winged ones descend, the birds, they that go about in the atmosphere, in the sky; let the wild beasts, the flies, take hold together; let the raw-flesh-eating vultures scratch at the human carrion.
- XI.10.9** The agreement (saṁdhā) which thou hast agreed on with Indra and with the brahman, O Bṛhaspati, by that Indra-agreement do I call hither all the gods; conquer ye on this side, not on that.
- XI.10.10** Bṛhaspati of the Aṅgiras race, the seers sharpened by the brahman, set up (ā-śri) in the sky the Asura-destroying weapon, Triṣandhi.

येनासौ गुप्त आदित्य उभाविन्द्रश्च तिष्ठतः ।

त्रिपन्धि देवा अभजन्तौजसे च बलाय च ॥११॥

सर्वोद्भोक्तान्समजयन्देवा आहुत्यानया ।

बृहस्पतिराङ्गिरसो वज्रं यमसिञ्चतासुरक्षयणं वधम् ॥१२॥

बृहस्पतिराङ्गिरसो वज्रं यमसिञ्चतासुरक्षयणं वधम् ।

तेनाहममू सेनां नि लिम्पामि बृहस्पतेमित्रान्हन्म्योजसा ॥१३॥

सर्वे देवा अत्यार्यन्ति ये अश्नन्ति वषट्कृतम् ।

इमां जुषध्वमाहुतिमितो जयत मासुतः ॥१४॥

सर्वे देवा अत्यार्यन्तु त्रिपन्धेराहुतिः प्रिया ।

संधां महतीं रक्षत ययाग्रे असुरा जिताः ॥१५॥

वायुरभिवाणामिष्वग्राण्याश्चतु । इन्द्र एषां बाहून्प्रति भनक्तु मा शकन्प्रतिधामिषुम् ।

आदित्य एषामस्त्रं वि नाशयतु चन्द्रमा युताभगतस्य पन्थाम् ॥१६॥

येन । असौ । गुप्तः । आदित्यः । उभौ । इन्द्रः । च । तिष्ठतः ।

त्रिऽसंधिम् । देवाः । अभजन्तु । ओजसे । च । बलाय । च ॥ ११ ॥

सर्वान् । लोकान् । सम । अजयन् । देवाः । आऽहुत्या । अनया ।

बृहस्पतिः । आङ्गिरसः । वज्रम् । यम् । असिञ्चत । असुरऽक्षयणम् । वधम् ॥ १२ ॥

बृहस्पतिः । आङ्गिरसः । वज्रम् । यम् । असिञ्चत । असुरऽक्षयणम् । वधम् । तेन ।

अहम् । अमूम् । सेनाम् । नि । लिम्पामि । बृहस्पते । अमित्रान् । हन्मि । ओजसा ॥ १३ ॥

सर्वे । देवाः । अतिऽआर्यन्ति । ये । अश्नन्ति । वषट्कृतम् ।

इमाम् । जुषध्वम् । आऽहुतिम् । इतः । जयतु । मा । असुतः ॥ १४ ॥

सर्वे । देवाः । अतिऽआर्यन्तु । त्रिऽसंधेः । आऽहुतिः । प्रिया ।

समऽधाम् । महतीम् । रक्षतु । यया । अग्रे । असुराः । जिताः ॥ १५ ॥

वायुः । अभिवाणाम् । इषुऽअग्राणि । आ । अञ्चतु ।

इन्द्रः । एषाम् । बाहून् । प्रति । भनक्तु । मा । शकन् । प्रतिऽधाम् । इषुम् ।

आदित्यः । एषाम् । अस्त्रम् । वि । नाशयतु । चन्द्रमाः । युताम् । आगतस्य । पन्थाम् ॥ १६ ॥

- XI.10.11** By whom yonder sun, and Indra, both stand protected
Triṣandhi the gods shared, in order to both force and
strength.
- XI.10.12** All worlds did the gods completely conquer by means of that
offering (āhuti) -- the thunderbolt which Bṛhaspati of the
Aṅgiras race poured, an Asura-destroying weapon.
- XI.10.13** The thunderbolt which Bṛhaspati of the Aṅgiras race
poured, an Asura-destroying weapon -- therewith do I blot out
(ni-jip) yon army, O Bṛhaspati; I slay the enemies with
force.
- XI.10.14** All the gods come over hither, who partake of (the offering)
made with vaśat; enjoy ye this offering; conquer ye on this
side, not on that.
- XI.10.15** Let all the gods come over hither, the offering (is) dear to
Triṣandhi; defend ye the great agreement by which in the
beginning the Asuras were conquered.
- XI.10.16** Let Vāyu bend up the arrow-points of the enemies; let Indra
break back their arms; let them not be able to set the arrow;
let Āditya make thier missile weapon astra disappear; let the
moon put (yu) them on the track of what is not gone.

यदि प्रेयुर्देवपुरा ब्रह्म वर्माणि चक्रिरे ।
 तनुपानं परिपाणं कृष्णाना यदुपोचिरे सर्वं तदरसं कृधि ॥१७॥
 कृष्यादानुवर्तयन्मृत्युना च पुरोहितम् ।
 त्रिषन्धे प्रेहि सेनया जयामित्रान् प्रयस्व ॥१८॥
 त्रिषन्धे तमसा त्वमित्रान्परि वारय ।
 पृषदाज्यप्रणुत्तानां मामीषां मोचि कश्चन ॥१९॥
 श्रितिपदी सं पतत्वमित्राणाममूः सिचः ।
 मुखन्त्वयामूः सेना अमित्राणां न्यबुदे ॥२०॥
 मृदा अमित्रा न्यबुदे जह्येष्टिं वरवरम् ।
 अनया जहि सेनया ॥२१॥
 यश्च कवची यश्चाकवचोऽमित्रो यश्चाज्मनि ।
 ज्यापाशैः कवचपाशैरज्मनाभिहतः शयाम् ॥२२॥

यदि । प्रेयुः । देवपुराः । ब्रह्म । वर्माणि । चक्रिरे ।
 तनुपानम् । परिपानम् । कृष्णानाः । यत् । उपोऽचिरे । सर्वम् । तत् । अरसम् । कृधि ॥
 कृष्युऽदो । अनुऽवर्तयन् । मृत्युना । च । पुरोऽहितम् ।
 त्रिऽसंधे । प्र । इहि । सेनया । जयम् । अमित्रान् । प्र । प्रयस्व ॥ १८ ॥
 त्रिऽसंधे । तमसा । त्वम् । अमित्रान् । परि । वारय ।
 पृषदाज्यऽप्रणुत्तानाम् । मा । अमीषाम् । मोचि । कः । चुन ॥ १९ ॥
 श्रितिऽपदी । सम । पतन्तु । अमित्राणाम् । अमूः । सिचः ।
 मुखन्तु । अयम् । अमूः । सेनाः । अमित्राणाम् । निऽअबुदे ॥ २० ॥
 मृदाः । अमित्राः । निऽअबुदे । जहि । एयाम् । वरम्ऽवरम् । अनया । जहि । सेनया ॥
 यः । च । कवची । यः । च । अकवचः । अमित्रः । यः । च । अज्मनि ।
 ज्यापाशैः । कवचपाशैः । अज्मना । अभिऽहितः । शयाम् ॥ २२ ॥

- XI.10.17** If they have gone forward to the god's strongholds, have made the brahman their defenses; if (? yat) they have encouraged (? upa-vac) themselves, making a body-protection, a complete protection — all that do thou make sapless.
- XI.10.18** Causing to follow the purohita with the flesh-eating (fire) and with death, O Triṣandhi, go forth with the army; conquer the enemies; go forward.
- XI.10.19** O Triṣandhi, do thou envelop our enemies with darkness; of them yonder, thrust forth by the speckled butter, let none soever be freed.
- XI.10.20** Let the white-footed one (f.) fall upon (? sam-pat) yonder armies of our enemies be confounded today, O Nyarbudi.
- XI.10.21** Confounded (be) our enemies, O Nyarbudi; slay thou of them each best man (vara); slay (them) with this army.
- XI.10.22** Whoever is mailed, and who without mail, and what enemy is in march (? ajman); by bowstring-fetters, by mail-fetters, smitten by the march let him lie.

ये वृमिणो येवर्माणो अमित्रा ये च वृमिणः ।

सर्वास्तौ अर्बुदे हताञ्छानोदन्तु भूम्याम् ॥२३॥

ये रयिनो ये अरथा असादा ये च सादिनः ।

सर्वानदन्तु तान्हृतान्गृध्राः श्येनाः पतुत्रिणः ॥२४॥

सहस्रकुणपा शेतामामित्री सेना समरे वधानाम् । विविद्धा ककुजाकृता ॥२५॥

मर्माविधं रोक्षतं सुपर्णेदन्तु दुश्चितं मृदितं शयानम् ।

य इमां प्रतीचीमाहुतिममित्रो नो युयुत्सति ॥२६॥

यां देवा अनुतिष्ठन्ति यस्या नास्ति विरार्धनम् ।

तयेन्द्रो हन्तु वृत्रहा वज्रेण त्रिषन्धिना ॥२७॥

ये । वृमिणः । ये । अ॒व॒म॒र्मा॒णः । अ॒मि॒त्राः । ये । च । वृमिणः ।

स॒र्वा॒न् । ता॒न् । अ॒र्बु॒दे । ह॒ता॒न् । श्या॒नैः । अ॒द॒न्तु । भू॒म्या॒म् ॥ २३ ॥

ये । र॒यि॒नः । ये । अ॒र॒थाः । अ॒सा॒दाः । ये । च । सा॒दि॒नः ।

स॒र्वान् । अ॒द॒न्तु । ता॒न् । ह॒ता॒न् । गृ॒ध्राः । श्ये॒नाः । प॒तु॒त्रि॒णः ॥ २४ ॥

स॒ह॒स्र॒कु॒ण॒पा । शे॒ता॒म् । अ॒मि॒त्री । से॒ना । स॒म॒रे । व॒धा॒ना॒म् । वि॒वि॒द्धा । क॒कु॒जा॒कृ॒ता ॥२५॥

म॒र्मा॒वि॒धम् । रो॒क्ष॒तम् । सु॒पर्णे॑ । अ॒द॒न्तु । दु॒श्चि॒तम् । मृ॒दि॒तम् । श॒या॒नम् ।

यः । इ॒मा॒म् । प्र॒ती॒ची॒म् । आ॒हु॒ति॒म् । अ॒मि॒त्रः । नः । यु॒यु॒त्स॒ति ॥ २६ ॥

या॒म् । दे॒वाः । अ॒नु॒ति॒ष्ठ॒न्ति । य॒स्याः । न । अ॒स्ति । वि॒रार्ध॑नम् ।

त॒या । इ॒न्द्रः । ह॒न्तु । वृ॒त्र॒हा । व॒ज्रेण॑ । त्रि॒ष॒न्धि॒ना ॥ २७ ॥

॥ इत्येवाहर्षा काण्डम् ॥

[अथर्वसंहिता सूक्तानि १०, ब्राह्मण १११]

XI.10.23 Who have defenses, who have no defenses, and the enemies who have defenses – all those, O Arbudī, being slain, let dogs eat on the ground.

XI.10.24 Who have chariots, who have no chariots, those without seats and they who have seats (sāda) – all those, being slain, let vultures, falcons, birds (patatrīn) eat.

XI.10.25 Let the army of our enemies lie with thousand corpses (kunapa) in the conflict of weapons, pierced through, cut to pieces(?).

XI.10.26 Let the eagles (suparṇā) eat him, pierced to the vitals, crying, loudly, lying crushed, the evil-minded one – what enemy of ours wishes to fight against this opposing offering.

XI.10.27 (The offering) which the gods follow (anu-stha), of which there is no failure -- with that let Indra, Vṛitra-slayer, slay, with the three-jointed thunderbolt.

Here ends Kāṇḍa XI,
Hymns 10, Verses 313

Kāṇḍa - XII

द्वादशं काण्डम्

Bhūmī : Earth

XII.1.1 Great (br̥hant) truth, formidable right, consecration, penance, brahman, and sacrifice sustain the earth; let her for us, mistress of what is and what is to be -- let the earth make for us wide room (loka).

XII.1.2 Unoppressedness in the midst of men (mānava); whose are the ascents (udvat), the advances (pravat), the much plain (sama); who bears the herbs of various virtue (nānāvīrya) -- let the earth be spread out for us, be prosperous for us.

यस्यां सप्पुद्र उत सिन्धुरापो यस्यामन्नं कृष्टयः संबभूवुः ।
 यस्यामिदं जिन्वति प्राणदेजत्सा नो भूमिः पूर्वपेयं दधातु ॥३॥
 यस्याश्चतस्रः प्रदिशः पृथिव्या यस्यामन्नं कृष्टयः संबभूवुः ।
 या विमर्ति बहुधा प्राणदेजत्सा नो भूमिर्गोष्वप्यन्नं दधातु ॥४॥
 यस्यां पूर्वं पूर्वजना विचक्रिरे यस्यां देवा असुरानभ्यवर्तयन् ।
 गवामश्वानां वयसश्च विष्टा भगं वर्चः पृथिवी नो दधातु ॥५॥
 विश्वंभरा वसुधानीं प्रतिष्ठा हिरण्यवक्षा जगतो निवेशनी ।
 वैश्वानरं विमर्ती भूमिरग्निमिन्द्रऋषभा द्रविणे नो दधातु ॥६॥
 यां रक्षन्त्यस्वप्ना विश्वदानीं देवा भूमिं पृथिवीमप्रमादम् ।
 सा नो मधुं प्रियं दुहामथो उक्षतु वर्चसा ॥७॥
 यार्णविधिं सलिलमग्र आसीद्यां मायामिरुन्वर्चरन्मनीषिणः ।
 यस्या हृदयं परमे व्योमिन्सत्येगावृतममृतं पृथिव्याः ।
 सा नो भूमिस्त्वयि बलं राष्ट्रे दधातुत्तमे ॥८॥

यस्याम् । सप्पुद्रः । उत । सिन्धुः । आपः । यस्याम् । अन्नम् । कृष्टयः । सम्पुद्रभूवुः ।
 यस्याम् । इदम् । जिन्वति । प्राणत् । एजत् । सा । नः । भूमिः । पूर्वपेयं । दधातु ॥ ३ ॥
 यस्याः । चतस्रः । प्रदिशः । पृथिव्याः । यस्याम् । अन्नम् । कृष्टयः । सम्पुद्रभूवुः ।
 या । विमर्ति । बहुधा । प्राणत् । एजत् । सा । नः । भूमिः । गोषु । अपि । अन्ने । दधातु ॥
 यस्याम् । पूर्वं । पूर्वजनाः । विचक्रिरे । यस्याम् । देवाः । असुरान् । अभिऽवर्तयन् ।
 गवाम् । अश्वानाम् । वयसः । च । विऽस्था । भगम् । वर्चः । पृथिवी । नः । दधातु ॥५॥
 विश्वम्ऽभरा । वसुधानीं । प्रतिऽस्था । हिरण्यवक्षाः । जगतः । निऽवेशनी ।
 वैश्वानरम् । विमर्ती । भूमिः । अग्निम् । इन्द्रऽऋषभा । द्रविणे । नः । दधातु ॥ ६ ॥
 याम् । रक्षन्ति । अस्वप्नाः । विश्वदानीम् । देवाः । भूमिम् । पृथिवीम् । अप्रऽमादम् ।
 सा । नः । मधुं । प्रियम् । दुहाम् । अथो इति । उक्षतु । वर्चसा ॥ ७ ॥
 या । अर्णवे । अग्निं । सलिलम् । अग्ने । आसीत् । याम् । मायामिः । अनुऽअर्चन् ।
 मनीषिणः । यस्याः । हृदयम् । परमे । विऽओमन् । सत्येन । आऽवृतम् । अमृतम् ।
 पृथिव्याः । सा । नः । भूमिः । त्वयिम् । बलम् । राष्ट्रे । दधातु । उत्तुत्तमे ॥ ८ ॥

- XII.1.3** On whom (are) the ocean and the river (sindhu), the waters; on whom food, plowings, came into being; on whom quickens this that breathes, that stirs — let that earth (bhūmi) set us in first drinking.
- XII.1.4** Whose, the earth's (are) the four quarters on whom food, plowings, came into being; who bears manifoldly what breaths, what stirs -- let that earth set us among kine, also in inexhaustibleness.
- XII.1.5** On whom the people of old formerly spread themselves, on whom the gods overcame the Asuras; the station of kine, of horses, of birds — let the earth assign us fortune, splendor.
- XII.1.6** All-bearing, good-holding, firm-standing, gold-backed, reposer of moving things, bearing the universal fire, let the earth, whose bull (ṛṣabha) is Indra, set us in property.
- XII.1.7** She the earth, whom the gods, sleepless, defend all the time without failure -- let her yield to us honey, what is dear; then let her sprinkle us with splendor.
- XII.1.8** She who in the beginning was sea (salila) upon the ocean; whom the skilful moved after with their devices; the earth whose immortal heart covered with truth is in highest firmament -- let that earth assign to us brilliancy, strength, in highest royalty.

यस्यामापः परिचराः समानीरहोरात्रे अप्रमादं क्षरन्ति ।
 सा नो भूमिर्भूरिधारा पयो दुहामथो उक्षतु वर्चसा ॥९॥
 यामश्विनावर्मिमाता विष्णुर्यस्यां विचक्रमे ।
 इन्द्रो यां चक्र आत्मनेनमित्रां शचीपतिः ।
 सा नो भूमिर्वि सृजतां माता पुत्राय मे पयः ॥१०॥
 गिरयस्ते पर्वता हिमवन्तोरण्यं ते पृथिवि स्योनमस्तु ।
 सुभ्रुं कृष्णां रोहिणीं विश्वरूपां ध्रुवां भूमिं पृथिवीमिन्द्रगुताम् ।
 अजीतोहतो अक्षतोर्ध्वं पृथिवीमहम् ॥११॥
 यत्ते मर्षं पृथिवि यच्च नभ्यं यास्त ऊर्जस्तन्वः संवभृवुः ।
 तासु नो धेह्यभि नः पवस्व माता भूमिः पुत्रो अहं पृथिव्याः ॥
 पर्जन्यः पिता स उ नः पिपर्तु ॥१२॥

यस्याम् । आपः । परिऽचराः । समाऽनीः । अहोरात्रे इति । अप्रमादम् । क्षरन्ति ।
 सा । नः । भूमिः । भूरिऽधारा । पयः । दुहाम् । अथो इति । उक्षतु । वर्चसा ॥ ९ ॥
 याम् । अश्विनौ । अर्मिमाताम् । विष्णुः । यस्याम् । विऽचक्रमे ।
 इन्द्रः । याम् । चक्रे । आत्मने । अनमित्राम् । शचीऽपतिः ।
 सा । नः । भूमिः । वि । सृजताम् । माता । पुत्राय । मे । पयः ॥ १० ॥
 गिरयः । ते । पर्वताः । हिमऽवन्तः । अरण्यम् । ते । पृथिवि । स्योनम् । अस्तु ।
 सुभ्रुम् । कृष्णाम् । रोहिणीम् । विश्वऽरूपां । ध्रुवाम् । भूमिम् । पृथिवीम् । इन्द्रऽगुताम् ।
 अजीतः । अहतः । अक्षतः । अर्धि । अस्थाम् । पृथिवीम् । अहम् ॥ ११ ॥
 यत् । ते । मर्षम् । पृथिवि । यत् । च । नभ्यम् । याः । ते । ऊर्जः । तन्वः । समऽवभृवुः ।
 तासु । नः । धेहि । अभि । नः । पवस्व । माता । भूमिः । पुत्रः । अहम् । पृथिव्याः ।
 पर्जन्यः । पिता । सः । उ इति । नः । पिपर्तु ॥ १२ ॥

XII.1.9 On whom the circulating waters flow the same, night and day, without failure -- let that earth of many streams yield us milk; then let her sprinkle (us) with splendor.

XII.1.10 Whom the Aśvins measured; on whom Viṣṇu strode out; whom Indra, lord of might, made free from enemies for himself -- let that earth to us, a mother to a son, release milk.

XII.1.11 Let thy hills, snowy mountains, let thy forest-land, O earth, be pleasant; upon the brown, black, red, all-formed, fixed earth, the earth guarded by Indra -- I, unharassed, unsmitten, unwounded, have stood upon the earth.

XII.1.12 What is thy middle, O earth, and what thy navel, what refreshments arose out of thy body -- in them do thou set us; be purifying toward us; earth is mother, I am earth's son; Parjanya is father -- let him save us.

यस्यां वेदिं परिगृह्णन्ति भूम्यां यस्यां यज्ञं तन्वते विश्वकर्माणः ।

यस्यां मीयन्ते स्वरवः पृथिव्यामूर्ध्वाः शुक्रा आहुत्याः पुरस्तात् ।

सा नो भूमिर्वर्धय वर्धमाना

॥१३॥

यो नो द्वेष्टपृथिवि यः पृतन्याद्योभिदासान्मनसा यो वधेन ।

तं नो भूमे रन्धय पूर्वकृत्वरि

॥१४॥

त्वज्जातास्त्वयि चरन्ति मर्त्यास्त्वं विभर्षि द्विपदस्त्वं चतुष्पदः ।

तवेमे पृथिवि पञ्च मानवा येभ्यो ज्योतिरमृतं मर्त्येभ्य उच्यन्त्यस्यैरस्मिभिरातनोति ॥१५॥

ता नः प्रजाः सं दुहतां समग्रा वाचो मधुं पृथिवि धेहि मह्यम् ॥१६॥

विश्वस्वमातरमोषधीनां ध्रुवां भूमिं पृथिवीं धर्मेणा धृताम् ।

शिवां स्योनामनुं चरेम विश्वहा

॥१७॥

यस्याम् । वेदिम् । परिगृह्णन्ति । भूम्याम् । यस्याम् । यज्ञम् । तन्वते । विश्वकर्माणः ।

यस्याम् । मीयन्ते । स्वरवः । पृथिव्याम् । ऊर्ध्वाः । शुक्राः । आहुत्याः । पुरस्तात् ।

सा । नः । भूमिः । वर्धयत् । वर्धमाना ॥ १३ ॥

यः । नः । द्वेष्टत् । पृथिवि । यः । पृतन्यात् । यः । अभिदासात् । मनसा । य । वधेन ।

तम् । नः । भूमे । रन्धय । पूर्वकृत्वरि ॥ १४ ॥

त्वत् । जाताः । त्वयि । चरन्ति । मर्त्याः । त्वम् । विभर्षि । द्विपदः । त्वम् । चतुःस्पदः । तवे ।

इमे । पृथिवि । पञ्च । मानवाः । येभ्यः । ज्योतिः । अमृतम् । मर्त्येभ्यः । उच्यन् । स्यैः ।

रस्मिभिरातनोति ॥ १५ ॥

ताः । नः । प्रजाः । सम । दुहताम् । समग्रैः । वाचः । मधुं । पृथिवि । धेहि । मह्यम् ॥

विश्वस्वम् । मातरम् । ओषधीनाम् । ध्रुवाम् । भूमिम् । पृथिवीम् । धर्मेणा । धृताम् ।

शिवाम् । स्योनाम् । अनुं । चरेम । विश्वहा ॥ १७ ॥

- XII.1.13** On what earth they enclose the sacrificial hearth; on what men of all works extend the sacrifice; on what earth are set up the sacrificial posts, erect, bright, before the oblation — let that earth, increasing, make us increase.
- XII.1.14** Whoso shall hate us, O earth; whoso shall fight, whoso shall vex with mind, who with deadly weapon — him, O prior-acting earth, do thou put in our power.
- XII.1.15** Born from thee, mortals go about upon thee; thou bearest bipeds, thou quadrupeds; thine, O earth, are these five races of men, for whom mortals, the rising sun extends with his rays immortal light.
- XII.1.16** Let those creatures, without exception, together yield fruit to us; the honey of speech, O earth, do thou assign unto me.
- XII.1.17** The all-producing mother of herbs, the fixed earth, the earth maintained by ordinance, the auspicious, the pleasant, may we go about over always.

महत्सुधस्य महती बभूविथ महान्वेग एजयुर्वेपयुते ।
 महान्स्वेन्द्रो रक्षत्यप्रमादम् ।
 सा नो भूमे प्र रोचय हिरण्यस्येव संहृदि मा नो द्विक्षत कश्चन ॥१८॥
 अग्निर्भूम्यामोपधीष्वग्निमापो विभ्रत्यग्निरश्मसु ।
 अग्निरन्तः पुरुषेषु गोष्वश्वेष्वग्नयः ॥१९॥
 अग्निर्विव आ तपत्यमेर्देवस्योर्वान्तरिक्षम् ।
 अग्निं मर्तास इन्दते हव्यवाहं घृतप्रियम् ॥२०॥
 अग्निवासाः पृथिव्यसितज्जूस्त्विषीमन्तं संशितं मा कृणोतु ॥२१॥
 भूम्यां देवेभ्यो ददति यज्ञं हव्यमरंकृतम् ।
 भूम्यां मनुष्या जीवन्ति स्वधयाज्ञेन मर्याः ।
 सा नो भूमिः प्राणमार्युर्दधातु जरदष्टि मा पृथिवी कृणोतु ॥२२॥

महत् । सुधस्यम् । महती । बभूविथ । महान् । वेगः । एजयुः । वेपयुः । ते ।
 महान् । त्वा । इन्द्रः । रक्षति । अप्रमादम् ।
 सा । नुः । भूमे । प्र । रोचय । हिरण्यस्य इव । समऽहृदि । मा । नुः । द्विक्षत । कः । चन ॥
 अग्निः । भूम्याम् । ओपधीषु । अग्निम् । आर्तः । विभ्रति । अग्निः । अश्मसु ।
 अग्निः । अन्तः । पुरुषेषु । गोषु । अश्वेषु । अग्नयः ॥ १९ ॥
 अग्निः । दिवः । आ । तपति । अग्नेः । देवस्य । उरु । अन्तरिक्षम् ।
 अग्निम् । मर्तासः । इन्दते । हव्यवाहम् । घृतप्रियम् ॥ २० ॥
 अग्निवासाः । पृथिवी । अस्तिज्जूः । त्विषीमन्तम् । समऽशितम् । मा । कृणोतु ॥२१॥
 भूम्याम् । देवेभ्यः । ददति । यज्ञम् । हव्यम् । अरम्कृतम् ।
 भूम्याम् । मनुष्याः । जीवन्ति । स्वधया । अज्ञेन । मर्याः ।
 सा । नुः । भूमिः । प्राणम् । आर्युः । दधातु । जरदऽष्टिम् । मा । पृथिवी । कृणोतु ॥

XII.1.18 Thou hast become great, a great station: great is thy trembling, stirring, quaking; great Indra defends thee unremittingly. Do thou, O earth, make us to shine forth as in the aspect of gold; let no one soever hate us

XII.1.19 Agni is in the earth, in the herbs; the waters bear Agni; Agni in the stones; Agni is within men; in kine, in horses are Agnis.

XII.1.20 Agni sends heat from the sky; the wide atmosphere is god Agni's; mortals kindle Agni oblation-bearer, ghee-lover.

XII.1.21 Let the earth, fire-clad, black-kneed, make me sharpened, brilliant.

XII.1.22 On the earth they give to the gods the sacrifice, the oblation, duly prepared; on the earth mortal men live by svadhā, by food; let that earth assign us breath, life-time; let earth make me one who attains old age.

यस्ते गन्धः पृथिवि संबभूव यं विभ्रत्योपधयो यमार्पः ।
यं गन्धर्वा अप्सरसश्च भेजिरे तेन मा सुरभि कृणु मा नो द्विक्षत कश्चन ॥२३॥

यस्ते गन्धः पुष्करमाविवेश यं सज्जुः सूर्याया विवाहे ।
अमर्त्याः पृथिवि गन्धमग्रे तेन मा सुरभि कृणु मा नो द्विक्षत कश्चन ॥२४॥

यस्ते गन्धः पुरुषेषु स्त्रीषु पुंसु भगो रुचिः ।

यो अश्वेषु वीरेषु यो मृगेषु हस्तिषु ।

कन्यापि वचो यदग्रे तेनास्मौ अपि सं सृज मा नो द्विक्षत कश्चन ॥२५॥

शिला भूमिरश्मा पांसुः सा भूमिः संपृता धृता ।

तस्यै हिरण्यवक्षसे पृथिव्या अकरं नमः ॥२६॥

यस्या वृक्षा वानस्पत्या ध्रुवास्तिष्ठन्ति विश्वहा ।

पृथिवीं विश्वधायसं धृतामच्छावदामसि ॥२७॥

उदीराणा उतासीनास्तिष्ठन्तः प्रक्रामन्तः ।

पद्भ्यां दक्षिणसन्न्याभ्यां मा व्यधिष्महि भूम्याम् ॥२८॥

यः । ते । गन्धः । पृथिवि । समऽबभूव । यम् । विभ्रति । ओषधयः । यम् । आपः ।

यम् । गन्धर्वाः । अप्सरसः । च । भेजिरे । तेन । मा । सुरभिम् । कृणु । मा । नः । द्विक्षत । कः । चन ॥

यः । ते । गन्धः । पुष्करम् । आविवेश । यम् । समऽज्जुः । सूर्यायाः । विवाहे ।

अमर्त्याः । पृथिवि । गन्धम् । अग्रे । तेन । मा । सुरभिम् । कृणु । मा । नः । द्विक्षत । कः । चन ॥

यः । ते । गन्धः । पुरुषेषु । स्त्रीषु । पुंसु । भगः । रुचिः ।

यः । अश्वेषु । वीरेषु । यः । मृगेषु । उत । हस्तिषु ।

कन्यापि । वचः । यत् । अग्रे । तेन । अस्मान् । अपि । सम् । सृज । मा । नः । द्विक्षत । कः । चन ॥

शिला । भूमिः । अश्मा । पांसुः । सा । भूमिः । समऽपृता । धृता ।

तस्यै । हिरण्यवक्षसे । पृथिव्यै । अकरम् । नमः ॥ २६ ॥

यस्याम् । वृक्षाः । वानस्पत्याः । ध्रुवाः । तिष्ठन्ति । विश्वहा ।

पृथिव्याम् । विश्वधायसम् । धृताम् । अच्छावदामसि ॥ २७ ॥

उदीराणाः । उत । आसीनाः । तिष्ठन्तः । प्रक्रामन्तः ।

पद्भ्याम् । दक्षिणसन्न्याभ्याम् । मा । व्यधिष्महि । भूम्याम् ॥ २८ ॥

XII.1.23 What odor of thine, O earth, came into being, which the herbs, which the waters bear, which the Gandharvas and Apsarases shared -- with that do thou make me odorous; let no one soever hate us.

XII.1.24 What odor of thine entered into the blue lotus; which they brought together at Sūrya's wedding -- the immortals, O earth, what odor in the beginning -- with that do thou make me odorous; let no one soever hate us.

XII.1.25 What odor of thine is in human beings; in women, in men, portion, pleasure; what in horses, in heroes, what in wild animals and in elephants; what splendor, O earth, in a maiden -- with that do thou unite us also; let no one soever hate us.

XII.1.26 Rock is earth, stone, dust; this earth (is) held together, held: to that earth, gold-backed have I paid homage.

XII.1.27 On whom stand always fixed the trees, the forest trees, the all-supporting earth that is held (together) do we address.

XII.1.28 Arising, also sitting, standing, striding forth, with right and left feet, let us not stagger upon the earth.

त्रिमृग्वरीं पृथिवीमा वंदामि क्षमां भूमिं ब्रह्मणा ब्रह्मधानाम् ।
 ऊर्जं पुष्टं विम्रंतीमन्नभागं घृतं त्वामि नि षीदम भूमे ॥२९॥
 शुद्धा न आपस्तन्वे क्षरन्तु यो नः सेदुरप्रिये तं नि दध्मः ।
 पवित्रेण पृथिवि मोत्पुनामि ॥३०॥
 यास्ते प्राचीः प्रदिशो या उर्दीचीर्यास्ते भूमे अधराद्याभं पश्चात् ।
 स्योनास्ता मह्यं चरते भवन्तु मा नि पशं भुवने शिश्रियाणः ॥३१॥
 मा नः पश्मान्मा पुरस्तामुदिष्टा मोत्तरादधरादुत ।
 स्वस्ति भूमे नो भव मा विदन्परिपुन्यिनो वरीयो यावया वधम् ॥३२॥
 यावत्तेभि विपश्यामि भूमे सूर्येण मेदिना ।
 तार्वमे चक्षुर्मा मेष्टोत्तरामुत्तरां समाम् ॥३३॥
 यच्छयानः पर्यावर्ते दक्षिणं सव्यमभि भूमे पार्श्वम् ।
 उत्तानास्त्वा प्रतीचीं ऋपृष्टीभिरधिशेमहे ।
 गा हिंसीस्तत्र नो भूमे सर्वस्य प्रतिशीवरि ॥३४॥

त्रिमृग्वरीम् । पृथिवीम् । आ । व्रदामि । क्षमाम् । भूमिम् । ब्रह्मणा । ब्रह्मधानाम् ।
 ऊर्जम् । पुष्टम् । विम्रंताम् । अन्नभागम् । घृतम् । त्वा । अभि । नि । षीदम । भूमे ॥२९॥
 शुद्धाः । नः । आपः । तन्वे । क्षरन्तु । यः । नः । सेदुः । अप्रिये । तम् । नि । दध्मः ।
 पवित्रेण । पृथिवि । मा । उत । पुनामि ॥ ३० ॥
 याः । ते । प्राचीः । प्रदिशः । याः । उर्दीचीः । याः । ते । भूमे । अधरात् । याः । पश्चात् ।
 स्योनाः । ताः । मह्यम् । चरते । भवन्तु । मा । नि । पशम् । भुवने । शिश्रियाणः ॥३१॥
 मा । नः । पश्चात् । मा । पुरस्तात् । मुदिष्टाः । मा । उत्तरात् । अधरात् । उत ।
 स्वस्ति । भूमे । नः । भव । मा । विदन् । परिपुन्यिनः । वरीयः । यावय । वधम् ॥३२॥
 यावत् । ते । अभि । विपश्यामि । भूमे । सूर्येण । मेदिना ।
 तार्वत् । मे । चक्षुः । मा । मेष्टु । उत्तराम् । उत्तराम् । समाम् ॥ ३३ ॥
 यत् । शयानः । परिऽआवर्ते । दक्षिणम् । सव्यम् । अभि । भूमे । पार्श्वम् ।
 उत्तानाः । त्वा । प्रतीचीम् । यत् । पृष्टीभिः । अधिशेमहे ।
 मा । हिंसीः । तत्र । नः । भूमे । सर्वस्य । प्रतिऽशीवरि ॥ ३४ ॥

- XII.1.29** The cleansing earth do I address, the patient earth, increasing by worship, may we sit down, O earth, upon thee, that bearest refreshment, prosperity, food-portion, ghee.
- XII.1.30** Let cleansed waters flow for our body; what mucus is ours, that we deposit on him we love not; with a purifier, O earth, do I purify myself.
- XII.1.31** What forward directions are thine, what upward, what are thine, O earth, down ward, and what behind, let those be pleasant to me going about; let me not fall down supported on creation (Bhuvana).
- XII.1.32** Do not push us behind, nor in front, nor above and below, become thou welfare for us, O earth; let not the waylayers find us; keep very far off the deadly weapon.
- XII.1.33** How much of thee I look forth upon, O earth, with the sun for ally, so far let my sight not fail, from one year to another.
- XII.1.34** In that, lying, I turn myself about upon the right (or) the left side, O earth; in that we with our ribs lie stretched out upon thee that meetest us -- do not in that case injure us, O earth thou underlier of everything.

यत्ते भूमे विखनामि क्षिप्रं तदपि रोहतु ।

मा ते मर्म विमृग्वरि मा ते हृदयमर्पिपम् ॥३५॥

ग्रीष्मस्ते भूमे वर्षाणि शरद्वेमन्तः शिशिरो वसन्तः ।

ऋतवस्ते विहिता हायनीरहोरात्रे पृथिवि नो दुहाताम् ॥३६॥

यार्प सर्प विजमाना विमृग्वरी यस्यामासन्नमयो ये अप्सवन्तः ।

परा दस्युन्ददती देवपीयूनिन्द्र वृणाना पृथिवी न वृत्रम् ।

शक्राय दध्रे वृषभाय वृष्णे ॥३७॥

यस्यां सदोहविधनि यूयो यस्यां निमीयते ।

ब्रह्माणो यस्यामर्चन्त्यग्निः साम्ना यजुर्विदः ।

युज्यन्ते यस्यामृत्विजः सोममिन्द्राय पातवे ॥३८॥

यस्यां पूर्वं भूतकृत ऋषयो गा उदानूचुः ।

सप्त सत्रेण वेधसो यज्ञेन तर्पसा सह ॥३९॥

यत् । ते । भूमे । विखनामि । क्षिप्रम् । तत् । अपि । रोहतु ।

मा । ते । मर्म । विमृग्वरि । मा । ते । हृदयम् । अर्पिपम् ॥ ३५ ॥

ग्रीष्मः । ते । भूमे । वर्षाणि । शरत् । वेमन्तः । शिशिरः । वसन्तः ।

ऋतवः । ते । विहिताः । हायनीः । अहोरात्रे इति । पृथिवि । नः । दुहाताम् ॥ ३६ ॥

या । अप । सर्पम् । विजमाना । विमृग्वरी । यस्याम् । आसन् । अमयोः । ये । अप्सवन्तः ।

अन्तः । परा । दस्युन् । ददती । देवपीयून् । इन्द्रम् । वृणाना । पृथिवी । न । वृत्रम् ।

शक्राय । दध्रे । वृषभाय । वृष्णे ॥ ३७ ॥

यस्याम् । सदोहविधनि इति सद्रः ऽहविधनि । यूयः । यस्याम् । निमीयते ।

ब्रह्माणः । यस्याम् । अर्चन्ति । ऋक् ऽग्निः । साम्ना । यजुः ऽविदः ।

युज्यन्ते । यस्याम् । मृत्विजः । सोमम् । इन्द्राय । पातवे ॥ ३८ ॥

यस्याम् । पूर्वं । भूतकृतः । ऋषयः । गाः । उत ऽभानूचुः ।

सप्त । सत्रेण । वेधसः । यज्ञेन । तर्पसा । सह ॥ ३९ ॥

- XII.1.35** What of thee, O earth, I dig out, let that quickly grow over;
let me not hit thy vitals nor thy heart, O cleansing one.
- XII.1.36** Let thy hot season, O earth, rainy season, autumn, winter,
cool season, spring — let thine arranged seasons, years, let
day and night, O earth, yield milk to us.
- XII.1.37** She who, cleansing one, trembling away the serpent; on
whom were the fires that are within the waters abandoing the
god-insulting barbarians, choosing, she the earth, Indra not
Vṛitra, kept herself for the mighty one, the virile bull.
- XII.1.38** On whom are the seat and oblation-holder, on whom the
sacrificial post is planted; on whom worshipers praise with
verses, with the chant, knowing the sacrificial formulas; on
whom are joined the priests for Indra to drink the soma,
- XII.1.39** On whom the former being-making seers sang out the kine -
- the seven pious ones by their session, together with
sacrifice (and) penance;

सा नो भूमिरा दिशतु यद्धनं कामयामहे ।
 भगो अनुप्रयुङ्क्षामिन्द्र एतु पुरोगवः ॥४०॥
 यस्यां गार्यन्ति नृत्यन्ति भूम्यां मर्त्या व्यैलिबाः ।
 युध्यन्ते यस्यामाकन्दो यस्यां वर्दति दुन्दुभिः ।
 सा नो भूमिः प्र णुदतां सपत्नानसपत्नं मा पृथिवी कृणोतु ॥४१॥
 यस्यामर्त्तं ग्रीहियवौ यस्यां इमाः पञ्च कृष्टयः ।
 भूम्यै पर्जन्यपत्न्यै नमोस्तु वर्षमेदसे ॥४२॥
 यस्याः पुरो देवकृताः क्षेत्रे यस्यां विक्रवते ।
 प्रजापतिः पृथिवी विश्वगर्भमाशामाशां रण्यां नः कृणोतु ॥४३॥
 निधिं विश्रंती बहुधा गुहा वसु मणिं हिरण्यं पृथिवी ददातु मे ।
 वर्ध्नि नो वसुदा रासमाना देवी दधातु सुमनस्यमाना ॥४४॥
 जनं विश्रंती बहुधा विवाचसं नानाधर्माणं पृथिवी ययोकृतम् ।
 सहस्रं धारां द्रविणस्य मे दुहां ध्रुवेवं धेनुरनपस्फुरन्ती ॥४५॥

सा । नः । भूमिः । आ । दिशतु । यत् । धनम् । कामयामहे ।
 भगोः । अनुप्रयुङ्क्षताम् । इन्द्रः । एतु । पुरोगवः ॥ ४० ॥
 यस्याम् । गार्यन्ति । नृत्यन्ति । भूम्याम् । मर्त्याः । व्यैलिबाः ।
 युध्यन्ते । यस्याम् । आकन्दः । यस्याम् । वर्दति । दुन्दुभिः ।
 सा । नः । भूमिः । प्र । णुदताम् । सपत्नान् । असपत्नम् । मा । पृथिवी । कृणोतु ॥ ४१ ॥
 यस्याम् । अर्त्तम् । ग्रीहियवौ । यस्याः । इमाः । पञ्च । कृष्टयः ।
 भूम्यै । पर्जन्यपत्न्यै । नमोः । अस्तु । वर्षमेदसे ॥ ४२ ॥
 यस्याः । पुरोः । देवकृताः । क्षेत्रे । यस्याः । विक्रवते ।
 प्रजापतिः । पृथिवीम् । विश्वगर्भम् । आशाम् आशाम् । रण्याम् । नः । कृणोतु ॥ ४३ ॥
 निधिम् । विश्रंती । बहुधा । गुहा । वसु । मणिम् । हिरण्यम् । पृथिवी । ददातु । मे ।
 वर्ध्नि । नः । वसुदा । रासमाना । देवी । दधातु । सुमनस्यमाना ॥ ४४ ॥
 जनम् । विश्रंती । बहुधा । विवाचसम् । नानाधर्माणम् । पृथिवी । ययाओकृतम् ।
 सहस्रम् । धाराः । द्रविणस्य । मे । दुहाम् । ध्रुवादेव । धेनुः । अनपस्फुरन्ती ॥ ४५ ॥

- XII.1.40** Let that earth appoint unto us what riches we desire: let Bhaga join on after; let Indra go (as our) forerunner.
- XII.1.41** On whom, the earth, mortals sing (and) dance with loud noises; on whom they fight; on whom speaks the shout, the drum – let that earth push forth our rivals; let earth make me free from rivals.
- XII.1.42** On whom is food, rice and barley; whose are these five races – to the earth, whose spouse is Parjanya, fattened by the rain, be homage.
- XII.1.43** Whose are the god made strongholds; in whose field (men) fall out – the earth, womb of everything, let Prajāpati make pleasant to us, spot by spot.
- XII.1.44** Bearing treasure (and) good in many places hiddenly, let the earth give me jewel, gold; giver of good, betowing good things on us, let the divine one assign (them to us) with favouring mind.
- XII.1.45** Let the earth, bearing in many places people of different speech, of diverse customs, according to their homes, yeild me a thousand streams of property, like a steady unresisting milch-cow.

यस्ते स॒र्पो वृ॒श्चि॒कस्तृ॒ष्टद॑श्मा हे॒मन्त॑जब्धो भृ॒म॒लो गु॒हा श॒ये ।
 कि॒मि॒जि॒न्वत्पृ॒थिवि॒ यद्य॑दे॒जति॒ प्रा॒वृ॒षि॒ तन्नः॑ सर्प॒न्मोषं॑ सृ॒प्यच्छि॒वं तेन॑ नो मृ॒ड ॥४६॥
 ये ते प॒न्या॒नो ब॒हवो॑ जु॒नार्य॑ना रय॒स्य वर्त्मान॑सश्च या॒तवे॑ ।
 येः स॒ंचर॑न्त्यु॒भये॑ भ॒द्रपा॒पास्तं॑ प॒न्या॒नं जये॑मानमि॒त्रम॑तस्करं यच्छि॒वं तेन॑ नो मृ॒ड ॥४७॥
 म॒त्स्वं वि॒भ्रती॑ गुरु॒भृद्भ॑द्रपा॒पस्य॑ नि॒धनं॑ ति॒ति॒क्षुः ।
 व॒रा॒हेण॑ पृथि॒वी सँवि॑दाना सू॒क॒राय॑ वि जिही॒ते मृ॒गाय॑ ॥४८॥
 येत आ॒र॒ण्याः प॒शवो॑ मृ॒गा वने॑ हि॒ताः सि॒न्हा व्या॒घ्राः पु॒रुषा॑दृश्चर॑न्ति ।
 उ॒लं वृ॒कं पृथि॒वि दु॒च्छु॒नामि॑त ऋ॒क्षीकां॑ रक्षो अप॑ वाधया॒स्मत् ॥४९॥
 ये ग॒न्ध॒र्वा अ॒प्सर॑सो ये चा॒रायाः॑ कि॒मी॒दिनः॑ ।
 पि॒शा॒चान्त्स॒र्वा रक्षो॑सि॒ तान॒स्मद्भूमे॑ यावय ॥५०॥

यः । ते । सर्पः । वृश्चिकः । तृष्टदश्मा । हेमन्तजब्धः । भ्रमलः । गुहा । शये ।
 किमिजिन्वत् । पृथिवि । यद्यदेजति । प्रावृषि । तन्नः । नः । सर्पत् । मा ।
 उप । सृपत् । यत् । शिवम् । तेन । नः । मृड ॥ ४६ ॥
 ये । ते । पन्यानः । बहवः । जुनार्यनाः । रयस्य । वर्त्म । अनसः । च । यातवे ।
 यैः । समुचरन्ति । उभये । भद्रपापाः । तम् । पन्यानम् । जयेम । अन्मित्रम् ।
 अतस्करम् । यत् । शिवम् । तेन । नः । मृड ॥ ४७ ॥
 मत्स्वम् । विभ्रती । गुरुभृत् । भृद्भद्रपापस्य । निधनम् । तितिक्षुः ।
 वराहेण । पृथिवी । समुविदाना । सूकराय । वि । जिहीते । मृगाय ॥ ४८ ॥
 ये । ते । आरण्याः । पशवः । मृगाः । वने । हिताः । सिन्हाः । व्याघ्राः । पुरुषाददः । चरन्ति ।
 उलम् । वृकम् । पृथिवि । दुच्छुनाम् । इतः । ऋक्षीकाम् । रक्षः । अप । वाधय । अस्मत् ॥
 ये । गन्धर्वाः । अप्सरसः । ये । च । आरायाः । किमीदिनः ।
 पिशाचान् । सर्वा । रक्षोसि । तान् । अस्मत् । भूमे । यवय ॥ ५० ॥

- XII.1.46** What stinging harsh-biting serpent of thine lies in secret, winter-harmed, torpid; whatever worm O earth, becoming lively, stirs in the early rainy season – let that, crawling, not crawl upon us; be thou gracious to us with that which is propitious.
- XII.1.47** What many roads thou hast, for people to go upon, a track for the chariot, and for the going of the cart, by which men of both kinds, excellent and evil go about – that road, free from enemies, free from robbers, may we conquer; be thou gracious to us with that which is propitious.
- XII.1.48** Bearing the fool, bearer of what is heavy, enduring the death of the excellent and of the evil, the earth, in concord with the boar, opens itself to the wild hog.
- XII.1.49** What forest animals of thine, wild beasts set in the woods, lions, tigers, go about man-eating - the jackal, the wolf, O earth, misfortune, the ṛkṣikā, the demon, do thou force away from us here.
- XII.1.50** What Gandharvas, Apsarases (there are), and what arayas, kimīdins: the piśācas, all demons -- them do thou keep away from us, O earth.

यां द्विपादः पक्षिणः संपतन्ति हंसाः सुपर्णाः शकुना वयसि ।
 यस्यां वातो मातरिष्येति रजांसि कृष्वम्षावयश्च वृक्षान् ।
 वार्तस्य प्रवासुप्रवामनु वात्यर्चिः ॥५१॥
 यस्यां कृष्णमरुणं च संहिति अहोरात्रे विहिते भूम्यामधि ।
 वर्षेण भूमिः पृथिवी वृतावृता सा नो दधातु भद्रया प्रिये धामनिधामनि ॥५२॥
 यौश्च मे इदं पृथिवी चान्तरिक्षं च मे व्यचः ।
 अग्निः सूर्य आपो मेधां विश्वे देवाश्च सं ददुः ॥५३॥
 अहर्मस्मि सहमान उत्तरो नाम भूम्याम् ।
 अभीषादसि विश्वाषाडाशामाशां विषासहिः ॥५४॥
 अदो येदेवि प्रथमाना पुरस्तादेवैरुक्ता व्यसर्पो महित्वम् ।
 आ त्वा सुभुतमविशत्तदानीमकल्पयथाः प्रदिशश्चतस्रः ॥५५॥
 ये ग्रामा यदरण्यं याः सभा अधि भूम्याम् ।
 ये संग्रामाः समित्यस्तेषु चारु वदेम ते ॥५६॥

याम् । द्विपादः । पक्षिणः । सम्पतन्ति । हंसाः । सुपर्णाः । शकुनाः । वयसि ।
 यस्याम् । वार्तः । मातरिष्येति । रजांसि । कृष्णम् । अण्वयम् । च । वृक्षान् ।
 वार्तस्य । प्रवामन् । उपवामन् । अनु । वाति । अर्चिः ॥ ५१ ॥
 यस्याम् । कृष्णम् । अरुणम् । च । संहिते इति सम्पतिते । अहोरात्रे इति । विहिते इति
 विहिते । भूम्याम् । अधि । वर्षेण । भूमिः । पृथिवी । वृता । आवृता । सा । नः ।
 दधातु । भद्रया । प्रिये । धामनिधामनि ॥ ५२ ॥
 यौः । च । मे । इदम् । पृथिवी । च । अन्तरिक्षम् । च । मे । व्यचः ।
 अग्निः । सूर्यः । आपः । मेधाम् । विश्वे । देवाः । च । सम् । ददुः ॥ ५३ ॥
 अहम् । अस्मि । सहमानः । उत्तरः । नाम । भूम्याम् ।
 अभीषाद् । अस्मि । विश्वाषाद् । आशाम् आशाम् । विषासहिः ॥ ५४ ॥
 अदः । यत् । देवि । प्रथमाना । पुरस्तात् । देवैः । उक्ता । विद्वत्सर्पः । महित्वम् ।
 आ । त्वा । सुभुतम् । अविशत् । तदानीम् । अकल्पयथाः । प्रदिशः । चतस्रः ॥५५॥
 ये । ग्रामाः । यत् । अरण्यम् । याः । सभाः । अधि । भूम्याम् ।
 ये । संग्रामाः । सम्पतयः । तेषु । चारु । वदेम । ते ॥ ५६ ॥

- XII.1.51** She, to whom two-footed winged-ones fly together, swans, eagles, hawks, birds; on whom the wind, Mātariśvan, goes about, making clouds of dust and setting in motion the trees -- flame blows after the forth-blowing, the toward-blowing, of the wind.
- XII.1.52** On whom the black and the ruddy, combined, (namely) day and night, (are) disposed upon the earth; the broad earth, wrapped (and) covered with rain -- let her kindly set us in each loved abode.
- XII.1.53** Both heaven and earth and atmosphere (have given) me this expanse; fire, sun, waters, and all the gods have together given me wisdom.
- XII.1.54** I am overpowering, superior by name on the earth. I am subduing, all-overpowering, vanquishing in every region.
- XII.1.55** When yonder, O divine one, spreading thyself forward, told by the gods, thou didst expand to greatness, then entered into thee well-being; thou didst make fit the four directions.
- XII.1.56** What villages, what forest, what assemblies, (are) upon the earth, what hosts, gatherings -- in them may we speak what is pleasant to thee.

अश्व इव रजो दुधुवे वि ताञ्जनान्य आक्षियन्पृथिवीं यादजायत ।
 मन्द्राघेत्वरी भुवनस्य गोपा वनस्पतीनां गृभिरोषधीनाम् ॥५७॥
 यददामि मधुमुत्तददामि यदीक्षे तद्वनन्ति मा ।
 त्विषीमानसि जूतिमानवान्यान्हन्मि दोषतः ॥५८॥
 शन्तिवा सुरभिः स्योना कीलालोष्ठी पर्यस्वती ।
 भूमिरधि ब्रवीतु मे पृथिवी पर्यसा सह ॥५९॥
 यामन्वेच्छेद्विषा विश्वकर्मान्तरण्वि रजसि प्रविष्टाम् ।
 भुजिष्यं पात्रं निहितं गुहा यदाविभोगे अभवन्मातृमद्भयः ॥६०॥
 त्वमस्यावर्षनी जनानामदितिः कामदुघा पप्रथाना ।
 यत् कुनं तत् आ पूरयाति प्रजापतिः प्रथमजा ऋतस्य ॥६१॥
 उपस्थास्ते अनमीवा अयक्ष्मा अस्मभ्यं सन्तु पृथिवि प्रसृताः ।
 दीर्घं न आयुः प्रतिबुध्यमाना वयं तुभ्यं बलिहृतः स्याम ॥६२॥

अश्वः इव । रजः । दुधुवे । वि । तान् । जनान् । ये । आऽआक्षियन् । पृथिवीम् । यात् ।
 अजायत । मन्द्रा । अम्रऽइत्वरी । भुवनस्य । गोपाः । वनस्पतीनाम् । गृभिः । ओषधीनाम् ॥
 यत् । वदामि । मधुऽमत् । तत् । वदामि । यत् । ईक्षे । तत् । वनन्ति । मा ।
 त्विषीमान् । अस्मि । जूतिमान् । अयं । अन्यान् । हन्मि । दोषतः ॥ ५८ ॥
 शन्तिवा । सुरभिः । स्योना । कीलालऽजघ्नी । पर्यस्वती ।
 भूमिः । अधि । ब्रवीतु । मे । पृथिवी । पर्यसा । सह ॥ ५९ ॥
 याम् । अनुऽप्रेच्छत् । हविषा । विश्वऽकर्मा । अन्तः । अर्णवे । रजसि । प्रऽविष्टाम् ।
 भुजिष्यम् । पात्रम् । निऽहितम् । गुहा । यत् । आविः । भोगे । अभवत् । मातृमत्तऽभ्यः ॥
 त्वम् । असि । आऽवर्षनी । जनानाम् । अदितिः । कामऽदुघा । पप्रथाना ।
 यत् । ते । कुनम् । तत् । ते । आ । पूरयाति । प्रजापतिः । प्रथमऽजाः । ऋतस्य ॥६१॥
 उपऽस्थाः । ते । अनमीवाः । अयक्ष्माः । अस्मभ्यम् । सन्तु । पृथिवि । प्रऽसृताः ।
 दीर्घम् । नः । आयुः । प्रतिबुध्यमानाः । वयम् । तुभ्यम् । बलिहृतः । स्याम ॥६२॥

- XII.1.57** As a horse the dust, she has shaken apart those people who dwelt upon the earth since she was born - pleasing, going at the head, keeper of creation, container of forest trees, of herbs.
- XII.1.58** What I speak, rich in honey I speak it; what I view, that they win me; brilliant am I, possessed of swiftness; I smite down others that are violent.
- XII.1.59** Tranquil, fragrant, pleasant, with sweet drink in her udder, rich in milk, let earth bless me, earth together with milk.
- XII.1.60** Whom Viśvakarmān sought after with oblation within the ocean, when she was entered into the must, an enjoyable vessel that was deposited in secret became manifest in enjoyment for them that have mothers.
- XII.1.61** Thou art the scatterer of people, (art) a wish-fulfilling Aditi, spreading out; what of thee is deficient, may Prajāpati, first-born of righteousness, fill that up for thee.
- XII.1.62** Let standers upon thee, free from disease, free from yakṣma, be produced for us, O earth; awakening to meet our long lifetime, may we be tribute-bearers to thee.

भूमे मातुर्नि धेहि मा भद्रया सुप्रतिष्ठितम् ।
संविद्वाना दिवा कवे श्रियां मा धेहि भूत्याम् ॥६३॥

भूमे । मातुः । नि । धेहि । मा । भद्रया । सुप्रतिष्ठितम् ।
सम्विद्वाना । दिवा । कवे । श्रियाम् । मा । धेहि । भूत्याम् ॥ ६३ ॥

(२) द्वितीयं सूक्तम्

(१-५५) पञ्चपञ्चाशदवस्थासु सूक्तस्य सप्तमं सूक्तम् । (१-२०, ३४-५५) प्रथमाविंशत्यवस्थां ऋग्विद्यावि-
द्वाविंशत्यवस्थान्मोक्षं वा, (२१-३३) एकविंशत्यवस्थान्मोक्षं वा धृत्युत्पत्ता । (१, ४, १०-१२, २१-३३,
५३) अथमावृत्त्यवस्थासु पञ्चविंशत्यवस्थासु पञ्चाशदवस्थां विपञ्चाशदवस्थां विदुः, (२, ५, १२-१५, १७,
१९-२०, २४-२६, ३८-४१, ४३, ४६, ५१, ५४) द्वितीयपञ्चम्योर्विदयाविचतसृणां सप्तप्रस्थेकोन-
विंशतिविंशतीनां ऋग्विद्याविद्वत्स्याष्टविंशत्येकोनविंशत्येकविंशत्यविंशतीनां विपञ्चाशत्येकविंशतीनां
पञ्चाशतीनामावृत्तुः, (३) एतीयाया मास्तापवृत्तिः, (४) षष्ठ्या मुरिगायी पञ्चि, (५, ४५) सप्तमी-
पञ्चत्वारिंशत्येकविंशती, (८, ४८-४९) अष्टमपञ्चाशत्येकोनपञ्चाशतीनां भूमिषिभ्युः,
(९) नवमा मनुहुमायां विपरीतपञ्चत्वारिंशति (११) दशमया कङ्कन्मयी पण्डित्यद्वयुः,
(१८) अष्टादश्या निहन्तुः, (३७) सप्तविंशत्या पुरस्ताद्वृत्ती, (४०) नवत्यारिण्या
पुरस्ताद्वृत्त्यवस्थासु, (४९) विपञ्चाशत्याविपरीतपञ्चत्वारिंशतीनां भूमिगायी गायत्री, (५४)
पञ्चत्वारिण्या एकविंशत्या विपञ्चाशी वृत्ती, (४९) नवत्यारिण्या एकविंशत्या
विपञ्चाशती भिदुः, (४७) सप्तपञ्चाशत्याः पञ्चपदा चार्हतैरावर्ज्या
वर्गती, (५०) पञ्चाशत्या उपविष्टाविपञ्चती, (५२) विपञ्चाशत्या पुरस्ता-
दिपञ्चती, (५५) पञ्चपञ्चाशत्या वृत्तीनां भिदुः कन्मसि ॥

नृदमा रोह न ते अत्र लोक इदं सीतं भागधेयं त एहि ।
यो गोषु यक्ष्मः पुरुषेषु यक्ष्मस्तेन त्वं साकमधराहरेहि ॥१॥
अधशंसदुःशंसाभ्यां कुरेणानुकुरेण च ।
यक्ष्मं च सर्वं तेनेतो मृत्युं च निरंजामसि ॥२॥

निरितो मृत्युं निरंति निरंतिमजामसि ।
यो नो हेष्टि तमंक्ष्यमे अक्रव्याणन् हिमस्तसु ते प्र सुवामसि ॥३॥

नृदम् । आ । रोह । न । ते । अत्र । लोकः । इदम् । सीतम् । भागधेयम् । ते । आ । इहि ।
यः । गोषु । यक्ष्मः । पुरुषेषु । यक्ष्मः । तेन । त्वम् । साकम् । अधराह् । परा । इहि ॥ १ ॥

अधशंसदुःशंसाभ्याम् । कुरेण । अनुकुरेण । च ।

यक्ष्मम् । च । सर्वम् । तेन । इतः । मृत्युम् । च । निः । अजामसि ॥ २ ॥

निः । इतः । मृत्युम् । निः । अक्रतिम् । निः । अरतिम् । अजामसि । यः । नः । हेष्टि । तम् ।

अद्धि । अग्ने । अक्रव्यऽजत् । यम् । ऊं इति । द्विधाः । तम् । ऊं इति । ते । प्र । सुवामसि ॥

XII.1.63 O mother earth, do thou kindly set me down well established; in concord with the heaven, O sage, do thou set me in fortune, in prosperity.

Agniḥ

The flesh-eating and the householder's fires

XII.2.1 Ascend the reeds; no place for thee is here, this lead is thy portion; come, what yakṣma is in kine, yakṣma in men, in company with that do thou go forth downward.

XII.2.2 By evil-plotter and ill-plotter, by actor and helper, both all yakṣma and death do we thereby drive out from here.

XII.2.3 Out from here do we drive death, perdition, out the niggard; whoso hates us, him, O non-flesh-eating Agni, do thou eat; whomso we hate.

यद्यग्निः क्रव्याद्यदि वा व्याघ्र इमं गोष्ठं प्रविवेशान्योकाः ।
 तं माषाज्यं कृत्वा प्र हिणोमि दूरं स गच्छत्वप्सुपदोप्यग्नीन् ॥४॥
 यत्त्वा क्रुद्धाः प्रचकुर्मन्युना पुरुषे मृते ।
 सुकल्पमग्ने तत्त्वया पुनस्त्वोर्दीपयामसि ॥५॥
 पुनस्त्वादित्या रुद्रा वसवः पुनर्ब्रह्मा वसुनीतिरग्ने ।
 पुनस्त्वा ब्रह्मणस्पतिराधार्दीर्घायुत्वाय शतशारदाय ॥६॥
 यो अग्निः क्रव्याद्यन्विवेश नो गृहमिमं पश्यन्तितरं जातवेदसम् ।
 तं हरामि पितृयज्ञाय दूरं स घर्ममिन्धां परमे सुधस्ये ॥७॥
 क्रव्यादमग्निं प्र हिणोमि दूरं यमराज्ञो गच्छतु रिप्रवाहः ।
 इशयमितरो जातवेदा देवो देवेभ्यो हव्यं वहतु प्रजानन् ॥८॥
 क्रव्यादमग्निमिषितो हरामि जनान्दंहन्तं वज्रेण मृत्युम् ।
 नि तं शासि गार्हपत्येन विद्वान्पितॄणां लोकेषि भागो अस्तु ॥९॥

यदि । अग्निः । क्रव्यऽअत् । यदि । वा । व्याघ्रः । इमम् । गोऽस्थम् । प्रऽधिवेश । अग्निऽओकाः ।
 तम् । माषऽआज्यम् । कृत्वा । प्र । हिणोमि । दूरम् । सः । गच्छतु । अप्सुऽसदः । अपि । अग्नीन् ॥ ४ ॥
 यत् । त्वा । क्रुद्धाः । प्रऽचकुः । मन्युना । पुरुषे । मृते ।
 सुऽकल्पम् । अग्ने । तत् । त्वया । पुनः । त्वा । उत् । दीपयामसि ॥ ५ ॥
 पुनः । त्वा । आदित्याः । रुद्राः । वसवः । पुनः । ब्रह्मा । वसुऽज्जातिः । अग्ने ।
 पुनः । त्वा । ब्रह्मणः । पतिः । आ । अधात् । दीर्घायुऽत्वाय । शतऽशारदाय ॥ ६ ॥
 यः । अग्निः । क्रव्यऽअत् । प्रऽधिवेश । नः । गृहम् । इमम् । पश्यन् । इतरम् । जातऽवेदसम् ।
 तम् । हरामि । पितृऽयज्ञाय । दूरम् । सः । घर्मम् । इन्धाम् । परमे । सुधऽस्ये ॥ ७ ॥
 क्रव्यऽअदम् । अग्निम् । प्र । हिणोमि । दूरम् । यमराज्ञः । गच्छतु । रिप्रऽवाहः ।
 इह । अयम् । इतरः । जातऽवेदाः । देवः । देवेभ्यः । हव्यम् । वहतु । प्रऽजानन् ॥ ८ ॥
 क्रव्यऽअदम् । अग्निम् । इषितः । हरामि । जनान् । दंहन्तम् । वज्रेण । मृत्युम् ।
 नि । तम् । शासि । गार्हऽपत्येन । विद्वान् । पितॄणाम् । लोके । अपि । भागः । अस्तु ॥

XII.2.4 If the flesh-eating Agni, or if the tiger-like, hath entered this stall, being not at home, him having made him to have beans for sacrificial butter, I send far forth; let him go unto the Agnis that have seat in the waters.

XII.2.5 If angry men put thee forth, with fury, a man having died, that O Agni, is easy to be arranged by thee; we make thee flame up again.

XII.2.6 The Ādityas, the Rudras, the Vasus (have set) thee again, again, O Agni, the priest, conductor of good; Brahmanaspati hath set thee again, in order to length of life-time to a hundred autumns.

XII.2.7 If the flesh-eating Agni hath entered our house, seeing this other Jātavedas, him I take after for the Father's sacrifice, let him kindle the hot drink in the highest station.

XII.2.8 I send far forth the flesh-eating Agni; let him go, carrying evil, to Yama's subjects; here let this other Jātavedas carry the oblation, a god to the gods, foreknowing.

XII.2.9 I, being sent, take the flesh-eating Agni, a death, making people fixed with the thunderbolt; I, knowing, separate him from the householder's fire; also in the world of the Father's be he (their) portion.

कृव्यादमग्निं शशमानमुच्यते । प्र हिणोमि पृथिभिः पितृयानैः ।
 मा देवयानैः पुनरा गा अत्रैवेधि पितृषु जागृहि त्वम् ॥१०॥
 समिन्धते संकसुकं स्वस्तये शुद्धा भवन्तः शुचयः पावकाः ।
 जहाति रिप्रमत्येन एति समिद्धो अग्निः सुपुना पुनाति ॥११॥
 देवो अग्निः संकसुको विवस्पृष्टान्याहृत ।
 मुच्यमानो निरेणसोमोग्रसा अशस्त्याः ॥१२॥
 अस्मिन्वयं संकसुके अग्नौ रिप्राणि मृज्महे ।
 अभूम यज्ञियाः शुद्धाः प्र ण आयूषि तारिषत् ॥१३॥
 संकसुको विकसुको निर्ऋयो यश्च निस्वरः ।
 ते ते यक्ष्मं सवेदसो दुरादूरमनीनशन् ॥१४॥
 यो नो अश्वेषु वीरेषु यो नो गोष्वजाविषु ।
 कृव्यादं निर्णुदामसि यो अग्निर्जनयोर्पनः ॥१५॥

कृव्यऽअदम् । अग्निम् । शशमानम् । उच्यते । प्र । हिणोमि । पृथिभिः । पितृयानैः ।
 मा । देवयानैः । पुनः । आ । गाः । अत्र । एव । एधि । पितृषु । जागृहि । त्वम् ॥
 सम् । इन्धते । समऽकसुकम् । स्वस्तये । शुद्धाः । भवन्तः । शुचयः । पावकाः ।
 जहाति । रिप्रम् । अति । एनः । एति । समऽईद्धः । अग्निः । सुपुना । पुनाति ॥११॥
 देवः । अग्निः । समऽकसुकः । दिवः । पृष्ठानि । आ । अहृत ।
 मुच्यमानः । निः । एनसः । अमोक् । अस्मान् । अशस्त्याः ॥ १२ ॥
 अस्मिन् । वयम् । समऽकसुके । अग्नौ । रिप्राणि । मृज्महे ।
 अभूम । यज्ञियाः । शुद्धाः । प्र । नः । आयूषि । तारिषत् ॥ १३ ॥
 समऽकसुकः । विऽकसुकः । निऽऽरुयः । यः । च । निऽस्वरः ।
 ते । ते । यक्ष्मम् । सवेदसः । दुरात् । दूरम् । अनीनशन् ॥ १४ ॥
 यः । नः । अश्वेषु । वीरेषु । यः । नः । गोषु । अजऽअविषु ।
 कृव्यऽअदम् । निः । नुदामसि । यः । अग्निः । जनऽयोर्पनः ॥ १५ ॥

XII.2.10 The flesh-eating Agni, active, praiseworthy, I send forth by the roads that the Fathers go; come thou not back by those that the gods go; be thou just there; watch thou over the Fathers.

XII.2.11 They kindle the devouring one in order to well-being, becoming cleansed, purifyng; he abandons evil, passes over sin; Agni, kindled, purifies with a good purifier.

XII.2.12 God Agni the devouring hath ascended the backs of the sky: being released out of sin, he hath released us from imprecation.

XII.2.13 On this devouring Agni do we wipe off evils; we have become fit for sacrifice, cleansed; may he prolong our life-times.

XII.2.14 The crushing, the bursting, the destroying and the noiseless - they, of like possessions, have made from far thy yakṣma to disappear afar.

XII.2.15 The flesh-eating one that is in our horses, heroes, that is in our kine, goats and sheep, do we thrust out -- the fire that obstructs the people.

अन्येभ्यस्त्वा पुरुषेभ्यो गोभ्यो अश्वेभ्यस्त्वा ।
 निः क्रव्यादं नुदामसि यो अग्निर्जीवितयोर्पनः ॥१६॥
 यस्मिन्नेवा अमृजत यस्मिन्मनुष्या उत ।
 तस्मिन्घृतस्तावो मृष्टा त्वमग्ने दिवं रुह ॥१७॥
 समिद्धो अग्न आहुत स नो माभ्यर्पकमीः ।
 अत्रैव दीदिहि यवि ज्योक्च सूर्यं दृशे ॥१८॥
 सीसे मृद्धं नडे मृद्धमग्नौ संवत्सुके च यत् ।
 अथो अव्यां रामायां शीर्षक्तिमुपवर्हणे ॥१९॥
 सीसे मलं सादयित्वा शीर्षक्तिमुपवर्हणे ।
 अव्यामसिक्त्र्यां मृष्टा शुद्धा भवत युज्ञियाः ॥२०॥
 परं मृत्यो अनु परेहि पन्थां यस्त एष इतरो देवयानात् ।
 चक्षुष्मते शृण्वते ते ब्रवीमीहिमे वीरा ब्रह्मो भवन्तु ॥२१॥

अन्येभ्यः । त्वा । पुरुषेभ्यः । गोभ्यः । अश्वेभ्यः । त्वा ।
 निः । क्रव्यऽअदम् । नुदामसि । यः । अग्निः । जीवितऽयोर्पनः ॥ १६ ॥
 यस्मिन् । देवाः । अमृजत । यस्मिन् । मनुष्याः । उत ।
 तस्मिन् । घृतऽस्तावः । मृष्टा । आ । त्वम् । अग्ने । दिवम् । रुह ॥ १७ ॥
 समऽईद्वः । अग्ने । आहुत । सः । नः । मा । अभिऽअर्पकमीः ।
 अत्र । एत । दीदिहि । यवि । ज्योक् । च । सूर्यम् । दृशे ॥ १८ ॥
 सीसे । मृद्धम् । नडे । मृद्धम् । अग्नौ । समऽवत्सुके । च । यत् ।
 अथो इति । अव्याम् । रामायां । शीर्षक्तिम् । उपऽवर्हणे ॥ १९ ॥
 सीसे । मलम् । सादयित्वा । शीर्षक्तिम् । उपऽवर्हणे ।
 अव्याम् । असिक्त्र्याम् । मृष्टा । शुद्धाः । भवतु । युज्ञियाः ॥ २० ॥
 परम् । मृत्यो इति । अनु । परा । इहि । पन्थां । यः । ते । एषः । इतरः । देवयानात् ।
 चक्षुष्मते । शृण्वते । ते । ब्रवीमि । इह । इमे । वीराः । ब्रह्मः । भवन्तु ॥२१॥

- XII.2.16** Thee from inexhaustible men, kine, horse, thee the flesh eating one do we thrust out -- the fire that obstructs life.
- XII.2.17** On what the gods wiped off, on what human beings also on that having wiped off the drops of ghee, O Agni, do thou mount the sky.
- XII.2.18** Being kindled, O Agni, thou to whom oblations are made, go thou not away against us; shine just here by day, and that (we) long see the sun.
- XII.2.19** Wipe ye off on the lead; wipe ye off on the reeds; and what on the consuming fire; likewise on the dark ewe; headache on the pillow.
- XII.2.20** Having settled what is foul upon the lead and headache upon the pillow, having wiped off on the black ewe, be ye cleansed, fit for sacrifice.
- Mṛtyuḥ**
- XII.2.21** Go away, O death, along a distant road which is thine here, other than that the gods go upon; I speak to thee having sight, hearing; let these many heroes be here.

इमे जीवा वि मूर्तेराववृत्रजमृद्भृता देवहृतिर्नो अय ।
 प्राञ्चो अगाम नृतये हसाय सुर्वीरासो विदधमा वदेम ॥२२॥
 इमं जीवेभ्यः परिधिं दधामि मेघां नु गादपरो अर्थमेतम् ।
 शतं जीवन्तः शरदः पुरुचीस्तिरो मृत्युं दधतां पर्यतेन ॥२३॥
 आ रोहतायुर्जरसं वृणाना अंसपूर्वं यतमाना यति स्व ।
 तान्वस्त्वष्टा सुजनिमा सुजोषाः सर्वमार्युर्नयतु जीवनाय ॥२४॥
 यथाहान्यनुपूर्वं भवन्ति यथर्तव क्रतुभिर्वन्ति साकम् ।
 यथा न पूर्वमपरो जहात्येवा धातरायैपि कल्पयेपाम् ॥२५॥
 अश्मन्वती रीयते सं रभध्वं वीर्यध्वं प्र तरता सखायः ।
 अत्रा जहीत ये असन्दुरेवा अनमीवानुत्तरेमाभि वाजान् ॥२६॥
 उत्तिष्ठता प्र तरता सखायोश्मन्वती नदी स्यन्दत इयम् ।
 अत्रा जहीत ये असन्नशिवाः शिवान्त्स्योनानुत्तरेमाभि वाजान् ॥२७॥

इमे । जीवाः । वि । मूर्तेः । आ । अववृत्रन् । अर्भत् । भद्रा । देवहृतिः । नः । अय ।
 प्राञ्च । अगाम । नृतये । हसाय । सुर्वीरासः । विदधम् । आ । वदेम ॥ २२ ॥
 इमम् । जीवेभ्यः । परिधिम् । दधामि । मा । एषाम् । नु । गात् । अपरः । अर्थम् । एतम् ।
 शतम् । जीवन्तः । शरदः । पुरुचीः । तिरः । मृत्युम् । दधताम् । पर्यतेन ॥ २३ ॥
 आ । रोहत् । आयुः । जरसम् । वृणाना । अनुस्पृशम् । यतमानाः । यति । स्व ।
 तान् । वृ । त्वष्टा । सुजनिमा । सुजोषाः । सर्वम् । आयुः । नयतु । जीवनाय ॥ २४ ॥
 यथा । अहानि । अनुस्पृशम् । भवन्ति । यथा । क्रतवः । क्रतुभिः । यन्ति । साकम् ।
 यथा । न । पूर्वम् । अपरः । जहाति । एव । धातुः । आयैपि । कल्पय । एषाम् ॥ २५ ॥
 अश्मन्वती । रीयते । सम् । रभध्वम् । वीर्यध्वम् । प्र । तरत् । सखायः ।
 अत्र । जहीत् । ये । असन् । दुःस्वाः । अनमीवान् । उत् । तरेम् । अभि । वाजान् ॥
 उत् । तिष्ठत् । प्र । तरत् । सखायः । अश्मन्वती । नदी । स्यन्दते । इयम् ।
 अत्र । जहीत् । ये । असन् । शिवाः । शिवान् । स्योनान् । उत् । तरेम् । अभि । वाजान् ॥

XII.2.22 These living ones have turned away from the dead; our invocation of the gods hath been auspicious today; we have gone forward unto dancing, unto laughter; may we, rich in heroes, address counsel

XII.2.23 I set this enclosure for the living; let not another of them now go to that goal; living a hundred numerous autumns, let them set an obstacle to death with a mountain

XII.2.24 Mount, choosing old age for life-time, pressing on, one after another, as many as ye be, you here let Tvaṣṭṛ, him of good births, in accord, lead on to living your whole life-time.

XII.2.25 As days take place one after another, as seasons go along with seasons, as an after one does not desert a preceding -- so O creator, arrange their life-times.

XII.2.26 The stony one flows; take ye hold together; play the hero, pass over, O friends; quit them that are of evil courses; may we pass up unto powers that are free from disease.

XII.2.27 Stand up, pass over, O friends; the stony river here runs; quit ye here them that are unpropitious; may we pass up unto propitious pleasant powers.

वैश्वदेवीं वर्चस आ रभध्वं शुद्धा भवन्तः शुचयः पावकाः ।
 अतिक्रामन्तो दुरिता पदानि शतं हिमाः सर्ववीरा मदेम ॥२८॥
 उदीचीनैः पथिभिर्वायुमद्विरतिक्रामन्तोर्वरान्परैभिः ।
 त्रिः सप्त कृत्व ऋषयः परेता मृत्युं प्रत्यौहन्पद्मोपनेन ॥२९॥
 मृत्योः पदं योपयन्त एत द्राघीय आयुः प्रतरं दर्धानाः ।
 आसीना मृत्युं नुदता सधस्येध जीवास्तौ विदधमा वदेम ॥३०॥
 इमा नारीरविधवाः सुपत्नीराजनेन सर्पिषा सं स्पृशन्ताम् ।
 अनश्रवोऽनमीवाः सुरक्षा आ रोहन्तु जनयो योनिमग्ने ॥३१॥
 व्याकरोमि हविषाहमेतौ तौ ब्रह्मणा व्यहं कल्पयामि ।
 स्वधां पितृभ्यो अजरां कृणोमि दीर्घेणायुषा समिमान्सृजामि ॥३२॥
 यो नो अग्निः पितरो ह्रस्वः॑न्तराविवेशामृतो मर्त्येषु ।
 मय्यहं तं परि गृह्णामि देवं मा सो अस्मान्द्विषत मा वयं तम् ॥३३॥

वैश्व॒दे॒वीम् । वर्च॑से । आ । र॒भध्व॑म् । शु॒द्धाः । भव॑न्तः । शुच॑यः । पा॒व॒काः ।
 अ॒ति॒क्रा॒मन्तः । दुः॒ऽश॒ता । प॒दा॒नि । श॒तम् । हि॒माः । सर्व॑वी॒राः । म॒दे॒म ॥ २८ ॥
 उ॒दा॒ची॒नैः । प॒थि॒भिः । वा॒यु॒मत्॒ऽभिः । अ॒ति॒क्रा॒मन्तः । अ॒र्व॒रा॒न् । परै॑भिः ।
 त्रिः । स॒प्त । कृ॒त्वः । ऋ॒षयः । परा॑ऽश॒ताः । मृ॒त्युम् । प्र॒ति॒ । औ॒ह॒न् । प॒द॒ऽयो॒प॒ने॒न ॥
 मृ॒त्योः । प॒दम् । यो॒प॒य॑न्तः । आ । इ॒त । द्रा॒घी॒यः । आ॒युः । प्र॒ऽत॒रम् । द॒र्धा॒नाः ।
 आ॒सी॒नाः । मृ॒त्युम् । नु॒द॒त । स॒ध॒ऽस्ये॑ । अ॒यं । जी॒वा॒स्तौ । वि॒द॒ध॒म् । आ । व॒दे॒म ॥ ३० ॥
 इ॒माः । ना॒रीः । अ॒वि॒ध॒वाः । सु॒प॒त्नीः । आ॒ऽअ॒ज॒ने॒न । सर्पि॑षा । स॒म् । स्पृ॒श॒न्ता॒म् ।
 अ॒न॒श्र॒वः । अ॒न॒मी॒वाः । सु॒र॒क्षाः । आ । रो॒ह॒न्तु । ज॒न॒यः । यो॒नि॒म् । अ॒ग्ने ॥ ३१ ॥
 त्रि॒ऽआ॒क॒रो॒मि । ह॒वि॒षा । अ॒ह॒म् । ए॒तौ । तौ । ब्र॒ह्म॒णा । वि॒ । अ॒ह॒म् । क॒ल्प॒यामि॑ ।
 स्व॒धाम् । पि॒तृ॒भ्यः । अ॒ज॒राम् । कृ॒णो॒मि । दी॒र्घे॒ण । आ॒यु॒षा । स॒म् । इ॒मान् । सृ॒जामि॑ ॥
 यः । नः । अ॒ग्निः । पि॒तरः॑ । ह्र॒स्वः॑ । अ॒न्तः । आ॒ऽवि॒वेश॑ । अ॒मृ॒तः । म॒र्त्येषु॑ । म॒यि ।
 अ॒ह॒म् । तम् । परि॑ । गृ॒ह्णामि॑ । दे॒वम् । मा । सः । अ॒स्मान् । द्वि॒ष॒त । मा । व॒यम् । तम् ॥

- XII.2.28** Take ye hold on that of all the gods in order to splendor, becoming cleansed clear purifying; stepping over difficult tracks, may we revel a hundred winters with all our heroes.
- XII.2.29** By upward roads, full of wind, by distant ones, stepping over those that are lower, thrice seven times did the departed seers bear back death with the track-obstructor.
- XII.2.30** Come ye, obstructing the track of death, assuming further on a longer life-time; sitting in your station, thrust ye death; then may we, living, speak to the council.
- XII.2.31** Let these women, not widows, well-spoused, touch themselves with ointment, with butter, tearless, without disease, with good treasures, let the wives ascend first to the place of union.
- XII.2.32** I separate these two by oblation; I shape them apart with a spell; I make for the Fathers unwasting svadhā; I unite these with a long life-time.
- XII.2.33** What Agni, O Fathers, hath entered into our hearts, an immortal into mortals, that god do I enclose in me; let him not hate us, nor let us (hate) him.

अपावृत्य गार्हपत्यात्कृव्यादा प्रेतं दक्षिणा ।
 प्रियं पितृभ्य आत्मने ब्रह्मभ्यः कृणुता प्रियम् ॥३४॥
 द्विभागधनमादाय प्र क्षिणात्यवर्त्या ।
 अग्निः पुत्रस्य ज्येष्ठस्य यः कृव्यादनिराहितः ॥३५॥
 यत्कूपते यद्वनुते यच्च वृक्षेन विन्दते ।
 सर्वं मर्त्यस्य तन्नास्ति कृव्याच्चेदनिराहितः ॥३६॥
 अयज्ञियो हतवर्चा भवति नेनेन हविरत्तवे ।
 छिनत्ति कृप्या गोर्धनायं कृव्यादनुवर्तते ॥३७॥
 सुहृर्गृध्र्यैः प्र वदत्यर्तिं मर्त्यो नीत्य ।
 कृव्यायानमिरन्ति कर्दनुविद्वान्वितावति ॥३८॥
 ग्राह्या गृहाः सं सृज्यन्ते स्त्रिया यन्म्रियते पतिः ।
 ब्रह्मैव विद्वानेष्पोऽनु यः कृव्यादं निरादधत् ॥३९॥

अ॒प॒ऽअ॒वृ॒त्त्य । गा॒र्ह॒ऽप॒त्यात् । कृ॒व्य॒ऽअ॒दा । प्र । इ॒त् । द॒क्षि॒णा ।
 प्रि॒यम् । पि॒त॒र॒भ्यः । आ॒त्म॒ने । ब्र॒ह्म॒भ्यः । कृ॒णु॒ता । प्रि॒यम् ॥ ३४ ॥
 द्वि॒भा॒ग॒ध॒न॒मा॒दा॒य । प्र । क्षि॒णा॒ति । अ॒व॒र्त्या ।
 अ॒ग्निः । पु॒त्र॒स्य । ज्ये॒ष्ठ॒स्य । यः । कृ॒व्य॒ऽअ॒त् । अ॒निः॒ऽअ॒हि॒तः ॥ ३५ ॥
 यत् । कृ॒प॒ते । यत् । व॒नु॒ते । यत् । च । वृ॒क्षे॒न । वि॒न्द॒ते ।
 स॒र्वम् । म॒र्त्य॒स्य । तत् । न । अ॒स्ति । कृ॒व्य॒ऽअ॒त् । च । इ॒त् । अ॒निः॒ऽअ॒हि॒तः ॥ ३६ ॥
 अ॒य॒ज्ञि॒यः । ह॒त॒ऽव॒र्चाः । भ॒व॒ति । न । ए॒ने॒न । ह॒विः । अ॒त्त॒वे ।
 छि॒न॒त्ति । कृ॒प्याः । गोः । ध॒ना॒त् । यम् । कृ॒व्य॒ऽअ॒त् । अ॒नु॒ऽव॒र्त॒ते ॥ ३७ ॥
 सु॒हृः । गृ॒ध्र्यैः । प्र । व॒द॒ति । आ॒र्ति॒म् । म॒र्त्यः । नि॒ऽइ॒त्य ।
 कृ॒व्य॒ऽअ॒त् । या॒न् । अ॒ग्निः । अ॒वि॒का॒त् । अ॒नु॒ऽवि॒द्वान् । वि॒ऽता॒व॒ति ॥ ३८ ॥
 ग्रा॒ह्या । गृ॒हाः । स॒म् । सृ॒ज्य॒न्ते । स्त्रि॒याः । यत् । म्रि॒य॒ते । प॒तिः ।
 ब्र॒ह्मा । ए॒व । वि॒द्वान् । ए॒ष्प्यः । यः । कृ॒व्य॒ऽअ॒दम् । निः॒ऽअ॒द॒ध॒त् ॥ ३९ ॥

Agniḥ

- XII.2.34** Having turned away from the householder's fire, go ye forth to the right with the flesh-eating one; do ye what is dear to the Fathers, to self, what is dear to the priests.
- XII.2.35** The flesh-eating Agni that is unremoved, taking to himself the double-portioned riches of the oldest son, destroys him with ruin.
- XII.2.36** What one plows, what one wins, and what one gains by pay -- all that is not a mortal's; if the flesh-eating one be unremoved.
- XII.2.37** He becomes unfit for sacrifice, of smitten splendor; not by him is the oblation to be eaten; (him) the flesh-eating one cuts off from plowing, kine, riches, whom it pursues.
- XII.2.38** A mortal, going down to mishap, speaks forth repeatedly with greedy ones; whom the flesh-eating Agni, from near by after-knowing, follows.
- XII.2.39** The houses are united with seizure when a woman's husband dies; a knowing priest is to be sought, who shall remove the flesh-eating one.

यद्विप्रं शर्मलं चक्रुः ययं दुष्कृतम् ।

आपो मा तस्माच्छुम्भन्त्वग्नेः संकसुकाश्च यत् ॥४०॥

ता अधरादुदीचीराववृषन्प्रजानतीः पृथिभिर्देवयानैः ।

पर्वतस्य वृषभस्याधि पृष्ठे नवाश्वरन्ति सुरितः पुराणीः ॥४१॥

अग्ने अक्रव्यामिः क्रव्यादं नृदा देवयजनं वह ॥४२॥

इमं क्रव्यादा विवेशायं क्रव्यादमन्वगात् ।

व्याघ्रो कृत्वा नानानं तं हरामि शिवापरम् ॥४३॥

अन्तर्धिर्देवानां परिधिर्मनुष्याणामग्निर्गाहपत्य उभयान्तर्ग श्रितः ॥४४॥

जीवानामार्युः प्र तिर त्वमग्ने पितॄणां लोकमपि गच्छन्तु ये मृताः ।

सुगार्हपत्यो वितपन्नरातिमुपासुषां श्रेयसीं धेह्यस्मै ॥४५॥

सर्वानग्ने सहमानः सपन्नानेषामूर्जं रयिमस्मासु धेहि ॥४६॥

यत् । रिप्रम् । शर्मलम् । चक्रुः । यत् । च । दुःकृतम् ।

आपोः । मा । तस्मात् । शुम्भन्तु । अग्नेः । समसुकाश्च । च । यत् ॥ ४० ॥

ताः । अधरात् । उदीचीः । आ । अवृषन् । प्रजानतीः । पृथिभिः । देवयानैः ।

पर्वतस्य । वृषभस्य । अधि । पृष्ठे । नवाः । चरन्ति । सुरितः । पुराणीः ॥ ४१ ॥

अग्ने । अक्रव्यऽअत् । निः । क्रव्यऽअदम् । नृद । आ । देवयजनम् । वह ॥ ४२ ॥

इमम् । क्रव्यऽअत् । आ । विवेश । अयम् । क्रव्यऽअदम् । अनु । अगात् ।

व्याघ्रो । कृत्वा । नानानम् । तम् । हरामि । शिवऽअपरम् ॥ ४३ ॥

अन्तःपथिः । देवानाम् । परिपथिः । मनुष्याणाम् । अग्निः । गाहपत्यः । उभयान् । अन्तर्ग । श्रितः ॥

जीवानाम् । आर्युः । प्र । तिर । त्वम् । अग्ने । पितॄणाम् । लोकम् । अपि । गच्छन्तु । ये । मृताः ।

सुगार्हपत्यः । वितपन् । अरातिम् । उपामुसुषाम् । श्रेयसीम् । धेहि । अस्मै ॥ ४५ ॥

सर्वान् । अग्ने । सहमानः । सपन्नान् । आ । एषाम् । ऊर्जम् । रयिम् । अस्मासु । धेहि ॥

- XII.2.40** What evil, pollution we have committed, and what ill doing, from that let the waters cleanse me, and also from the crushing Agni.
- XII.2.41** These fore-knowing ones have turned hither upward from below by roads that the gods go upon; upon the back of the virile mountain the ancient streams go about new
- XII.2.42** O non-flesh-eating Agni, push out the flesh-eating one, bring the god-sacrificing one.
- XII.2.43** The flesh-eating one entered into this man; he has gone after the flesh-eating one; having made two tigers severally, I take him, who is other than propitious.
- XII.2.44** Concealment of the gods, defense of men, the householder's fire is set between both classes.
- XII.2.45** Lengthen thou out, O Agni, the life-time of the living; let them who are dead go unto the world of the Fathers; do thou, a good householder's fire, burning away the niggard, assign to this man an ever better dawn.
- XII.2.46** Overcoming, O Agni; all (our) rivals, do thou assign to us their refreshment and wealth.

इममिन्द्रं वह्निं परिमन्वारभध्वं स वो निर्वेदादुरितादव्यात् ।
 तेनाप हत शरुमापतेन्तं तेन रुद्रस्य परि पातास्ताम् ॥४७॥
 अनद्वाहं प्लवमन्वारभध्वं स वो निर्वेदादुरितादव्यात् ।
 आ रोहत सविनुर्नावमेतां पद्भिरुर्वीभिरमति तरेम ॥४८॥
 अहोरात्रे अन्वेषि विभ्रक्षेम्यस्तिष्ठन्प्रतरणः सुवीरः ।
 अनातुरान्तुमनसस्तत्पु बिभ्रक्ष्योगेव नः पुरुषगन्धिरेधि ॥४९॥
 ते देवेभ्य आ वृश्चन्ते पापं जीवन्ति सर्वदा ।
 क्रव्याद्यानमिरन्तिकादश्व इवानुवपते नृदम् ॥५०॥
 येऽश्रिद्धा धनकाम्या क्रव्यादा समासते ।
 ते वा अन्येषां कुम्भीं पर्यादधति सर्वदा ॥५१॥
 प्रेव पिपतिपति गनसा मुहुरा वर्तते पुनः ।
 क्रव्याद्यानमिरन्तिकादनुविद्वान्वितार्वति ॥५२॥

इमम् । इन्द्रम् । वह्निम् । परिमम् । अनुऽआरभध्वम् । सः । वोः । निः । वृक्षत् । दुःऽऽतात् ।
 अयथात् । तेन । अप । हत । शरुम् । आऽपतेन्तम् । तेन । रुद्रस्य । परि । पात । अस्ताम् ॥
 अनद्वाहम् । प्लवम् । अनुऽआरभध्वम् । सः । वोः । निः । वृक्षत् । दुःऽऽतात् । अव्यात् ।
 आ । रोहत । सवितुः । नावम् । एताम् । पृदऽभिः । उर्वीभिः । अमतिम् । तरेम् ॥ ४८ ॥
 अहोरात्रे इति । अहु । एषि । विभ्रत् । क्षेम्यः । तिष्ठन् । प्रऽतरणः । सुवीरः ।
 अनातुरान् । सुऽमनसः । तत्पु । विभ्रत् । ज्योक् । एव । नः । पुरुषगन्धिः । एधि ॥ ४९ ॥
 ते । देवेभ्यः । आ । वृश्चन्ते । पापम् । जीवन्ति । सर्वदा ।
 क्रव्युऽअत् । यान् । अग्निः । अन्तिकात् । अश्वऽइव । अनुऽवपते । नृदम् ॥ ५० ॥
 ये । अश्रिद्धाः । धनऽकाम्या । क्रव्युऽअदा । समऽआसते ।
 ते । वा । अन्येषां । कुम्भीम् । पर्यादधति । सर्वदा ॥ ५१ ॥
 प्रऽइव । पिपतिपति । गनसा । मुहुरा । वर्तते । पुनः ।
 क्रव्युऽअत् । यान् । अग्निः । अन्तिकात् । अनुऽविद्वान् । वितार्वति ॥ ५२ ॥

XII.2.47 Take ye hold after this saving carrier Indra : he shall carry you out of difficulty and reproach; by him smite away the on-flying shaft; by him ward off Rudra's hurled missile.

XII.2.48 Lay ye hold after the draft-ox (as) float; he shall carry you out of difficulty and reproach; mount this boat of Savitṛ ; may we cross over misery by the six wide direction.

XII.2.49 Day and night thou goest after, bearing, standing comfortable, prolonging (life), having good heroes; bearing, O couch, healthful, well-minded ones, do thou long be for us smelling of men.

XII.2.50 They fall under the wrath of the gods, they live always evilly, after whom the flesh-eating fire, from near by, like a horse, scatters reeds.

XII.2.51 Whoever, without faith, from desire of riches then sit together with the flesh-eating one, they verily feed the fire about the pot of others.

XII.2.52 He desires, as it were, to fly forth with his mind, repeatedly he returns again-- they whom the flesh-eating Agni, from near by, after knowing follows.

अर्विः कृष्णा भागधेयं पशूनां सीसं कव्यादपि चन्द्रं त आहुः ।
मापाः पिष्टा भागधेयं ते हव्यमरण्यान्या गह्वरं सचस्व ॥५३॥

इषीकां जरंतीमिष्टा तिलिपञ्चं दण्डनं नुदम् ।

तमिन्द्र इध्मं कृत्वा यमस्याग्निं निरादधी ॥५४॥

प्रत्यञ्चमुर्कं प्रत्यर्पयित्वा प्रविद्वान्पन्थां वि ह्यविवेश ।

परामीषामर्चन्दिदेश दीर्घेणायुषा समिमान्सृजामि ॥५५॥

अर्विः । कृष्णा । भागधेयम् । पशूनाम् । सीसम् । कव्यऽअत् । अर्पि । चन्द्रम् । ते ।
आहुः । मापाः । पिष्टाः । भागधेयम् । ते । हव्यम् । अरण्यान्याः । गह्वरम् । सचस्व ॥५३॥

इषीकाम् । जरंतीम् । इष्ट्वा । तिलिपञ्चम् । दण्डनम् । नुदम् ।

तम् । इन्द्रः । इध्मम् । कृत्वा । यमस्य । अग्निम् । निऽआदधी ॥ ५४ ॥

प्रत्यञ्चम् । अर्कम् । प्रतिऽअर्पयित्वा । प्रऽविद्वान् । पन्थाम् । वि । हि । आऽविवेश ।

परा । अमीषाम् । अर्चन् । दिदेश । दीर्घेण । आयुषा । सम् । इमान् । सृजामि ॥५५॥

(३) द्वितीयं सूत्रम्

(१-१०) षड्भूषणस्य सूक्तस्य पम कृतिः । स्वर्गोद्गात्रयो वेदताः । (१, ४२-४३, ४७) षड्भूषणो द्विषणारिणी-
विषणारिणीकृतचत्वारिणीकाञ्च भुविमिदुर्, (२-७, ९-११, १४-१६, १८-२०, २३, २५-२६, २८-३०

४०-४१, ४५-४६, ४८-५०) द्वितीयादिद्वयस्य मन्त्रादिद्वयस्य चतुर्विंश्यादिद्वयस्य द्वादश्यादिद्वयस्य

षड्विंश्यादिमन्त्रां षड्विंश्यादिचतुर्णां चत्वारिंश्यादिचत्वारिणीकाञ्चत्वारिणीकृतस्य

चत्वारिंश्यादिचत्वारिणीकाञ्च भुविमिदुर्, (८, १२, २१-२२, २४) अष्टमीद्वयवेदविंश्या-

द्विंश्यादिचत्वारिणीकाञ्च भुविमिदुर्, (१३, १४) षड्विंश्यादिचत्वारिणीकाञ्च भुविमिदुर्, (२४) चतु-

र्विंश्यादिचत्वारिणीकाञ्च भुविमिदुर्, (२५) षड्विंश्यादिचत्वारिणीकाञ्च भुविमिदुर्, (४४) चतुर्विंश्या-

दिचत्वारिणीकाञ्च भुविमिदुर्, (५५-६०) षड्विंश्यादिचत्वारिणीकाञ्च भुविमिदुर्, (५६) षड्विंश्या-

दिचत्वारिणीकाञ्च भुविमिदुर्, (५७) षड्विंश्यादिचत्वारिणीकाञ्च भुविमिदुर्, (५८) षड्विंश्या-

दिचत्वारिणीकाञ्च भुविमिदुर्, (५९) षड्विंश्यादिचत्वारिणीकाञ्च भुविमिदुर्, (६०) षड्विंश्या-

पुमान्पुंसोधिं तिष्ठ चर्मैहि तत्र ह्वयस्व यत्तमा प्रिया ते ।

यावन्तावधे प्रथमं समेयथुस्तहां वयो यमराज्ये समानम् ॥१॥

पुमान् । पुंसः । अर्पि । तिष्ठ । चर्म । इहि । तत्र । ह्वयस्व । यत्तमा । प्रिया । ते ।

यावन्तौ । अवधे । प्रथमम् । समेयथुस्तहां । वयो । यमराज्ये । समानम् ॥१॥

XII.2.53 A black ewe of cattle portion; lead, too, they call thy gold,
O flesh-eating one; ground beans are thy portion (as)
oblation; seek thou the thicket of the forest-spirit.

XII.2.54 Having made offering of withered cane, of tilpiṇja, of
daṇḍana, of reeds; having made fuel of this, Indra removed
Yama's fire.

XII.2.55 Having sent in opposition an opposing song, I, foreknowing,
have entered abroad on the road; I have directed away the
lifebreaths of them yonder; these here I unite with long life-
time.

Cremation as a sacrifice

XII.3.1 Stand, a man, upon men; go to the hide; call thither her who
is dear to thee; of what age ye two first came together in the
beginning, let that be your same age in Yama's realm.

तावद्वां चक्षुस्तर्ति वीर्याणि तावत्तेजस्ततिथा वाजिनानि ।
 अग्निः शरीरं सचते यदैधोधा पुक्कान्मिथुना सं भवाथ ॥२॥
 समसिलोके ससु देवयाने सं सां सुमेतं यमराज्येषु ।
 पुत्तौ पवित्रैरुप तद्ध्रियेषां यद्यद्रेतो अधि वां संवभूव ॥३॥
 आपस्पुत्रासो अग्नि सं विशध्वमिमं जीवं जीयधन्याः सुमेत्य ।
 तासां भजध्वममृतं यमाहुर्मोदनं पचति वां जनित्री ॥४॥
 यं वां पिता पचति यं च माता रिप्राप्तिर्मुक्तये शर्मलाश्च वाचः ।
 स ओदनः शतधारः स्वर्ग उभे व्यापि नभसी महित्वा ॥५॥
 उभे नभसी उभर्याश्च लोकान्ये यज्वनामभिजिताः स्वर्गाः ।
 तेषां ज्योतिष्मान्मधुमान्यो अग्रे तस्मिन्पूत्रैर्जरसि सं श्रयेथाम् ॥६॥
 प्राचींप्राचीं प्रदिशुमा रभेयामेतं लोकं श्रुदधानाः सचन्ते ।
 यदां पुक्कं परिचिष्टमग्नी तस्य गुह्ये दम्पती सं श्रयेथाम् ॥७॥

तावत् । वाग् । चक्षुः । तर्ति । वीर्याणि । तावत् । तेजः । ततिथा । वाजिनानि ।
 अग्निः । शरीरम् । सचते । यदा । धोधा । पुक्कान् । मिथुना । सम् । भवाथः ।
 सम् । अग्निम् । लोके । ससु । उ । रति । देवयाने । सम् । स्म । ममराज्येषु ।
 पुत्तौ । पवित्रैः । उप । तत् । देवयाम् । यत् । रतः । अधि । वाग् । सम् । संवभूव ॥ ३ ॥
 आपः । पुत्रागः । अग्निः । सम् । विशध्वम् । इमम् । जीवन् । जीवधन्याः । सम् । सुमेत्य ।
 तासां । भजध्वम् । अमृतम् । यम् । आहुः । यम् । ओदनम् । पचति । वाग् । जनित्री ॥४॥
 यम् । वान् । पिता । पचति । यम् । च । माता । रिप्रात् । निः । मुक्तये । शर्मलाश्च । च ।
 वाचः । सः । ओदनः । शतधारः । स्वः । उभे इति । वि । आप । नभसी इति । महित्वा ॥५॥
 उभे इति । नभसी इति । उभर्यान् । च । लोकान् । ये । यज्वनाम् । अभिजिताः । स्वः । उगाः ।
 तेषाम् । ज्योतिष्मान् । मधुमान् । यः । अग्रे । तस्मिन् । पूत्रैः । जरसि । सम् । श्रयेथाम् ॥६॥
 प्राचीम् । प्राचीम् । प्रदिशाम् । आ । रभेयाम् । एतम् । लोकम् । श्रुदधानाः । सचन्ते ।
 यत् । वाग् । पुक्कम् । परिचिष्टम् । अग्नी । तस्य । गुह्ये । दम्पती इति दम्पती । सम् ।
 श्रयेथाम् ॥ ७ ॥

XII.3.2 So much (be) your sight, so many your powers, so great your brilliancy, so many-fold your energies; Agni fastens on the body when (it is his) fuel; then, O paired ones, shall ye come into being from what is cooked.

XII.3.3 Together in this world, together on the (road) the gods travel, together also unite ye in the realms of Yama; purified by purifiers, call ye to yourselves whatever seed came into being from you.

XII.3.4 Enter together, you sons, into the waters, coming together, you rich in life, unto this living one, of them share you the one which they call immortal, the rice-dish which your generatrix cooks.

XII.3.5 What one your father cooks, and what one mother, in order to release from evil and from pollution of speech – that hundred-streamed, heaven-going rice-dish had permeated with greatness both firmaments.

XII.3.6 Both firmaments, and worlds of both kinds, what heaven-going ones are conquered of the sacrificers – which one of them is chiefly full of light, full of honey, in that combine ye with your sons in old age.

XII.3.7 Take you hold upon each forward direction; to this world they that have faith attach themselves; what of you that is cooked is served up in the fire, combine you, O husband and wife, in order to its guarding.

दक्षिणां दिशाम्भि नक्षमाणी पर्यावर्तेथामभि पात्रमेतत् ।
 तस्मिन्वां यमः पितृभिः संविदानः पुत्राय शर्मं बहुलं नि यच्छात् ॥८॥
 प्रतीचीं दिशामियमिद्वरं यस्यां सोमो अधिपा मृडिता च ।
 तस्यां श्रयेथां सुकृतः सचेथामर्धा पक्वान्मिथुना सं भवायः ॥९॥
 उत्तरं राष्ट्रं प्रजयोत्तरावरिशासुदीची कृणवन्नो अग्रम् ।
 पाङ्कं छन्दः पुरुषो बभूव विश्वैर्विश्वज्ञैः सह सं भवेम ॥१०॥
 ध्रुवेयं विराणन्मो अस्तुस्वै शिवा पुत्रेभ्य उत मह्यमस्तु ।
 सा नो देव्यदिते विश्ववार इयं इव गोपा अभि रक्ष पुत्रम् ॥११॥
 पितेव पुत्रान्भि सं स्वजस्व नः शिवा नो वार्ता इह वान्तु भूमौ ।
 यमोदनं पचतो देवते इह तन्नस्तप उत सत्यं च वेत्तु ॥१२॥
 यद्यत्कृष्णः शकुन एह गत्वा त्सरन्विषक्तं विलं आससाद ।
 यद्वा दास्याद्द्रवहस्ता समङ्क उल्लखलं सुसलं शुम्भतापः ॥१३॥

दक्षिणाम् । दिशम् । अभि । नक्षमाणी । परिऽआवर्तेथाम् । अभि । पात्रम् । एतत् ।
 तस्मिन् । वाम् । यमः । पितृभिः । समुऽविदानः । पुत्राय । शर्मं । बहुलम् । नि । यच्छात् ॥
 प्रतीचीं । दिशाम् । इयम् । इत् । वरम् । यस्याम् । सोमः । अधिऽपाः । मृडिता । च ।
 तस्याम् । श्रयेथाम् । सुऽकृतः । सचेथाम् । अर्धं । पक्वात् । मिथुना । सम् । भवायः ॥
 उत्तरम् । राष्ट्रम् । प्रऽजयो । उत्तरऽवत् । दिशाम् । उदीची । कृणवन् । नः । अग्रम् ।
 पाङ्कम् । छन्दः । पुरुषः । बभूव । विश्वैः । विश्वऽअज्ञैः । सह । सम् । भवेम ॥ १० ॥
 ध्रुवा । इयम् । विऽराट् । नमः । अस्तु । अस्त्ये । शिवा । पुत्रेभ्यः । उत । मह्यम् । अस्तु ।
 सा । नः । देवि । अदिते । विश्वऽवारो । इयःऽइव । गोपाः । अभि । रक्ष । पुत्रम् ॥ ११ ॥
 पिताऽइव । पुत्रान् । अभि । सम् । स्वजस्व । नः । शिवाः । नः । वार्ताः । इह । वान्तु । भूमौ ।
 यम् । ओदनम् । पचतः । देवते इति । इह । तम् । नः । तपः । उत । सत्यम् । च । वेत्तु ॥
 यद्यत् । कृष्णः । शकुनः । आ । इह । गत्वा । त्सरन् । विऽसक्तम् । विलं । आऽससाद ।
 यत् । वा । दासी । आर्द्रऽहस्ता । समङ्क । उल्लखलम् । सुसलम् । शुम्भत । आपः ॥

- XII.3.8** Attaining unto the southern quarter, turn you about into this vessel, in it shall Yama, in concord with the Fathers, assure abundant protection unto your cooked.
- XII.3.9** This western of the quarters verily is a thing to be preferred, in which Soma is over-ruler and favourer; to it resort you; attach yourselves to the well-doers; then. O paired ones, shall ye come into being from what is cooked.
- XII.3.10** A superior realm, having superiority by progeny, may the northern of the quarters make our apex; a five-fold meter hath the man become; may we come into being together with all, having all their limbs.
- XII.3.11** This fixed (quarter) is virāj, homage be to it; let it be propitious to sons and to me; do thou O goddess Aditi, having all choice things, like an active herdsman defend our cooked.
- XII.3.12** Do you embrace us, as a father his sons; let propitious winds blow here for us on the earth; what rice-dish the two deities cook here, let that know our penance and also truth.
- XII.3.13** Whenever the black bird (sauna) coming hither, hath sat upon the orifice, surprising what is resolved, or when the barbarian woman with wet hands smears over cleanse, you waters, the mortar (and) pestle

अयं प्राचीं पृथुर्धूमो ज्योधाः पूतः पवित्रैरपि हन्तु रक्षः ।
 आ रोह चर्म महि शर्म यच्छ मा दपंती पौत्रसुधं नि गाताम् ॥१४॥
 वनस्पतिः सह देवैर्न आगन्तव्यः पिशाचो अपुत्रार्धमानः ।
 स उच्छ्रयाते प्र वदाति वाचं तेन लोकौ अभि सर्वोऽयम् ॥१५॥
 सप्त मेघान्पशवः पर्यगृह्णन् तणां ज्योतिष्मां उत यक्षकरी ।
 त्रयस्त्रिंशदेवतास्तान्त्सचन्ते स नः स्वर्गमभि नेप लोकम् ॥१६॥
 स्वर्गं लोकमभि नो नयासि सं जायया सह पुत्रैः स्याम ।
 गृहामि हस्तमनु मेत्वन् मा नस्तारीक्षिः कतिमां अरातिः ॥१७॥
 ग्राहिं पाप्मानमति तौ अयाम् तमो ज्यस्य प्र वदासि वल्गु ।
 वानस्पत्य उद्यते मा जिहिंसीमा तण्डुलं वि शरीर्देवयन्तम् ॥१८॥
 विश्वज्यं चा घृतपृष्ठो भविष्यन्त्योनिर्लोकमुप याह्येतम् ।
 वर्षवृद्धमुप यच्छ शर्पं तुषं पलावानप तद्भिनक्तु ॥१९॥

अयम् । प्राची । पृथुर्धूमः । ज्योऽधाः । पूतः । पवित्रैः । अपि । हन्तु । रक्षः । आ ।
 रोह । चर्म । महि । शर्म । यच्छ । मा । दपंती इति दम्पती । पौत्रम् । अयम् । नि । गाताम् ॥१४॥
 वनस्पतिः । सह । देवैः । नः । आ । अगन् । रक्षः । पिशाचान् । अपुत्रार्धमानः ।
 सः । उत । ध्रुयाते । प्र । वदाति । वाचम् । तेन । लोकान् । अभि । सर्वान् । अयम् ॥
 सप्त । मेघान् । पशवः । परि । अगृह्णन् । यः । एषाम् । ज्योतिष्मान् । उत । यः । चक्षुः ।
 त्रयः त्रिंशत् । देवताः । तान् । सचन्ते । सः । नः । स्वऽगम् । अभि । नेप । लोकम् ॥
 स्वऽगम् । लोकम् । अभि । नः । नयासि । सम । जायया । सह । पुत्रैः । स्याम् । गृहामि ।
 हस्तम् । अनु । मा । आ । एतु । अत्र । मा । नः । तारीक्षिः । निःश्रुतिः । मो इति । अरातिः ॥
 ग्राहिम् । पाप्मानम् । अति । तान् । अवाम् । तमः । वि । अस्य । प्र । वदासि । वल्गु ।
 वानस्पत्यः । उतऽद्यते । मा । जिहिंसीः । मा । तण्डुलम् । वि । शरीः । देवयन्तम् ॥
 विश्वज्यं चाः । घृतपृष्ठः । भविष्यन् । सऽयोनिः । लोकम् । उप । याहि । एतम् ।
 वर्षवृद्धम् । उप । यच्छ । शर्पम् । तुषम् । पलावान् । अपि । तत् । विनक्तु ॥ १९ ॥

XII.3.14 Let this pressing-stone broad-based, vigor-bestowing, purified by purifiers, smite away the demon, mount thou the hide; yield great protection; let not the husband and wife fall into evil proceeding from grand sons.

XII.3.15 The forest tree hath come to us together with the gods, forcing off the demon, the piśācas, he shall rise up, shall speak forth his voice; with him may we conquer all worlds

XII.3.16 Seven sacrifices the cattle enclosed --which of them was full of light, and which was pining; to them thirty denties attach themselves; do thou conduct us unto the heavenly world.

XII.3.17 Unto the heavenly world shalt thou conduct us --we be united with wife, with sons; I grasp hand; let her come here after me; let not destruction pass us, nor the niggard

XII.3.18 The seizure, evil -- may we go beyond them; dissipate thou the darkness; mayest thou speak forth what is agreeable; made of forest tree, uplifted, do not injure; do not crush to pieces the god-loving rice-grain.

XII.3.19 About to become all-expanded, ghee-backed, go thou, of like origin, unto that world; hand thou the rain-increased sieve; let that winnow away the husk, the chaff.

त्रयो लोकाः संमिता ब्राह्मणेन योरेवासौ पृथिव्यन्तरिक्षम् ।
 अंशून् गृभीत्वान्वारभेयामा प्रायन्ता पुनरा यन्तु शूर्पम् ॥२०॥
 पृथग्गुपाणि बहुधा पशूनामेकरूपो भवसि सं समृद्ध्या ।
 एतां त्वचं लोहिनीं तां नुदस्व प्रावां शुम्भाति मलग इव वत्सा ॥२१॥
 पृथिवीं त्वा पृथिव्यामा वेशयामि तनूः समानी विहृता त एषा ।
 यत्पृथुत्वं लिखितमर्पणेन तेन मा सुस्रोत्रं गृणापि तद्वपामि ॥२२॥
 जनित्रीव प्रति हर्षासि सूनुं सं त्वा दधामि पृथिवीं पृथिव्या ।
 उखा कुम्भी वेद्यां मा व्यधिष्टा यज्ञायुधैराज्येनार्तिषक्ता ॥२३॥
 अग्निः पचन्नक्षतु त्वा पुरस्तादिन्द्रो रक्षतु दक्षिणतो मरुत्वान् ।
 वरुणस्त्वा दंष्ट्राक्षरुणं प्रतीच्या उत्तरात्त्वा सोमः सं ददाते ॥२४॥
 पुताः पवित्रैः पवन्ते अभ्रादिव च यन्ति पृथिवीं च लोकान् ।
 ता जीवन्ता जीवधन्याः प्रतिष्ठाः पात्र आसिक्ताः पर्यभिरिन्धाम् ॥२५॥

त्रयः । लोकाः । समऽमिताः । ब्राह्मणेन । योः । एव । असौ । पृथिवी । अन्तरिक्षम् ।
 अंशून् । गृभीत्वा । अनुऽआरभेयाम् । आ । प्रायन्ताम् । पुनः । आ । यन्तु । शूर्पम् ॥२०॥
 पृथक् । रूपाणि । बहुधा । पशूनाम् । एकऽरूपः । भवसि । सम् । समृद्ध्या ।
 एताम् । त्वचम् । लोहिनीम् । ताम् । नुदस्व । प्रावां । शुम्भाति । मलगऽइव । वत्सा ॥२१॥
 पृथिवीम् । त्वा । पृथिव्याम् । आ । वेशयामि । तनूः । समानी । विहृता । ते । एषा ।
 यत्पृथुत्वं । युक्तम् । लिखितम् । अर्पणेन । तेन । मा । सुस्रोत्रः । ब्रह्मणा । अर्पि । तत् । वपामि ॥
 जनित्रीइव । प्रति । हर्षासि । सूनुम् । सम् । त्वा । दधामि । पृथिवीम् । पृथिव्या ।
 उखा । कुम्भी । वेद्याम् । मा । व्यधिष्टा । यज्ञऽआयुधैः । आज्येन । अर्तिऽसक्ता ॥२३॥
 अग्निः । पचन् । रक्षतु । त्वा । पुरस्तात् । इन्द्रः । रक्षतु । दक्षिणतः । मरुत्वान् ।
 वरुणः । त्वा । दंष्ट्रात् । क्षरुणं । प्रतीच्याः । उत्तरात् । त्वा । सोमः । सम् । ददाते ॥२४॥
 पुताः । पवित्रैः । पवन्ते । अभ्रात् । दिवम् । च । यन्ति । पृथिवीम् । च । लोकान् ।
 ताः । जीवन्ताः । जीवधन्याः । प्रतिऽस्थाः । पात्रे । आऽसिक्ताः । परि । अग्निः । इन्धाम् ॥

- XII.3.20** The three worlds are commensurate with the brāhmaṇa; yon heaven, earth, atmosphere; having seized the (soma) stalks, take you hold after; let them swell up, let them come again to the sieve.
- XII.3.21** Manifoldly separate (are) the forms of cattle; thou becomes one formed together with success; that red skin -- that thrust thou (away, the pressing-stone shall cleanse like a fuller the garments.
- XII.3.22** Thee that art earth I make enter into earth, this like body of thee separated; whatever of thee is burnt (or) scratched by driving; with that do not leak. I cover that over by a spell (trick).
- XII.3.23** Mayest thou welcome as a mother a son; I unite thee, that art earth with the earth; a kettle, a vessel, do not stagger upon the sacrificial hearth, overhurg by the implements of offering (and) by sacrificial butter.
- XII.3.24** Let Agni, cooking, defend thee on the east; let Indra, with the Maruts, defend on the south; may Varuṇa fix thee in the maintenance of the western (quarter); on the north may Soma give thee together.
- XII.3.25** Purified with purifiers, they purify themselves from the cloud; they go both to heaven and to earth (as their) worlds; them, lively, rich in life, firm-standing, poured into the vessel, let the fire kindle about.

आ यन्ति दिवः पृथिवीं संचन्ते भूम्याः सचन्ते अप्यन्तरिक्षम् ।
 शुद्धाः सतीस्ता उ शुम्भन्ते एव ता नः स्वर्गमभि लोकं नयन्तु ॥२६॥
 उतेव प्रभ्वीरुत समितास उत शुक्राः शुचयश्चासृतासः ।
 ता औदुनं दर्पतिभ्यां प्रशिष्टा आपः शिक्षन्तीः पचता सुनाथाः ॥२७॥
 संख्याता स्तोकाः पृथिवीं सचन्ते प्राणापानैः समिता ओषधीभिः ।
 असंख्याता ओष्यमानाः सुवर्णाः सर्वं व्याप्नुः शुचयः शुचित्वम् ॥२८॥
 उयोधन्त्यभि वल्गन्ति तप्ताः फेनमस्यन्ति बहुलांश्च विन्दन् ।
 योपेव दृष्ट्वा पतिमृत्विष्येतेस्तप्सुर्नेर्भवता समापः ॥२९॥
 उत्थापय सीदते बुध्न एनान्द्विरात्मानमभि सं स्पृशन्ताम् ।
 अमासि पार्श्वकं यदेतन्मितास्तप्सुलाः प्रदिशो यदीमाः ॥३०॥
 प्र यच्छ पशुं त्वरया हरोपमर्हिसन्त ओषधीर्दान्तु पर्वन् ।
 यासां सोमः परि राज्यं बभूवामन्युता नो वीरुधो भवन्तु ॥३१॥

आ । यन्ति । दिवः । पृथिवीम् । सचन्ते । भूम्याः । सचन्ते । अर्धे । अन्तरिक्षम् ।
 शुद्धाः । सतीः । ताः । कुं इति । शुम्भन्ते । एव । ता । नः । स्वर्गम् । अभि । लोकम् । नयन्तु ॥
 उत इव । प्रभ्वीः । उत । सममितासः । उत । शुक्राः । शुचयः । च । अमृतासः ।
 ताः । औदुनम् । दर्पतिभ्याम् । प्रशिष्टाः । आपः । शिक्षन्तीः । पचन्तु । सुनाथाः ।
 समख्याताः । स्तोकाः । पृथिवीम् । सचन्ते । प्राणापानैः । सममिताः । ओषधीभिः ।
 असंख्याताः । असंख्यामानाः । सुवर्णाः । सर्वम् । वि । आपः । शुचयः । शुचित्वम् ॥२८॥
 उत । योयन्ति । अभि । वल्गन्ति । तप्ताः । फेनम् । अस्यन्ति । बहुलान् । च । विन्दन् ।
 योपो इव । दृष्ट्वा । पतिम् । मृत्विषाय । एतैः । तप्सुलैः । भवन्तु । सम । आपः ॥ २९ ॥
 उत । स्वापय । सीदतः । बुध्ने । एनान् । अतः अभिः । आत्मानम् । अभि । सम । स्पृशन्ताम् ।
 अमासि । पार्श्वः । उदकम् । यत् । एतत् । मिताः । तप्सुलाः । प्रदिशः । यदि । इमाः ॥३०॥
 प्र । यच्छ । पशुम् । त्वरया । आ । हर । ओपम् । अर्हिसन्तः । ओषधीः । दान्तु । पर्वन् ।
 यासां । सोमः । परि । राज्यम् । बभूव । अमन्युताः । नः । वीरुधः । भवन्तु ॥ ३१ ॥

- XII.3.26** They come from the sky, they fasten on the earth, from the earth they fasten upon the atmosphere; being cleansed, they just cleanse themselves; let them conduct us to the heavenly world.
- XII.3.27** Both as it were prevailing and also commensurate, also bright and clean, immortal — as such do you. O waters, directed, helping, cook the rich-dish for the two spouses, you of good refuge.
- XII.3.28** The numbered drops fasten on the earth, being commensurate with breaths and expirations, with herbs; being scattered on, unnumbered, of good color, the clean ones, have obtained all cleanness.
- XII.3.29** They struggle up, they dance on, being heated; they hurl foam and abundant drops; like a woman that is in her season, seeing her husband, unite yourselves, O waters, with these rice-grains.
- XII.3.30** Make thou them stand up, as they sit on the bottom, let them touch themselves all over with the waters; I have measured with vessels the water that is here; measured are the rice-grains that are these directions.
- XII.3.31** Reach thou forth the sickle, hasten, take quickly; let them, not harming, cut the herbs at the joint; they of whom Soma compassed the kinglyship — let the plants be without-wrath toward us.

नवँ ब॒र्हिरो॒दुनाय॑ स्तृणीत॒ प्रियां॑ हृद॒भक्षु॑पो व॒ल्बु॒स्ति ।
 तस्मिन्दे॒वाः सह॑ दे॒वीवि॑शन्वि॒मं प्रा॒श्रन्त्व॑नुभिर्नि॒षय॑ ॥३२॥
 वन॑स्पते स्ती॒र्णमा॑ सीद॒ ब॒र्हिर्भि॑ष्टे॒मैः संमि॑तो दे॒वता॑भिः ।
 त्वष्ट्रे॑व रूपं सुकृ॑तं स्वधि॒त्यैना॑ ए॒हाः परि॑ पात्रे दद॒श्राम् ॥३३॥
 पृ॒ष्ट्यां श॒रत्सु॑ निधि॒पा अ॒भीच्छा॑त्स्वः प॒फेना॑भ्य॒श्रवा॑ते ।
 उ॒पेनं॑ जी॒वान्पि॒तरं॑ च पु॒त्रा ए॒तं स्व॑र्गं ग॒म्यान्त॑मु॒मेः ॥३४॥
 ध॒र्ता ध्रिय॑स्व ध॒रुणे॑ पृथि॒व्या अच्यु॑तं त्वा दे॒वता॑भ्याव॒पन्तु॑ ।
 तं त्वा द॑र्प॒ती जी॒वन्तो॑ जी॒वपु॑श्चा॒ब्रु॒ह्मा॒स्यातः॑ प॒र्यधि॑धानात् ॥३५॥
 सर्वा॑न्त्समा॒गा अभि॑जित्य॒ लोकान्पा॑र्वन्तः का॒माः सम॑ती॒तृप॑स्तान् ।
 वि गा॒हे॒धामा॑य॒वनं॑ च॒ दर्वि॑रेक॒स्मिन्पा॑त्रे अ॒ध्युद्ध॑रेनम् ॥३६॥
 उप॑ स्तृणीहि प्र॒थय॑ प॒रस्ता॑द्य॒तेन॑ पात्रं॒मभि घा॑रये॒तत् ।
 वा॒श्रेवो॑स्त्वा तरु॑णं स्तन॒स्युमि॑मं दे॒वासो॑ अभि॒हिद॑ङ्क॒णोत॑ ॥३७॥

नव॑म् । ब॒र्हिः । ओ॒दुनाय॑ । स्तृणी॑त । प्रि॒यम् । हृदः । चक्षु॑षः । व॒ल्बु । अ॒स्तु ।
 तस्मिन् । दे॒वाः । सह॑ । दे॒वीः । वि॒शन्तु॑ । इ॒मम् । प्र । अ॒श्रन्तु॑ । श्रु॒तुर्भिः । नि॒ऽस्य॑ ॥३२॥
 वन॑स्पते । स्ती॒र्णम् । आ । सी॒द । ब॒र्हिः । अ॒ग्निऽस्तो॑मि । स॒म॒ऽभि॑तः । दे॒वता॑भिः ।
 त्वष्ट्रे॑ऽव । रूपम् । सु॒ऽकृ॒तम् । स्व॒ऽधि॒त्या । ए॒ना । ए॒हा । परि॑ । पात्रे । द॒द॒श्राम् ।
 पृ॒ष्ट्याम् । श॒रत्सु॑ । नि॒धि॒पा । अ॒भि । इ॒च्छा॑त् । स्वः । प॒फे॒नम् । अ॒भि । अ॒श्र॒वा॑ते ।
 उ॒प॑ । ए॒नम् । जी॒वान् । पि॒तरं॑ । च । पु॒त्राः । ए॒तम् । स्वः॒ऽगम् । ग॒म्य॑ । अ॒न्त॑म् । अ॒मेः ॥
 ध॒र्ता । ध्रि॒यस्व॑ । ध॒रुणे॑ । पृथि॒व्याः । अच्यु॑तम् । त्वा । दे॒वता॑ः । च्य॒व॒प॒न्तु॑ ।
 तम् । त्वा । द॑र्प॒ती इति॑ द॒म॒ऽर्प॒ती । जी॒वन्तो॑ । जी॒व॒ऽपु॒त्रो । उ॒त् । वा॒स॒या॒तः । परि॑ ।
 अ॒ग्निऽधा॑नात् ॥ ३५ ॥

सर्वा॑न् । स॒म॒ऽआ॒गाः । अभि॑ऽजि॒त्य॑ । लो॒कान् । या॒वन्तः॑ । का॒माः । स॒म् । अ॒ती॒तृपः॑ । तान् ।
 वि । गा॒हे॒धाम् । आ॒ऽय॒वनम् । च॒ । दर्विः॑ । ए॒क॒स्मिन् । पा॒त्रे । अ॒ग्नि॑ । उ॒त् । ह॒र । ए॒नम् ॥३६॥
 उ॒प॑ । स्तृणी॑हि । प्र॒थय॑ । प॒रस्ता॑त् । धृ॒तेन॑ । पात्रं॒म् । अ॒भि । घा॒त्यु । ए॒तत् ।
 वा॒श्रेवो॑स्त्वा । तरु॑णम् । स्तन॒स्युम् । इ॒मम् । दे॒वा॒सः । अभि॑ऽहि॒द॑ङ्क॒णोत॑ ॥ ३७ ॥

- XII.3.32** Strew you a new barhis for the rice dish; be it dear to the heart, agreeable to the eye; on it let the gods (and) the divine ones settle together, sitting down, let them partake of this with the seasons.
- XII.3.33** O forest tree, sit on the strewn barhis, being commensurate with the Agni-praises, with the deities; like a form well made by an artisan with a knife, so let the eager ones be seen round about in the vessel.
- XII.3.34** In sixty autumns may he seek unto the treasure-keepers, may he attain unto the sky with the cooked (offering), may both fathers (and) sons live upon him, make thou this one to go unto the heaven-going end of the fire.
- XII.3.35** A maintainer, maintain thyself in the maintenance of the earth; thee that art unmoved let the deities make to move; thee shall the two spouses, living having living sons, cause to remove out of the fire-holder.
- XII.3.36** Thou hast come together unto all the worlds, having conquered; however many the desires, thou hast made them wholly satisfied; plunge ye in -- both the stirring-stick and the spoon; take thou him up upon one vessel.
- XII.3.37** Strew thou on, spread forward, smear over with ghee this vessel; as a lowing cow (toward) a young (calf) desiring the teat, do you, O gods, utter the sound hing toward this one.

उपास्तरीरकरो लोकमेतमरुः प्रथनामसमः स्वर्गः ।
 तस्मिञ्छयातै महिपः सुपर्णो देवा एनं देवताभ्यः प्र यच्छाव ॥३८॥
 यद्यज्ञाया पचति त्वत्पुःपरः पतिर्वा जाये त्वत्तिरः ।
 सं तत्सृजेथां सह वा तदस्तु संपादयन्तौ सह लोकमेकम् ॥३९॥
 यावन्तो अस्याः पृथिवीं सचन्ते अस्मत्पुत्राः परि ये संवभृवुः ।
 सर्वास्तां उप पात्रे हृयेथां नाभिं जानानाः शिशवः सुमायान् ॥४०॥
 वसोर्या धारा मधुना प्रर्षिना घृतेन मिश्रा अमृतस्य नाभयः ।
 सर्वास्ता अव हृये स्वर्गः पुण्यां शरत्सु निधिषा अभीच्छात् ॥४१॥
 निधिं निधिषा अभ्येनिमिच्छादनीश्वरा अभितः सन्तु येऽन्ये ।
 अस्माभिर्दत्तो निहितः स्वर्गस्मिभिः काण्डैस्त्रोन्तस्वर्गानरक्षत् ॥४२॥
 अग्नी रक्षस्तपतु यद्विदेवं कृष्यात्पिशाच इह मा प्र पास्त ।
 नृदाम् एनमप रुमो अस्माददित्या एनमङ्गिरसः सचन्ताम् ॥४३॥

उप । अस्तरी । अर्करः । लोकम् । एतम् । अरुः । प्रथनाम् । असमः । स्वःऽगः ।
 तस्मिन् । श्रयतै । महिपः । सुपर्णः । देवाः । एनम् । देवताभ्यः । प्र । यच्छान् ॥३८॥
 यत्सृज्यत् । जाया । पचति । त्वत् । पुःऽपरः । पतिः । वा । जाये । त्वत् । तिरः । सम् ।
 तत् । सृजेथाम् । सह । वाम् । तत् । अस्तु । सम्पादयन्तौ । सह । लोकम् । एकम् ॥
 यावन्तः । अस्याः । पृथिवीम् । सचन्ते । अस्मत् । पुत्राः । परि । ये । सम्भवुः ।
 सर्वांन् । तान् । उप । पात्रे । हृयेथाम् । नाभिम् । जानानाः । शिशवः । सुमायान् ॥
 वसोः । याः । धाराः । मधुना । प्रर्षिनाः । घृतेन । मिश्राः । अमृतस्य । नाभयः । सर्वाः ।
 ताः । अव । हृये । स्वःऽगः । पुण्याम् । शरत्सु । निधिषाः । अभि । इच्छात् ॥
 निधिम् । निधिषाः । अभि । एनम् । इच्छात् । अनीश्वराः । अभितः । सन्तु । ये । अन्ये ।
 अस्माभिः । दत्तः । निहितः । स्वःऽगः । त्रिभिः । काण्डैः । त्रीन् । स्वःऽगान् । अरक्षत् ॥
 अग्निः । रक्षः । तपतु । यत् । यद्विदेवम् । कृष्यात् । पिशाचः । इह । मा । प्र । पास्त ।
 नृदाम् । एनम् । अप । रुमः । अस्मत् । आदित्याः । एनम् । अङ्गिरसः । सचन्ताम् ॥

XII.3.38 Thou hast strewn on, hast made that world. let the broad unequalled heavenly world spread itself out, to it shall resort the mighty eagle; the gods shall reach him forth to the deities.

XII.3.39 What in any case thy wife cooks beyond thee, or thy husband, O wife, in secret from thee, that do ye unite; that be yours together; agreeing together upon one world.

XII.3.40 How many of her fasten on the earth, what sons came forth into being from us — all those do you call to you in the vessel; knowing the navel, the young ones shall come together.

XII.3.41 What streams of good, fattened with honey, mixed with ghee, navels of immortality — all those doth the heaven-goer take possession of; in sixty autumns may he seek unto the treasure-keepers.

XII.3.42 He shall seek unto it, treasure-keepers unto a treasure; let those who are others be not lords about; given by us, deposited, heaven-going with three divisions it has ascended to three heavens.

XII.3.43 Let Agni burn the demon that is godless; let the flesh-eating piśāca not have a draught here: we thrust him, we bar him away from us; let the Ādityas, the Aṅgīrasas, fasten on him.

आदित्येभ्यो अङ्गिरोभ्यो मध्विदं घृतेन मिश्रं प्रति वेदयामि ।
 शुक्लहस्तौ ब्राह्मणस्यानिहत्येतं स्वर्गं सृजतावर्षातम् ॥४४॥
 इदं प्रापमुत्तमं काण्डमस्य यस्माद्भोकात्परमेष्ठी समाप ।
 आ सिञ्च सर्पिर्घृतप्लवत्समन्वयेष भागो अङ्गिरसो नो अन्नं ॥४५॥
 सत्याय च तपसे देवताभ्यो निधिं शैवधिं परि दद्य एतम् ।
 मा नो घृतेयं गान्मा समित्यां मा स्मान्यस्या उत्सृजता पुरा मत् ॥४६॥
 अहं पंचाम्यहं ददामि ममेदु कर्मन्करुणेधि जाया ।
 कौमारो लोको अजनिष्ट पुत्रोऽन्वारभेथां वयं उत्तरावत् ॥४७॥
 न किल्बिषमत्र नाधरो अस्ति न यन्मित्रैः समर्ममान एति ।
 अनृतं पात्रं निहितं न एतत्पुकारं पुनः पुनरा विशाति ॥४८॥
 प्रियं प्रियाणां कृण्वाम तमस्ते यन्तु यत्तमे द्विषन्ति ।
 धेनुर्नङ्गान्वयोवय आयवेव पौरुषेयमप मृत्युं नुदन्तु ॥४९॥

आदित्येभ्यः । अङ्गिरःभ्यः । मधु । इदम् । घृतेन । मिश्रम् । प्रति । वेदयामि ।
 शुक्लहस्तौ । ब्राह्मणस्य । अनिहत्य । एतम् । स्वर्गम् । सृजता । अपि । इतम् ॥४४॥
 इदम् । प्र । आपन् । उत्पन्नम् । काण्डम् । अस्य । यस्मात् । लोकात् । परमेष्ठ्यो । समऽआप ।
 आ । सिञ्च । सर्पिः । घृतऽवत् । सम । अङ्गि । एषः । भागः । अङ्गिरसः । नः । अन्नं ॥
 सत्याय । च । तपसे । देवताभ्यः । निधिम् । शैवधिम् । परि । दद्यः । एतम् । मा ।
 न । घृते । अन्नं । गान् । मा । समऽदित्याम् । मा । रम् । अन्यस्मै । उत् । सृजत । पुरा । मत् ॥
 अहम् । पंचामि । अहम् । ददामि । मम । इत् । ऊं इति । कर्मन् । करुणे । अधि । जाया ।
 कौमारः । लोकः । अजनिष्ट । पुत्रः । अनुऽआरभेथाम् । वयः । उत्तरावत् ॥ ४७ ॥
 न । किल्बिषम् । अन्नं । न । आऽधारः । अस्ति । न । यत् । मित्रैः । समऽअर्ममानः । एति ।
 अनृतम् । पात्रम् । निहितम् । नः । एतत् । पुकारम् । पुनः । पुनः । आ । विशाति ॥४८॥
 प्रियम् । प्रियाणाम् । कृण्वाम । तमः । ते । यन्तु । यत्तमे । द्विषन्ति ।
 धेनुः । नङ्गवान् । वयऽवयः । आऽयत् । एव । पौरुषेयम् । अप । मृत्युम् । नुदन्तु ॥४९॥

- XII.3.44** To the Ādityas, the Aṅgiras's, I announce this honey mingled with ghee; with cleansed hands, not smiting down (anything of) the Brahman's, go you, O well-doers, unto this heavenly world
- XII.3.45** I have obtained this highest division of it, from which world the most exalted one obtained completely, pour thou on the butter; anoint with ghee; this is the portion of our Aṅgiras here.
- XII.3.46** Unto truth, unto penance, and unto the demes, we deliver this deposit, (this) treasure; let it not be lost in our play, nor in the meeting; do not ye release it to another in preference to me.
- XII.3.47** I cook, I give; verily upon my action (and) deed the wife; a virgin world hath been born, a son; take you hold after vigor that hath what is superior.
- XII.3.48** No offense is here, nor support, nor that one goes agreeing with friends; this vessel of ours is set down not empty; the coooked shall enter again him that cooked it.
- XII.3.49** May we do what is dear to them that are dear; whosoever hate (us), let them go to darkness; mulch-cow, draft-ox, each coming vigor - let them thrust away the death that comes from men.

समुग्रयो विदुरन्यो अन्यं य ओषधीः सचते यश्च सिन्धून् ।
 यावन्तो देवा दिव्याश्चैतर्पन्ति हिरण्यं ज्योतिः पचतो बभूव ॥५०॥
 एषा त्वचां पुरीषे सं बभूवानग्राः सर्वे पशवो ये अन्ये ।
 क्षत्रेणात्मानं परि धापयाधामोतं वासो मुखमोदनस्य ॥५१॥
 यदुदेषु यदा यत्समित्यां यदा यदा अनृतं वित्तकाम्या ।
 समानं तन्तुमभि संवसानौ तस्मिन्सर्वं शर्मलं सादयाधः ॥५२॥
 वर्षं वनुष्वारि गच्छ देवांस्त्यचो धूमं पर्युत्पातयासि ।
 विश्वव्यचा वृतपृष्ठो भविष्यन्त्ययोनिलोकमुप याष्टेतम् ॥५३॥
 तन्वं स्वर्गो बहुधा वि चक्रे यथा विद आत्मन्नन्यवर्णाम् ।
 अपाजैन्कृष्णां रक्षां पुनानो या लोहिनीं तां ते अग्नौ जुहोमि ॥५४॥

प्राच्यं त्वा दिशेऽग्नयेर्धपतयेऽसिताय रक्षित्रे आदित्यायेऽपुमते ।
 एतं परि ददुस्ते नो गोपायतास्माकमेतोः ।
 दिष्टं नो अत्र जस्ते नि नेषज्जरा मृत्यवे परि णो ददात्वथ पक्वेन सह सं भवेम ॥५५॥

सम् । अग्र्यः । विदः । अन्यः । अन्यम् । यः । ओषधीः । सचते । यः । च । सिन्धून् ।
 यावन्तः । देवाः । दिवि । अऽनपन्ति । हिरण्यम् । ज्योतिः । पचतः । बभूव ॥ ५० ॥
 एषा । त्वचाम् । पुरीषे । नम् । वभूव । अनग्राः । सर्वे । पशवः । ये । अन्ये ।
 क्षत्रेण । आत्मानम् । परि । धापयाधः । अमाऽउतम् । वासः । मुखम् । ओदनस्य ॥५१॥
 यत् । अक्षेपु । यदाः । यत् । समऽऽत्याम् । यत् । या । यदाः । अनृतम् । वित्तऽकाम्या ।
 समानम् । तन्तुम् । अभि । समऽवसानौ । तस्मिन् । सर्वम् । शर्मलम् । सादयाधः ॥ ५२ ॥
 वर्षम् । वनुष्व । अरिम् । गच्छ । देवान् । त्वचः । धूमम् । परि । उत् । पातयामि ।
 विश्वव्यचाः । वृतपृष्ठः । भविष्यन् । सऽयोनिः । लोकम् । उप । याहि । एतम् ॥ ५३ ॥
 तन्वम् । स्वऽऽगः । बहुऽधा । वि । चक्रे । यथा । विदे । आत्मन् । अन्यऽवर्णाम् ।
 अप । अजैत् । कृष्णान् । रक्षां । पुनानः । या । लोहिनी । ताम् । ते । अग्नौ । जुहोमि ॥
 प्राच्यं । त्वा । दिशे । अग्र्ये । अर्धपतये । असिताय । रक्षित्रे । आदित्याय । इयुऽमते ।
 एतम् । परि । ददुस्ते । तम् । नः । गोपायतु । आ । अस्माकम् । आऽर्पतोः । दिष्टम् ।
 नः । अत्र । जस्ते । नि । नेषत् । जरा । मृत्यवे । परि । नः । ददातु । अथ । पक्वेन ।
 सह । सम् । भवेम ॥ ५५ ॥

- XII.3.50** The fires are in concord, one with another – he that fastens on the herbs, and he that (fastens on) the rivers; as many gods as send heat in the sky – gold hath become the light of him that cooks.
- XII.3.51** This one of skins hath come into being on man; not naked are all the animals that are other; you cause to wrap yourselves with authority, a home-woven garment, the mouth of the rice-dish.
- XII.3.52** What (untruth) thou shalt speak at the dice, what at the meeting, or what untruth thou shalt speak from desire of gain – clothing yourselves in the same web, you shall settle in it all pollution.
- XII.3.53** Win thou rain; go unto the gods; thou shalt make smoke fly up out of the skin; about to become all expanded, ghee-backed, go thou, of like origin, unto that world.
- XII.3.54** The heaven-goer hath variously changed his body, as he finds in himself one of another color; he hath conquered off the black one, purifying a shining one; the one that is red, that I offer to thee in the fire.
- XII.3.55** To the eastern quarter, to Agni as overlord, to the black (serpent) as defender, to Ādityā having arrows, we commit thee here; guard you him for us until our coming; may he lead on our appointed (life-time) here unto old age; let old age commit us unto death; then may we be united with the cooked (offering).

दक्षिणायै त्वा दिश इन्द्रायाधिपतये तिरश्चिराजये रक्षित्रे यमायेर्षुमते ।
 एतं परि दक्षस्तं नो गोपायतास्माकमेतौः ।
 द्विष्टं नो अत्र जुरसे नि नैपञ्जरा मृत्यवे परि णो ददात्वथ पक्वेन सह सं भवेम ॥५६॥
 प्रतीच्यै त्वा दिशे वरुणायाधिपतये पृदाकवे रक्षित्रेऽनायेर्षुमते ।
 एतं परि दक्षस्तं नो गोपायतास्माकमेतौः ।
 द्विष्टं नो अत्र जुरसे नि नैपञ्जरा मृत्यवे परि णो ददात्वथ पक्वेन सह सं भवेम ॥५७॥
 उदीच्यै त्वा दिशे सोमायाधिपतये स्वजाय रक्षित्रेऽश्वान्या इर्षुमत्यै ।
 एतं परि दक्षस्तं नो गोपायतास्माकमेतौः ।
 द्विष्टं नो अत्र जुरसे नि नैपञ्जरा मृत्यवे परि णो ददात्वथ पक्वेन सह सं भवेम ॥५८॥
 ध्रुवायै त्वा दिशे विष्णवेधिपतये कुत्मार्षग्नीवाय रक्षित्र ओषधीभ्य इर्षुमतीभ्यः ।
 एतं परि दक्षस्तं नो गोपायतास्माकमेतौः ।
 द्विष्टं नो अत्र जुरसे नि नैपञ्जरा मृत्यवे परि णो ददात्वथ पक्वेन सह सं भवेम ॥५९॥

दक्षिणायै । त्वा । दिशे । इन्द्राय । अधिऽपतये । तिरश्चिराजये । रक्षित्रे । यमायै ।
 इर्षुऽमते । एतम् ॥ ० ॥ ५६ ॥
 प्रतीच्यै । त्वा । दिशे । वरुणाय । अधिऽपतये । पृदाकवे । रक्षित्रे । अनायै । इर्षुऽमते ॥ ० ॥ ५७ ॥
 उदीच्यै । त्वा । दिशे । सोमाय । अधिऽपतये । स्वजायै । रक्षित्रे । अश्वान्यै ।
 इर्षुऽमत्यै ॥ ० ॥ ५८ ॥
 ध्रुवायै । त्वा । दिशे । विष्णवे । अधिऽपतये । कुत्मार्षऽग्नीवाय । रक्षित्रे । ओषधीभ्यः ।
 इर्षुऽमतीभ्यः ॥ ० ॥ ५९ ॥

- XII.3.56** To the southern quarter, to Indra as overlord, to the cross lined (serpent) as defender, to Yama having arrows, we commit thee here; guard you etc. etc.
- XII.3.57** To the western quarter, to Varuṇa as overlord, to the pṛdāku as defender, to food having arrows, we commit thee here; guard you etc.etc.
- XII.3.58** To the northern quarter, to Soma as overlord, to the constrictor as defender, to the thunderbolt having arrows, we commit thee here; guard you etc.etc.
- XII.3.59** To the fixed quarter, to Viṣṇu as overlord, to the spotted-necked (serpent) as defender, to the herbs having arrows we commit thee here; guard you etc. etc.

ऊर्ध्वार्यं त्वा दिशे बृहस्पतयेधिपतये श्वित्राय रक्षित्रे वषयिषुमते ।
 एतं परि दद्युस्तं नो गोपायतास्माकमेतौः ।
 दिष्टं नो अत्र जरसे निनेषस्ररा मृत्यवे परि णो ददात्वथ पक्वेन सह सं भवेम ॥६०॥

ऊर्ध्वार्यं । त्वा । दिशे । बृहस्पतये । अधिपतये । श्वित्राय । रक्षित्रे । वषार्यं । इषुमते ।
 एतम् । परि । ददुः । तम् । नः । गोपायत । आ । अस्माकम् । आऽएतोः ।
 दिष्टम् । नः । अत्र । जरसे । नि । नेषत् । जरा । मृत्यवे । परि । न । ददातु । अथ ।
 पक्वेन । सह । सम् । भवेम ॥ ६० ॥

(४) चतुर्थ सूक्तम्

(१-५३) विष्णुब्राह्मणस्यास्य सूक्तस्य कवयः कविः । ब्रह्मा देवता । (१-१, ८-१२, २१-३१, ३३-४१, ४३-५३)
 इत्यन्तदिपदुपासकभ्यामिह ब्रह्मणामेवैतन्मात्रेणैक्यस्यार्थः । ययस्त्रिन्वाविगवां विषास्त्रिन्वाविगवस्तानामनुष्टुप्,
 (७) ततश्चा मुनिगुह्य, (२०) विषा विषगुह्य, (३२) श्वारिषा उष्णिग्दृतीगर्मागुह्य,
 (४२) विषवारिष्याम् दृतीगर्मागुह्य उच्यन्ति ।

ददामीत्येव ब्रूयादनु चेनाममुत्सत ।
 वशां ब्रह्मभ्यो याचद्भ्यस्तत्रावदपत्यवत् ॥१॥
 प्रजया स वि क्रीणीति पशुभिश्चोप दस्यति ।
 य आर्वेभ्यो याचद्भ्यो देवानां गां न दित्सति ॥२॥
 कूटयास्य सं शीर्यन्ते स्त्रोण्यां काटमर्दति ।
 वण्डया दहन्ते गृहाः काणया दीयते स्वम् ॥३॥

ददामि । इति । एव । ब्रूयात् । अनु । च । एनाम् । अमुत्सत ।
 वशाम् । ब्रह्मभ्यः । याचद्भ्यः । तत् । प्रजाऽवत् । अपत्यवत् ॥ १ ॥
 प्रजया । मः । वि । क्रीणीति । पशुभिः । च । उप । दस्यति ।
 यः । आर्वेभ्यः । याचद्भ्यः । देवानाम् । गाम् । न । दित्सति ॥ २ ॥
 कूटया । अस्य । सम् । शीर्यन्ते । स्त्रोण्यां । काटम् । अर्दति ।
 वण्डया । दहन्ते । गृहाः । काणया । दीयते । स्वम् ॥ ३ ॥

XII.3.60 To the upward quarter, to Brhaspati as overlord, to the white (serpent) as defender, to rain having arrows, we commit thee here; guard ye etc.etc.

The cow (vaśā) as belonging exclusively to the Brahmans

XII.4.1 I give (her) – thus should he say, if they have noticed her -- (I give) the cow to the priests that ask for her; that brings progeny, descendants.

XII.4.2 He bargains away his progeny and becomes exhausted of cattle who is not willing to give the cow of the gods to the sons of seers that ask for her.

XII.4.3 By a homeless one they are crushed for him; by a lame one he falls into a pit; by a crippled one his homes are burned by a one-eyed one his possessions are taken away.

विलोहितो अधिष्ठानाच्छुको विन्दति गोपतिम् ।
 तथा वृशायाः संविद्यं दुरदभ्रा ह्युच्यसे ॥४॥
 पदोरस्या अधिष्ठानाद्विह्विन्दुर्नाम विन्दति ।
 अनामनात्सं शीर्यन्ते या मुखेनोपजिघ्रति ॥५॥
 यो अस्याः कर्णावास्कुनोत्या स देवेषु वृश्चते ।
 लक्ष्मं कुर्वे इति मन्यते कर्नीयः कृणुते स्वम् ॥६॥
 यदस्याः कस्मै चिद्भोगाय बालान्कश्चिद्विकृन्तति ।
 ततः किशोरा भ्रियन्ते वत्सांश्च घातुको वृकः ॥७॥
 यदस्या गोपतौ सत्या लोम ध्वाङ्घो अर्जीहिडत् ।
 ततः कुमारा भ्रियन्ते यक्ष्मो विन्दत्यनामनात् ॥८॥
 यदस्याः पल्पूलनं शकृद्दासी समस्यति ।
 ततोपरूपं जायते तस्मादव्येप्यदेनसः ॥९॥

वि०लो०हितः । अधि०स्थानात् । शु०कः । वि०न्दति । गो०प०तिम् ।
 तथा । वृ०शायाः । सम०वि०द्यम् । दुर०द०भ्रा । हि । उ०च्यसे ॥ ४ ॥
 प०दोः । अ०स्याः । अधि०स्थानात् । वि०ह्वि०न्दुः । नाम । वि०न्दति ।
 अ०ना०म०नात् । सम् । शी०र्यन्ते । याः । मुखेन । उप०जिघ्रति ॥ ५ ॥
 यः । अ०स्याः । कर्णा० । आ०स्कुनोति । आ । सः । दे०वेषु । वृ०श्चते ।
 लक्ष्मं । कुर्वे । इति । मन्यते । कर्नीयः । कृ०णुते । स्वम् ॥ ६ ॥
 यत् । अ०स्याः । कस्मै । चि०त् । भोगाय । बालान् । कः । चि०त् । प्र०कृन्तति ।
 ततः । कि०शोराः । भ्रि०यन्ते । व०त्सान् । च । घातु०कः । वृ०कः ॥ ७ ॥
 यत् । अ०स्याः । गो०प०तौ । स०त्याः । लो०म । ध्वा०ङ्घो । अर्जी०हिडत् ।
 ततः । कु०माराः । भ्रि०यन्ते । यक्ष्मः । वि०न्दति । अ०ना०म०नात् ॥ ८ ॥
 यत् । अ०स्याः । प०ल्पू०लनम् । शकृ०त् । दा०सी । सम०स्यति ।
 ततः । अप०परूपम् । जा०यते । तस्मात् । अ०वि०द०एप्यत् । ए०न०सः ॥ ९ ॥

- XII.4.4** Anaemia from the station of the dung visits the master of kine; so is the agreement of the cow; for door-damaging art thou called.
- XII.4.5** From the station of the two feet of her, soaking namely visits (him); unexpectedly are they crushed who snuff at her with the mouth.
- XII.4.6** Whoever punches the two ears of her, he falls under the wrath of the gods; if he thinks "I am making a mark", he makes his possessions less.
- XII.4.7** If, for any one's advantage, any one cuts off the tail-tuft of her, then his colts die, and the wolf slays his calves.
- XII.4.8** If of her, while being with her master, a cow hath vexed the hair, then his boys die, the yakṣma visits him unexpectedly.
- XII.4.9** If the lye, the dung of her a barbarian woman flings together, then is born what is deformed, what will not escape from that sin.

जार्यमानाभि जायते देवान्सब्राह्मणान्वशा ।
 तस्माद्ब्रह्मभ्यो देयेषा तदाहुः स्वस्य गोपनम् ॥१०॥
 य एनां वनिमायन्ति तेषां देवकृता वशा ।
 ब्रह्मज्येयं तदब्रुवन् एनां निमियायते ॥११॥
 य आर्वेयेभ्यो यार्चद्भ्यो देवानां गां न दित्सति ।
 आ स देवेषु वृश्चते ब्राह्मणानां च मन्यवे ॥१२॥
 यो अस्य स्याद्दशाभोगो अन्याभिच्छेत् तर्हि सः ।
 हिस्ते अदत्ता पुरुषं याचितां च न दित्सति ॥१३॥
 यथा शेवधिर्निहितो ब्राह्मणानां तथा वशा ।
 तामेतदृच्छायन्ति यस्मिन्कस्मिंश्च जायते ॥१४॥
 स्वमेतदृच्छायन्ति यद्दशां ब्राह्मणा अभि ।
 यथैनातन्यस्मिजिनीयादेवास्या निरोधनम् ॥१५॥

जार्यमाना । अभि । जायते । देवान् । सब्राह्मणान् । वशा ।
 तस्मात् । ब्रह्मभ्यः । देया । एषा । तत् । आहुः । स्वस्य । गोपनम् ॥ १० ॥
 ये । एनाम् । वनिम् । आऽयन्ति । तेषाम् । देवकृता । वशा ।
 ब्रह्मज्येयम् । तत् । अब्रुवन् । यः । एनान् । निऽप्रियायते ॥ ११ ॥
 यः । आर्वेयेभ्यः । यार्चद्भ्यः । देवानाम् । गाम् । न । दित्सति ।
 आ । सः । देवेषु । वृश्चते । ब्राह्मणानाम् । च । मन्यवे ॥ १२ ॥
 यः । अस्य । स्यात् । दशाभोगः । अन्याम् । इच्छेत् । तर्हि । सः ।
 हिस्ते । अदत्ता । पुरुषम् । याचिताम् । च । न । दित्सति ॥ १३ ॥
 यथा । शेवधिः । निऽहितः । ब्राह्मणानाम् । तथा । वशा ।
 ताम् । एतत् । अच्छाऽआयन्ति । यस्मिन् । कस्मिन् । च । जायते ॥ १४ ॥
 स्वम् । एतत् । अच्छाऽआयन्ति । यत् । वशाम् । ब्राह्मणाः । अभि ।
 यथा । एनान् । अन्यस्मिन् । जिनीयात् । एव । अस्याः । निऽरोधनम् ॥ १५ ॥

- XII.4.10** When being born, the cow is born for the gods together with the Brāhmans; therefore; she is to be given to the priests, that people call the guarding of one's possessions.
- XII.4.11** They who come to the winning of her, theirs is the godmade cow; they call it brāhman-scathing, if anyone keeps her to himself.
- XII.4.12** Whoever is not willing to give the cow of the gods the the sons of seers that ask for her, he falls under the wrath of the gods and the fury of the Brāhmans.
- XII.4.13** Whatever may be his use for the cow, he should then seek another; she ungiven, harms a man, if he is not willing to give her when asked for.
- XII.4.14** As a deposited treasure, so of the Brāhmans is the cow; accordingly they come unto her, in whosoever possession she is born.
- XII.4.15** They come thus unto their own property, namely the Brāhmans unto the cow; as one might scathe them in any other respect, so is the keeping back of her.

चरेदेवा ऋहायणादविज्ञातगदा सुती ।
 वृशां च विद्यान्नरद ब्राह्मणास्तर्ह्येप्याः ॥१६॥
 य एनामवशामाह देवानां निहितं निधिम् ।
 उभौ तस्मै भवाशुर्वौ परिक्रम्येपुमस्यतः ॥१७॥
 यो अस्या ऊघो न वेदार्थो अस्या स्तनानुत् ।
 उभयेनैवास्मै दुहे दातुं चेदशकदृशाम् ॥१८॥
 दुरदुर्भेनमा शये याचितां च न दित्सति ।
 नास्मै कामाः समृध्यन्ते यामदस्या चिकीर्षति ॥१९॥
 देवा वृशामयाचन्मुखं कृत्वा ब्राह्मणम् ।
 तेषां सर्वेषामददुर्देहं न्येति मानुषः ॥२०॥
 हेहं पशूनां न्येति ब्राह्मणेभ्योदददृशाम् ।
 देवानां निहितं भागं मर्त्यभेक्षिप्रियायते ॥२१॥

चरेत् । एव । आ । ऋहायणात् । अविज्ञातगदा । सुती ।
 वृशाम् । च । विद्यात् । नरद । ब्राह्मणाः । तर्हि । एप्याः ॥ १६ ॥
 यः । एनाम् । अवशाम् । आह । देवानाम् । निऽहितम् । निऽधिम् ।
 उभौ । तस्मै । भवाशुर्वौ । परिऽक्रम्य । इपुम् । अस्युतः ॥ १७ ॥
 यः । अस्याः । ऊघः । न । वेद । अथो इति । अस्याः । स्तनान् । उत ।
 उभयेन । एव । अस्मै । दुहे । दातुम् । च । इत् । अशकत् । वृशाम् ॥ १८ ॥
 दुरदुर्भा । एनम् । आ । शये । याचिताम् । च । न । दित्सति ।
 न । अस्मै । कामाः । सम् । क्रुध्यन्ते । याम् । अदस्या । चिकीर्षति ॥ १९ ॥
 देवाः । वृशाम् । अयाचन् । मुखम् । कृत्वा । ब्राह्मणम् ।
 तेषाम् । सर्वेषाम् । अददत् । हेहम् । नि । एति । मानुषः ॥ २० ॥
 हेहम् । पशूनाम् । नि । एति । ब्राह्मणेभ्यः । अददत् । वृशाम् ।
 देवानाम् । निऽहितम् । भागम् । मर्त्यः । च । इत् । निऽप्रियायते ॥ २१ ॥

- XII.4.16** She may go about until the space of three years, being of unrecognized speech, should he know the cow, O Nārada, then the Brāhmans are to be sought.
- XII.4.17** Whoever declares her to be not the cow, the deposited deposit of the gods, at him Bhava and Śarva, both striding about, hurl the arrow.
- XII.4.18** Whoever knows not the udder of her, and likewise the teats of her, to him she yields milk with both, if he has been able to give the cow.
- XII.4.19** Door-damaging lies she on him, if he is not willing to give her when asked for; he does not succeed in the desires which, without having given her, he would fain accomplish.
- XII.4.20** The gods asked for the cow, having made the Brāhman their mouth; the wrath of them all incurs the man who gives not.
- XII.4.21** He incurs the wrath of cattle who gives not the cow to the Brāhmans -- if a mortal keeps to himself the deposited portion of the gods.

यदुन्ये शतं याचैयुर्ब्राह्मणा गोपतिं वृशाम् ।
 अथैनां देवा अन्नवमेवं ह विदुषो वृशा ॥२२॥
 य एवं विदुषेवृत्ताथान्येभ्यो ददद्दृशाम् ।
 दुर्गा तस्मा अधिष्ठाने पृथिवी सहदेवता ॥२३॥
 देवा वृशामप्यन्नयस्मिन्ने अजायत ।
 तामेतां विद्याभारदः सह देवैरुदाजत ॥२४॥
 अनपत्यमल्पपशुं वृशा कृणोति पुरुषम् ।
 ब्राह्मणैश्च याचितामथैनां निप्रियायते ॥२५॥
 अग्नीषोमाभ्यां कामाय मित्राय वरुणाय च ।
 तेभ्यो याचन्ति ब्राह्मणास्तेष्व्वा वृश्चतेददत् ॥२६॥
 यावदस्या गोपतिर्नोपशृणुयादृचः स्वयम् ।
 चरेदस्य तावद्रोषु नास्य श्रुत्वा गृहे वसेत् ॥२७॥

यत् । अन्ये । शतम् । याचैयुः । ब्राह्मणाः । गोऽपतिम् । वृशाम् ।
 अथ । एनाम् । देवाः । अन्नवन् । एवम् । ह । विदुषः । वृशा ॥ २२ ॥
 यः । एवम् । विदुषे । अदत्त्वा । अथ । अन्येभ्यः । ददत् । वृशाम् ।
 दुःशा । तस्मै । अधिऽस्थाने । पृथिवी । सहऽदेवता ॥ २३ ॥
 देवाः । वृशाम् । अयाचन् । यस्मिन् । अग्ने । अजायत ।
 ताम् । एताम् । विद्यात् । नारदः । सह । देवैः । उत् । आजुत ॥ २४ ॥
 अनपत्यम् । अल्पऽपशुम् । वृशा । कृणोति । पुरुषम् ।
 ब्राह्मणैः । च । याचिताम् । अथ । एनाम् । निऽप्रियायते ॥ २५ ॥
 अग्नीषोमाभ्याम् । कामाय । मित्राय । वरुणाय । च ।
 तेभ्यः । याचन्ति । ब्राह्मणाः । तेषु । आ । वृश्चते । अददत् ॥ २६ ॥
 यावत् । अस्याः । गोऽपतिः । न । उपऽशृणुयात् । ऋचः । स्वयम् ।
 चरेत् । अस्य । तावत् । गोषु । न । अस्य । श्रुत्वा । गृहे । वसेत् ॥ २७ ॥

- XII.4.22** If a hundred other Brāhman̄s should ask the cow of its master, yet the gods said of her: the cow is his who knoweth thus.
- XII.4.23** Whoever, not having given her to one who knoweth thus, then shall give the cow to others, hard to go upon for him in his station is the earth with its deity.
- XII.4.24** The gods asked the cow (of him) in whose possession she was first born; that same one may Nārada know; together with the gods he drove her away.
- XII.4.25** The cow makes a man destitute of descendants, poor in cattle, if when she is asked for by the Brāhman̄s, then he keeps her to himself.
- XII.4.26** For Agni and Soma, for Love, for Mitr̄a and for Varuna — for these the Brāhman̄s ask her; under thier wrath falls he who gives not.
- XII.4.27** So long as the master of her should not himself overhear the verses, so long may she go about among his kine; she may not abide in his house after he has heard.

यो अस्या ऋचं उपश्रुत्याथ गोप्यचीचरत् ।
 आयुश्च तस्य भूतिं च देवा वृश्चन्ति हीडिताः ॥२८॥
 वशा चरन्ती बहुधा देवानां निहितो निधिः ।
 आविष्कृणुष्व रूपाणि यदा स्थाम जिघांसति ॥२९॥
 आविरात्मानं कृणुते यदा स्थाम जिघांसति ।
 अथो ह ब्रह्मभ्यो वशा याच्याय कृणुते मनः ॥३०॥
 मनसा सं कल्पयति तद्देवां अपि गच्छति ।
 ततो ह ब्रह्माणो वशामुपप्रयन्ति याचितुम् ॥३१॥
 स्वधाकारेण पितृभ्यो यज्ञेन देवताभ्यः ।
 दानेन राजन्यो वशायां मातुर्हेडं न गच्छति ॥३२॥
 वशा माता राजन्यस्य तथा संभूतमग्रशः ।
 तस्या आहुरनर्पणं यद्ब्रह्मभ्यः प्रदीयते ॥३३॥

यः । अस्याः । ऋचः । उपश्रुत्य । अथ । गोपु । अचीचरत् ।
 आयुः । च । तस्य । भूतिम् । च । देवाः । वृश्चन्ति । हीडिताः ॥ २८ ॥
 वशा । चरन्ती । बहुधा । देवानाम् । निहितः । निधिः ।
 आविः । कृणुष्व । रूपाणि । यदा । स्थाम् । जिघांसति ॥ २९ ॥
 आविः । आत्मानम् । कृणुते । यदा । स्थाम् । जिघांसति ।
 अथो इति । ह । ब्रह्मभ्यः । वशा । याच्याय । कृणुते । मनः ॥ ३० ॥
 मनसा । सम् । कल्पयति । तत् । देवान् । अपि । गच्छति ।
 ततोः । ह । ब्रह्माणः । वशाम् । उपप्रयन्ति । याचितुम् ॥ ३१ ॥
 स्वधाकारेण । पितृभ्यः । यज्ञेन । देवताभ्यः ।
 दानेन । राजन्यः । वशायाः । मातुः । हेडम् । न । गच्छति ॥ ३२ ॥
 वशा । माता । राजन्यस्य । तथा । सम्भूतम् । अग्रशः ।
 तस्याः । आहुः । अनर्पणम् । यत् । ब्रह्मभ्यः । प्रदीयते ॥ ३३ ॥

XII.4.28 If any one, having overheard the verses of her, has men made her go about among his kine, both the life-time and the growth of him do the gods made wrathful, cut off.

XII.4.29 The cow, going about variously, the deposited deposit of the gods, manifests her forms, when she desires to go to her station.

XII.4.30 She manifests herself when she desires to go to her station; then the cow makes up her mind for the asking of the priests.

XII.4.31 She plans (it) with her mind; then she goes unto the gods; thence the priests go on to ask for the cow.

XII.4.32 By offering of svadhā to the Fathers, by sacrifice to the deities, by giving of the cow, the noble does not incur the mother's wrath.

XII.4.33 The cow is mother of the noble; so came it into being in the beginning; they call it a non-abandonment of her that she is presented to the priests.

यथाज्यं प्रगृहीतमात्सुम्पेत्सुचो अग्नये ।
 एवा ह ब्रह्मभ्यो वशामग्नय आ वृश्चतेर्ददत् ॥३४॥
 पुरोडाशवत्सा सुदुघा लोकेस्मा उप तिष्ठति ।
 सास्मै सर्वान्कामान्वशा प्रदुदुषे दुहे ॥३५॥
 सर्वान्कामान्यमराज्ये वशा प्रदुदुषे दुहे ।
 अथाहुर्नारिकं लोकं निरुन्धानस्य याचिताम् ॥३६॥
 प्रवीयमाना चरति क्रुद्धा गोपतये वशा ।
 वेहतं मा मन्यमानो मृत्योः पाशेषु बध्यताम् ॥३७॥
 यो वेहतं मन्यमानोमा च पचते वशाम् ।
 अप्यस्य पुत्रान्पौत्राश्च याचयते बृहस्पतिः ॥३८॥
 महदेवाव तपति चरन्ती गोषु गौरपि ।
 अथो ह गोपतये वशाददुषे विष दुहे ॥३९॥

यथा । आज्यम् । प्रऽगृहीतम् । आऽसुम्पेत् । सुचः । अग्नये ।
 एव । ह । ब्रह्मऽभ्यः । वशाम् । अग्नये । आ । वृश्चते । अर्ददत् ॥ ३४ ॥
 पुरोडाशवत्सा । सुदुघा । लोके । अस्मै । उप । तिष्ठति ।
 सा । अस्मै । सर्वान् । कामान् । वशा । प्रऽदुदुषे । दुहे ॥ ३५ ॥
 सर्वान् । कामान् । यमऽराज्ये । वशा । प्रऽदुदुषे । दुहे ।
 अर्थ । आहुः । नरकम् । लोकम् । निऽरुन्धानस्य । याचिताम् ॥ ३६ ॥
 प्रऽवीयमाना । चरति । क्रुद्धा । गोऽपतये । वशा ।
 वेहतम् । मा । मन्यमानः । मृत्योः । पाशेषु । बध्यताम् ॥ ३७ ॥
 यः । वेहतम् । मन्यमानः । अमा । च । पचते । वशाम् ।
 अपि । अस्य । पुत्रान् । पौत्रान् । च । याचयते । बृहस्पतिः ॥ ३८ ॥
 महत् । एषा । अव । तपति । चरन्ती । गोषु । गौः । अपि ।
 अथो इति । ह । गोऽपतये । वशा । अर्ददुषे । विषम् । दुहे ॥ ३९ ॥

- XII.4.34** As one might snatch from the spoon sacrificial butter held forth for the fire, so he who gives not the cow (vaśā) (to the priests) falls under the wrath of Agni.
- XII.4.35** With the sacrificial cake as calf, milking well, she draws near to him in the world; she yeilds to him all his desires -- (namely), the cow to him who has presented her.
- XII.4.36** All his desires, in Yama's realm, does the cow yield to him who has presented her; likewise they call hell the world of him who keeps her back when asked for.
- XII.4.37** Being impregnated, the cow goes about angry at her master; thinking me barren, let him be bound in the fetters of death.
- XII.4.38** And he who, thinking her barren, cooks the cow at home -- his sons and sons'sons also does Bṛhaspati cause to be asked for.
- XII.4.39** She sends down great heat, going about a cow among kine; further, to the master, who has not given her the cow milks poison.

प्रियं पशुनां भवति ब्रह्मन्म्यः प्रदीयते ।
 अथो वशायास्तत्प्रियं यदेवत्रा हविः स्यात् ॥४०॥
 या वशा उदकल्पयन्देवा युज्ञादुदेत्यं ।
 तासां विलिप्त्यं भीमामुदाकुरुत नारदः ॥४१॥
 तां देवा अमीमांसन्त वशोया३भवशोति ।
 तामेववीमनारद एषा वशानीं वशतमेति ॥४२॥
 कति नु वशा नारद यास्त्वं वेत्य मनुष्यजाः ।
 तास्त्वा पृच्छामि विद्वांसं कस्या नाश्रीयादब्राह्मणः ॥४३॥
 विलिप्त्या बृहस्पते या च सुतवशा वशा ।
 तस्या नाश्रीयादब्राह्मणो य आशंसेत मृत्याम् ॥४४॥
 नमस्ते अस्तु नारदानुष्टु विदुषे वशा ।
 कृतमासां भीमर्तमा यामर्दत्वा पराभवेत् ॥४५॥

प्रियम् । पशुनाम् । भवति । यत् । ब्रह्मन्म्यः । प्रदीयते ।
 अथो इति । वशायाः । तत् । प्रियम् । यत् । देवत्रा । हविः । स्यात् ॥ ४० ॥
 याः । वशाः । उदकल्पयन् । देवाः । युज्ञात् । उदकल्प्यं ।
 तासाम् । विलिप्त्यम् । भीमाम् । उदकआकुरुत । नारदः ॥ ४१ ॥
 ताम् । देवाः । अमीमांसन्त । वशा । इया३म् । अवशा३ । इति ।
 ताम् । अब्रवीत् । नारदः । एषा । वशानीम् । वशतर्तमा । इति ॥ ४२ ॥
 कति । नु । वशाः । नारद । याः । त्वम् । वेत्यं । मनुष्यजाः ।
 ताः । त्वा । पृच्छामि । विद्वांसम् । कस्याः । न । अश्रीयात् । अब्राह्मणः ॥ ४३ ॥
 विलिप्त्याः । बृहस्पते । या । च । सुतवशा । वशा ।
 तस्याः । न । अश्रीयात् । अब्राह्मणः । यः । आशंसेत । मृत्याम् ॥ ४४ ॥
 नमः । ते । अस्तु । नारद । अनुष्टु । विदुषे । वशा ।
 कृतमा । आसाम् । भीमर्तमा । याम् । अर्दत्वा । पराभवेत् ॥ ४५ ॥

- XII.4.40** It is a thing dear to the cattle that she is presented to the priests; further, that is a thing dear to the cow, that she be an oblation to the gods.
- XII.4.41** What cows the gods shaped out, rising up from the sacrifice, of them Nārada selected for himself the fearful viliptī
- XII.4.42** The gods questioned about her: is this a cow or not a cow ? Of her Nārada said: she is of cows the most truly cow.
- XII.4.43** How many, pray, Nārada, are the cows which thou knowest, born among men ? Those I ask of thee who knowest; of which may a non-Brāhman not partake.
- XII.4.44** The viliptī, O Bṛhaspati, and the cow that has given birth to (such) a cow -- of that one a non-Brāhman who should hope for prosperity (bhūti), may not partake.
- XII.4.45** Homage to be thee, O Nārada; (be) the cow to him who at once knows it. Which one of them is the most fearful, not having given which, one would perish?

विलिप्ती या बृहस्पतेयो सुतवशा वशा ।
 तस्या नाश्रीयादब्राह्मणो य आशसेत मृत्याम् ॥४६॥
 ग्रीणि वै वशाजातानि विलिप्ती सुतवशा वशा ।
 ताः प्र यच्छेद्ब्रह्मभ्यः सोऽनामस्कः प्रजापतौ ॥४७॥
 एतद्वो ब्राह्मणा हविरिति मन्वीत याचितः ।
 वशां चेदेनं याचैयुर्या भीमार्ददुषो गृहे ॥४८॥
 देवा वशां पर्यवदन्न नोवादिति हीडिताः ।
 एताभिर्ऋग्भिर्मेदं तस्माद्दे स पराभवत् ॥४९॥
 उत्तैनां भेदो नार्ददाद्दशामिन्द्रेण याचितः ।
 तस्मात्तं देवा आगसोऽवृश्मन्नहमुत्तरे ॥५०॥
 ये वशाया अदानाय वदन्ति परिरापिणः ।
 इन्द्रस्य मन्यवे जाल्मा आ वृश्नन्ते अचित्या ॥५१॥

वि०लिप्ती । या । बृहस्पते । अयो इति । सुतवशा । वशा ।
 तस्याः । न । अश्रीयात् । अब्राह्मणः । यः । आशसेत । मृत्याम् ॥ ४६ ॥
 ग्रीणि । वै । वशाजातानि । वि०लिप्ती । सुतवशा । वशा ।
 ताः । प्र । यच्छेत् । ब्रह्मभ्यः । सः । अनामस्कः । प्रजापतौ ॥ ४७ ॥
 एतत् । वः । ब्राह्मणाः । हविः । इति । मन्वीत । याचितः ।
 वशाम् । च । इत् । एनम् । याचैयुः । या । भीमा । अर्ददुषः । गृहे ॥ ४८ ॥
 देवाः । वशाम् । परि । अवदन् । न । नः । अदात् । इति । हीडिताः ।
 एताभिः । ऋक्ऽभिः । भेदम् । तस्मात् । वै । सः । परा । अभवत् ॥ ४९ ॥
 उत्त । एनाम् । भेदः । न । अददात् । वशाम् । इन्द्रेण । याचितः ।
 तस्मात् । तम् । देवाः । आगसः । अवृश्न् । अहम्ऽउत्तरे ॥ ५० ॥
 ये । वशायाः । अदानाय । वदन्ति । परिरापिणः ।
 इन्द्रस्य । मन्यवे । जाल्माः । आ । वृश्नन्ते । अचित्या ॥ ५१ ॥

XII.4.46 She that is viliptī, O Bṛhaspati, further the cow that has given birth to (such) a cow -- of that one a non-Brahman who should hope for prosperity may not partake.

XII.4.47 Three verily are the kinds of cow; the viliptī, she that has given birth to (such) a cow, the (simple) cow; these one should present to the priests (then) he falls not under the wrath of Prajāpati.

XII.4.48 This, O Brahmins, is your oblation -- so, when asked (therefor), would he think, if they should ask of him the cow, which in the house of him who has not given her is fearful.

XII.4.49 The gods talked about the cow in wrath, saying: he hath not given it to us; with these verses (they talked about) Bheda; therefore indeed he perished.

XII.4.50 And Bheda gave her not, when asked by Indra for the cow; for that offense the gods cut him off in the contest for superiority.

XII.4.51 They who, wheedling, advise to the non-giving of the cow, the villains fall under the fury of Indra through ignorance.

ये गोपतिं पराणीयायाहुर्मा दंद्वा इति ।
 रुद्रस्यास्तां ते हेतिं परिं युन्त्यचित्त्वा ॥५२॥
 यदि हुतां यद्यहुताममा च पचते वशाम् ।
 देवान्सब्राह्मणानृत्वा जिहो लोकाभिर्नीच्छति ॥५३॥

ये । गोपतिम् । पराऽनीयम् । अर्थः । आहुः । मा । दंद्वाः । इति ।
 रुद्रस्य । अस्ताम् । ते । हेतिम् । परिं । युन्ति । अचित्त्वा ॥ ५२ ॥
 यदि । हुताम् । यदि । अहुताम् । अमा । च । पचते । वशाम् ।
 देवान् । सब्राह्मणान् । कृत्वा । जिहः । लोकात् । निः । अच्छति ॥ ५३ ॥

(५) पञ्चमं सूक्तम्

'अमेण तपसा' इत्यारम्भे 'सूर्यं पचथ' इत्यन्तामां सप्तपर्यायानामधर्वाचार्यः कविः । ब्रह्मगर्ही देवता ॥

[१] अथः पर्याया

(१-५) पञ्चमस्यास्य पर्यायस्य (१) अथमर्थः ब्राह्मणस्याहुर्मा, (२) द्वितीयाया क्षुरिस्ताम्यहुर्मा, (३) तृतीयायाऽस्तुन्वा
 स्वर्गमुष्णिह्, (४) चतुर्थ्यां मासुर्माहुर्मा, (५) पञ्चम्याः सप्तरी पञ्चि, (६) षष्ठ्यायां काम्मुष्णिह् कर्त्तव्यं ॥

अमेण तपसा सृष्टा ब्रह्मणा वित्तते श्रिता ॥१॥
 सत्येनावृता श्रिया प्रावृता यशसा परिश्रिता ॥२॥
 स्वधया परिहृता श्रद्धया पर्युदा दीक्षया गुप्ता यज्ञे प्रतिष्ठिता लोको निधनम् ॥३॥
 ब्रह्म पदवायं ब्राह्मणोधिपतिः ॥४॥
 तामाददानस्य ब्रह्मगर्वी जिनतो ब्राह्मणं क्षत्रियस्य ॥५॥
 अपं कामति सृता वीर्यं पुण्या लक्ष्मीः ॥६॥

अमेण । तपसा । सृष्टा । ब्रह्मणा । वित्तते । श्रिता ॥ १ ॥
 सत्येन । आवृता । श्रिया । प्रावृता । यशसा । परिश्रिता ॥ २ ॥
 स्वधया । परिहृता । श्रद्धया । पर्युद्धा । दीक्षया । गुप्ता । यज्ञे । प्रतिष्ठिता ।
 लोकः । निधनम् ॥ ३ ॥

ब्रह्म । पदवायम् । ब्राह्मणः । अधिपतिः ॥ ४ ॥
 ताम् । आददानस्य । ब्रह्मगर्वीम् । जिनतः । ब्राह्मणम् । क्षत्रियस्य ॥ ५ ॥
 अपं । कामति । सृता । वीर्यम् । पुण्या । लक्ष्मीः ॥ ६ ॥

XII.4.52 They who, leading away her master, then say: do not give they, through ignorance, go to meet the hurled missile of Rudra.

XII.4.53 If as offered and if as unoffered one cooks the cow in private, coming into collision with the gods accompanied by the Brahmans, he goes supine out of the world.

The Brahman's cow

PARYĀYA I

XII.5.1 By toil, by penance (is she) created, acquired by brahman, supported on righteousness.

XII.5.2 Covered with truth, enclosed with fortune, enveloped with glory.

XII.5.3 Set about with svadha, surrounded with faith, guarded by consecration, standing firm in the offering, the world her post.

XII.5.4 Brahman her guide, the Brahman her over-lord.

XII.5.5 Of the Kṣatriya who takes to himself that Brahman cow, who scathes the Brahman -

XII.5.6 There departs the happiness, the heroism, the good luck.

[१] द्वितीयाः पर्वाणां

(१-५) अथर्वस्थास्य पर्वाणस्य (१) अथर्वः साग्री विदुः, (२) द्वितीयायाः भुरिगार्ध्वमुदुः, (३) तृतीयायाः आर्ध्वः-
मुदुः, (४) चतुर्थ्याः इन्द्रिः (एतावताय वदन्ताः), (५) पञ्चम्यायाः निहत्तद्विहत्तद्विहत्तिः ।

ओजश्च तेजश्च सहश्च बलं च वाक्चैन्द्रियं च श्रीश्च धर्मश्च ॥१॥ -[७]
ब्रह्मं च क्षत्रं च राष्ट्रं च विशश्च त्विषिश्च यशश्च वरुणं च ॥२॥ -[८]
आयुश्च रूपं च नामं च कीर्तिश्च प्राणश्चापानश्च चक्षुश्च श्रोत्रं च ॥३॥ -[९]
पर्यश्च रसश्चार्धं चाग्राधं चर्तं च सत्यं चेष्टं च पूर्तं च प्रजा च पशवश्च ॥४॥ -[१०]
तानि सर्वाण्यपि क्रामन्ति ब्रह्मगुवीमाददानस्य जिनुतो ब्राह्मणं क्षत्रियस्य ॥५॥ -[११]

ओजः । च । तेजः । च । सहः । च । बलम् । च । वाक् । च । इन्द्रियम् । च ।
श्रीः । च । धर्मः । च ॥ १ ॥

ब्रह्म । च । क्षत्रम् । च । राष्ट्रम् । च । विशः । च । त्विषिः । च । यशः । च । वरुणः ।
च । द्रविणम् । च ॥ २ ॥

आयुः । च । रूपम् । च । नामं । च । कीर्तिः । च । प्राणः । च । अपानः । च ।
चक्षुः । च । श्रोत्रम् । च ॥ ३ ॥

पर्यः । च । रसः । च । अन्नम् । च । अन्नऽअर्धम् । च । कृतम् । च । सत्यम् । च ।
इष्टम् । च । पूर्तम् । च । प्रजा । च । पशवः । च ॥ ४ ॥ [१०]

तानि । सर्वाणि । अपि । क्रामन्ति । ब्रह्मगुवीम् । आददानस्य । जिनुतः । ब्राह्मणम् । क्षत्रियस्य ॥

[२] तृतीयाः पर्वाणां

(१-१५) ऋक्सर्वस्थास्य पर्वाणस्य (१) अथर्वः साग्री विदुः, (२) द्वितीयायाः भुरिगार्ध्वमुदुः, (३, १५) तृतीया-
यायाः आर्ध्वः मुदुः, (४) चतुर्थ्याः गार्ध्वः, (५-९) पञ्चम्यायाः निहत्तद्विहत्तद्विहत्तिः, (१०) ऋक्स्य-
यायाः अन्नम्, (११, १५) अथर्वस्थास्योः साम्यमुदुः, (१२) अथर्वस्थाः साग्री विदुः, (१३) अथर्वस्थाः
साग्री विदुः, (१४) अथर्वस्थाः साग्री गार्ध्वः, (१५) ऋक्स्यार्ध्वमुदुः इन्द्रिः ।

सैषा भीमा ब्रह्मगुवी१धर्विषा साक्षात्कृत्वा कूल्वजमावृता ॥१॥ -[१२]
सर्वाण्यस्यां घोराणि सर्वे च मृत्यवः ॥२॥ -[१३]

सा । एषा । भीमा । ब्रह्मगुवी । अधर्विषा । सऽअक्षात् । कृत्वा । कूल्वजम् । आऽवृता ॥

सर्वाणि । अस्याम् । घोराणि । सर्वे । च । मृत्यवः ॥ २ ॥

PARYĀYA - II

- XII.5.7** Both force, and brilliancy, and power, and strength, and speech, and sense, and fortune, and virtue, -
- XII.5.8** And holiness, and dominion, and kingdom, and subjects, and brightness, and glory, and honor, and property, -
- XII.5.9** And life-time, and form, and name, and fame, and breath, and expiration, and sight, and hearing, -
- XII.5.10** And milk, and sap, and food, and food-eating, and righteousness, and truth, and sacrifice, and bestowal, and progeny and cattle, -
- XII.5.11** All these depart from the Kṣatriya who takes to himself the Brahman-cow, who scathes the Brahman.

PARYĀYA - III

- XII.5.12** This same brahman-cow (is) fearful, having deadly poison, witchcraft incarnate, kūlbaja when covered.
- XII.5.13** In her are all terrible things and all deaths.

सर्वाण्यस्यां कूराणि सर्वे पुरुषवधाः	॥३॥ - [१४]
सा ब्रह्मज्यं देवपीयुं ब्रह्मगव्यादीयमाना मृत्योः पङ्कीश आ षति ॥४॥ - [१५]	
मेनिः शतवधा हि सा ब्रह्मज्यस्य क्षितिर्हि सा	॥५॥ - [१६]
तस्माद्दे ब्राह्मणानां गौर्दुराधर्षा विजानता	॥६॥ - [१७]
वज्रो धारवन्ती वैश्वानुर उर्हीता	॥७॥ - [१८]
हेतिः शुफानुत्खिदन्ती महादेवोऽपेक्षमाणा	॥८॥ - [१९]
क्षुरपविरीक्षमाणा वास्यमानाभि स्फूर्जति	॥९॥ - [२०]
मृत्युर्हि हृष्यत्युग्रो देवः पुच्छं पर्यस्यन्ती	॥१०॥ - [२१]

सर्वाणि । अस्याम् । कूराणि । सर्वे । पुरुषवधाः ॥ ३ ॥

सा । ब्रह्मज्यम् । देवपीयुम् । ब्रह्मगव्या । आदीयमाना । मृत्योः । पङ्कीशे । आ । षति ॥

मेनिः । शतवधा । हि । सा । ब्रह्मज्यस्य । क्षितिः । हि । सा ॥ ५ ॥

तस्मात् । वै । ब्राह्मणानाम् । गौः । दुराधर्षा । विजानता ॥ ६ ॥

वज्रो । धारवन्ती । वैश्वानुरः । उत्खीता ॥ ७ ॥

हेतिः । शुफान् । उत्खिदन्ती । महादेवः । अपेक्षमाणा ॥ ८ ॥

क्षुरपविः । ईक्षमाणा । वास्यमाना । अभि । स्फूर्जति ॥ ९ ॥

मृत्युः । हि हृष्यती । उग्रः । देवः । पुच्छं । पर्यस्यन्ती ॥ १० ॥

XII.5.14 In her are all cruel things, all men-killers.

XII.5.15 This Brahman-cow, when taken to oneself, binds the Brahman-scather, the god-reviler, in the shackle of death

XII.5.16 Verily a hundred-killing weapon is she; verily the destruction of the Brahman-scather is she

XII.5.17 Therefore indeed is the cow of the Brahmas hard to be dared against by one who understands.

XII.5.18 (She is) a thunderbolt when running, Vaiśvānara when driven up.

XII.5.19 A missile when extracting her hoofs, the great god when looking away.

XII.5.20 Keen-edged when looking; when bellowing, she thunders at one.

XII.5.21 Death when uttering hing; the formidable god when slinging about her tail.

सर्वज्यानिः कर्णो वरीवृर्जयन्ती राजयक्ष्मो मेहन्ती ॥११॥	-[२२]
मेनिर्दुह्यमाना शीर्षक्तिर्दुग्धा ॥१२॥	-[२३]
सेदिर्स्पतिष्ठन्ती मिथोयोधः परांमृष्टा ॥१३॥	-[२४]
शरव्यार्धु मुखेपिनृह्यमानं ऋतिर्हृन्त्यमाना ॥१४॥	-[२५]
अधर्विषा निपतन्ती तमो निपतिता ॥१५॥	-[२६]
अनुगच्छन्ती प्राणानुप दासयति ब्रह्मगुवी ब्रह्मज्यस्य ॥१६॥	-[२७]

सर्वज्यानिः । कर्णो । वरीवृर्जयन्ती । राजयक्ष्मः । मेहन्ती ॥ ११ ॥

मेनिः । दुह्यमाना । शीर्षक्तिः । दुग्धा ॥ १२ ॥

सेदिः । उपस्पतिष्ठन्ती । मिथःऽयोधः । परांमृष्टा ॥ १३ ॥

शरव्या । मुखे । अधिनृह्यमाने । ऋतिः । हृन्त्यमाना ॥ १४ ॥

अधर्विषा । निस्पतन्ती । तमः । निस्पतिता ॥ १५ ॥

अनुगच्छन्ती । प्राणान् । उप । दासयति । ब्रह्मगुवी । ब्रह्मज्यस्य ॥ १६ ॥

[४] चतुर्थः पर्वायः

(१-११) एकादशर्षस्यास्य पर्वायस्य (१) प्रथमर्चं आसुरी गायत्री, (२, १०) द्वितीयादशम्योऽनुर्धनुष्टुप्, (३) तृतीयायाः

साम्यनुष्टुप्, (४) चतुर्थ्यां गायत्री मिष्टुप्, (५) पञ्चम्याः साम्नी गायत्री, (६-७) षष्ठीसप्तम्योः साम्नी बृहती,

(८) अष्टम्यां भुरिक्साप्तम्यनुष्टुप्, (९) नवम्याः साम्युष्णिक्, (११) एकादश्याश्च प्रतिष्ठा गायत्री छन्दसि ॥

वैरं विकृत्यमाना पौत्राद्यं विभाज्यमाना ॥१॥ -[२८]

देवहेतिद्वियमाणा व्युद्धिता ॥२॥ -[२९]

वैरम् । विस्कृत्यमाना । पौत्रेऽआद्यम् । विभाज्यमाना ॥ १ ॥

देवहेतिः । द्वियमाणा । विस्कृद्धिः । द्विता ॥ २ ॥

XII.5.22 Total scathing when twisting about her ears; king Yakṣma when urinating.

XII.5.23 A weapon when being milked; headache when milked.

XII.5.24 Debility when approaching; mutual strife when felt of

XII.5.25 A shaft when her mouth is being fastened up, mishap when being slain.

XII.5.26 Deadly poisonous when falling down; darkness when fallen down.

XII.5.27 Going after him, the Brahman-cow exhausts the breaths of the Brahman scather.

PARYĀYA - IV

XII.5.28 (She is) hostility when being cut up, the eating of one's children when being shared out.

XII.5.29 A god's missile when being taken, failure when taken.

पाप्माधिधीयमाना	पारुण्यमवधीयमाना	॥३॥	-[३०]
विषं प्रयस्यन्ती तस्मा प्रयस्ता		॥४॥	-[३१]
अघं पुच्यमाना दुष्वप्य पक्वा		॥५॥	-[३२]
मूलवर्हणी पर्याक्रियमाणा क्षितिः पर्याकृता		॥६॥	-[३३]
असंज्ञा गुन्धेन शुग्द्विषमाणाशीविष उद्धृता		॥७॥	-[३४]
अभूतिरुपह्रियमाणा पराभूतिरुपहृता		॥८॥	-[३५]
शर्वः क्रुद्धः पिश्यमाना शिर्मिदा पिशिता		॥९॥	-[३६]
अवर्तिरुश्यमाना निःकृतिरशिता		॥१०॥	-[३७]
अशिता लोकाच्छिनन्ति ब्रह्मगुवी ब्रह्मज्यमस्मात्तमुष्माच्च		॥११॥	-[३८]

पाप्मा । अधिऽधीयमाना । पारुण्यम् । अवऽधीयमाना ॥ ३ ॥

विषम् । प्रयस्यन्ती । तस्मा । प्रयस्ता ॥ ४ ॥

अघम् । पुच्यमाना । दुःस्वप्यम् । पक्वा ॥ ५ ॥

मूलऽवर्हणी । परिऽआक्रियमाणा । क्षितिः । परिऽआकृता ॥ ६ ॥

असंज्ञा । गुन्धेन । शुक् । उद्द्विषमाणा । आशीविषः । उद्धृता ॥ ७ ॥

अभूतिः । उपऽह्रियमाणा । पराऽभूतिः । उपऽहृता ॥ ८ ॥

शर्वः । क्रुद्धः । पिश्यमाना । शिर्मिदा । पिशिता ॥ ९ ॥

अवर्तिः । अश्यमाना । निःकृतिः । अशिता ॥ १० ॥

अशिता । लोकात् । छिनन्ति । ब्रह्मगुवी । ब्रह्मज्यम् । अस्मात् । च । अमुष्मात् । च ॥ ११ ॥

XII.5.30 Evil when being set on, harshness when being set down

XII.5.31 Poison when heating, takmān when heated.

XII.5.32 Evil when being cooked, bad dreaming when cooked

XII.5.33 Uprooting when being turned about, destruction when turned about.

XII.5.34 Discovered by smell; pain when being taken up, a poison-snake when taken up.

XII.5.35 Non-prosperity when being served up, disaster when served up.

XII.5.36 Śarva angered when being dressed, Śimidā when dressed.

XII.5.37 Ruin when being partaken of, perdition when partaken of.

XII.5.38 When partaken of, the Brahman-cow cuts off the Brahman-scather from the world, from both this one and the one yonder.

[५] षडम्य पर्वाया

(१-८) षडम्यस्यास्य पर्वायस्य (१) षडमर्षः साप्ती पशुः, (२) द्वितीयाया पातृबन्धुः, (३, ८) क्षीयाहम्यो-
भूरिषसाज्यपशुः, (४) षडम्यो आहूरी इहती, (५) षडम्यो साप्ती इहती, (६) षडम्यो
पिपीलिसवज्यपशुः, (७) षडम्योषापी इहती इत्यादि ॥

तस्या आह्वननं कृत्वा मेनिराशसनं वल्गु जर्ज्व्यम् ॥१॥ -[३८]

अस्वगता परिङ्कुता ॥२॥ -[४०]

अग्निः क्रव्याज्भूत्वा ब्रह्मगृवी ब्रह्मज्यं प्रविश्यात्ति ॥३॥-[४१]

सर्वास्याहा पर्वा मूलानि वृश्चति ॥४॥-[४२]

क्षिनत्त्यस्य पितृबन्धु परा भावयति मातृबन्धु ॥५॥-[४३]

विवाहां ज्ञातीन्सर्वानपि क्षापयति ब्रह्मगृवी ब्रह्मज्यस्य क्षत्रियेणापुनर्दीयमाना ॥६॥-[४४]

अवास्तुमेनमस्वगमप्रजसं करोत्यपरापरणो भवति क्षीयते ॥७॥-[४५]

य एवं विदुषो ब्राह्मणस्य क्षत्रियो गामादुत्ते ॥८॥-[४६]

तस्याः । आह्वननम् । कृत्वा । मेनिः । आशसनम् । वल्गुः । जर्ज्व्यम् ॥ १ ॥

अस्वगता । परिङ्कुता ॥ २ ॥

अग्निः । क्रव्यऽअत् । भूत्वा । ब्रह्मऽगृवी । ब्रह्मऽज्यम् । प्रविश्य । अत्ति ॥ ३ ॥

सर्वा । अस्या । अर्वा । पर्वा । मूलानि । वृश्चति ॥ ४ ॥

क्षिनत्ति । अस्या । पितृऽबन्धु । परा । भावयति । मातृऽबन्धु ॥ ५ ॥

विवाहान् । ज्ञातीन् । सर्वान् । अपि । क्षापयति । ब्रह्मऽगृवी । ब्रह्मऽज्यस्य । क्षत्रियेण ।
अपुनऽदीयमाना ॥ ६ ॥ [४४]

अवास्तुम् । एनम् । अस्वगम् । अप्रजसम् । करोति । अपराऽपरणः । भवति । क्षीयते ॥

यः । एवम् । विदुषः । ब्राह्मणस्य । क्षत्रियः । गाम् । आदुत्ते ॥ ८ ॥

PARYĀYA - V

- XII.5.39** The slaying of her is witchcraft, her cutting up is a weapon, the contents of her bowels a secret charm.
- XII.5.40** (She is) homelessness when hidden.
- XII.5.41** The Brahman-cow, having become the flesh-eating Agni, entering into the Brahman-scather, eats him.
- XII.5.42** All his limbs, joints, roots, she cuts off.
- XII.5.43** She severs his paternal connection, makes perish his maternal connection.
- XII.5.44** All the marriages, acquaintances of the Brahman-scather does, the Brahman-cow scorch, when not given back by a Kṣhatriya.
- XII.5.45** Without abode, without home, without progeny, she makes him; he becomes without succession; he is destroyed.
- XII.5.46** Whatever Kṣhatriya takes to himself the cow of a Brahman who knoweth thus.

[१] पाठः पर्याय

(१५) पञ्चदशान्वयस्य पर्यायस्य (१) १-७, (११-१३, १५) पर्यायान्वयीषयोक्तयोः पञ्चमपादित्पन्थैकादशपादि-
 वृत्तस्य पञ्चदशान्वयः प्रागपन्नानुवृत्तः, (२) द्वितीयाया भाव्यनुवृत्तः, (४) त्रयोऽप्याः ताम्री वृत्तौ, (८-९)
 भस्मीनवन्मोः प्रागपन्थोऽप्यनुवृत्तः, (१०) दशम्या आसुरी गायत्री, (१५) वसुदेव्याय गायत्री छन्दोसि ॥

क्षिप्रं वै तस्यादहनं गृध्राः कुर्वन्त ऐलवम् ॥१॥	-[४७]
क्षिप्रं वै तस्यादहनं परि नृत्यन्ति कुशिनिराघ्नानाः प्राणिनोरसि कूर्वाणाः पापमैलवम् ॥२॥-[४८]	
क्षिप्रं वै तस्य वारुतपु वृकाः कुर्वन्त ऐलवम् ॥३॥	-[४६]
क्षिप्रं वै तस्य पृच्छन्ति यत्तदासीत् इदं नु तादिति ॥४॥	-[५०]
छिन्ध्या छिन्धि प्र छिन्ध्यापि क्षापय क्षापय ॥५॥	-[५१]
आददानमाङ्गिरसि ब्रह्मज्यमुप दास्य ॥६॥	-[५२]
वैश्वदेवो हि उच्यसे कृत्वा कृत्वंजमावृता ॥७॥	-[५३]
ओषन्ती समोषन्ती ब्रह्मणे वज्रः ॥८॥	-[५४]

क्षिप्रम् । वै । तस्य । आदहनम् । गृध्राः । कुर्वन्ते । ऐलवम् ॥ १ ॥

क्षिप्रम् । वै । तस्य । आदहनम् । परि । नृत्यन्ति । कुशिनिराघ्नानाः ।
 आदधानाः । प्राणिनाः । उरसि । कूर्वाणाः । पापम् । ऐलवम् ॥ २ ॥

क्षिप्रम् । वै । तस्य । वारुतपु । वृकाः । कुर्वन्ते । ऐलवम् ॥ ३ ॥

क्षिप्रम् । वै । तस्य । पृच्छन्ति । यत् । तत् । आसीत् । इदम् । नु । तादिति ॥ ४ ॥

छिन्धि । आ । छिन्धि । प्र । छिन्धि । अपि । क्षापय । क्षापय ॥ ५ ॥

आददानम् । आङ्गिरसि । ब्रह्मज्यम् । उप । दास्य ॥ ६ ॥

वैश्वदेवो । हि । उच्यसे । कृत्वा । कृत्वंजम् । आवृता ॥ ७ ॥

ओषन्ती । समोषन्ती । ब्रह्मणे । वज्रः ॥ ८ ॥

XII.5.47 Quickly, indeed at his killing the vultures make a din.

XII.5.48 Quickly, indeed, about his place of burning dance the long-haired women, beating on the breast with the hand, making an evil din.

XII.5.49 Quickly, indeed, in his abodes do the wolves make a din

XII.5.50 Quickly, indeed, they ask about him: what that was, is this now that?

XII.5.51 Cut thou, cut on, cut forth, scorch, burn.

XII.5.52 O daughter of Aṅgiras, exhaust thou the Brahman-scather, that takes to himself.

XII.5.53 For thou art called belonging to all the gods, witchcraft, kūlbaja when covered.

XII.5.54 Burning, consuming, thunderbolt of the brahman.

क्षुरपविर्मृत्युर्भूत्वा वि धाव त्वम्	॥९॥-[५५]
आ दत्से जिनुतां वचं इष्टं पूर्तं चाशिपः	॥१०॥-[५६]
आदाय जीतं जीतार्यं लोकेऽमुष्मिन्प्र यच्छसि	॥११॥-[५७]
अध्वे पदवीर्भव ब्राह्मणस्याभिदास्या	॥१२॥-[५८]
मेनिः शरव्याऽ मवाघादुघर्विषा भव	॥१३॥-[५९]
अध्वे प्र शिरों जहि ब्रह्मज्यस्य कृतागसो देवपीयोरेराधसः	॥१४॥-[६०]
त्वया प्रमूर्णं मृदितमग्निर्दहतु दुश्चितम्	॥१५॥-[६१]

क्षुरऽपविः । मृत्युः । भूत्वा । वि । धाव । त्वम् ॥ ९ ॥

आ । दत्से । जिनुताम् । वचः । इष्टम् । पूर्तम् । च । आऽशिपः ॥ १० ॥

आऽदाय । जीतम् । जीतार्यं । लोके । अमुष्मिन् । प्र । यच्छसि ॥ ११ ॥

अध्वे । पदऽर्वाः । भव । ब्राह्मणस्य । अभिऽशरव्या ॥ १२ ॥

मेनिः । शरव्याऽ । भव । अघात् । अघऽर्विषा । भव ॥ १३ ॥

अध्वे । प्र । शिरः । जहि । ब्रह्मऽज्यस्य । कृतऽआगसः । देवऽपीयोः । अराधसः ॥ १४ ॥

त्वया । प्रऽमूर्णम् । मृदितम् । अग्निः । दहतु । दुऽचितम् ॥ १५ ॥

XII.5.55 Having become a keen-edged death, run thou out.

XII.5.56 Thou takest to thyself the honor of the scathers, their sacrifice and bestowal, their expectations.

XII.5.57 Taking to thyself what is scathed for him who is scathed, thou presentest in yonder world.

XII.5.58 O inviolable one, become thou the guide of the Brāhman out of imprecation.

XII.5.59 Become thou a weapon, a shaft; become thou deadly poisonous from evil.

XII.5.60 O inviolable one, smite forth the head of the Brahman-scather that has committed offence, of the god-reviler, the ungenerous.

XII.5.61 Let Agni burn the malevolent one, slaughtered, crushed by thee.

[४] सप्तमः सर्गादः

(१-१२) द्वादशार्चस्यास्य यथार्चस्य (१-३, ५, ७-९) यथामादित्यस्य पाञ्चम्या ऋषः सप्तम्यादित्यस्य च
 ब्राह्मणपत्यानुष्टुप्, (५) ऋग्यजुर्गा गायत्री, (६) ऋषयः ब्राह्मणपत्या गायत्री, (१०) द्वात्रिंश्या व्यासुपी
 पङ्क्तिः, (११) पञ्चादश्याः ब्राह्मणपत्या त्रिष्टुप्, (१२) द्वादश्याश्चातुर्विंश्याश्च ऋग्यजुर्गा ॥

वृक्ष प्र वृक्ष सं वृक्ष दह प्र दह सं दह	॥१॥ -[६२]
ब्रह्मज्यं देव्यष्ट्य आ मूलादनुसंदह	॥२॥ -[६३]
यथायायमसादनात्पापलोकान्परावतः	॥३॥ -[६४]
एवा त्वं देव्यष्ट्ये ब्रह्मज्यस्य कृतागंसो देवपीयोर्पराधसः	॥४॥ -[६५]
वज्रेण शतपर्वणा तीक्ष्णेन क्षुरभृष्टिना	॥५॥ -[६६]
प्र स्कन्धान्प्र शिरो जहि	॥६॥ -[६७]
लोमान्यस्य सं छिन्धि त्वर्चमस्य वि वेष्ट्य	॥७॥ -[६८]

वृक्ष । प्र । वृक्ष । सम् । वृक्ष । दह । प्र । दह । सम् । दह ॥ १ ॥

ब्रह्मज्यम् । देवि । अच्ये । आ । मूलात् । अनुसंदह ॥ २ ॥

यथा । अयात् । यमसदनात् । पापलोकान् । परावतः ॥ ३ ॥

एव । त्वम् । देवि । अच्ये । ब्रह्मज्यस्य । कृतागंसः । देवपीयोः । अपराधसः ॥४॥

वज्रेण । शतपर्वणा । तीक्ष्णेन । क्षुरभृष्टिना ॥ ५ ॥

प्र । स्कन्धान् । प्र । शिरः । जहि ॥ ६ ॥

लोमानि । अस्य । सम् । छिन्धि । त्वर्चम् । अस्य । वि । वेष्ट्य ॥ ७ ॥

PARYĀYA - VII

XII.5.62 Cut thou, cut off, cut up; burn off, burn up.

XII.5.63 The Brahman-scather, O divine inviolable one, do thou burn up all the way from the root.

XII.5.64 That he may go from Yama's seat to evil worlds, to the distances.

XII.5.65 So do thou, O divine inviolable one, of the Brahman-scather that has committed offense, of the god-reviler, the ungenerous.

XII.5.66 What a thundrbolt hundred-jointed, sharp, razor-pronged, -

XII.5.67 Smite forth the shoulder-bones forth the head.

XII.5.68 His hairs do thou cut up; his skin strip off;

मांसान्यस्य शतयस्त्रावान्यस्य सं बृह ॥८॥	-[६६]
अस्थीन्यस्य पीडय मज्जानमस्य निर्जहि ॥९॥	-[७०]
सर्वास्याहु पर्वणि वि श्रयय ॥१०॥	-[७१]
अग्निरेन क्रव्यात्पृथिव्या नुदतामुदोषतु	
वायुरन्तरिक्षान्महतो वरिष्ठाः ॥११॥	-[७२]
सूर्य एनं दिवः प्र नुदतां न्योषितु ॥१२॥	-[७३]

मांसानि । अस्य । शतय । आवानि । अस्य । सम् । बृह ॥ ८ ॥

अस्थीनि । अस्य । पीडय । मज्जानम् । अस्य । निः । अहि ॥ ९ ॥

सर्वा । अस्य । अङ्गा । पर्वणि । वि । श्रयय ॥ १० ॥

अग्निः । एनम् । क्रव्यऽवत् । पृथिव्याः । नुदताम् । उत् । ओषतु । वायुः । अन्तरिक्षात् ।
महतः । वरिष्ठाः ॥ ११ ॥

सूर्यः । एनम् । दिवः । प्र । नुदताम् । नि । ओषतु ॥ १२ ॥

। इति द्वादशं खण्डम् ।

[इत्यथर्ववेदे द्वादशोऽध्यायः १०७]

XII.5.69 His flesh cut in piece; his sinews wrench off;

XII.5.70 His bones distress; his marrow smite out;

XII.5.71 All his limbs, joints unloosen.

XII.5.72 Let the flesh-eating Agni thrust him from the earth, burn up;
let Vāyu from the atmosphere, the great expanse, -

XII.5.73 Let the sun thrust him forth from the sky, burn him down.

Here ends Kāṇḍa XII
Hymns 5, Verses 304

Kāṇḍa - XIII

त्रयोदशं काण्डम्

अथ त्रयोदशं काण्डम् ॥

(१) प्रथमं सूक्तम्

(१-१०) परपृथस्यास्य सूक्तस्य ब्रह्मा कविः । (१-२, ४-२७, ३२-६०) प्रथमाद्वितीययोर्केचोऽभ्युप्यादिचतुर्विंशते-
र्द्वीमिरपायेकोनविंशतथाध्यात्मरोहिदादित्याः, (३) तृतीयाया मरुतः, (२८-३०) अष्टाविंशदितृषस्याग्निः, (३१) एक-
विंशथाग्निर्विष्मोत्तमश्च देवताः । (१-३, ६-७, १०-११, २०, २२-२५, २७, ३३-३४, ३८, ४१, ५६, ५८)
प्रथमाद्वितीयापष्टिसप्तमीदशम्येकादशीमिषीनां द्वाविंशपादितृषस्यां सप्तविंशीनपक्षिषीचतुर्विंशपक्षाविंशयेकपात्वारिषी-
षद्भादपष्टपक्षाशीनाश्च त्रिदुर्, (३-५, ९, १२) तृतीयादितृषस्य त्रयमीष्टादशयोश्च जगती, (८) अष्टम्या
भुरिक्त्रिदुर्, (१३) प्रयोदशया अग्निशाकलभर्गतिजगती, (१४) चतुर्दशपाक्षिपदा गुरुपरशाकपा विपरीत
पादलक्ष्मा पङ्क्तिः, (१५) पञ्चदशया भतिजगतामर्गो जगती, (१६, २९-३०, ३२, ३९-४०, ४५-५१,
५३-५४) षोडशयेकोनविंशीत्रिद्वीद्वात्रिंशयेकोनचत्वारिशीभत्वारिशीना पञ्चपत्वारिषपादिसप्तम्यां विषथा
शीचतुष्षाशरयोश्चानुदुर्, (१७) सप्तदशया पञ्चपदा ककुम्भती जगती, (१८) अष्टादशया पञ्चपदा
परशाकपा भुरिक्ककुम्भत्यतिजगती, (१९) एकविंशतया पञ्चपदातिजगता ककुम्भत्यतिजगती, (२१)
एकविंशया भार्यो निवृत्तायमी, (२६) त्रिंशया विराट्परोष्णिक्, (२८) अष्टाविंशया भुरिक्त्रिदुर्,
(३१) एकविंशया पञ्चपदा ककुम्भती शाकलभर्गो जगती, (३५) पञ्चविंशया त्रिषष्टिद्विद्वती,
(३६) षट्त्रिंशया निवृत्तहाहृदती, (३७) सप्तविंशया परशाकपा विराहतिजगती, (४२)
द्विचत्वारिंशया विराट्जगती, (४३) विचत्वारिंशया विराट्पञ्चाहृदती, (४४) चतुश्चत्वा-
रित्याः परोष्णिक्, (५२) द्विषष्ट्याः पञ्चापङ्क्तिः, (५५) पञ्चपञ्चाशयाः ककुम्भती
हृदतीमर्गो पञ्चापङ्क्तिः, (५७) सप्तपञ्चाशयाः ककुम्भत्यनुदुर्, (५९-६०)
एकोनपष्टिषष्टयोश्च पायवो कर्मांसि ॥

उदेहि वाजिन्यो अप्सवः॑न्तरिदं राष्ट्रं प्र विश सनुता॑वत् ।
यो रोहितो विश्वमिदं जजान स त्वां राष्ट्राय॑ सुमृतं विभर्तु ॥१॥
उद्वाज आ ग्न्यो अप्सवः॑न्तर्विश आ रोह त्वद्योनयो॑ याः ।
सोमं दधानो॑प ओषधीर्गाश्रतु॑ष्पदो द्विपद आ देशये॑ह ॥२॥
युयमु॒ग्रा मरुतः॑ पृश्निमा॒तर् इन्द्रेण॑ युजा प्र मृणी॑त शर्वन् ।
आ वो रोहितः॑ शृणवत्सु॒दानवस्त्रिष॑सासो मरुतः स्वादु॑संसुदः ॥३॥

उत्०एहि॑ । वाजिन् । यः । अप्सु । अन्तः । इदम् । राष्ट्रम् । प्र । विश । सनुता॑वत् ।
यः । रोहितः । विश्वम् । इदम् । जजान । सः । त्वा । राष्ट्राय॑ । सु०मृतम् । विभर्तु ॥ १ ॥
उत् । वाजः । आ । गन् । यः । अप्सु । अन्तः । विशः । आ । रोह । त्वद्यो॑नयः । याः ।
सोमम् । दधानः । अपः । ओषधीः । गाः । चतुः०पदः । द्वि०पदः । आ । देशय॑ । इह ॥ २ ॥
युयम् । उ०ग्राः । मरुतः । पृश्नि०मा॒तर् । इन्द्रेण॑ । युजा । प्र । मृणी॑त । शर्वन् ।
आ । यः । रोहितः । शृण॑वत् । सु०दान॑वः । त्रि०स॑सासः । मरुतः । स्वादु॑संसुदः ॥ ३ ॥

To Rohita : the Sun as ruddy one

XIII.1.1 O vigorous one, who are within the waters, rise up. Enter into this nation of kind and truthful speech. May the ascendant Lord, who has created this all, maintain you well-kept for the dominion.

XIII.1.2 The vigorous one, who was within the waters, has risen up. Ascend among the tribes, which are your creation. Bestowing bliss, waters, herbs and kine, may you settle the quadrupeds and the bipeds here.

XIII.1.3 O fierce brave soldiers, who consider the earth as your mother, with the help of the resplendent army chief, crush the enemies thoroughly. O thrice seven, brave soldiers, liberal donors, enjoyers of delicies, may the ascendant Lord listen to you.

रूहो रूरोह रोहित आ रूरोह गर्भो जनीनां जुनुषामुपस्यम् ।
 तामिः संरब्धमन्वविन्दुन्यदुर्वीर्गातुं प्रपश्यन्निह राष्ट्रमाहाः ॥४॥
 आ ते राष्ट्रमिह रोहितोदार्शीम्यास्थिन्मृधो अमय ते अभूत् ।
 तस्मै ते धावापृथिवी रेवतीभिः कामं दुहायामिह शर्करीभिः ॥५॥
 रोहितो धावापृथिवी जजान तत्र तन्तुं परमेष्ठी ततान ।
 तत्र शिश्रियेज एकपादोर्दहृद्यावापृथिवी बलेन ॥६॥
 रोहितो धावापृथिवी अर्दहत्तेन स्व स्तभितं तेन नाकः ।
 तेनान्तरिक्षं विमिता रजोसि तेन देवा अमृतमन्वविन्दन् ॥७॥
 वि रोहितो अमृशद्द्विभ्रूपं समाकुर्वाणः प्ररूहो रूहम् ।
 दिवं रूद्धा महता महिम्ना सं ते राष्ट्रमनक्तु पर्यसा घृतेन ॥८॥
 यास्ते रूहः प्ररूहो यास्त आरूहो याभिरापृणासि दिवंमन्तरिक्षम् ।
 तासां ब्रह्मणा पर्यसा ववृधानो विशि राष्ट्रे जागृहि रोहितस्य ॥९॥

रूहः । रूरोह । रोहितः । आ । रूरोह । गर्भः । जनीनाम् । जुनुषाम् । उपस्यम् । तामिः ।
 समरब्धम् । अनु । अविन्दन् । षट् । जनीः । गातुम् । प्रपश्यन् । इह । राष्ट्रम् । आ । अहाः ॥
 आ । ते । राष्ट्रम् । इह । रोहितः । उदार्शीत् । वि । आस्थत् । मृधः । अमयम् । ते ।
 अभूत् । तस्मै । ते । धावापृथिवी इति । रेवतीभिः । कामम् । दुहाताम् । इह । शर्करीभिः ॥
 रोहितः । धावापृथिवी इति । जजान् । तत्र । तन्तुम् । परमेस्थी । ततान् ।
 तत्र । शिश्रिये । अजः । एकपादः । अर्दहत् । धावापृथिवी इति । बलेन ॥ ६ ॥
 रोहितः । धावापृथिवी इति । अर्दहत् । तेन । स्वः । स्तभितम् । तेन । नाकः ।
 तेन । उत्तरिक्षम् । विमिता । रजोसि । तेन । देवाः । अमृतम् । अनु । अविन्दन् ॥७॥
 वि । रोहितः । अमृशत् । द्विभ्रूपम् । समऽआकुर्वाणः । प्ररूहः । रूहः । च ।
 दिवम् । रूद्धा । महता । महिम्ना । सम । ते । राष्ट्रम् । अनक्तु । पर्यसा । घृतेन ॥ ८ ॥
 याः । ते । रूहः । प्ररूहः । याः । ते । आरूहः । याभिः । आपृणासि । दिवम् । अन्तरिक्षम् ।
 तासाम् । ब्रह्मणा । पर्यसा । ववृधानः । विशि । राष्ट्रे । जागृहि । रोहितस्य ॥ ९ ॥

- XIII.1.4** The ascendant Lord has ascended the ascents. The embryo has ascended to the lap of the wives willing to procreate Him, grown by them, the six wide realms obtained. Seeing the way clearly, he has acquired the kingdom.
- XIII.1.5** The ascendant Lord has brought your kingdom here and has driven the enemies away. There is freedom from fear for you now. For you, as such, may the heaven and earth fulfil your desires with wealths and powers.
- XIII.1.6** The ascendant Lord has created the heaven and earth; there the Lord of the supreme abode has stretched out the line, there the one-footed unborn has taken shelter; He has made firm the heaven and earth with His might.
- XIII.1.7** The ascendant Lord has made the heaven and earth steady; the world of light and the sorrowless world has been held firm by Him. The midspace and the regions have been measured out by Him; through Him the enlightened ones have gained immortality.
- XIII.1.8** The ascendant Lord, while making fast-growing ones and the growing ones, thought out all the forms carefully, climbing up the sky with His mighty grandeur, may he enrich your kingdom with milk and butter.
- XIII.1.9** Whatever are your ascents and quick ascents and what your forward ascents, with which you fulfil the sky and the midspace, prospering with their milk of knowledge among the people, may you awaken in the kingdom of the ascendant Lord.

यास्ते विशस्तपसः संवभृवुर्वत्सं गायत्रीमनु ता इहागुः ।
 तास्त्वा विशन्तु मनसा शिवेन संमाता वत्सो अभ्येति रोहितः ॥१०॥
 ऊर्ध्वं रोहितो अधि नाके अस्याद्विधा रूपाणि जनयन् युवा कविः ।
 तिग्मेनामिज्योतिषा वि भाति तृतीयं चक्रे रजसि प्रियाणि ॥११॥
 सहस्रं शृङ्गो वृषभो जातवेदा घृताहुतः सोमं पृष्ठः सुवीरः ।
 मा मा हासीन्नाधितो नेत्वा जहानि गोपेषं च मे वीरपोषं च धेहि ॥१२॥
 रोहितो यज्ञस्य जनिता मुखं च रोहिताय वाचा श्रोत्रेण मनसा जुहोमि ।
 रोहितं देवा यन्ति सुमनस्यमानाः स मा रोहैः सामित्यै रोहयतु ॥१३॥
 रोहितो यज्ञं व्यदिधादिश्वकर्मणे तस्मात्तेजांस्युप मेमान्यागुः ।
 वोचेयं ते नाभिं भुवनस्याधि मज्मनि ॥१४॥
 आ त्वा स्रोह वृहत्युत्त पङ्क्तिरा ककुब्बर्चसा जातवेदः ।
 आ त्वा स्रोहाष्णिहाक्षरो वषट्कार आ त्वा स्रोह रोहितो रेतसा सह ॥१५॥

याः । ते । विशः । तपसः । समऽवभृवुः । वत्सम् । गायत्रीम् । अनु । ताः । इह । आ । अगुः ।
 ताः । त्वा । आ । विशन्तु । मनसा । शिवेन । समऽमाता । वत्सः । अभि । एतु । रोहितः ॥ १० ॥
 ऊर्ध्वः । रोहितः । अधि । नाके । अस्यात् । विधा । रूपाणि । जनयन् । युवा । कविः ।
 तिग्मेन । अग्निः । ज्योतिषा । वि । भाति । तृतीयं । चक्रे । रजसि । प्रियाणि ॥ ११ ॥
 सहस्रंऽशृङ्गः । वृषभः । जातवेदाः । घृतऽआहुतः । सोमंऽपृष्ठः । सुवीरः । मा । मा ।
 हासीत् । नाधितः । न । इत् । त्वा । जहानि । गोऽपोषम् । च । मे । वीरऽपोषम् । च । धेहि ॥
 रोहितः । यज्ञस्य । जनिता । मुखं । च । रोहिताय । वाचा । श्रोत्रेण । मनसा । जुहोमि ।
 रोहितम् । देवाः । यन्ति । सुमनस्यमानाः । सः । मा । रोहैः । सामऽइत्यै । रोहयतु ॥ १३ ॥
 रोहितः । यज्ञम् । वि । अदिधात् । विश्वकर्मणे । तस्मात् । तेजांसि । उप । मा । इमानि । आ ।
 अगुः । वोचेयम् । ते । नाभिम् । भुवनस्य । अधि । मज्मनि ॥ १४ ॥
 आ । त्वा । स्रोह । वृहती । उत्त । पङ्क्तिः । आ । ककुब् । वर्चसा । जातवेदः । आ । त्वा ।
 स्रोह । उष्णिहाऽअक्षरः । वषट्कारः । आ । त्वा । स्रोह । रोहितः । रेतसा । सह ॥ १५ ॥

XIII.1.10 What the people have come into being with your austere work, they have come here following the young calf, the gāyatrī; may they come unto you with good heart; may the ascendant calf come forward with the mother.

XIII.1.11 The ascendant Lord, young and wise, stays high up in the sorrowless world, generating all the firms. The adorable Lord shines out with intense glow. In the third midspace, He creates desirable things (for us).

XIII.1.12 May the thousand-horned showerer, cognizant of all the creatures, worshipped with oblations of purified butter, balmed with medicinal cure-juice, the great hero, not abandon me when prayed to; may I not forsake you; may you grant me plenty of cows and plenty of brave sons.

XIII.1.13 The ascendant Lord is the generator and mouth of the sacrifice; I offer oblations to the ascendant Lord with speech, audition and mind. The enlightened ones go to the ascendant Lord with a friendly mind. May He make me ascend by ascents to the chiefship of the council.

XIII.1.14 The ascendant Lord has performed sacrifice for the one, engaged in all sorts of actions. From that, these lustres have come unto me. May I declare my kinship with you in the vastness of this universe.

XIII.1.15 The Bṛhatī ascends to you with all its force, also the Pañkti, also the Kakup, O cognizant of all creatures. The uṣṇik ascends to you, also the syllable and the sacred utterance of vaṣaṭ. The ascendant Lord has risen to you with virility.

अयं वस्ते गर्भं पृथिव्या दिवं वस्तेयमन्तरिक्षम् ।

अयं ब्रह्मस्य विष्टपि स्वर्लोकां न्यानिशे ॥१६॥

वाचस्पते पृथिवी नः स्योना स्योना योनिस्तत्पा नः सुशेवा ।

इहैव प्राणः सुख्ये नो अस्तु तं त्वा परमेष्ठिन्यर्यमिरायुषा वर्चसा दधातु ॥१७॥

वाचस्पत ऋतवः पञ्च ये नो वैश्वकर्मणाः परि ये संवभृवुः ।

इहैव प्राणः सुख्ये नो अस्तु तं त्वा परमेष्ठिन्परि रोहित आर्युषा वर्चसा दधातु ॥१८॥

वाचस्पते सौमनसं मनश्च गोष्ठे नो गा जनय योनिषु प्रजाः ।

इहैव प्राणः सुख्ये नो अस्तु तं त्वा परमेष्ठिन्यर्यमहमायुषा वर्चसा दधामि ॥१९॥

परि त्वा धात्सविता देवो अग्निर्वर्चसा मित्रावरुणावभि त्वा ।

सर्वा अरतीरवक्रामजेदीद राष्ट्रमकरः सृष्टतावत् ॥२०॥

यं त्वा पृथ्वी रथे प्रष्टिर्वहति रोहित । शुभा यासि रिणत्तपः ॥२१॥

अयम् । वस्ते । गर्भम् । पृथिव्याः । दिवम् । वस्ते । अयम् । अन्तरिक्षम् ।

अयम् । ब्रह्मस्य । विष्टपि । स्वर्ः । लोकान् । वि । आनिशे ॥ १६ ॥

वाचः । पते । पृथिवी । नः । स्योना । स्योना । योनिः । तत्पा । नः । सुशेवा ।

इह । एव । प्राणः । सुख्ये । नः । अस्तु । तम् । त्वा । परमेऽस्त्यन् । परि । अग्निः ।

आर्युषा । वर्चसा । दधातु ॥ १७ ॥

वाचः । पते । ऋतवः । पञ्च । ये । नौ । वैश्वऽकर्मणाः । परि । ये । सम्वभृवुः ।

० । परि । रोहितः । आर्युषा । वर्चसा । दधातु ॥ १८ ॥

वाचः । पते । सौमनसम् । मनः । च । गोऽस्ये । नः । गाः । जनय । योनिषु । प्रजाः ।

० । परि । अहम् । आर्युषा । वर्चसा । दधामि ॥ १९ ॥

परि । त्वा । धात् । सविता । देवः । अग्निः । वर्चसा । मित्रावरुणौ । अभि । त्वा ।

सर्वाः । अरतीः । अवऽक्रामन् । आ । इहि । इदम् । राष्ट्रम् । अकरः । सृष्टतावत् ॥ २० ॥

यम् । त्वा । पृथ्वी । रथे । प्रष्टिः । वहति । रोहित । शुभा । यासि । रिणन् । अपः ॥

XIII.1.16 This Lord resides in the womb of the earth; this one resides in the sky, and in the midspace too. This one pervades the worlds of bliss at the top of heaven.

XIII.1.17 O Lord of divine speech, may the earth be delightful for us, may the dwelling be delightful, and may our bed be very comfortable. May the vital breath be friendly to us just here. O observer of highest vows, may the adorable Lord clad you, as such, with long life and lustre.

XIII.1.18 O Lord of divine speech, the five seasons that have sprung up helpful in all works of both of us; may the vital breath be friendly to us just here. O observer of highest vows, may the ascendant Lord clad you, as such, with long life and lustre.

XIII.1.19 O Lord of divine speech, make our mind full of friendliness, generate cows in our stall and children in our wives. May the vital breath be friendly to us just here. O observer of highest vows, you as such, I clad with long life and lustre.

XIII.1.20 May the divine impeller Lord, the Lord adorable, friendly and venerable, clad you with lustre all around. Overcoming all your enemies, come here and make this kingdom delightful.

XIII.1.21 Thou whom the spotted one(f.), the side-horse, draws (vah) in the chariot, O ruddy one, thou goest with brightness (śubh), making flow the waters.

अनुमन्ता रोहिणी रोहितस्य सूरिः सुवर्णी वृद्धती सुवर्चीः ।
 तया वाजान्विश्वरूपां जयेत् तया विश्वाः पृथना अभि ध्याम ॥२२॥
 इदं सद्गो रोहिणी रोहितस्यासौ पन्थाः पृथती येन याति ।
 तां गन्धर्वाः कश्यपा उन्नयन्ति तां रक्षन्ति कवयोऽप्रमादम् ॥२३॥
 सूर्यस्याश्वा हरयः केतुमन्तः सदा वहन्त्यमृताः सुखं रथम् ।
 घृतपावा रोहितो भ्राजमानो दिवं देवः पृथतीमा विवेश ॥२४॥
 यो रोहितो वृषभस्तिग्मशृङ्गः पर्यग्निं परि सूर्यं बभूव ।
 यो विष्टभ्रातिं पृथिवीं दिवं च तस्माद्देवा अघि सृष्टीः सृजन्ते ॥२५॥
 रोहितो दिवमार्हन्महतः पर्यर्णवात् । सर्वां रुरोह रोहितो रुहः ॥२६॥
 वि मिमीष्व पर्यस्वतीं घृताचीं देवानां धेनुरनपस्पृशेण ।
 इन्द्रः सोमं पिबतु क्षेमो अस्त्वग्निः प्र स्तौतु वि मृधो नुदस्व ॥२७॥

अनुमन्ता । रोहिणी । रोहितस्य । सूरिः । सुवर्णी । वृद्धती । सुवर्चीः ।
 तया । वाजान् । विश्वरूपां । जयेत् । तया । विश्वाः । पृथनाः । अभि । ध्याम ॥२२॥
 इदम् । सद्गोः । रोहिणी । रोहितस्य । असौ । पन्थाः । पृथती । येन । याति ।
 ताम् । गन्धर्वाः । कश्यपाः । उन्त । नयन्ति । ताम् । रक्षन्ति । कवयः । अप्रमादम् ॥२३॥
 सूर्यस्य । अश्वाः । हरयः । केतुमन्तः । सदा । वहन्ति । अमृताः । सुखम् । रथम् ।
 घृतपावा । रोहितः । भ्राजमानः । दिवम् । देवः । पृथतीम् । आ । विवेश ॥ २४ ॥
 यः । रोहितः । वृषभः । तिग्मशृङ्गः । परि । अग्निम् । परि । सूर्यम् । बभूव ।
 यः । विस्तभ्रातिं । पृथिवीम् । दिवम् । च । तस्मात् । देवाः । अघि । सृष्टीः । सृजन्ते ॥२५॥
 रोहितः । दिवम् । आ । अरुहत् । महतः । परि । अर्णवात् ।
 सर्वाः । रुरोह । रोहितः । रुहः ॥ २६ ॥
 वि । मिमीष्व । पर्यस्वतीम् । घृताचीम् । देवानाम् । धेनुः । अनपस्पृक् । एषा ।
 इन्द्रः । सोमम् । पिबतु । क्षेमः । अस्तु । अग्निः । प्र । स्तौतु । वि । मृधः । नुदस्व ॥ २७ ॥

- XIII.1.22** The ruddy dawn (Rohiṇi), liberal, beautiful of colour, grand and lustrous, is the faithful follower of the ascendant sun. Through her may we win all sorts of battles; through her may we overcome all invaders.
- XIII.1.23** This ascending dawn is the abode of the ascending sun. This is the way along which the speckled earth moves. The sustainers of earth, the keen observers, lead her upwards; the far-sighted sages guard her with ceaseless care.
- XIII.1.24** Immortal coursers of the sun, golden and bright, draw the chariot always with ease. The divine ascendant sun, enjoyer of butter, enters the speckled sky blazing radiant.
- XIII.1.25** The bounties of Nature create the universe out of the ascendant Lord; who is the sharp-rayed showerer, and who is superior to fire and superior to the sun, and who keeps the earth and the sky firm in their proper places.
- XIII.1.26** From the vast billowy ocean, the ascendant Lord mounts up the sky. The ascendant Lord has ascended all the ascents.
- XIII.1.27** Prepare delightfully the milk-yielding, butter-giving (cow); she is a never-refusing milch-cow of the enlightened ones. May the resplendent aspirant drink the gladdening juice. May peace and well-being be here. Let the adorable leader start praises; may you thrust the enemies away.

समिदो अग्निः समिधानो घृतवृद्धो घृताहुतः ।
 अभीषाद्विश्वापादग्निः सपत्नान् हन्तु ये मम ॥२८॥
 हन्तेनान् प्र दहत्वुर्यो नः पृतन्यति ।
 क्रव्यादाग्निना वयं सपत्नान् दहामसि ॥२९॥
 अवाचीनानव जह्नीन्द्र वज्रेण बाहुमान् ।
 अथा सपत्नान्मामकानमेस्तेजोभिरादिषि ॥३०॥

अग्ने सपत्नानधरान्पादयास्मद्यथा सजातमुत्पिपानं बृहस्पते ।
 इन्द्राग्नी मित्रावरुणावधरे पयन्तामप्रतिमन्युयमानाः ॥३१॥

उद्यंस्त्वं देव सूर्य सपत्नानव मे जहि ।
 अवैनानर्शना जहि ते यन्त्वधमं तमः ॥३२॥

वत्सो विराजो वृषभो मतीनामा रुरोह शुक्रपृष्ठेन्तरिक्षम् ।
 घृतेनार्कमभ्यर्चिन्ति वत्सं ब्रह्म सन्तं ब्रह्मणा वर्धयन्ति ॥३३॥

समिदः । अग्निः । समिधानः । घृतवृद्धः । घृताहुतः ।
 अभीषाट् । विश्वापाट् । अग्निः । सपत्नान् । हन्तु । ये । मम ॥ २८ ॥

हन्तु । एतान् । प्र । दहतु । अरिः । यः । नः । पृतन्यति ।
 क्रव्यऽअदो । अग्निना । वयम् । सपत्नान् । प्र । दहामसि ॥ २९ ॥

अवाचीनान् । अव । जहि । इन्द्र । वज्रेण । बाहुमान् ।
 अथा । सपत्नान् । मामकान् । अग्नेः । तेजः । अग्निः । आ । अदिषि ॥ ३० ॥

अग्ने । सपत्नान् । अधरान् । पादय । अस्मत् । व्ययं । सजातम् । उत्पिपानम् ।
 बृहस्पते । इन्द्राग्नी इति । मित्रावरुणौ । अधरे । पयन्ताम् । अप्रतिमन्युयमानाः ॥३१॥

उद्यन् । त्वम् । देव । सूर्य । सपत्नान् । अव । मे । जहि ।
 अव । एतान् । अर्शना । जहि । ते । यन्तु । अधमम् । तमः ॥ ३२ ॥

वत्सः । विराजः । वृषभः । मतीनाम् । आ । रुरोह । शुक्रपृष्ठः । अन्तरिक्षम् ।
 घृतेन । अर्कम् । अभि । अर्चन्ति । वत्सन् । ब्रह्म । सन्तम् । ब्रह्मणा । वर्धयन्ति ॥३३॥

Agniḥ

XIII.1.28 The well-kindled fire divine has been augmented with fuel and increased with pouring of purified butter. May the conquering adorable Lord, the conqueror of all, destroy those, who are my rivals.

XIII.1.29 May (He) destroy them, burn completely the enemy, that invades us with his hordes. With the flesh-consuming fire, we burn our rivals completely.

To multi - gods

XIII.1.30 O resplendent Lord, strong of arms, may you strike down the down-going ones with your adamantite weapon. Thereafter, I shall subdue my rivals with the powers of the adorable Lord.

To the Sun

XIII.1.31 O adorable Lord, make our rivals fall down before us. O Lord supreme, torment out kinsmen rebelling against us. O Lord resplendent and adorable, O Lord friendly and venerable, may they fall down incapable of even expressing their anger.

XIII.1.32 O divine sun, rising up, may you strike down my rivals. May you strike them down with stone. May they go to the vilest darkness.

XIII.1.33 The calf of Virāj, the bull of intellects, with his back shining, has ascended to the midspace. With purified butter they adore the young sun. Him, who is knowledge Himself though, they augment with knowledge.

दिवं च रोहं पृथिवीं च रोह राष्ट्रं च रोह द्रविणं च रोह ।
प्रजां च रोहामृतं च रोह रोहितेन तन्वं सं स्पृशस्व ॥३४॥

ये देवा राष्ट्रस्रोमिहो यन्ति सूर्यम् ।

तैष्टे रोहितः संविदानो राष्ट्रं दधातु सुमनस्यमानः ॥३५॥

उत्वा यज्ञा ब्रह्मपूता वहन्त्यध्वगतो हरयस्त्वा वहन्ति ।

तिरः समुद्रमति रोचसेर्णवम् ॥३६॥

रोहिते यावापृथिवी अर्धि श्रिते वसुजिति गोजिति संधनजिति ।

सहस्रं यस्य जनिमानि सप्त च वोचेयं ते नाभिं भुवनस्याधिभुज्मनि ॥३७॥

यशा यासि प्रदिशो दिशम् यशाः पशुनामुत चर्षणीनाम् ।

यशाः पृथिव्या अर्दित्या उपस्थेहं भूयासं सवितेव चारुः ॥३८॥

अमुत्र सन्निह वेत्येतः संस्तानि पश्यसि ।

इतः पश्यन्ति रोचनं द्विवि सूर्यं विपश्चितम् ॥३९॥

दिवम् । च । रोहं । पृथिवीम् । च । रोह । राष्ट्रम् । च । रोहं । द्रविणम् । च । रोह ।

प्रजाम् । च । रोहं । अमृतम् । च । रोह । रोहितेन । तन्वम् । सम् । स्पृशस्व ॥३४॥

ये । देवाः । राष्ट्रस्रुतः । अभितः । यन्ति । सूर्यम् ।

तैः । ते । रोहितः । समं विदानः । राष्ट्रम् । दधातु । सुमनस्यमानः ॥ ३५ ॥

उत् । त्वा । यज्ञाः । ब्रह्मपूताः । वहन्ति । अध्वगतः । हरयः । त्वा । वहन्ति । तिरः ।

समुद्रम् । अति । रोचसे । अर्णवम् ॥ ३६ ॥

रोहिते । यावापृथिवी इति । अर्धि । श्रिते इति । वसुजिति । गोजिति । संधनजिति ।

सहस्रम् । यस्य । जनिमानि । सप्त । च । वोचेयम् । ते । नाभिम् । भुवनस्य । अर्धि । भुज्मनि ॥

यशाः । यासि । प्रदिशः । दिशः । च । यशाः । पशुनाम् । उत । चर्षणीनाम् ।

यशाः । पृथिव्याः । अर्दित्याः । उपस्थे । अहम् । भूयासम् । सविता इव । चारुः ॥३८॥

अमुत्र । सन् । इह । वेत्य । इतः । सन् । तानि । पश्यसि ।

इतः । पश्यन्ति । रोचनम् । द्विवि । सूर्यम् । विपश्चितम् ॥ ३९ ॥

- XIII.1.34** May you ascend to heaven; and may you ascend on the earth, and may you ascend to the kingship; and may you ascend to wealth; and may you ascend to the posterity; and may you ascend to the immortality; may you touch the body with the ascendance.
- XIII.1.35** In accord with the enlightened ones, sustainers of the kingdom, who go around the sun, may the ascendant Lord, sustain your kingship with friendly favour.
- XIII.1.36** The sacrifices, purified with knowledge, carry you upwards; the coursers, always travelling on the paths, carry you upwards. You shine gracefully across the restless sea.
- XIII.1.37** The heaven and earth are upheld in the ascendant Lord, the winner of wealth, the conqueror of cows, and the winner of accumulated riches. May I speak all over the universe my kinship with you, who have a thousand and seven births.
- XIII.1.38** Full of glory, you go to the mid-quarters; full of glory you are to animals and men. Full of glory, may I be in the lap of the indivisible earth, graceful like the impeller of life (the sun).
- XIII.1.39** Staying yonder, you know what is here, staying here, you see the yonder ones. From here people see the brilliant sun, full of wisdom, in the sky.

देवो देवान्मर्चयस्यन्तश्चरस्यर्णवे ।

समानमग्निर्मिन्धते तं विदुः कवयः परे ॥४०॥

अवः परेण पुर एनावरेण पदा वत्स विभ्रती गौरुदस्थात् ।

सा कुद्रीची कं स्विदधं परागात्क्लिं स्थित्सूते नहि यूथे अस्मिन् ॥४१॥

एकपदी द्विपदी सा चतुष्पद्याष्टापदी नवपदी बभ्रुवुषी ।

सहस्राक्षरा भुर्वनस्य पङ्क्तिस्तस्याः समुद्रा अधि वि क्षरन्ति ॥४२॥

आरोहन्ध्याममृतः प्राव मे वचः ।

उत्था युज्ञा ब्रह्मपूता वहन्त्यध्वगतो हरयस्त्वा वहन्ति ॥४३॥

वेदु तत्ते अमर्त्यं यत् आक्रमणं दिवि । यत्तं सुधस्य परमे व्योमिन् ॥४४॥

सूर्यो यां सूर्यः पृथिवीं सूर्य आपोति पश्यति ।

सूर्यो भूतस्येकं चक्षुरा रुरोह दिवं महीम् ॥४५॥

देवः । देवान् । मर्चयामि । अन्तः । चरसि । अर्णवे ।

समानम् । अग्निम् । इन्धते । तम् । विदुः । कवयः । परे ॥ ४० ॥

अवः । परेण । पुरः । एना । अवरेण । पदा । वत्सम् । विभ्रती । गौः । उत् । अस्थात् ।

सा । कुद्रीची । कम् । स्वि । अर्धम् । परा । अगात् । क्लिं । स्थित् । सूते । नहि । यूथे । अस्मिन् ॥

एकपदी । द्विपदी । सा । चतुःपदी । अष्टापदी । नवपदी । बभ्रुवुषी ।

सहस्रपञ्चरा । भुर्वनस्य । पङ्क्तिः । तस्याः । समुद्राः । अधि । वि । क्षरन्ति ॥ ४२ ॥

आरोहन् । धाम् । अमृतः । प्र । अघ्र । मे । वचः ।

उत् । त्वा । युज्ञा । ब्रह्मपूताः । वहन्ति । अध्वगतः । हरयः । त्वा । वहन्ति ॥ ४३ ॥

वेद । तत् । ते । अमर्त्यं । वत् । ते । आक्रमणम् । दिवि ।

यत् । ते । सुधस्यम् । परमे । व्योमिन् ॥ ४४ ॥

सूर्यः । धाम् । सूर्यः । पृथिवीम् । सूर्यः । आपः । अति । पश्यति ।

सूर्यः । भूतस्य । एकम् । चक्षुः । आ । रुरोह । दिवम् । महीम् ॥ ४५ ॥

XIII.1.40 Being an enlightened one, you purify (annoy) the enlightened ones. You move within the ocean. You kindle the common fire. Him the highest poets realize.

XIII.1.41 Below the distant (para), thus beyond the lower, bearing her calf with her foot, the cow hath stood up; witherwards, to what quarter (ardha) hath she forsooth gone away ? Where giveth she birth ? For (it is) not in this herd. (Also Av. IX.9.17)

XIII.1.42 One-footed, two-footed (is) she, four-footed; having become eight-footed, nine-footed, thousand-syllabled, a series of existence; out from her flow apart the ocean. (Also Av. IX.10.21, Rg. I.164.41).

XIII.1.43 Ascending to heaven, may you, the immortal one, lister favourable to my prayer. The sacrifices, purified with knowledge, carry you upwards; the coursers, always on the road carry you.

XIII.1.44 O immortal one, I know that of yours, that is your progression in the firmament, and that your abode in the highest heaven.

XIII.1.45 The sun looks beyond the sky, the sun beyond the earth, the sun beyond the waters. The sun, the sole eye or the beings has ascended the high heaven.

उ॒र्वीरा॑सन्परि॒धयो॒ वेदि॑र्भूमि॒रकल्प॑त ।
 तत्रै॒ताव॒ग्नी आ॑र्धत्त हि॒मं घ्न॑सं च॒ रोहि॑तः ॥४६॥
 हि॒मं घ्न॑सं चा॒धाय॒ यूपान्कृ॑त्वा पर्व॒तान् ।
 वर्षा॑ज्याव॒ग्नी ई॒जाते॒ रोहि॑तस्य स्व॒र्विदः॑ ॥४७॥
 स्व॒र्विदो॒ रोहि॑तस्य ब्रह्म॒णामिः॑ समि॒ध्यते॑ ।
 तस्मा॑द्भू॒सस्तस्मा॑द्भि॒मस्तस्मा॑द्यज्ञो॒जाय॑त ॥४८॥
 ब्रह्म॒णाम्नी वा॑वृ॒धानौ ब्रह्म॑वृद्धौ ब्रह्मा॒हुतौ॑ ।
 ब्रह्मे॒द्याव॒ग्नी ई॒जाते॒ रोहि॑तस्य स्व॒र्विदः॑ ॥४९॥
 सु॒त्ये अ॒न्यः समा॑र्हितो॒प्स्वऽन्यः॑ समि॒ध्यते॑ ।
 ब्रह्मे॒द्याव॒ग्नी ई॒जाते॒ रोहि॑तस्य स्व॒र्विदः॑ ॥५०॥
 यं वा॒तः परि॑शु॒म्भति॑ यं वेन्द्रो ब्रह्म॒णस्प॑तिः ।
 ब्रह्मे॒द्याव॒ग्नी ई॒जाते॒ रोहि॑तस्य स्व॒र्विदः॑ ॥५१॥

उ॒र्वीः । आ॒सन् । परि॒ऽधयः॑ । वेदिः॑ । भूमिः॑ । अ॒कल्प॑न् ।
 तत्र॑ । ए॒तौ । अ॒ग्नी इति॑ । आ । अ॒र्धत्त॑ । हि॒मम् । घ्न॑सम् । च॒ । रोहि॑तः ॥ ४६ ॥
 हि॒मम् । घ्न॑सम् । च॒ । आ॒ऽधाय॑ । यूपान् । कृ॒त्वा । पर्व॑तान् ।
 वर्षा॑ऽअ॒ज्यौ । अ॒ग्नी इति॑ । ई॒जाते॒ इति॑ । रोहि॑तस्य । स्वः॒ऽविदः॑ ॥ ४७ ॥
 स्वः॒ऽविदः॑ । रोहि॑तस्य । ब्रह्म॒णा । अ॒ग्निः । सम् । इ॒ध्यते॑ ।
 तस्मा॑त् । घ्न॑सः । तस्मा॑त् । हि॒मः । तस्मा॑त् । य॒ज्ञः । अ॒जाय॑त ॥ ४८ ॥
 ब्रह्म॒णा । अ॒ग्नी इति॑ । व॒वृ॒धानौ । ब्रह्म॑ऽवृद्धौ । ब्रह्म॑ऽआहुतौ ।
 ब्रह्म॑ऽइन्द्रौ । अ॒ग्नी इति॑ । ई॒जाते॒ इति॑ । रोहि॑तस्य । स्वः॒ऽविदः॑ ॥ ४९ ॥
 सु॒त्ये । अ॒न्यः । सम्॒ऽआर्हितः॑ । अ॒प्सु । अ॒न्यः । सम् । इ॒ध्यते॑ ।
 ब्रह्म॑ऽइन्द्रौ । अ॒ग्नी इति॑ । ई॒जाते॒ इति॑ । रोहि॑तस्य । स्वः॒ऽविदः॑ ॥ ५० ॥
 यम् । वा॒तः । परि॑शु॒म्भति॑ । यम् । वा । इन्द्रः॑ । ब्रह्म॒णः । प॑तिः ।
 ब्रह्म॑ऽइन्द्रौ । अ॒ग्नी इति॑ । ई॒जाते॒ इति॑ । रोहि॑तस्य । स्वः॒ऽविदः॑ ॥ ५१ ॥

- XIII.1.46** The spaces (urvāḥ) were the fences, the earth formed the altar. There the ascendant Lord set these two fires, the cold and the heat.
- XIII.1.47** Establishing the cold and heat, making the mountains as sacrificial posts, the two fires, for whom the rain is sacrificial butter, worship the ascendant Lord, the bestower of light (bliss).
- XIII.1.48** With the knowledge of the ascendant Lord, the bestower of light, the fire divine is enkindled. From that the heat, from that the cold, and from that the sacrifice is born.
- XIII.1.49** The two fires increasing with knowledge, augmented with knowledge, offered oblations of knowledge, and enkindled with knowledge, worship the ascendant Lord, the bestower of light (bliss).
- XIII.1.50** One is well-established in truth; the other is kindled in the actions (waters). Enkindled with knowledge, the two fires worship the ascendant Lord, the bestower of light (bliss).
- XIII.1.51** Whom the wind purifies all around, whom the resplendent Lord and the Lord of knowledge (purify), two fires, enkindled with knowledge, worship that ascendant Lord, the bestower of light.

वेदिं भूमिं कल्पयित्वा दिवं कृत्वा दक्षिणाम् ।

घंसं तदग्निं कृत्वा चकार विश्वमात्मन्नुपैणाज्येन रोहितः ॥५२॥

वर्षमान्यं घंसो अग्निर्वेदिभूमिरकल्पत ।

तत्रैतान्पर्वतान्निर्गीर्भिरुध्वा अकल्पयत् ॥५३॥

गीर्भिरुध्वाकल्पयित्वा रोहितो भूमिमब्रवीत् ।

त्वयीदं सर्वं जायतां यद्भूतं यच्च भाव्यमि ॥५४॥

स यज्ञः प्रथमो भूतो भव्यो अजायत ।

तस्माद् जज्ञ इदं सर्वं यत्किं चेदं विरोचते रोहितेन ऋषिणाभृतम् ॥५५॥

यश्च मां पदा स्फुरति प्रत्यद् सूर्यं च मेहति ।

तस्य वृश्चामि ते मूलं न च्छायां कर्बोपरम् ॥५६॥

यो मामिच्छायमत्येषि मां चाग्निं चान्तरा ।

तस्य वृश्चामि ते मूलं न च्छायां कर्बोपरम् ॥५७॥

वेदिम् । भूमिम् । कल्पयित्वा । दिवम् । कृत्वा । दक्षिणाम् ।

घंसम् । तत् । अग्निम् । कृत्वा । चकार । विश्वम् । आत्मन्ऽवत् । उपैण । आज्येन । रोहितः ॥

वर्षम् । आज्यम् । घंसः । अग्निः । वेदिः । भूमिः । अकल्पत ।

तत्र । एतान् । पर्वतान् । अग्निः । गीऽभिः । ऊर्ध्वान् । अकल्पयत् ॥ ५३ ॥

गीऽभिः । ऊर्ध्वान् । कल्पयित्वा । रोहितः । भूमिम् । अब्रवीत् ।

त्वयि । इदम् । सर्वम् । जायताम् । यत् । भूतम् । यत् । च । भाव्यमि ॥ ५४ ॥

सः । यज्ञः । प्रथमः । भूतः । भव्यः । अजायत । तस्मात् । ह । जज्ञे । इदम् । सर्वम् ।

यत् । किम् । च । इदम् । विरोचते । रोहितेन । ऋषिणा । आऽभृतम् ॥ ५५ ॥

यः । च । माम् । पदा । स्फुरति । प्रत्यद् । सूर्यम् । च । मेहति ।

तस्य । वृश्चामि । ते । मूलम् । न । छायाम् । कर्बः । अपरम् ॥ ५६ ॥

यः । मा । अभिच्छायम् । अतिऽएषि । माम् । च । अग्निम् । च । अन्तरा ।

तस्य । वृश्चामि । ते । मूलम् । न । छायाम् । कर्बः । अपरम् ॥ ५७ ॥

- XIII.1.52** Forming the earth as the sacrificial altar, making the heaven as the sacrificial fee, using that heat as sacrificial fire, the ascendant Lord created all the beings that have soul, making the rain as the sacrificial butter.
- XIII.1.53** Rain was made the sacrificial butter, the heat the sacrificial fire, the earth the sacrificial altar. There the adorable Lord made these high mountains rise up with words
- XIII.1.54** Making high mountains with the words, the ascendant Lord said to the earth : "let all this, whatsoever there is and whatsoever is yet to be, be born on you."
- XIII.1.55** He has been born as the first sacrifice, that had been, and that was to be, as well. From Him is born all this whatever shines pleasantly. All this has been provided by the ascendant Lord, the seer.
- XIII.1.56** Whoso kicks a cow with the foot, and urinates facing the sun, as such of yours, I hack off the root, so that you may not cast shadow any more.
- XIII.1.57** You who overshadow me and who come between me and the fire divine, I hack off your root, so that you may not cast shadow any more.

यो अथ देव सूर्यं त्वां च मां चान्तरायति ।
 दुष्वप्यं तस्मिञ्छर्मलं दुरितानि च मृज्महे ॥५८॥
 मा प्र गोम पथो वयं मा यज्ञादिन्द्र सोमिनः ।
 मान्त स्युर्नो अरातयः ॥५९॥
 यो यज्ञस्य प्रसाधनस्तन्तुदेवेष्वान्ततः ।
 तमाहुतमशीमहि ॥६०॥

यः । अथ । देव । सूर्यं । त्वां । च । मां । च । अन्तरा । अयति ।
 दुःऽस्वप्यम् । तस्मिन् । शर्मलम् । दुःऽदुरितानि । च । मृज्महे ॥ ५८ ॥
 मा । प्र । गोम । पथः । वयम् । मा । यज्ञात् । इन्द्र । सोमिनः ।
 मा । अन्तः । स्युः । नुः । अरातयः ॥ ५९ ॥
 यः । यज्ञस्य । प्रसाधनः । तन्तुः । देवेषु । आऽन्ततः । तम् । आऽहुतम् । अशीमहि ॥

(२) द्वितीयं सूक्तम्

(१-४४) षट्पत्नारिंशदवस्थासु सूक्तस्य षष्ठा कविः । अस्यात्मरोहितादित्या देवताः । (१, १२-१५, ३२-४१) प्रथमो
 षट्पत्नारिंशदवस्थासु षट्पत्नारिंशदवस्थासु षट्पत्नारिंशदवस्थासु षट्पत्नारिंशदवस्थासु षट्पत्नारिंशदवस्थासु षट्पत्नारिंशदवस्थासु
 (४-७, ९, २८, ३१-३३, ३५-३९, ४८, ४९, ४९) षट्पत्नारिंशदवस्थासु षट्पत्नारिंशदवस्थासु षट्पत्नारिंशदवस्थासु
 षट्पत्नारिंशदवस्थासु षट्पत्नारिंशदवस्थासु षट्पत्नारिंशदवस्थासु षट्पत्नारिंशदवस्थासु षट्पत्नारिंशदवस्थासु
 (११) षट्पत्नारिंशदवस्थासु षट्पत्नारिंशदवस्थासु षट्पत्नारिंशदवस्थासु षट्पत्नारिंशदवस्थासु षट्पत्नारिंशदवस्थासु
 (२१) षट्पत्नारिंशदवस्थासु षट्पत्नारिंशदवस्थासु षट्पत्नारिंशदवस्थासु षट्पत्नारिंशदवस्थासु षट्पत्नारिंशदवस्थासु
 (३०) षट्पत्नारिंशदवस्थासु षट्पत्नारिंशदवस्थासु षट्पत्नारिंशदवस्थासु षट्पत्नारिंशदवस्थासु षट्पत्नारिंशदवस्थासु
 (४०) षट्पत्नारिंशदवस्थासु षट्पत्नारिंशदवस्थासु षट्पत्नारिंशदवस्थासु षट्पत्नारिंशदवस्थासु षट्पत्नारिंशदवस्थासु
 (४९) षट्पत्नारिंशदवस्थासु षट्पत्नारिंशदवस्थासु षट्पत्नारिंशदवस्थासु षट्पत्नारिंशदवस्थासु षट्पत्नारिंशदवस्थासु

उदस्य केतवो दिवि शुक्रा भ्राजन्त ईरते । आदित्यस्य नृचक्षसो महिन्नतस्य मीढुषः ॥१॥

दिशां प्रज्ञानी स्वर्यन्तमर्चिषा सुपक्षमाशु पतयन्तमर्णवे ।

स्तवाम सूर्यं भुवनस्य गोषां यो रश्मिभिर्दिशे आभाति सर्वाः ॥२॥

उत् । अस्य । केतवः । दिवि । शुक्राः । भ्राजन्तः । ईरते ।

आदित्यस्य । नृचक्षसः । महिन्नतस्य । मीढुषः ॥ १ ॥

दिशाम् । प्रज्ञानाम् । स्वर्यन्तम् । अर्चिषा । सुपक्षम् । आशुम् । पतयन्तम् । अर्णवे ।

स्तवाम् । सूर्यम् । भुवनस्य । गोषाम् । यः । रश्मिभिः । दिशः । आऽभाति । सर्वाः ॥ २ ॥

XIII.1.58 O divine sun, whosoever stands today between you and me, to him we transfer evil dream, fault and troubles.

XIII.1.59 O resplendent Lord, let us not depart from the righteous path, nor from the path of noble actions; let not malignity or miserliness dwell within us. (See also Rg. X.57.1)

XIII.1.60 May we obtain the blessings of that eternal law-maker of this world to whom the offerings are made. He is the thread spun out by the priests and extended to the divine powers. He is thus the perfecter of the cosmic sacrifice. (See also Rg. X.57.2)

To the Sun

XIII.2.1 Bright and blazing rays of this sun, the overseer of men, observer of great vows, and the liberal showerer, go upwards in the sky.

XIII.2.2 We laud the sun, illuminator of the marks of the quarters with flow, strong-winged, swift, protector of the world, falling in the restless ocean; he, who brightens all the regions with his rays.

यत्प्राङ् प्रत्यङ् स्वधया यासि शीभं नानारूपे अहं नी कथि मायया ।
 तदादित्य महि तत्ते महि श्रवो यदेको विश्वं परि भूम जायसे ॥३॥
 विपश्चितं तुरणिं भ्राजमानं वहन्ति यं हरितः सुप्त वृद्धीः ।
 मृतायमग्निर्दिवमुज्जिनाय तं त्वा पश्यन्ति परियान्तमाजिम् ॥४॥
 मा त्वा दभन्यपरियान्तमाजि स्वस्ति दुग्धो अति याहि शीभम् ।
 दिवं च सूर्यं पृथिवीं च देवीमहोरात्रे विमिमानो यदेधि ॥५॥
 स्वस्ति ते सूर्यं चरसे रथाय येनोभावन्तौ परियासि सद्यः ।
 यं ते वहन्ति हरितो वहिष्ठाः शतमश्वा यदि वा सुप्त वृद्धीः ॥६॥
 सुखं सूर्यं रथमंशुमन्तं स्योनं सुवह्निमधि तिष्ठ वाजिनम् ।
 यं ते वहन्ति हरितो वहिष्ठाः शतमश्वा यदि वा सुप्त वृद्धीः ॥७॥
 सुप्त सूर्यो हरितो यातवे रथे हिरण्यत्वचसो बृहतीरुधुक्त ।
 अमोचि शुक्रो रजसः परस्ताद्दिधूर्य देवस्तमो दिवमारुहत् ॥८॥

यत् । प्राङ् । प्रत्यङ् । स्वधया । यासि । शीभम् । नानारूपे इति नानारूपे । अहं नी इति ।
 कथि । मायया । तत् । आदित्य । महि । तत् । ते । महि । श्रवः । यत् । एकः । विश्वम् ।
 परि । भूम । जायसे ॥ ३ ॥

विपश्चितम् । तुरणिम् । भ्राजमानम् । वहन्ति । यम् । हरितः । सुप्त । वृद्धीः ।
 मृतात् । यम् । अग्निः । दिवम् । उतऽग्निनाय । तम् । त्वा । पश्यन्ति । परियान्तम् । आजिम् ॥
 मा । त्वा । दभन् । परियान्तम् । आजिम् । स्वास्ति । दुग्धान् । अति । याहि । शीभम् ।
 दिवम् । च । सूर्यं । पृथिवीम् । च । देवीम् । अहोरात्रे इति । विमिमानः । यत् । एधि ॥ ५ ॥
 स्वस्ति । ते । सूर्यं । चरसे । रथाय । येन । उभौ । अन्तौ । परियासि । सद्यः ।
 यम् । ते । वहन्ति । हरितः । वहिष्ठाः । शतम् । अश्वाः । यदि । वा । सुप्त । वृद्धीः ॥ ६ ॥
 सुखम् । सूर्यं । रथम् । अंशुमन्तम् । स्योनम् । सुवह्निम् । अधि । तिष्ठ । वाजिनम् ।
 यं । ते । वहन्ति । हरितः । वहिष्ठाः । शतम् । अश्वाः । यदि । वा । सुप्त । वृद्धीः ॥ ७ ॥

सुप्त । सूर्यः । हरितः । यातवे । रथे । हिरण्यत्वचसः । बृहतीः । अयुक्त ।
 अमोचि । शुक्रः । रजसः । परस्तात् । विधूर्य । देवः । तमः । दिवम् । आ । अरुहत् ॥ ८ ॥

XIII.2.3 That you go eastward and westward quickly with your sustaining power; and that you make two days of different forms with your wonderous force; this, O sun, is your great, very great glory, that you alone are born over all this world.

XIII.2.4 They behold you racing along your course — you, who are wise, victorious, and blazing; whom seven excellent golden coursers carry; whom the enjoyer (Atri) has conducted up from the flood to the sky.

XIII.2.5 May they not obstruct you racing along your course; may you go across difficulties quickly and safely, as you, O sun, go to the sky and the earth, making day and night.

XIII.2.6 O sun, may it be well with your ever-moving chariot, by which you go instantly to both the ends (of the world), and which your hundred or seven golden horses, good at drawing and fine ones, carry.

XIII.2.7 O sun, may you mount your pleasing chariot, rich in rays, comfortable, well-horsed and swift, which your hundred or seven golden horses, good at drawing and fine ones carry.

XIII.2.8 The sun has yoked in his chariot seven golden-coloured large bay steeds for his journey. The bright one has been released from dimness. Dispelling the darkness away, the divine one has ascended the sky.

उत्केतुना वृहता देव आगन्तपायूक्तमोभि ज्योतिरश्वेत् ।
 दिव्यः संपर्णः स वीरो व्यख्यददितेः पुत्रो भुवनानि विश्वा ॥९॥
 उद्यन्नश्मीना तनुषे विश्वा रूपाणि पुण्यसि ।
 उभा समुद्रौ क्रतुना वि भासि सर्वोद्भोक्तान्परिभृर्भोजमानः ॥१०॥
 पूर्वापरं चरतो माययेतौ शिशू क्रीडन्तो परि यातोर्णवम् ।
 विश्वान्यो भुवना विचष्टे हरण्यैरन्यं हरितो वहन्ति ॥११॥

दिवि त्वात्रिरधारयत्सूर्या मासाय कर्तवे ।
 स एपि नुष्टतस्तपन्विश्वा भुतावृचार्कशत् ॥१२॥
 उभावन्तो समर्पसि वत्सः संमातरौविव ।
 नन्वेतद्वितः पुरा ब्रह्म देवा अमी विदुः ॥१३॥
 यत्समुद्रमनु श्रितं तस्मिन्पासति सूर्यः ।
 अध्वास्य वितततो महान्पूर्वश्वापरश्च यः ॥१४॥

उत् । केतुना । वृहता । देवः । आ । अगन् । अप । अवृक् । तर्माः । अभि । ज्योतिः । अश्वेत् ।
 दिव्य । सुऽपर्णः । सः । वीरः । वि । अख्यत् । अदितेः । पुत्रः । भुवनानि । विश्वा ॥ ९ ॥
 उत् । स्यन् । रश्मीन् । आ । तनुषे । विश्वा । रूपाणि । पुण्यसि ।
 उभा । समुद्रौ । क्रतुना । वि । भासि । सर्वान् । लोकान् । परिऽभूः । भ्राजमानः ॥ १० ॥
 पूर्वऽअपरम् । चरत् । मायया । एतौ । शिशू इति । क्रीडन्तो । परि । यातुः । अर्णवम् ।
 विश्वा । अन्यः । भुवना । विऽचष्टे । हरण्यैः । अन्यम् । हरितः । वहन्ति ॥ ११ ॥
 दिवि । त्वा । अत्रिः । अधारयत् । सूर्य । मासाय । कर्तवे ।
 सः । एपि । सुऽष्टतः । तपन् । विश्वा । भुता । अवृऽचार्कशत् ॥ १२ ॥
 उभौ । अन्तौ । सम् । अर्पसि । वत्सः । संमातरौऽविव ।
 ननु । एतत् । इतः । पुरा । ब्रह्म । देवाः । अमी इति । विदुः ॥ १३ ॥
 यत् । समुद्रम् । अनु । श्रितम् । तत् । सिन्धुमिति । सूर्यः ।
 अध्वा । अस्य । विऽततः । महान् । पूर्वः । च । अपरः । च । यः ॥ १४ ॥

- XIII.2.9** The divine (sun) has come with his great banner flying high
The darkness has been dispelled; the light is shed all around
That divine bird of goodly wings, the heroic son of the
eternity (Aditi), has illumined all the worlds.
- XIII.2.10** While rising, you spread out your rays; you develop all the
forms; blazing and overpowering, you illumine both the
oceans and all the worlds with your might.
- XIII.2.11** They two move on one after the other by intellect; two
playing young ones go about the ocean; the one looks abroad
upon all beings; yellow steeds draw the other with golden
(trappings ?). (See also Av. VII.81.1)
- XIII.2.12** The enjoyer Lord has established you in the sky for making
the mouth. As such, you go well-maintained, giving out heat
and illuminating all the beings.
- XIII.2.13** You go to both the ends, just as a calf goes to two joint
mothers. Indeed previously the enlightened ones have known
it to be the supreme god.
- XIII.2.14** What is contained in the ocean, the sun wants to obtain. Its
great path is stretched out far, that is eastward as well as
westward.

तं समाप्नोति जुतिभिस्ततो नापं चिकित्सति ।

तेनामृतस्य भक्षं देवानां नावं रुन्धते ॥१५॥

उद्गु लं जातवेदसं देवं वहन्ति केतवः । दृशे विश्वाय सूर्यम् ॥१६॥

अप ले तायवो यथा नक्षत्रा यन्त्यक्तुभिः । सूर्याय विश्वचक्षसे ॥१७॥

अहश्चक्षस्य केतवो वि रश्मयो जनां अनु । भ्राजन्तो अग्नयो यथा ॥१८॥

तरणिर्विश्वदर्शतो ज्योतिष्कृदसि सूर्य । विश्वमा भासि रोचन ॥१९॥

प्रत्यङ् देवानां विशः प्रत्यङ्मुदेपि मानुषीः । प्रत्यङ्विश्वं स्वर्दिशे ॥२०॥

येनां पावक चक्षसा भुरग्यन्तं जनां अनु । त्वं वरुण पश्यसि ॥२१॥

तम् । सम् । आप्नोति । जुतिभिः । ततः । न । अपं । चिकित्सति ।

तेन । अमृतस्य । भक्षम् । देवानाम् । न । अवं । रुन्धते ॥ १५ ॥

उद्गु । ऊं इति । त्यम् । जातवेदसम् । देवम् । वहन्ति । केतवः । दृशे । विश्वाय । सूर्यम् ॥

अपं । ले । तायवः । यथा । नक्षत्रा । यन्ति । अक्तुभिः । सूर्याय । विश्वचक्षसे ॥१७॥

अहश्चक्षुः । अस्व । केतवः । वि । रश्मयः । जनान् । अनु । भ्राजन्तः । अग्नयः । यथा ॥

तरणिः । विश्वदर्शतः । ज्योतिःकृत् । असि । सूर्य । विश्वम् । आ । भासि । रोचन ॥

प्रत्यङ् । देवानाम् । विशः । प्रत्यङ् । उत् । एषि । मानुषीः । प्रत्यङ् । विश्वम् । स्वर्दिशे ॥

येन । पावक । चक्षसा । भुरग्यन्तम् । जनान् । अनु । त्वम् । वरुण । पश्यसि ॥ २१ ॥

- XIII.2.15** That path he covers with fast speeds; he does not want to move away from that path. Thereby he does not obstruct the food of elixir of the enlightened ones.
- XIII.2.16** The banners of glory speak high of God, who knows all that lives, that all may look on Him. (See also Rg. I.50.1)
- XIII.2.17** In His supreme transcendental glow, all other transient lights fade away, like thieves (See also Rg. I.50.2)
- XIII.2.18** His illuminating rays, shining like blazing fires, are seen afar, refulgent over the world of men. (See also Rg. I.50.3)
- XIII.2.19** O self-radiant God, you are the supreme light that outstrips all in speed, and it is your spiritual radiance that awakens each one of us, and shines through the entire firmament. (See also Rg. I.50.4)
- XIII.2.20** O God, you rise above to vitalize the physical forces, and you go deep into the inner realm to shine through the hearts of mankind. You command all the regions of the celestial and spiritual world. (See also Rg. I.50.5)
- XIII.2.21** It is your divine light that purifies our soul, and keeps us away from evil thoughts and actions. (See also Rg. I.50.6)

वि द्यामेषि रजस्त्वहर्मिमानो अकुमिः । पश्यन्मानि सूर्य ॥२२॥
 सप्त त्वा हरितो रथे वहन्ति देव सूर्य । शोचिष्केदो विचक्षणम् ॥२३॥
 अयुक्त सप्त शुन्ध्युवः सूर्यो रथस्य नृप्यः । तामिर्याति स्वयुक्तिभिः ॥२४॥
 रोहितो दिवमारुहत्तपसा तपस्वी ।
 स योनिमेति स उ जायते पुनः स देवानामधिपतिर्वभूव ॥२५॥
 यो विश्वचर्षणिरुत विश्वतोमुखो यो विश्वतस्पाणिरुत विश्वतस्पृथः ।
 सं बाहुभ्यां भरति सं पतत्रैर्धावापृथिवी जनयन्देव एकः ॥२६॥
 एकपाद्विषदो भूयो वि चक्रमे द्विपात्त्रिपादमभ्येति पश्चात् ।
 द्विपाद् षट्पदो भूयो वि चक्रमे त एकपदस्तन्वं समासते ॥२७॥
 अतन्द्रो यास्यन्दरितो यदास्थाद्रे रूपे कृणुते रोचमानः ।
 केतुमानुद्यन्तसहमानो रजांसि विश्वा आदित्य प्रवतो वि भासि ॥२८॥

वि । द्याम् । ऽपि । रजः । पृथु । अहः । मिमानः । अकुमिः । पश्यन् । जन्मानि । सूर्य ॥
 सप्त । त्वा । हरितः । रथे । वहन्ति । देव । सूर्य । शोचि-ऽधेऽशम् । विऽचक्षणम् ॥२३॥
 अयुक्त । सप्त । शुन्ध्युवः । सूर्यः । रथस्य । नृप्यः । तामिः । याति । स्वयुक्तिऽभिः ॥२४॥
 रोहितः । दिवम् । आ । अरुहत् । तपसा । तपस्वी ।
 सः । योनिम् । आ । एति । सः । उं इति । जायते । पुनः । सः । देवानाम् । अधिऽपतिः । वभूव ॥
 यः । विश्वऽचर्षणिः । उत । विश्वतःऽमुखः । यः । विश्वतःऽपाणिः । उत । विश्वतःऽपृथः ।
 सम् । बाहुऽभ्याम् । भरति । सम् । पतत्रैः । धावापृथिवी इति । जनयन् । देवः । एकः ॥२६॥
 एकऽपात् । द्विऽपदः । भूयः । वि । चक्रमे । द्विऽपात् । त्रिऽपादम् । अभि । एति । पश्चात् ।
 द्विऽपात् । ह । षट्ऽपदः । भूयः । वि । चक्रमे । ते । एकऽपदः । तन्वं । सम् । आसते ॥ २७ ॥
 अतन्द्रः । यास्यन् । हरितः । यत् । आऽअस्थात् । द्वे इति । रूपे इति । कृणुते । रोचमानः ।
 केतुमान् । उत्ऽयन् । सहमानः । रजांसि । विश्वाः । आदित्य । प्रवतः । वि । भासि ॥२८॥

- XIII.2.22** It is your divine light that discriminates between light and darkness for the benefit of all creatures that have birth. (See also Rg. I.50.7)
- XIII.2.23** O self-radiant, through your divine spectrum of seven harnessed to your chariot, you guide all men. (See Also Rg. I.50.8)
- XIII.2.24** The self-radiant one operates through these harnessed sevens (five organs of senses and mind and intellect on the spiritual plane), - never failing and ever purifying, and thus safely draws the chariot of inner cosmos. (See also Rg. I.50.9)
- XIII.2.25** The austere ascending one ascends to heaven by his austerity. He comes to the womb therefrom. Ofcourse, he is born again. He becomes the overlord of the bounties of Nature.
- XIII.2.26** He who belongs to all men (carṣaṇi) and has faces on all sides, who has hands on all sides and palms on all sides -- he brings together with his (two) arms, together with his wings (pl.), generating heaven and earth, sole Lord. (See Also Rg. X.81.3, Yv. XII.19)
- XIII.2.27** The one-footed strode out more than the two-footed; the two-footed falls upon (abhi-i) the three-footed from behind; the two-footed strode out more than the six-footed; they sit together (about) the body of the one-footed. (See also Rg. X.117.8)
- XIII.2.28** Free from lassitude, desirous of travelling, when he mounts his golden horses, he, the glowing, takes two forms. O sun, rich in rays, when rising, you overcome all the worlds, and shine out in tempests.

वण्महौ अंसि सूर्यं वडादित्य महौ अंसि ।

महांस्ते महतो महिमा त्वमादित्य महौ अंसि ॥२९॥

रोचंसे दिवि रोचंसे अन्तरिक्षे पतङ्ग पृथिव्यां रोचंसे रोचंसे अप्सवृन्तः ।

उभा समुद्रौ रुच्या व्यापिथ देवो देवासि महिषः स्वर्जित् ॥३०॥

अर्वाङ् परस्तात्प्रयतो व्यध्य आशुर्विपश्चित्पतयन्पतङ्गः ।

विष्णुर्विचित्तः शर्वसाधितिष्ठन् केतुना सहते विश्वमेजत् ॥३१॥

चित्रभिकित्वान्महिषः सुपूर्ण आरोचयन्नोदसी अन्तरिक्षम् ।

अहोरात्रे परि सूर्यं वसाने प्रास्य विश्वा तिरतो वीर्याणि ॥३२॥

तिग्मो विभ्राजन्तन्वं शिशानोरंगमासः प्रचतो रराणः ।

ज्योतिष्मान्पक्षी महिषो वयोधा विश्वा आस्थाद्यदिशः कल्पमानः ॥३३॥

चित्रं देवानां केतुरनीकं ज्योतिष्मान्प्रदिशः सूर्यं उच्यन् ।

दिवाकरोति युष्मेस्तमांसि विश्वातारीदुरितानि शुक्रः ॥३४॥

वद् । महान् । अंसि । सूर्य । वद् । आदित्य । महान् । अंसि ।

महान् । ते । महतः । महिमा । त्वम् । आदित्य । महान् । अंसि ॥ २९ ॥

रोचंसे । दिवि । रोचंसे । अन्तरिक्षे । पतङ्ग । पृथिव्याम् । रोचंसे । रोचंसे । अप्सवृत् । अन्तः ।

उभा । समुद्रौ । रुच्या । वि । आपिथ । देवः । देव । अंसि । महिषः । रवः । जित् ॥ ३० ॥

अर्वाङ् । परस्तात् । प्रयतः । विऽअव्ये । आशुः । विपः । चित् । पतयन् । पतङ्गः ।

विष्णुः । विऽचित्तः । शर्वसा । अधिऽतिष्ठन् । प्र । केतुना । सहते । विश्वम् । एजत् ॥ ३१ ॥

चित्रः । चिकित्वान् । महिषः । सुऽपूर्णः । आऽरोचयन् । रोदसी इति । अन्तरिक्षम् ।

अहोरात्रे इति । परि । सूर्यम् । वसाने इति । प्र । अस्य । विश्वा । तिरतः । वीर्याणि ॥ ३२ ॥

तिग्मः । विऽभ्राजन् । तन्वम् । शिशानः । अरम् । रंगमासः । प्रऽवतः । रराणः ।

ज्योतिष्मान् । पक्षी । महिषः । वयोऽधाः । विश्वाः । आ । अस्थात् । प्रऽदिशः । कल्पमानः ॥

चित्रम् । देवानाम् । केतुः । अनीकम् । ज्योतिष्मान् । प्रऽदिशः । सूर्यः । उच्यन् ।

दिवाऽकुरः । अति । युष्मेः । तमांसि । विश्वा । अतारीत् । दुरऽदितानि । शुक्रः ॥ ३४ ॥

XIII.2.29 Verily , great art thou, O sun! verily, O Āditya, great art thou, great is the greatness of thee the great one, thou, O son of Infinity, art great. (See Yv XXXIII 39. Ṛg. VIII.101 11)

XIII.2.30 You shine in the sky; you shine in the midspace, O flayer, you shine on the earth; you shine within the waters. You pervade both the oceans with light. O enlightened one, you are a mighty bounty of Nature and winner of light (bliss).

XIII.2.31 Swift, excellent observer, the flying one, flying hitherward from afar, soaring in the mid-course, pervading, extra ordinarily thoughtful, subduing others with might, he, with his appearance, overbears all that moves.

XIII.2.32 Wonderfully wise, mighty, strong-winged (sun) illuminates the heaven and earth, as well as, the midspace. Day and night, dwelling about the sun, spread far and wide all his energies.

XIII.2.33 Scorching, blazing intensely, strengthening the body, moving at tremendous speed, abiding in heavenly heights, emitting light, winged one, the mighty, bestower of vigour, (the sun) has pervaded all the mid-regions giving them their form.

XIII.2.34 Wonderous bright appearance of the bounties of Nature, emitting light, the sun has risen up the mid-regions. The radiant maker of day with this intense brilliance has overcome all the darknesses difficult to traverse.

चित्रं देवानां सुदगादनीकं चक्षुर्मित्रस्य वरुणस्याग्नेः
 आप्राद्यावापृथिवी अन्तरिक्षं सूर्यं आत्मा जगत्तस्तस्युपैश्व ॥३५॥
 उच्चा पतन्तमरुणं सुपर्णं मध्ये दिवस्तरणिं भ्राजमानम् ।
 पश्याम त्वा सवितारं यमाहुरजस्रं ज्योतिर्यदविन्दुदग्निः ॥३६॥
 दिवस्पृष्टे धारमानं सुपर्णमदित्याः पुत्रं नाथकामं उपं यामि भीतः ।
 स नः सूर्यं प्र तिर दीर्घमायुर्मा रिषाम सुमतौ ते स्याम ॥३७॥
 सहस्राह्वयं विर्यतावस्य पुक्षौ हरैर्हंसस्य पततः स्वर्गम् ।
 स देवान्तर्सानुरस्युपदयं संपश्यन् याति भुवनानि विश्वा ॥३८॥

रोहितः कालो अभवद्रोहितोऽग्नें प्रजापतिः ।

रोहितो यज्ञानां सुखं रोहितः स्वराभरत् ॥३९॥

रोहितो लोको अभवद्रोहितोऽत्यन्तपदिवम् ।

रोहितो रुदिमभिर्भूमिं समुद्रमनु सं चरत् ॥४०॥

चित्रम् । देवानाम् । उत् । अगात् । अनीकम् । चक्षुः । मित्रस्य । वरुणस्य । अग्नेः ।
 आ । आप्रात् । द्यावापृथिवी इति । अन्तरिक्षम् । सूर्यः । आत्मा । जगत् । तस्युपैश्व ॥
 उच्चा । पतन्तम् । अरुणम् । सुपर्णम् । मध्ये । दिवः । तरणिम् । भ्राजमानम् ।
 पश्याम । त्वा । सवितारम् । यम् । आहुः । अजस्रम् । ज्योतिः । यत् । अविन्दत् । अग्निः ॥
 दिवः । पृष्टे । धारमानम् । सुपर्णम् । अदित्याः । पुत्रम् । नाथकामः । उपं । यामि । भीतः ।
 सः । नः । सूर्यं । प्र । तिर । दीर्घम् । आयुः । मा । रिषाम् । सुमतौ । ते । स्याम् ॥३७॥
 सहस्रस्रह्वयम् । विर्यताव । अस्य । पुक्षौ । हरैः । हंसस्य । पततः । स्वः । ऽगम् ।
 सः । देवान् । सान् । उरसि । उपदयं । समुपश्यन् । याति । भुवनानि । विश्वा ॥
 रोहितः । कालः । अभवत् । रोहितः । अग्नें । प्रजापतिः ।
 रोहितः । यज्ञानाम् । सुखम् । रोहितः । रवः । आ । अमरत् ॥ ३९ ॥
 रोहितः । लोकः । अभवत् । रोहितः । अति । अत्यन्तम् । पदिवम् ।
 रोहितः । रुदिमभिः । भूमिम् । समुद्रम् । अनु । सम । चरत् ॥ ४० ॥

- XIII.2.35** Yonder has arisen with wonderful divine effulgence the eye of our light, life and energy. He has filled the celestial regions, the earth and the inter-space with his glory. This sun is the soul of all that moves or is immovable. (See also Rg. I.115.1; Yv. VII.42)
- XIII.2.36** May we behold you, the impeller, flying high, strong-winged swimming in the midst of heaven, blazing bright, whom they call the light eternal, which an enjoyer realizes.
- XIII.2.37** Frightened and desirous of refuge, I approach the strong-winged sun, the son of eternity, racing on the top of the sky. As such, O son, may you bestow a long span of life. May we not come to harm. May we be in your friendly favour.
- XIII.2.38** A thousand days journey are expanded the wings of him, of the yellow swan flying to heaven, he, putting all the gods in his breast, goes viewing together all existences. (See also Av. X.8.18)
- XIII.2.39** The ascendant Lord has become the time. The ascendant Lord has been the Lord of creatures in the beginning. The ascendant Lord is the mouth of sacrifices. The ascendant Lord has brought the light.
- XIII.2.40** The ascendant Lord has become the world. The ascendant Lord has heated the sky. The ascendant Lord with His rays moves along the earth and the ocean.

सर्वा दिशः समचरद्रोहितोधिपतिर्दिवः ।

दिवं समुद्रमाद्मि सर्वं भुतं वि रक्षति ॥४१॥

आरोहञ्जुको बृहतीरतन्द्रो द्वे रूपे कृणुते रोचमानः ।

चित्रश्चिकित्वान्महिषो वार्तमाया यावतो लोकानभि यहिभाति ॥४२॥

अभ्यन्यदेति पर्यन्यदस्यतेहोग्राभ्या महिषः कल्पमानः ।

सूर्यं वयं रजसि क्षियन्तं गानुदिदं हवामहे नार्धमानाः ॥४३॥

पृथिवीप्रो महिषो नार्धमानस्य गानुरदब्धचक्षुः परि विश्वं ब्रुमूव ।

विश्वं संपश्यन्त्सुविदत्रो यजत्र इदं शृणोतु यदहं ब्रवीमि ॥४४॥

पर्यस्य महिमा पृथिवीं समुद्रं ज्योतिषा विभ्राजन्परि द्यामन्तरिक्षम् ।

सर्वं संपश्यन्त्सुविदत्रो यजत्र इदं शृणोतु यदहं ब्रवीमि ॥४५॥

अवोध्यग्निः समिधा जनानां प्रति धेनुर्मिवायतीमुपासम् ।

यहा इय प्र वयामुजिहानाः प्र भानवः सिस्त्रते नाकमच्छ ॥४६॥

सर्वाः । दिशः । सम । अचरत् । रोहितः । अधिऽपतिः । दिवः ।

दिवम् । समुद्रम् । आत् । भूमिम् । सर्वम् । भुतम् । वि । रक्षति ॥ ४१ ॥

आऽरोहन् । शकः । बृहतीः । अतन्द्रः । द्वे इति । रूपे इति । कृणुते । रोचमानः । चित्रः ।

चिकित्वान् । महिषः । वार्तम्ऽआयाः । यावतः । लोकान् । अभि । यत् । विऽभाति ॥

अभि । अन्यत् । एति । परि । अन्यत् । अस्यते । अहोग्राभ्याम् । महिषः । कल्पमानः ।

सूर्यम् । वयम् । रजसि । क्षियन्तम् । गानुऽदिदम् । हवामहे । नार्धमानाः ॥ ४३ ॥

पृथिवीऽप्रः । महिषः । नार्धमानस्य । गानुः । अदब्धऽचक्षुः । परि । विश्वम् । ब्रुमूव ।

विश्वम् । समुऽपश्यन् । सुऽविदत्रः । यजत्रः । इदम् । शृणोतु । यत् । अहम् । ब्रवीमि ॥

परि । अस्थ । महिमा । पृथिवीम् । समुद्रम् । ज्योतिषा । विऽभ्राजन् । परि । द्याम् ।

अन्तरिक्षम् । सर्वम् । समुऽपश्यन् । सुऽविदत्रः । यजत्रः । इदम् । शृणोतु । यत् । अहम् । ब्रवीमि ॥

अवोधि । अग्निः । समुऽइधा । जनानाम् । प्रति । धेनुम्ऽइव । आऽयतीम् । उपासम् ।

यहाऽइय । प्र । वयाम् । उत्तऽजिहानाः । प्र । भानवः । सिस्त्रते । नाकम् । अच्छ ॥ ४६ ॥

- XIII.2.41** The ascendant Lord, the sovereign of the heaven, moves about in all the quarters; He guards the sky, the ocean, the earth and also all the beings.
- XIII.2.42** Free from lassitude, the bright one (the sun), while ascending the great (spaces), develops two forms shining beautifully. Wonderful, observant, mighty, and creator of wind phenomena, he illumines all the worlds, whatsoever, there exist.
- XIII.2.43** Being shaped by day and night, the mighty (sun), goes towards one (form) and the other (form) is thrust away. Imploring, we invoke the sun, who knows the path and dwells in the midspace.
- XIII.2.44** The mighty (sun), fulfiller of the earth, the guide of the implorer, one of unsuppressed vision, has encompassed the world. May he, the benevolent, worshipful, beholding all, listen to what I say.
- XIII.2.45** The grandeur of Him goes beyond the earth, beyond the ocean, and blazing brilliant with light it goes beyond the midspace and the sky. May he, the benevolent, worshipful, beholding all, listen to what I say.
- XIII.2.46** With the fire-wood of people, the fire divine has awakened, just as a milch-cow awakens at the coming of the dawn. Like young plants throwing their branches upwards, the beams of rays go forth towards the heaven.

(३) तृतीयं सूत्रम्

(१-२१) वह्निंश्चापृथिवीस्य सूतस्य ब्रह्मा ऋषिः । अग्न्यात्मणेहितादित्या देवताः । (१. १९, १८, २१) प्रपयापोदपयहा-
 दस्येकविंशतिनामृचां चतुष्टयसामाष्टपदाकृतिः, (२) द्वितीयापास्यवसाना पददश भुरिगिष्टिः, (३) तृतीयापास्यवसाना
 पददशभिः, (४) चतुर्थास्यवसाना पदपञ्चतिशाकरगर्भा भूतिः, (५-६) पञ्चमीवष्टयोभ्युत्पत्ताना सप्तपदा
 शाकरगतिशाकरगर्भा भूतिः, (७) सप्तम्याभ्युत्पत्ताना सप्तपदातुष्टुगर्भातिभूतिः, (८, २०, २२)
 षष्ठ्यादिचतुर्विंशतिनां त्र्यवसाना पददशभिः, (९-१२) षष्ठ्यादिचतुष्टुगर्भां चतुष्टयसामा
 सप्तपदा भुरिगिष्टिभूतिः, (१३-१४) षष्ठ्योदशीभ्युत्पत्तयोभ्युत्पत्तानाष्टपदा कृतिः, (१५)
 पञ्चदश्याभ्युत्पत्ताना सप्तपदा विष्टुदतिभूतिः, (१७, २४) सप्तदशीभ्युत्पत्तयो-
 भ्युत्पत्ताना सप्तपदा कृतिः, (१८) एकोनविंशत्याभ्युत्पत्तानाष्टपदा
 भुरिगिष्टिभूतिः, (२३, २५) त्रयोविंशत्यादिष्वयोभ्युत्पत्तानाष्ट-
 पदा विष्टुदतिः, [(२६) वह्निंश्चापृथिवीस्य] एतदंति ॥

य इमे चावापृथिवी जजान यो द्रापिं कृत्वा भुवनानि वस्ते ।
 यस्मिन्क्षियन्ति प्रदिशः पद्विर्नीर्याः पतङ्गो अनु विचारकशीति तस्य देवस्य ।
 क्रुद्धस्यैतदागो य एवं विद्वांसं ब्राह्मणं जिनाति ।
 उद्वेपय रोहित प्र क्षिणीहि ब्रह्मज्यस्य प्रति सुष्ठ पाशान् ॥१॥
 यस्माद्वाता ऋतुधा पर्वन्ते यस्मात्समुद्रा अधि विक्षरन्ति तस्य देवस्य ।
 क्रुद्धस्यैतदागो य एवं विद्वांसं ब्राह्मणं जिनाति ।
 उद्वेपय रोहित प्र क्षिणीहि ब्रह्मज्यस्य प्रति सुष्ठ पाशान् ॥२॥
 यो मारयति प्राणयति यस्मात्प्राणन्ति भुवनानि विश्वा तस्य देवस्य ।
 क्रुद्धस्यैतदागो य एवं विद्वांसं ब्राह्मणं जिनाति ।
 उद्वेपय रोहित प्र क्षिणीहि ब्रह्मज्यस्य प्रति सुष्ठ पाशान् ॥३॥
 यः प्राणेन चावापृथिवी तर्पयत्यपानेन समुद्रस्य जठरं यः पिपति तस्य देवस्य ।
 क्रुद्धस्यैतदागो य एवं विद्वांसं ब्राह्मणं जिनाति ।
 उद्वेपय रोहित प्र क्षिणीहि ब्रह्मज्यस्य प्रति सुष्ठ पाशान् ॥४॥

यः । इमे इति । चावापृथिवी इति । जजान । यः । द्रापिम् । कृत्वा । भुवनानि । वस्ते ।
 यस्मिन् । क्षियन्ति । प्रदिशः । पद्विः । उर्वीः । याः । पतङ्गः । अनु । विचारकशीति । तस्य ।
 देवस्य । क्रुद्धस्य । एतत् । आगोः । यः । एवम् । विद्वांसम् । ब्राह्मणम् । जिनाति ।
 उद्वेपय । रोहित । प्र । क्षिणीहि । ब्रह्मज्यस्य । प्रति । मुञ्च । पाशान् ॥ १ ॥
 यस्मात् । वाताः । ऋतुऽयाः । पर्वन्ते । यस्मात् । समुद्राः । अधि । विक्षरन्ति । तस्य । ० ॥ २ ॥
 यः । मारयति । प्राणयति । यस्मात् । प्राणन्ति । भुवनानि । विश्वा । तस्य । ० ॥ ३ ॥
 यः । प्राणेन । चावापृथिवी इति । तर्पयति । अपानेन । समुद्रस्य । जठरम् । यः । पिपति । तस्य । ० ॥

To the Sun (with imprecation on the evil-doer)

- XIII.3.1** He, who has brought into existence these two – the heaven and earth; who dwells within the beings making them a mantle (for himself); in whom find shelter the six vast mid-quarters, which the flying one (sun) illuminates – to that wrathful (enraged) Lord it is offending, some one scathes such a learned intellectual person. O ascending one (Rohita), make him tremble, destroy him, put your snares upon the harasser of intellectual persons.
- XIII.3.2** Out of whom the winds blow in due seasons, out of whom the oceans flow out all around – to that wrathful (enraged) Lord it is offending that some one scathes such a learned intellectual person. O ascending one (Rohita), make him tremble; destroy him put your snares upon the harasser of intellectual persons.
- XIII.3.3** He, who causes to die (and) who brings to life, (and) from whom all the beings receive life – to that wrathful (enraged) Lord it is offending that some one scathes such a learned intellectual person. O ascending one (Rohita), make him tremble; destroy him; put your snares upon the harasser of intellectual person.
- XIII.3.4** He, who refreshes the heaven and earth with (his) in-breath, (and) who fills the belly of the ocean with (his) out-breath – to that wrathful (enraged) Lord it is offending that some scathes such a learned intellectual person. O ascending one (Rohita), make him tremble; destroy him; put your snares upon the harasser intellectual persons.

यस्मिन्विश्राट्स्मेष्टी भृजापतिरभिर्वैश्वानुरः सह पृक्त्वा श्रितः ।
 यः परस्य प्राणं परमस्य तेज आददे तस्य देवस्य ।
 क्रुद्धस्यैतदागो य एवं विद्वांसं ब्राह्मणं जिनाति ।
 उद्वेपय रोहित प्र क्षिणीहि ब्रह्मज्यस्य प्रति सुख पाशान् ॥५॥
 यस्मिन्पडुर्वीः पञ्च दिशो अधि श्रिताश्चतस्र आपो यज्ञस्य त्रयोक्षराः ।
 यो अन्तरा रोदसी क्रुद्धश्चक्षुषेक्षत तस्य देवस्य ।
 क्रुद्धस्यैतदागो य एवं विद्वांसं ब्राह्मणं जिनाति ।
 उद्वेपय रोहित प्र क्षिणीहि ब्रह्मज्यस्य प्रति सुख पाशान् ॥६॥
 यो अन्नादो अन्नपतिर्वभूव ब्रह्मणस्पतिरुत यः ।
 भूतो भविष्यद्भुवनस्य यस्पतिस्तस्य देवस्य ।
 क्रुद्धस्यैतदागो य एवं विद्वांसं ब्राह्मणं जिनाति ।
 उद्वेपय रोहित प्र क्षिणीहि ब्रह्मज्यस्य प्रति सुख पाशान् ॥७॥
 अहोरात्रैर्विमितं त्रिंशदङ्गं त्रयोदश मासं यो निर्मिमीति तस्य देवस्य ।
 क्रुद्धस्यैतदागो य एवं विद्वांसं ब्राह्मणं जिनाति ।
 उद्वेपय रोहित प्र क्षिणीहि ब्रह्मज्यस्य प्रति सुख पाशान् ॥८॥

यस्मिन् । विश्राट् । परमेऽस्य । भृजाऽपतिः । अग्निः । वैश्वानुरः । सह । पृक्त्वा । श्रितः ।
 यः । परस्य । प्राणम् । परमस्य । तेजः । आऽददे । तस्य । ० ॥ ५ ॥
 यस्मिन् । पट् । डुर्वीः । पञ्च । दिशः । अधि । श्रिताः । चतस्रः । आपः । यज्ञस्य । त्रयः ।
 अक्षराः । यः । अन्तरा । रोदसी इति । क्रुद्धः । चक्षुषा । ऐक्षत । तस्य । ० ॥ ६ ॥
 यः । अन्नाऽऽद । अन्नऽपतिः । वभूव । ब्रह्मणः । पतिः । उत । यः ।
 भूतः । भविष्यत् । भुवनस्य । यः । पतिः । तस्य । ० ॥ ७ ॥
 अहोरात्रैः । विऽमितम् । त्रिंशत्ऽअङ्गम् । त्रयऽदशम् । मासम् । यः । निऽमिमीति । तस्य । ० ॥

- XIII.3.5** He, within whom Virāj (the lumiscent), the Lord dwelling in the highest abode, the Lord of creatures, and the adorable Lord, benefactor of all men, has found shelter with the pañkti metre; He, who takes to Himself the vital breath of the highest and the radiance of the supreme -- to that wrathful (enraged) Lord it is offending that some one scathes such a learned intellectual person. O ascending one, make him tremble; destroy him; put your snares upon the harasser of intellectual persons.
- XIII.3.6** He, in whom the six vast (mid-quarters), the five quarters, the four waters and the three syllables of yajna (the sacrifice) have found shelter; who, being, enraged, looks through heaven and earth with his vision -- to that wrathful (enraged) Lord it is offending that some one scathes such a learned intellectual person. O ascending one, make him tremble; destroy him; put your snares upon the harasser of intellectual persons.
- XIII.3.7** He, who being the Lord of food, has become the consumer of food, and who is also the Lord of knowledge; who is the Lord of the existence past, present and future -- to that wrathful (enraged) Lord it is offending that some one scathes such a learned intellectual person. O ascending one, make him tremble, destroy him, put your snares upon the harasser of intellectual persons.
- XIII.3.8** He, who forms the thirteenth month, measured well with days and nights and containing thirty members -- to that wrathful (enraged) Lord it is offending that some one scathes such a learned intellectual person. O ascending one, make him tremble; destroy him; put your snares upon the harasser of intellectual persons.

कृष्णं न्यानं हरयः सुपर्णा अपो वसाना दिवमुत्पतन्ति ।
 त आर्ववृत्रन्तसर्दनादृतस्य तस्य देवस्य ।
 क्रुद्धस्यैतदागो य एवं विद्वांसं ब्राह्मणं जिनाति ।
 उद्वेपय रोहित प्र क्षिणीहि ब्रह्मज्यस्य प्रति मुख पाशान् ॥९॥
 यत्ते चन्द्रं कश्यप रोचनावद्यत्संहितं पुष्कलं चित्रभानु ।
 यस्मिन्सूर्या आपिताः सप्त साकं तस्य देवस्य ।
 क्रुद्धस्यैतदागो य एवं विद्वांसं ब्राह्मणं जिनाति ।
 उद्वेपय रोहित प्र क्षिणीहि ब्रह्मज्यस्य प्रति मुख पाशान् ॥१०॥
 बृहदेनमनु वस्ते पुरस्ताद्वयन्तरं प्रति गृह्णाति पश्चात् ।
 ज्योतिर्वसनि सद्धमप्रमादं तस्य देवस्य ।
 क्रुद्धस्यैतदागो य एवं विद्वांसं ब्राह्मणं जिनाति ।
 उद्वेपय रोहित प्र क्षिणीहि ब्रह्मज्यस्य प्रति मुख पाशान् ॥११॥
 बृहदुन्यतः पक्ष आसीद्वयन्तरमुन्यतः सर्वले सग्नीची ।
 यद्रोहितमर्जनयन्त देवास्तस्य देवस्य ।
 क्रुद्धस्यैतदागो य एवं विद्वांसं ब्राह्मणं जिनाति ।
 उद्वेपय रोहित प्र क्षिणीहि ब्रह्मज्यस्य प्रति मुख पाशान् ॥१२॥

कृष्णम् । निऽयानम् । हरयः । सुऽपर्णाः । अपः । वसानाः । दिवम् । उत् । पतन्ति ।
 त । आ । अर्ववृत्रन् । सर्दनात् । ऋतरयं । तस्य । ० ॥ ९ ॥
 यत् । ते । चन्द्रम् । कश्यप । रोचनावद्यत् । यत् । समऽहितम् । पुष्कलम् । चित्रऽभानु ।
 यस्मिन् । सूर्याः । आपिताः । सप्त । साकम् । तस्य । ० ॥ १० ॥
 बृहत् । एनम् । अनु । वस्ते । पुरस्तात् । रयम्ऽन्तरम् । प्रति । गृह्णाति । पश्चात् ।
 ज्योतिः । वसनि इति । सद्धम् । अप्रऽमादम् । तस्य । ० ॥ ११ ॥
 बृहत् । अन्यतः । पक्षः । आसीत् । रयम्ऽन्तरम् । अन्यतः । सर्वले इति सर्वले ।
 सग्नीची इति । यन् । रोहितम् । अर्जनयन्त । देवाः । तस्य । ० ॥ १२ ॥

- XIII.3.9** Dark the descent; the strong-winged birds are golden; they fly aloft to heaven,⁹ enrobed in waters. They have come higher from the seat of order, against to that wrathful (enraged) Lord it is offending that some one scathes such a learned intellectual person. O ascending one, make him tremble; destroy him; put your snares upon the harasser of intellectual persons.
- XIII.3.10** O discerner (Kaśyapa) Lord, what is shingly pleasing of yours, (and) what is the concentrated, abundant wonderful light, and wherein the seven suns are set together -- to that wrathful (enraged) Lord it is offending that some one scathes such a learned intellectual person. O ascending one, make him tremble; destroy him; put your snares upon the harasser of intellectual persons.
- XIII.3.11** The bṛhat Sāman clads Him in front and the rathambara Sāman takes hold of Him from behind, always carefully clothed in light -- to that enraged Lord it is offending that some one scathes such a learned intellectual person. O ascending one, make him tremble; destroy him; put your snares upon the harasser of intellectual persons.
- XIII.3.12** When the bounties of Nature brought into being the ascending one (sun), the bṛhat was his one wing and the rathambara the other, both were equally strong and directed to one and the same goal -- to that wrathful (enraged) Lord it is offending that some one scathes such a learned intellectual person. O ascending one, make him tremble; destroy him; put your snares upon the harasser of intellectual persons.

स वरुणः सायमग्निर्भवति स मित्रो भवति प्रातर्हव्यम् ।
 स संविता भूत्वान्तरिक्षेण याति स इन्द्रो भूत्वा तपति मध्यतो दिवं तस्य देवस्य ।
 क्रुद्धस्येतदागो य एवं विद्वांसं ब्राह्मणं जिनाति ।
 उद्वेपय रोहित प्र क्षिणीहि ब्रह्मज्यस्य प्रति सुख पाशान् ॥१३॥
 सहस्राह्वं वियतावस्य पुक्षौ हरैर्हंसस्य पततः स्वर्गम् ।
 स देवान्सर्वानुरस्युपदय संपश्यन्याति भुवनानि विश्वा तस्य देवस्य ।
 क्रुद्धस्येतदागो य एवं विद्वांसं ब्राह्मणं जिनाति ।
 उद्वेपय रोहित प्र क्षिणीहि ब्रह्मज्यस्य प्रति सुख पाशान् ॥१४॥
 अयं स देवो अप्सवः स हस्तमूलः पुरुशाको अत्रिः ।
 य इदं विश्वं भुवनं जजान तस्य देवस्य ।
 क्रुद्धस्येतदागो य एवं विद्वांसं ब्राह्मणं जिनाति ।
 उद्वेपय रोहित प्र क्षिणीहि ब्रह्मज्यस्य प्रति सुख पाशान् ॥१५॥
 शुक्रं वहन्ति हरयो रघुप्यदो देवं दिवि वर्चसा भ्राजमानम् ।
 यस्योर्ध्वा दिवं तन्वस्तपन्त्यर्वाङ् सुवर्णैः पटुरैर्वि भाति तस्य देवस्य ।
 क्रुद्धस्येतदागो य एवं विद्वांसं ब्राह्मणं जिनाति ।
 उद्वेपय रोहित प्र क्षिणीहि ब्रह्मज्यस्य प्रति सुख पाशान् ॥१६॥

सः । वरुणः । सायम् । अग्निः । भवति । सः । मित्रः । भवति । प्रातः । उत्पत्यन् । सः ।
 संविता । भूत्वा । अन्तरिक्षेण । याति । सः । इन्द्रः । भूत्वा । तपति । मध्यतः । दिवं ।
 तस्य । ० ॥ १३ ॥

सहस्रऽह्वम् । वियतौ । अस्य । पुक्षौ । हरैः । हंसस्य । पततः । स्वर्गम् । सः ।
 देवान् । सर्वान् । उरसि । उपदय । समुपदयन् । याति । भुवनानि । विश्वा । तस्य । ० ॥

अयम् । सः । देवः । अप्सु । अन्तः । सहस्रमूलः । पुरुशाकः । अत्रिः ।
 यः । इदम् । विश्वम् । भुवनम् । जजान । तस्य । ० ॥ १५ ॥

शुक्रम् । वहन्ति । हरयः । रघुप्यदः । देवम् । दिवि । वर्चसा । भ्राजमानम् ।
 यस्य । ऊर्ध्वाः । दिवं । तन्वः । तपन्ति । अर्वाङ् । सुवर्णैः । पटुरैः । वि । भाति । तस्य । ० ॥ १६ ॥

XIII.3.13 He, the venerable Lord, is adorable (Agni) in the evening; He is friendly (Mitra) in the morning, while rising up; becoming the impeller (Savitṛ), He goes through the midspace; becoming resplendent (Indra), He blazes up in the midst of the sky -- to that enraged Lord it is offending that some one scathes such a learned intellectual person. O ascending one, make him tremble; destroy him; put your snares upon the harasser of the intellectual persons.

XIII.3.14 A thousand day's journey are expanded the wings of him, of the yellow swan flying to heaven; he, putting all the gods in his breast, goes viewing together all existences -- to that wrathful (enraged) Lord it is offending that some one scathes such a learned intellectual person. O ascending one, make him tremble, destroy him; put your snares upon the harasser of intellectual persons.

XIII.3.15 This is the very same Lord dwelling within the waters, having thousand roots and helping in many ways, the consumer (of all), who has created all this existence -- to that wrathful (enraged) Lord it is offending that some one scathes such a learned intellectual person. O ascending one, make him tremble; destroy him; put your snares on the harnesser of intellectual persons.

XIII.3.16 Swift-moving coursers bear along the bright Lord blazing with lustre in the heaven; him, whose upper parts heat up the sky, and downward part shines with colourful rays (rays of beautiful colours) -- to that wrathful (enraged) Lord it is offending that some one scathes such a learned intellectual person. O ascending one, make him tremble; destroy him; put your snares upon the harasser of intellectual persons.

येनादित्यान्हरितः संवहन्ति येन यज्ञेन ब्रह्मो यन्ति प्रजानन्तः ।
 यदेकं ज्योतिर्वहुधा विभाति तस्य देवस्य ।
 क्रुद्धस्यैतदागो य एवं विद्वांसं ब्राह्मणं जिनाति ।
 उद्धेपय रोहितं प्र क्षिणीहि ब्रह्मज्यस्य प्रति सुष्ठु पाशान् ॥१७॥
 सप्त युञ्जन्ति रथमेकचक्रमेको अश्वो वहति सप्तनामा ।
 त्रिनाभि चक्रमजरमनर्व यन्मेमा विश्वा भुवनाधि तस्युस्तस्य देवस्य ।
 क्रुद्धस्यैतदागो य एवं विद्वांसं ब्राह्मणं जिनाति ।
 उद्धेपय रोहितं प्र क्षिणीहि ब्रह्मज्यस्य प्रति सुष्ठु पाशान् ॥१८॥
 अष्टधा युक्तो वहति वह्निरथः पिता देवानां जनिता मतीनाम् ।
 ऋतस्य तन्तुं मनसा मिमानः सर्वा दिशः पवते मातरिश्वा तस्य देवस्य ।
 क्रुद्धस्यैतदागो य एवं विद्वांसं ब्राह्मणं जिनाति ।
 उद्धेपय रोहितं प्र क्षिणीहि ब्रह्मज्यस्य प्रति सुष्ठु पाशान् ॥१९॥
 सम्यखं तन्तुं प्रदिशोनु सर्वा अन्तर्गीयन्व्यामृष्टस्य गर्भे तस्य देवस्य ।
 क्रुद्धस्यैतदागो य एवं विद्वांसं ब्राह्मणं जिनाति ।
 उद्धेपय रोहितं प्र क्षिणीहि ब्रह्मज्यस्य प्रति सुष्ठु पाशान् ॥२०॥

येन । आदित्यान् । हरितः । सम्संवहन्ति । येन । यज्ञेन । ब्रह्मः । यन्ति । प्रजानन्तः ।
 यत् । एकम् । ज्योतिः । बहुधा । विभाति । तस्य । १० ॥ १७ ॥
 सप्त । युञ्जन्ति । रथम् । एकचक्रम् । एकः । अश्वः । वहति । सप्तनामा ।
 त्रिनाभि । चक्रम् । अजरम् । अनर्वम् । यन् । इमा । विश्वा । भुवना । अग्निः । तस्युः । तस्य । १० ॥
 अष्टधा । युक्तः । वहति । वह्निः । उग्रः । पिता । देवानाम् । जनिता । मतीनाम् ।
 ऋतस्य । तन्तुम् । मनसा । मिमानः । सर्वाः । दिशः । पवते । मातरिश्वा । तस्य । १० ॥ १९ ॥
 सम्यखम् । तन्तुम् । प्रदिशः । अन्तुः । सर्वाः । अन्तः । गायत्र्याम् । अमृतस्य । गर्भे । तस्य । १० ॥

- XIII.3.17** By whom the golden coursers (the rays) bear along the Ādityas (the suns of twelve months); by which worship many a realized ones go; who, being the sole light, shines out in various forms -- to that wrathful (enraged) Lord it is offending that some one scathes such a learned intellectual person. O ascending one, make him tremble; destroy him; put your snares upon the harasser of intellectual persons
- XIII.3.18** Seven harness a one-wheeled chariot; one horse, having seven names, draws (it); or three naves (is) the wheel, unwasting, unassailed, whereon stand all these existences -- to that wrathful (enraged) Lord it is offending that some one scathes such a learned intellectual person. O ascending one, make him tremble; destroy him; put your snares upon the harasser of intellectual persons.
- XIII.3.19** The fierce chariot-horse, the father of the enlightened ones and the begetter of wisdoms, bears along, harnessed eight-fold. Arranging the thread of the eternal law by the mind, the dweller of the midspace goes about purifying all the quarters -- to that wrathful (enraged) Lord it is offending that some one scathes such a learned intellectual person. O ascending one, make him tremble; destroy him; put your snares upon the harasser of intellectual persons.
- XIII.3.20** (Arranging) the entire thread in all the vast quarters, inside the Gāyatrī, within the womb of the immortality -- to that wrathful (enraged) Lord it is offending that some one scathes such a learned intellectual person. O ascending one, make him tremble; destroy him; put your snares upon the harasser of intellectual persons.

निम्बुचंस्तिष्ठो व्युषो ह तिस्रस्त्रीणि रजांसि दिवो अङ्ग तिस्रः ।
 विद्या ते अग्ने त्रेधा जनित्रं त्रेधा देवानां जनिमानि विद्य तस्य देवस्य ।
 क्रुद्धस्यैतदागो य एवं विद्वांसं ब्राह्मणं जिनाति ।
 उद्वैपय रोहित प्र क्षिणीहि ब्रह्मज्यस्य प्रति सुख पाशान् ॥२१॥
 वि य और्णोत्पृथिवीं जायमान आ समुद्रमर्दधादन्तरिक्षे तस्य देवस्य ।
 क्रुद्धस्यैतदागो य एवं विद्वांसं ब्राह्मणं जिनाति ।
 उद्वैपय रोहित प्र क्षिणीहि ब्रह्मज्यस्य प्रति सुख पाशान् ॥२२॥
 त्वमग्ने क्रतुभिः केतुभिर्द्वितोऽर्कः समिद्ध उदरोचथा दिवि ।
 किमभ्यार्चिन्मरुतः पृथिमातरो यद्रोहितमर्जनयन्त देवास्तस्य देवस्य ।
 क्रुद्धस्यैतदागो य एवं विद्वांसं ब्राह्मणं जिनाति ।
 उद्वैपय रोहित प्र क्षिणीहि ब्रह्मज्यस्य प्रति सुख पाशान् ॥२३॥
 य आत्मदा बलदा यस्य विश्वं उपासते प्रशिष्य यस्य देवाः ।
 योऽस्येदो द्विपदो यश्चतुष्पदस्तस्य देवस्य ।
 क्रुद्धस्यैतदागो य एवं विद्वांसं ब्राह्मणं जिनाति ।
 उद्वैपय रोहित प्र क्षिणीहि ब्रह्मज्यस्य प्रति सुख पाशान् ॥२४॥

निऽबुचः । तिस्रः । विऽउषः । ह । तिस्रः । त्रीणि । रजांसि । दिवः । अङ्ग । तिस्रः ।
 विद्म । ते । अग्ने । त्रेधा । जनित्रम् । त्रेधा । देवानाम् । जनिमानि । विद्म । तस्य । ० ॥२१॥
 वि । यः । और्णोत् । पृथिवीम् । जायमानः । आ । समुद्रम् । अर्दधात् । अन्तरिक्षे । तस्य । ० ॥
 त्वम् । अग्ने । क्रतुऽभिः । केतुऽभिः । द्वितः । अर्कः । समऽहर्द्धः । उद । अरोचथाः ।
 दिवि । किम् । अभि । आर्चन् । मरुतः । पृथिऽमातरः । यत् । रोहितम् । अर्जनयन्त ।
 देवाः । तस्य । ० ॥ २३ ॥

यः । आत्मऽदाः । बलऽदाः । यस्य । विश्वे । उपऽआसते । प्रऽशिष्यम् । यस्य । देवाः ।
 यः । अस्य । ईदो । द्विऽपदः । यः । चतुऽपदः । तस्य । ० ॥ २४ ॥

XIII.3.21 There are three evening; verily, are three, three are the midspaces; O dear one, the heaven also are three. O adorable fire divine, we know your three-fold birth-place; we know threefold births of the enlightened ones -- to that wrathful (enraged) Lord it is offending that some one scathes such a learned intellectual person. O ascending one, make him tremble; destroy him; put your snares upon the harasser of intellectual persons.

XIII.3.22 He, who, while coming into existence, covered the earth and set the ocean (vapour) all over the midspace -- to that wrathful (enraged) Lord it is offending that some one scathes such a learned intellectual person. O ascending one, make him tremble; destroy him; put your snares upon the harasser of intellectual persons.

XIII.3.23 O adorable fire divine, set in motion by the sacrifices and by the rays, enkindled well, you shine up as the sun in the sky. What was that, which the cloud-bearing winds, sons of the earth, worshipped, when the bounties of Nature brought the ascending sun into being -- to that wrathful (enraged) Lord it is offending that some one scathes such a learned intellectual person. O ascending one, make him tremble; destroy him; put your snares upon the harasser of intellectual persons.

XIII.3.24 He who is self-giving, strength-giving, of whom all, of whom (even) the gods wait upon the direction, who is master of these bipeds, who of quadrupeds -- to that wrathful (enraged) Lord it is offending that some one scathes such a learned intellectual person. O ascending one, make him tremble; destroy him; put your snares upon the harasser of intellectual persons.

एकपाद्विपदो भूयो वि चक्रमे हिपात्रिपादमभ्येति पश्चात् ।
चतुष्पादभ्ये हिपदामभिसूरे संपश्यन्पङ्क्तिमुपतिष्ठमानस्तस्य देवस्य ।
क्रुदस्यैतदागो य एवं विहांसं ब्राह्मणं जिनाति ।
उद्वेपय रोहित प्र क्षिणीहि बभ्रज्यस्य प्रति मुख पाशान् ॥२५॥

कृष्णायाः पुत्रो अर्जुनो रात्र्या वत्सो जायत ।
स ह यामधि रोहति र्हो र्हो रोहितः ॥२६॥

एकंऽपात् । द्विऽपदः । भूयः । वि । चक्रमे । द्विऽपात् । त्रिऽपादम् । अमि । एति ।
पश्चात् । चतुःऽपात् । चक्रे । द्विऽपदाम् । अभिऽस्वरे । सन्ऽपश्यन् । पङ्क्तिम् ।
उपऽतिष्ठमानः । तस्य । देवस्य । क्रुद्धस्य । एतत् । आगः । यः । एवम् । त्रिऽहोस्तम् ।
ब्राह्मणम् । जिनाति । उत । वेपथु । रोहित । प्र । क्षिप्राहि । ब्रह्मऽन्यस्य । प्रति ।
मृध । पाशान् ॥ २५ ॥

कृष्णायाः । पुत्रः । अर्जुनः । राज्याः । वत्सः । अजायत ।
सः । ह । बाम् । अर्धः । रोहति । रुहः । हरोह । रोहितः ॥ २६ ॥

(४) पञ्चमं सूत्रम्

'स एति सविता' इत्यादिभ्यः 'भस्माद्येन' इत्यन्तानां बहुवचनानां प्रसादः कविः । मन्मथोक्तः देवताः ॥

[१] अध्यायः पदार्थाः

(१-१३) अयोदशमैस्त्वात् नपांयत्त्वं (१-११) प्रथमयोःकावर्षां प्राजापत्यानुष्टुप्, (१२) द्वयस्या रिताङ्गावरी, (१३) अयोदश्याभ्यामुर्मिणिङ् उन्मांसि ।

स एति सविता स्वर्दिवस्पृष्टेविचारकशत् ॥१॥

रश्मिभिर्नम्र आभृतं महेन्द्र एत्यावृतः ॥२॥

स धाता स विधर्ता स वायुर्नभ उच्छ्रितम् ।

रश्मिभिर्नभ आर्धृतं महेन्द्र एत्यार्धृतः ॥३॥

सः । एति । सयिता । स्वः । दिवः । पृष्ठे । अवऽचाकशत् ॥ १ ॥

रक्षिमऽभिः । नमः । आऽमृतम् । महाऽइन्द्रः । एति । आऽवृतः ॥ २ ॥

सः । धाता । सः । विड्वर्ता । सः । वायुः । नमः । उत्तश्चैतम् । रुश्मिः । ० ॥३॥

XIII.3.25 The one-footed strode out more than the two-footed, the two-footed falls upon the three-footed from behind, the four-footed acted within the call of the two-footed ones, beholding the series (pañti), drawing near (up-asthā) — to that wrathful (enraged) Lord it is offending that some one scathes such a learned intellectual person. O ascending one, make him tremble; destroy him; put your snares upon the harasser of intellectual persons. (See also Rg. X.117.8)

XIII.3.26 The white son of the black (mother), the young of night, was born, he ascends upon the sky; the ruddy one ascended the ascents. (See also Rg. X.117.8)

Extolling the Sun

PARYĀYA - I

XIII.4.1 That impeller Lord comes to the world of light shining upon the top of the sky.

XIII.4.2 The great resplendent Lord comes to the dimmed sky surrounded with rays.

XIII.4.3 He is the creator, He the ordainer, He the elemental wind, He the mighty rain-cloud (nabhas). The great resplendent Lord comes to the dimmed sky surrounded with rays.

सोर्यिमा स वरुणः स रुद्रः स महादेवः ।
 रुश्मिभिर्नभ आभृतं महेन्द्र एत्यावृतः ॥४॥
 सो अग्निः स उ सूर्यः स उ एव महायुमः ।
 रुश्मिभिर्नभ आभृतं महेन्द्र एत्यावृतः ॥५॥
 तं वत्सा उप तिष्ठन्त्येकशीर्षाणो युता दश ।
 रुश्मिभिर्नभ आभृतं महेन्द्र एत्यावृतः ॥६॥
 पश्चात्प्राञ्च आ तन्वन्ति यदुदेति वि भासति ।
 रुश्मिभिर्नभ आभृतं महेन्द्र एत्यावृतः ॥७॥
 तस्यैष मारुतो गणः स एति शिष्याकृतः ॥८॥
 रुश्मिभिर्नभ आभृतं महेन्द्र एत्यावृतः ॥९॥
 तस्येमे नव कोशा विष्टम्भा नवधा हिताः ॥१०॥

सः । अर्यिमा । सः । वरुणः । सः । रुद्रः । सः । महादेवः । रुश्मिभिः । १० ॥४॥

सः । अग्निः । सः । ऊं इति । सूर्यः । सः । ऊं इति । एव । महायुमः । रुश्मिभिः । १० ॥५॥

तम् । वत्साः । उप । तिष्ठन्ति । एकशीर्षाणः । युताः । दश । रुश्मिभिः । १० ॥६॥

पश्चात् । प्राञ्च । आ । तन्वन्ति । यत् । उदयेति । वि । भासति । रुश्मिभिः । १० ॥७॥

तस्यै । एवः । मारुतः । गणः । सः । एति । शिष्याकृतः ॥ ८ ॥

रुश्मिभिः । नभः । आभृतम् । महादेन्द्रः । एति । आवृतः ॥ ९ ॥

तस्यै । इमे । नव । कोशाः । विष्टम्भाः । नवधा । हिताः ॥ १० ॥

XIII.4.4 He is the ordainer, He the venerable, He (is) terrible punisher, He (is) the great Lord. The great resplendent Lord comes to the dimmed sky surrounded with rays.

XIII.4.5 He is the fire divine; He is also the sun; and verily He is the supreme controller. The great resplendent Lord comes to the dimmed sky surrounded with rays.

XIII.4.6 The ten-thousand calves, having one common head, wait upon Him. The great resplendent Lord comes to the dimmed sky surrounded with rays.

XIII.4.7 They spread forward, and also backwards, when He rises up and shines forth. The great resplendent Lord comes to the dimmed sky surrounded with rays.

XIII.4.8 This is his troop of cloud-bearing winds. He comes as if placed on a swing.

XIII.4.9 The great resplendent Lord comes to the dimmed sky surrounded with rays. (Av. XIII.4.2)

XIII.4.10 These are his nine sheaths, (nine) supports set in nine places (or in nine ways).

स प्रजाभ्यो वि पश्यति यश्च प्राणति यश्च ॥११॥
 तमिदं निर्गतं सहः स एष एक एकवृदेक एव ॥१२॥
 एते अस्मिन् देवा एकवृत्तो भवन्ति ॥१३॥

सः । प्रजाम्यः । वि । पश्यति । यत् । च । प्राणति । यत् । च । न ॥११॥

तम् । इदम् । निर्गतम् । सहः । सः । एषः । एकः । एकवृत् । एकः । एव ॥ १२ ॥

एते । अस्मिन् । देवाः । एकवृत्तः । भवन्ति ॥ १३ ॥

[२] द्वितीयः पद्यान्तः

(१-८) महर्षेस्ताम्य पद्यान्तस्य (१) वयमर्चो मुनिस्ताम्य त्रिभुम्, (२) द्वितीयाया आमुती पङ्क्तिः, (३, ४) कृतीमापदयोः प्राजा-
 पत्यादुभुम्, (५-६) तृतीयपङ्क्त्योऽपहृती गायत्री, [(७) सप्तम्या द्विषदा विष्णुवायवी, (८) महर्ष्याश्वात्सर्वदुम्] इत्यादि ।

कीर्तिश्च यज्ञाश्चात्मश्च नमश्च ब्राह्मणवर्चसं चार्जं चानार्जं च ॥१॥ -[१४]

य एतं देवमेकवृत्तं वेदं ॥२॥ -[१५]

न द्वितीयो न तृतीयश्चतुर्थो नाप्युच्यते । य एतं देवमेकवृत्तं वेदं ॥३॥-[१६]

न पञ्चमो न षष्ठः सप्तमो नाप्युच्यते । य एतं देवमेकवृत्तं वेदं ॥४॥-[१७]

कीर्तिः । च । यज्ञः । च । अत्माः । च । नमः । च । ब्राह्मणवर्चसम् । च । अर्जम् ।

च । अन्नऽअर्घम् । च ॥ १ ॥

यः । एतम् । देवम् । एकवृत्तम् । वेदं ॥ २ ॥

न । द्वितीयः । न । तृतीयः । चतुर्थः । न । अर्घि । उच्यते । यः । एतम् । ॥ ३ ॥

न । पञ्चमः । न । षष्ठः । सप्तमः । न । यः । एतम् । ॥ ४ ॥

XIII.4.11 He oversees the creatures, that who breaths as well as that who breathes not.

XIII.4.12 This over-powering might goes into him He, this one, is one; the only one acceptable; the one alone.

XIII.4.13 Into him these enlightened ones become acceptors of one alone.

PARYĀYA - II

XIII.4.14 Glory and fame, and water and rain, and intellectual brilliance, and food and the edibles (he gets).

XIII.4.15 Who realizes this Lord as the only acceptable one.

XIII.4.16 Not second, nor third, also not fourth is he said to be, who realizes this Lord as the only acceptable one.

XIII.4.17 Not fifth, nor sixth, also not seventh is he said to be, who realizes this Lord as the only acceptable one.

नाष्टमो न नवमो दशमो नाप्युच्यते । य एतं देवमेकवृत्तं वेदं ॥५॥ -[१८]
 स सर्वस्यै वि पश्यति यच्च प्राणति यच्च न । य एतं देवमेकवृत्तं वेदं ॥६॥ -[१९]
 तमिदं निर्गतं सहः स एष एकं एकवृदेकं एव । य एतं देवमेकवृत्तं वेदं ॥७॥ -[२०]
 सर्वे अस्मिन् देवा एकवृत्तो भवन्ति । य एतं देवमेकवृत्तं वेदं ॥८॥ -[२१]

न । अष्टमः । न । नवमः । दशमः । न । अर्षि । उच्यते । यः । एतम् । ० ॥७॥
 सः । सर्वस्यै । वि । पश्यति । यत् । च । प्राणति । यत् । च । न । यः । एतम् । ० ॥६॥
 तम् । इदम् । निर्गतम् । सहः । सः । एषः । एकं । एकवृत्तम् । एकः । एव । यः । एतम् । ० ॥
 सर्वे । अस्मिन् । देवाः । एकवृत्तः । भवन्ति । यः । एतम् । ० ॥८॥

[१] एतैः पद्याः

(१-७) तत्तर्पणास्य पर्षावस्य (१) वयमर्चो भुक्तिभोगावस्था त्रिष्टुप्, (२) द्वितीयाया आर्षो गायत्री.

(३) द्वितीयायास्त्रिष्टुप्, (४) ततुर्प्या एकमदामुरी गायत्री, (५) एवमस्या मार्ष्यं त्रिष्टुप्.

(१-७) वहीततम्योश्च प्राचयत्यानुष्टुप् छन्दसि ॥

ब्रह्मं च तर्पश्च कीर्तिश्च यज्ञश्चाम्भश्च नभश्च ब्राह्मणवर्चसं चार्क्षं चानार्क्षं च ।

य एतं देवमेकवृत्तं वेदं ॥९॥ -[२२]

भूतं च भव्यं च श्रद्धा च रुचिश्च स्वर्गश्च स्वधा च ॥१०॥ -[२३]

य एतं देवमेकवृत्तं वेदं ॥११॥ -[२४]

स एव मृत्युः सोऽमृतं सोऽमृतं स रक्षः ॥१२॥ -[२५]

ब्रह्मं । च । तर्पः । च । कीर्तिः । च । यज्ञः । च । अम्भः । च । नभः । च । ब्राह्मण-
 वर्चसम् । च । अर्क्षम् । च । अन्नऽअद्यम् । च । यः । एतम् । ० ॥९॥ [२२]

भूतम् । च । भव्यम् । च । श्रद्धा । च । रुचिः । च । स्वर्गः । च । स्वधा । च ॥१०॥

यः । एतम् । देवम् । एकवृत्तम् । वेदं ॥ ३ ॥

सः । एव । मृत्युः । सः । अमृतम् । सः । अमृतम् । सः । रक्षः ॥ ४ ॥

- XIII.4.18** Not eighth, nor ninth, also not tenth is said to be, who realizes this Lord as the only acceptable one.
- XIII.4.19** He oversees all, that who breathes as well as that who breathes not. (Av. XIII.4.11. vari.)
- XIII.4.20** This overpowering might goes into him. He, this one; the only one acceptable; the one alone. (Av. XIII.4.12)
- XIII.4.21** Into him, all the enlightened ones become acceptors of one alone, whoever realizes this Lord as the only acceptable one. (See also Av. XIII.4.13. vari.)

PARYĀYA • III

- XIII.4.22** Sacred knowledge and fervour, and glory and fame, and water and rain, and intellectual brilliance, and food and the edibles (he gets). (See also Av. XIII.4.14)
- XIII.4.23** Past and present and future, and faith, and beauty and heaven and sustenance (he gets).
- XIII.4.24** Who realizes this Lord as the only acceptable one. (See also Av. XIII.4.15)
- XIII.4.25** He himself is death. He (is) the immortality; He (is) the horror; He (is) the saviour.

स रुद्रो वसुवर्निर्वतुर्देयं नमोवाके वषट्कारोऽनु संहितः ॥५॥ - [२६]

तस्येमे सर्वे यातव्य उपं प्रशिष्यमासते ॥६॥ -[२७]

तस्या॒मू॒ सर्वा॑ नक्ष॒त्रा॒ वशे॑ च॒न्द्रम॑सा स॒ह ॥७॥ - (२८)

सः । रुद्रः । वसुऽध्वनिः^१ । असुऽदेधे । नमःऽवाके । वषट्कारः । अर्जु । सम्ऽहितः ॥५॥

तस्यं । इमे । सर्वे । यातवः । उप । प्रऽशिषम् । आसुते ॥ ६ ॥

तस्य । अमू । सर्वा । नक्षत्रा । वशे । चन्द्रमसा । सुह ॥ ७ ॥

[୫] ଶତ୍ରୁତ୍ୱ ଚର୍ଚ୍ଚା

(१-१३) लल्लवर्गव्याख्य पर्यायम् (१, ५, ११-१६, १७) अथमापञ्चम्येकादशविधमरिसम्बन्धीमाह्वयमासुती
गायत्री, (१, ७, ७-८, १४) द्वितीयाष्टपदीसम्बन्धीमाह्वयमासुती, (१) तृतीयाष्ट
विंशत्याष्टपदी, (६, ९-१०) षष्ठीनवम्येदशमर्यामाह्वयमासुती, (११) अष्टोदश्याः साष्टी द्वादशी,
(१५) पञ्चदश्या भार्या मायत्री, (१६) षोडश्याश्च सामान्यतुष्ट्यु पञ्चोत्ति ॥

स वा अलं जायत तस्मादहरजायत ॥१॥ - (२६)

स वै रात्र्या अजायत तस्माद्रात्रिरजायत ॥२॥

स वा अन्तरिक्षादजायत तस्मादन्तरिक्षमजायत ॥३॥ -[३१]

स ये वायोरजायत तस्माद्वायुरजायत ॥४॥ -[३२]

स वै द्विवोजायत तस्माद्द्वोरध्यजायत ॥५॥ -[३३]

स वै दिग्भ्यो जायत तस्माद्दिशो जायन्त ॥६॥ -[३४]

सः । ई । अहः । अजायत । तस्मात् । अहः । अजायत ॥ १ ॥

सः । वै । राज्याः । अजायत । तस्मात् । रात्रिः । अजायत ॥ २ ॥

सः । वै । अन्तरिक्षात् । अजायत । तस्मात् । अन्तरिक्षम् । अजायत ॥ ३ ॥

सः । वै । वायोः । अजायत । तस्मात् । वायुः । अजायत १॥ ४॥

सः । वै । दिवः । अजायत । तस्मात् । द्यौः । अग्निः । अजायत ॥ ५ ॥

सः । वै । दिक्ऽभ्यः । अजायत । तस्मात् । दिशः । अजायन्त ॥ ६ ॥

XIII.4.26 He (is) the vital breath, bestower of wealth at the bestowal of wealth; at the expression of homage. He is the utterance of *vagaṭ* dully pronounced.

XIII.4.27 All these causes of pains and tortures strictly obey His command

XIII.4.28 All these stars, along with the moon, are under His control

PARYĀYA - IV

XIII.4.29 He, indeed, is born of the day; the day is born of him.

XIII.4.30 He, indeed, is born of the night; the night is born of him.

XIII.4.31 He, indeed, is born of the midspace; the midspace is born of him.

XIII.4.32 He, indeed, is born of the elemental wind; the elemental wind is born of him.

XIII.4.33 He, indeed, is born of the heaven; the heaven is born of him.

XIII.4.34 He, indeed, is born of the quarters; the quarters are born of him.

स वै भूमेरजायत तस्माद्भूमिरजायत ॥७॥	-[३५]
स वा अग्नेरजायत तस्माद्भूमिरजायत ॥८॥	-[३६]
स वा अद्भ्योजायत तस्मादापोजायन्त ॥९॥	-[३७]
स वा अग्न्योजायत तस्मादहर्चोजायन्त ॥१०॥	-[३८]
स वै यज्ञादजायत तस्माद्यज्ञोजायत ॥११॥	-[३९]
स यज्ञस्तस्य यज्ञः स यज्ञस्य शिरस्कृतम् ॥१२॥	-[४०]
स स्तनयति स वि द्योतते स उ अस्मानिमस्यति ॥१३॥	-[४१]
पापाय वा भद्राय वा पुरुषायासुराय वा ॥१४॥	-[४२]
यद्वा कृणोष्योषधीर्यद्वा वर्षसि भद्रया यद्वा जन्यमवीवृधः ॥१५॥	-[४३]

सः । वै । भूमेः । अजायत । तस्मात् । भूमिः । अजायत ॥ ७ ॥

सः । वै । अग्नेः । अजायत । तस्मात् । अग्निः । अजायत ॥ ८ ॥

सः । वै । अद्भ्यः । अजायत । तस्मात् । आपः । अजायन्त ॥ ९ ॥

सः । वै । ऋग्भ्यः । अजायत । तस्मात् । ऋचः । अजायन्त ॥ १० ॥

सः । वै । यज्ञात् । अजायत । तस्मात् । यज्ञः । अजायत ॥ ११ ॥

सः । यज्ञः । तस्य । यज्ञः । सः । यज्ञस्य । शिरः । कृतम् ॥ १२ ॥

सः । स्तनयति । सः । वि । द्योतते । सः । ऊँ इति । अस्मानम् । अस्यति ॥ १३ ॥

पापाय । वा । भद्राय । वा । पुरुषाय । असुराय । वा ॥ १४ ॥

यत् । वा । कृणोषि । ओषधीः । यत् । वा । वर्षसि । भद्रया । यत् । वा । जन्यम् । अवीवृधः ॥

XIII.4.35 He, indeed, is born of the earth, the earth is born of him.

XIII.4.36 He, indeed, is born of the elemental fire; the elemental fire is born of him.

XIII.4.37 He, indeed, is born of the elemental waters; the elemental waters are born of him.

XIII.4.38 He, indeed, is born of Ṛk. verses; Ṛk verses are born of him.

XIII.4.39 He, indeed, is born of the sacrifice; the sacrifice is born of him.

XIII.4.40 He is the sacrifice; the sacrifice is his; he has been made the head of the sacrifice (as if).

XIII.4.41 He thunders (as cloud); he shines bright (as lightning); also, he hurls the hail stone.

XIII.4.42 For the evil or for the good, for man or for the spider of life.

XIII.4.43 When you form the herbs, or when you send a beneficial rain, or when you make the people, grow.

तावानींस्ते मघवन्महिमोपो ते तन्वुः शतम् ॥१६॥ -[४४]

उपो ते वघ्वे बह्वानि यदि वासि न्युर्बुदम् ॥१७॥ -[४५]

तावान् । ते । मघऽवन् । महिमा । उपो इति । ते । तन्वुः । शतम् ॥ १६ ॥

उपो इति । ते । 'वघ्वे' । बह्वानि । यदि । वा । अस्ति । निऽअर्बुदम् ॥ १७ ॥

[५] वक्ष्यामि कर्णयः

(१-४) वदुवस्यास्य कर्णयस्य (१) वषट्कर्षं क्षात्रुणी गायत्री, (२) क्षितीयाया वषट्कर्षा गायत्री, (३) कृतीयायाः सामन्पुष्पिह, (४) वदुव्यां निहृत्ताघी इहरी, (५) वक्ष्यामि गायत्र्यानुदुर्, (६) वक्ष्यामि विषयायत्री इत्यादि ।

(५) वदुव्यां निहृत्ताघी इहरी, (५) वक्ष्यामि गायत्र्यानुदुर्, (६) वक्ष्यामि विषयायत्री इत्यादि ।

भूयानिन्द्रो नमुराद्व्यानिन्द्रासि मृत्युम्यः ॥१॥ -[४६]

भूयानरात्याः शच्याः पतिस्त्वभिन्द्रासि विभूः प्रभूरितित्वोपास्महे वयम् ॥२॥ -[४७]

नमस्ते अस्तु पश्यत पश्य मा पश्यत ॥३॥ -[४८]

अन्नायेन यज्ञसा तेजसा ब्राह्मणवर्चसेन ॥४॥ -[४९]

अम्भो अमो महः सह इति त्वोपास्महे वयम् ।

नमस्ते अस्तु पश्यत पश्य मा पश्यत ।

अन्नायेन यज्ञसा तेजसा ब्राह्मणवर्चसेन ॥५॥ -[५०]

अम्भो अरुणं रजतं रजः सह इति त्वोपास्महे वयम् ।

नमस्ते अस्तु पश्यत पश्य मा पश्यत ।

अन्नायेन यज्ञसा तेजसा ब्राह्मणवर्चसेन ॥६॥ -[५१]

भूयान् । इन्द्रः । नमुरात् । भूयान् । इन्द्र । अस्ति । मृत्युऽम्यः ॥ १ ॥

भूयान् । अरात्याः । शच्याः । पतिः । त्वम् । इन्द्र । अस्ति । विऽभूः । प्रऽभूः । इति । त्वा । उप । आस्महे । वयम् ॥ २ ॥ [४७]

नमः । ते । अस्तु । पश्यत । पश्य । मा । पश्यत ॥ ३ ॥

अन्ऽअयेन । यज्ञसा । तेजसा । ब्राह्मणऽवर्चसेन ॥ ४ ॥

अम्भः । अमः । महः । सहः । इति । ० ॥ ५ ॥

अम्भः । अरुणम् । रजतम् । रजः । सहः । इति । ० ॥ ६ ॥

XIII.4.44 O bountiful Lord, that much is your grandeur: all these are your a hundred manifestations.

XIII.4.45 All these are tied to your ten million forms; or you yourself are a hundred million.

PARYĀYA V

XIII.4.46 Mightier than the non-dying is the resplendent Lord, O resplendent Lord, you are mightier than deaths.

XIII.4.47 Mightier than the niggardness, you are the Lord of strength (activity), O resplendent Lord, we worship you as pervading, as overlording.

XIII.4.48 Homage be to you, O beholder; behold me, O beholder;

XIII.4.49 With edible food, with fame, with radiance with intellectual brilliance.

XIII.4.50 We worship you as fruit-fullness, as strength, as might, as overpowering force. Homage be to you, O beholder; behold me, O beholder, with intellectual brilliance.

XIII.4.51 We worship you as ruddy strength, as silvery emotion and as overpowering force. Homage be to you, O beholder; behold me, O beholder, with edible food, with fame, with radiance, and with intellectual brilliance.

(५) ऋग्वेदः

(१-५) पञ्चमस्तुतः पञ्चमस्तुतः (१-५) प्रथमाद्वितीययोर्कर्मोः। प्रथमास्तुतः, (५) द्वितीयाया द्विपदायां नाचपी,
[(५) ऋग्वेदः साम्युत्पिन्, (५) पञ्चमस्तुतः निरुत्ताही इति] उन्मांसि ॥

उरुः पृथुः सुभूर्भुव इति त्वोपासहे वयम् ।

नर्मस्ते अस्तु पश्यत पश्य मा पश्यत ।

अन्नाद्येन यशसा तेजसा ब्राह्मणवर्चसेन ॥१॥ -[५२]

प्रथो वरो व्यचो लोक इति त्वोपासहे वयम् ।

नर्मस्ते अस्तु पश्यत पश्य मा पश्यत ।

अन्नाद्येन यशसा तेजसा ब्राह्मणवर्चसेन ॥२॥ -[५३]

भवंहसुरिदंहसुः संयदसुरायदंसुरिति त्वोपासहे वयम् ॥३॥ -[५४]

नर्मस्ते अस्तु पश्यत पश्य मा पश्यत ॥४॥ -[५५]

अन्नाद्येन यशसा तेजसा ब्राह्मणवर्चसेन ॥५॥ -[५६]

उरुः । पृथुः । सुभूः । भुवः । इति । १० ॥ १ ॥

प्रथः । वरः । व्यचः । लोकः । इति । १० ॥ २ ॥

भवंहसुः । इदहसुः । संयदहसुः । आयदहसुः । इति । त्वा । उप । आसहे । वयम् ॥

नर्मः । ते । अस्तु । पश्यत । पश्य । मा । पश्यत ॥ ४ ॥

अन्नअद्येन । यशसा । तेजसा । ब्राह्मणवर्चसेन ॥ ५ ॥

॥ इति ऋग्वेदः ॥

[ऋग्वेदः साम्युत्पिन्, ऋग्वेदः ५, ऋग्वेदः १५६]

PARYĀYA - VI

- XIII.4.52** We worship you as excellent, huge, happy, and becoming. Homage be to you, O beholder; behold me, O beholder, with edible food, with fame, with radiance and with intellectual brilliance.
- XIII.4.53** We worship you as vast, the best, pervading, and the overlooker. Homage be to you, O beholder; behold me, O beholder with edible food, with fame, with radiance and with intellectual brilliance.
- XIII.4.54** We worship you as becoming wealth, as wealth of this and that sort, as the controller of wealth and as the bringer of wealth.
- XIII.4.55** Homage be to you, O beholder; behold me, O beholder. (See also Av. XIII.4.48)
- XIII.4.56** With edible food, with fame, with radiance and with intellectual brilliance. (See also Av. XIII.4.49)

Here ends Kāṇḍa XIII

Hymns 4, Verses 188

Kāṇḍa - XIV

चतुर्दशं काण्डम्

Somaḥ

XIV.1.1 Earth is upheld by truth; heaven is upheld by the sun; the solar regions are supported by eternal laws; the elixir of divine love is supreme in heaven. (Ṛg. X.85.1)

XIV.1.2 By the elixir of divine love, the solar regions are strong; by the divine elixir, the earth is great; the divine elixir is stationed in the midst of all the constellations. (Ṛg. X.85.2)

XIV.1.3 He, who had drunk, thinks that the herb, which common men crush and grind, is the divine elixir; but which the sages know to be really the elixir, no one tastes that. (Ṛg. X.85.3)

यत्त्वा सोम प्रपिबन्ति तत् आ प्यायसे पुनः ।
 वायुः सोमस्य रक्षिता समानां मास आकृतिः ॥४॥
 आच्छद्विधानैर्गुपितो बार्हतेः सोम रक्षितः ।
 ग्रावणामिच्छन्तिष्ठसि न ते अश्नाति पार्थिवः ॥५॥

चित्तिरा उपवर्हेणं चक्षुरा अभ्यञ्जनम् । द्यौर्भूमिः कोश आसीद्यदात्सूर्या पतिम् ॥६॥
 रैभ्यासीदनुदेयी नाराशंसी न्योचनी । सूर्याया भद्रमिद्वान् सो गार्थयेति परिष्कृता ॥७॥

स्तोमा आसन्प्रतिधयः कुरीरं छन्द ओपशः ।
 सूर्याया अश्विना वराभिरासीत्पुरोगवः ॥८॥
 सोमो वधुयुरभवदश्विनास्तामुभा वरा ।
 सूर्या यत्पत्ये शंसन्ती मनसा सविताददात् ॥९॥

यत् । त्वा । सोम । प्रपिबन्ति । ततः । आ । प्यायसे । पुनः ।
 वायुः । सोमस्य । रक्षिता । समानाम् । मासः । आकृतिः ॥ ४ ॥
 आच्छद्विधानैः । गुपितः । बार्हतेः । सोम । रक्षितः ।
 ग्रावणाम् । इत् । शृण्वन् । तिष्ठसि । न । ते । अश्नाति । पार्थिवः ॥ ५ ॥
 चित्तिः । आः । उपवर्हेणम् । चक्षुः । आः । अभिऽअञ्जनम् ।
 द्यौः । भूमिः । कोशः । आसीत् । यत् । अयात् । सूर्या । पतिम् ॥ ६ ॥
 रैभिः । आसीत् । अनुदेयी । नाराशंसी । निऽओचनी ।
 सूर्यायाः । भद्रम् । इत् । गार्थः । गार्थया । एति । परिष्कृता ॥ ७ ॥
 स्तोमाः । आसन् । प्रतिऽधयः । कुरीरम् । छन्दः । ओपशः ।
 सूर्यायाः । अश्विना । वरा । अग्निः । आसीत् । पुरऽगवः ॥ ८ ॥
 सोमः । वधुयुः । अभवत् । अश्विना । आस्ताम् । उभा । वरा ।
 सूर्याम् । यत् । पत्ये । शंसन्तीम् । मनसा । सविता । अददात् ॥ ९ ॥

XIV.1.4 As they consume you, O virile factor (Soma), you then swell up again. The wind element is the protector of the virile factor. The month is the shape of the years. (Rg. X.85.5; Variation)

XIV.1.5 O divine elixir, you are concealed by means of coverings, and protected by the vast cosmic tunes known as Bṛhata Sāmāns. You abide listening to the sounds of cosmic vibrations; no terrestrial being can taste you. (Rg. X.85.4)

Vivāh (marriage)

XIV.1.6 When Sun's daughter, the bride, goes to her husband, her loving mind becomes the pillow (of her couch), the eye becomes the collyrium; and heaven and earth become her chest of treasure. (Rg. X.85.7)

XIV.1.7 The rāibhī verse (verse praising the bride) was her bridal companion; the nārāṣaṁsi verse (verse praising the bride groom) was the guide to her home. The dress of the damsel of marriageable age was lovely of course. She goes forth adorned with gāthā (song). (Rg. X.85.6; Variation)

XIV.1.8 Hymns (the śtomās) are the cross-bars (of the car); the kurīra metre is the thong of the whip; the twin divines are groomsmen of the bride and fire divine becomes leader of the procession. (Rg. X.85.8)

XIV.1.9 The young bachelor (Soma) desires to have a bride; the twin divines become the two groomsmen. The divine impeller (the Savitr, the Sun) gives away the bride, quite ripe in age, to the husband (Soma), with matured intelligence. (Rg. X.85.9)

मनो अस्या अनं आसीर्गोरासीद्भुत छुदिः ।
 शुक्रावन्द्वाहास्तां यदयात्सूर्या पतिम् ॥१०॥
 ऋक्सामाभ्यामभिहितौ गावौ ते सामनोवैताम् ।
 श्रोत्रे ते चक्रे आस्तां दिवि पन्याभराचुरः ॥११॥
 शुचीं ते चक्रे यात्या ज्यानो अक्ष आहतः ।
 अनो मनस्वय सूर्यरोहयती पतिम् ॥१२॥
 सूर्यायां वहतुः प्रागात्सविता यमवांसजत् ।
 मघासु हन्यन्ते गावः फल्गुनीषु व्युक्षिते ॥१३॥
 यदश्विना पृच्छमानावयातं त्रिचक्रेण वहतुं सूर्यायाः ।
 कैकं चक्रं वामासीत्कृष्ट्राय तस्यथुः ॥१४॥
 यदयातं शुभस्पती वरेयं सूर्यामुप ।
 विश्वे देवा अनु तद्धामजानपुत्रः पितरमवृणीत पूषा ॥१५॥

मनः । अस्याः । अनः । आसीत् । योः । आसीत् । उत । छुदिः ।
 शुक्रौ । अनद्वाहौ । आस्ताम् । यत् । अयात् । सूर्या । पतिम् ॥ १० ॥
 ऋक्सामाभ्याम् । अभिहितौ । गावौ । ते । सामनो । ऐताम् ।
 श्रोत्रे इति । ते । चक्रे इति । आस्ताम् । दिवि । पन्याः । चराचुरः ॥ ११ ॥
 शुची इति । ते । चक्रे इति । यात्याः । विजानः । अक्षः । आहतः ।
 अनः । मनस्वयम् । सूर्या । आ । अरोहत् । प्रयती । पतिम् ॥ १२ ॥
 सूर्यायाः । वहतुः । प्र । अगात् । सविता । यम् । अवसजत् ।
 मघासु । हन्यन्ते । गावः । फल्गुनीषु । वि । उक्षिते ॥ १३ ॥
 यत् । अश्विना । पृच्छमानौ । अयातम् । त्रिचक्रेण । वहतुम् । सूर्यायाः ।
 कृ । एकम् । चक्रम् । वामम् । आसीत् । कृ । देष्ट्राय । तस्यथुः ॥ १४ ॥
 यत् । अयातम् । शुभः । पुती इति । वरेज्यम् । सूर्याम् । उप ।
 विश्वे । देवाः । अनु । तत् । वामम् । अजानन् । पुत्रः । पितरम् । अवृणीत । पूषा ॥ १५ ॥

- XIV.1.10** The bride goes to her husband's home, her mind is her chariot, and heaven is her covering, the two shining (orbs) (i.e., the sun and moon) are the oxen that draw it. (Rg. X.85.10)
- XIV.1.11** These two oxen yoked by the Rk and the Sāman verses march with one pace; the two chariot wheels are your cars; the path of ease and comfort is in the heaven. (Rg. X.85.11 Variation nominal)
- XIV.1.12** As she goes to her Lord, the pair of Sucī (the pure) becomes the swift-moving wheels. The wind is the fastened axle there; the bride mounts the chariot of the mind. (Rg. X.85.12)
- XIV.1.13** The bridal procession of the damsel of marriageable age, bidden farewell by the (bride's) sire, goes forth. In the days of Māgha, the cows are driven; in the day of Phālguni the wedding takes place. (Rg. X.85.13)
- XIV.1.14** O twins divine, when inquiring, you went to the nuptial procession of the damsel of marriageable age (Sūryā) by your three-wheeler (car), then where was one wheel of your car? Where did you stand and wait for the direction? (Rg. X.85.14)
- XIV.1.15** O you two lords of benignancy, when you went to the damsel of the marriageable age, worthy of wooing, all the enlightened ones gave assent to you for that. The nourisher Lord (Pūṣā) chose ye like a son his father. (Rg. X.85.15; Variation)

हे ते चक्रे सूर्ये ब्रह्माणं ऋतुथा विदुः ।
 अथैकं चक्रं यद्गुहा तदद्वातय इहिदुः ॥१६॥
 अर्यमणं यजामहे सुवन्धुं पतिवेदनम् ।
 उर्वारुकमिव बन्धनान्मृतो मुञ्चामि नामृतः ॥१७॥
 प्रेतो मुञ्चामि नामृतः सुबद्धाममृतस्करम् ।
 यथेयमिन्द्र मीढ्वः सुपुत्रा सुभगासति ॥१८॥
 प्र त्वा मुञ्चामि वरुणस्य पाशाद्येन त्वावभ्रात्सविता सुशेवाः ।
 ऋतस्य योनौ सुकृतरस्य लोके स्योनं ते अस्तु सहस्रं भद्रायै ॥१९॥
 भगस्त्वेतो नयतु हस्तगृष्ठाश्विना त्वा प्र बहतां रथेन ।
 गृहान्गच्छ गृहपती यथासौ वशिनी त्वं विदथमा वृदासि ॥२०॥
 इह प्रियं प्रजयै ते समृध्यतामस्मिन्गृहे गार्हपत्याय जागृहि ।
 एना पत्या तन्वः सं स्पृशस्वाध जिर्विदथमा वृदासि ॥२१॥

हे इति । ते । चक्रे इति । सूर्ये । ब्रह्माणः । ऋतुऽथा । विदुः ।
 अथैकं । एकम् । चक्रम् । यद्गुहा । तत् । अद्वातयः । इत् । विदुः ॥ १६ ॥
 अर्यमणम् । यजामहे । सुवन्धुम् । पतिऽवेदनम् ।
 उर्वारुकाम्ऽदेव । बन्धनान् । मृतः । इतः । मुञ्चामि । न । अमृतः ॥ १७ ॥
 प्र । इतः । मुञ्चामि । न । अमृतः । सुबद्धाम् । अमृतः । कुरम् ।
 यथा । इयम् । इन्द्रः । मीढ्वः । सुपुत्रा । सुभगा । असति ॥ १८ ॥
 प्र । त्वा । मुञ्चामि । वरुणस्य । पाशात् । येन । त्वा । अवभ्रात् । सविता । सुशेवाः ।
 ऋतस्य । योनौ । सुकृतरस्य । लोके । स्योनम् । ते । अस्तु । सहस्रं भद्रायै ॥ १९ ॥
 भगः । त्वा । इतः । नयतु । हस्तगृष्ठां । अश्विना । त्वा । प्र । बहताम् । रथेन ।
 गृहान् । गच्छ । गृहऽपती । यथा । असीः । वशिनी । त्वम् । विदथम् । आ । वृदासि ॥ २० ॥
 इह । प्रियम् । प्रजयै । ते । समृध्यताम् । अस्मिन् । गृहे । गार्हपत्याय । जागृहि ।
 एना । पत्या । तन्वम् । सम् । स्पृशस्वाध । अयं । जिर्विः । विदथम् । आ । वृदासि ॥ २१ ॥

- XIV.1.16** O bride, the learned persons in their season know your two chariot wheels (the sun and moon); the other third wheel (the year) which is concealed, is known to those wise only who are aware of the highest truth. (Rg. X.85.16)
- XIV.1.17** We worship the eternal law-giver, a kind friend, a husband-finder. Like a melon from its stalk, from here I release you, not from there.
- XIV.1.18** From here I release her completely, not from there. I make her bound securely at that place, so that, O bounteous resplendent Lord, she is blessed with good sons and nuptial bliss.
- XIV.1.19** I release you completely from the venerable Lord's (Varuṇa) fetters, with which the propitious creator Lord had bound you. In the abode of the right and in the world of good deeds, may there be bliss for you along with your wooer. (Rg. X.85.24; Variation)
- XIV.1.20** May the Lord of wealth and glory (Bhāga) conduct you from here grasping your hand; may the twin divine doctors (Aśvinau) transport you in their chariot; go to the house, so that you may become the mistress of the house. Having control over all, speak amicably to the gathering.
- XIV.1.21** May there be pleasing prosperity for your progeny here. Be alert and vigilant to household duties in this house. Closely united your person with this man, your husband. Then having reached the ripe old age, you will speak in the councils.

इहेव स्तं मा वि यौष्टं विश्वमायुर्न्युश्नुतम् ।
 क्रीडन्तो पुत्रैर्नमृभिर्मोदमानौ स्वस्तको ॥२२॥
 पूर्वापरं चरतो माययेतो शिशु क्रीडन्तो परि यातोर्णवम् ।
 विश्वान्यो भुवना विचष्ट ऋतूर्न्यो विदधञायसे नवः ॥२३॥
 नवोनवो भवसि जार्यमानोऽहो केतुरुपसामिष्यग्रम् ।
 भ्रातृ देवेभ्यो वि दधास्यायन्त्र चन्द्रमस्तिरसे दीर्घमायुः ॥२४॥
 परा देहि शामुल्यं ब्रह्मभ्यो वि भञ्ज वसु ।
 कृत्येषा पृथ्वी भुत्वा जाया विशते पतिम् ॥२५॥
 नीललोहितं भवति कृत्यासक्तिर्न्युज्यते ।
 एधन्ते अस्या ज्ञातयः पतिर्वन्धेषु बध्यते ॥२६॥
 अस्त्रीला तनू भवति रुशती पापया मुया ।
 पतिर्यद्वधोऽनु वासंसः स्वमङ्गमभ्युणुते ॥२७॥

इह । तुव । स्तम् । मा । वि । यौष्टम् । विश्वम् । आयुः । वि । अश्नुतम् ।
 क्रीडन्तो । पुत्रैः । नमृभिः । मोदमानौ । सुऽस्तको ॥ २२ ॥
 पूर्वऽअपरम् । चरतः । मायया । एतो । शिशु इति । क्रीडन्तो । परि । यातः । अर्णवम् ।
 विश्वा । अन्यः । भुवना । विऽचष्टे । ऋतुन् । अन्यः । विऽदधत् । जायसे । नवः ॥ २३ ॥
 नवऽनवः । भवसि । जार्यमानः । अहोम् । केतुः । उपसाम् । ण्वि । अग्रम् ।
 भ्रातृम् । देवेभ्यः । वि । दधासि । आऽयन् । प्र । चन्द्रम् । तिग्से । दीर्घम् । आयुः ॥ २४ ॥
 परा । देहि । शामुल्यम् । ब्रह्मभ्यः । वि । भञ्ज । वसु ।
 कृत्या । एषा । पृथ्वी । भुत्वा । जा । जाया । विशते । पतिम् ॥ २५ ॥
 नीललोहितम् । भवति । कृत्या । आसक्तिः । वि । अज्यते ।
 एधन्ते । अस्याः । ज्ञातयः । पतिः । वन्धेषु । बध्यते ॥ २६ ॥
 अस्त्रीला । तनूः । भवति । रुशती । पापया । मुया ।
 पतिः । यत् । वृष्यः । वासंसः । स्वम् । अङ्गम् । अभिऽऽर्णुते ॥ २७ ॥

- XIV.1.22** May both of you stay just here. May you not be seperated. May you enjoy the whole span of your life playing with children and grand-children, (of sons and daughters, both) rejoicing in your comfortable house. (Rg. X.85.42; Variation)

Somārkau

- XIV.1.23** Moving one after the other by invisible force, these two playful children go up to the ocean. One of them oversees all the beings. You, the other one, are born anew making the seasons. (Rg. X.85.18; Variation)

Candramāḥ

- XIV.1.24** Born afresh you are ever-new. A pennant of days, you go before dawns. You allot to the bounties of Nature their share as you come. You prolong our life-span, O delightful moon. (Rv. X.85.19 Variation)

Marriage Ceremonies

- XIV.1.25** (O wife), put away the garment soiled by the body; give wealth to the learned priests. The Kṛtaipa, the feeling of uncertainty has become active; it has gone to the husband's heart as his wife. (Rg. X.85.29)
- XIV.1.26** Blue and red becomes her form (married wife). The kṛtya (the uncertainty factor) clinging to her is left behind. May her kinsmen in husband's family prosper. The husband is bound fast in bonds of love. (Rg. X.85.28)
- XIV.1.27** Coarse and vulgar becomes his body hurting with this malignity, if the husband wraps his member with the bride's garment. (Rg. X.85.30; Variation)

आशसनं विशसनमथो अधिविकर्तनम् ।
 सूर्यायाः पश्य रूपाणि तानि ब्रह्मोत शुम्भति ॥२८॥
 तृष्टमेतत्कटुकमपाष्टवद्विषवमेतदक्षवे ।
 सूर्या यो ब्रह्मा वेद स इन्द्राधूयमर्हति ॥२९॥
 स इत्तत्स्योनं हरति ब्रह्मा वासः सुमङ्गलम् ।
 प्रार्यश्चित्ति यो अध्येति येन जाया न रिप्यति ॥३०॥
 युवं भगं सं भरतं समृद्धमुतं वदन्तावृतोद्येषु ।
 ब्रह्मणस्पते पतिमस्यै रोचय चारुं समुलो वदतु वाचमेताम् ॥३१॥
 इहेदसाथ न पुरो गमाथेमं गावः प्रजया वर्धयाथ ।
 शुभं यतीरुसियाः सोमवर्चसो विश्वे देवाः क्रन्निह वो मनीसि ॥३२॥
 इमं गावः प्रजया सं विशायायं देवानां न मिनाति भागम् ।
 अस्मै वः पूषा मरुतश्च सर्वे अस्मै वो धाता सविता सुवाति ॥३३॥

आशसनम् । विशसनम् । अथो इति । अधिविकर्तनम् ।
 सूर्यायाः । पश्य । रूपाणि । तानि । ब्रह्मा । उत । शुम्भति ॥ २८ ॥
 तृष्टम् । एतत् । कटुकम् । अपाष्टवत् । विषवत् । न । एतत् । अक्षवे ।
 सूर्याम् । यः । ब्रह्मा । वेद । सः । इत् । वाधूयम् । अर्हति ॥ २९ ॥
 सः । इत् । तत् । रथोनम् । हरति । ब्रह्मा । वासः । सुमङ्गलम् ।
 प्रार्यश्चित्तिम् । यः । अधिऽएति । येन । जाया । न । रिप्यति ॥ ३० ॥
 युवम् । भगम् । सम् । भरतम् । समृद्धम् । ऋतम् । वदन्तौ । ऋतुऽउद्येषु ।
 ब्रह्मणः । पते । पतिम् । अस्मै । रोचय । चारुं । समुऽमलः । वदतु । वाचम् । एताम् ॥
 ३१ । इत् । अगाथ । न । पुरः । गमाथ । इमम् । गावः । प्रजया । वर्धयाथ ।
 शुभम् । यतीः । उसियाः । सोमवर्चसः । विश्वे । देवाः । क्रन् । इह । वः । मनीसि ॥३२॥
 इमम् । गावः । प्रजया । सम् । विशायायम् । अयम् । देवानाम् । न । मिनाति । भागम् ।
 अस्मै । वः । पूषा । मरुतः । च । सर्वे । अस्मै । वः । धाता । सविता । सुवाति ॥३३॥

- XIV.1.28** Cutting up, cutting through, and also cutting to small pieces (the heart as if), look at the beautiful forms of the damsel of marriageable age. The wise one makes them splendid. (Rg. X.85.35; Variation)
- XIV.1.29** This is thirst-causing, bitter, full of barbs, mixed with poison; it is not to be consumed. The wise man, who understands well the damsel of marriageable age, deserves indeed the bride's garment. (Rg. X.85.34; Variation)
- XIV.1.30** Surely he, the learned and wise one (Brahman) takes that pleasing and auspicious robe, who studies the ways of atonement, so that the wife is never harmed.
- XIV.1.31** May both of you accumulate rich wealth speaking right unto right - speaking persons. O Lord of sacred knowledge, make the husband dear and pleasant to her. Let the husband speak so sweetly to her.
- XIV.1.32** May you remain just here. Do not go away. O cows, may you make him prosper with progeny. O cows, lustrous like moon, you bring good fortune. May all the bounties of nature endear this place to your hearts.
- XIV.1.33** O cows, enter this house along with your progeny. This man does not diminish the allotted portion of enlightened ones. For him, may the nourisher Lord and the all the cloud-bearing winds, for him, may the sustainer and the inspirer Lord quicken you.

अनूक्षरा ऋजवंः सन्तु पन्थानो येभिः सखायो यन्ति नो वरेयम् ।
सं भगेन समर्यम्णा सं धाता सृजतु वर्चसा ॥३४॥

यच्च वर्चो अक्षेषु सुरायां च यदाहितम् ।
यद्रोष्वश्विना वर्चस्तेनेमां वर्चसावतम् ॥३५॥

येन महानध्या जुघनमश्विना येन वा सुरा ।
येनाक्षा अभ्यपिच्यन्त तेनेमां वर्चसावतम् ॥३६॥

यो अनिधो दीदर्यदुस्त्वन्तर्यं विप्रास ईडते अध्वरेषु ।
अपां नपान्मधुमतीरपो दा याभिरिन्द्रो वावूधे वीर्यावान् ॥३७॥
इदमुहं रुद्रान्तं ग्राभं तनुदूषिमपोहामि । यो भद्रो रोचनस्तमुदचामि ॥३८॥

आस्त्यै ब्राह्मणाः क्षपनीर्हरन्त्ववीरघ्नीरुदजन्त्वापः ।
अर्यम्णो अग्निं पर्येतु पृथ्नुप्रतीक्षन्ते श्वशुरो देवरश्च ॥३९॥

अनूक्षराः । ऋजवंः । सन्तु । पन्थानः । येभिः । सखायः । यन्ति । नः । वरेयम् ।
सम् । भगेन । सम् । अर्यम्णा । सम् । धाता । सृजतु । वर्चसा ॥ ३४ ॥

यत् । च । वर्चः । अक्षेषु । सुरायाम् । च । यत् । आहितम् ।
यत् । गोषु । अश्विना । वर्चः । तेन । इमाम् । वर्चसा । अवतम् ॥ ३५ ॥

येन । महाऽनध्याः । जुघनम् । अश्विना । येन । वा । सुरा ।
येन । अक्षाः । अभिऽअपिच्यन्त । तेन । इमाम् । वर्चसा । अवतम् ॥ ३६ ॥

यः । अनिधः । दीदर्यत् । अपऽसु । अन्तः । यम् । विप्रासः । ईडते । अध्वरेषु ।
अपाम् । नपात् । मधुऽमतीः । अपः । दा । याभिः । इन्द्रः । वावूधे । वीर्यऽवान् ॥३७॥

इदम् । अहम् । रुद्रान्तम् । ग्राभम् । तनुदूषिम् । अपं । ऊहामि ।
यः । भद्रः । रोचनः । तम् । उत् । अचामि ॥ ३८ ॥

आ । अस्त्यै । ब्राह्मणाः । क्षपनीः । हरन्तु । अवीरऽघ्नीः । उत् । अजन्तु । आपः ।
अर्यम्णः । अग्निम् । परित् । एतु । पृथन् । प्रति । ईक्षन्ते । श्वशुरः । देवरः । च ॥ ३९ ॥

- XIV.1.34** May the pathways, by which our friends travel for wooing, be free from thorns and straight May the sustainer Lord along with the Lord of good fortune and with Ordainer Lord invest (this couple) with lustre. (Rg. X.85.23; Variation)
- XIV.1.35** What attractiveness is there in dice and what attractiveness is there in wine, what attractiveness is there in kine, with that attractiveness, O twins divine, may you invest this maiden.
- XIV.1.36** The attractiveness, with which the thighs of a stark naked lady are endowed, or with which the wine (is endowed); with which dice have been sprinkled, with that attractiveness, may you invest this maiden.
- XIV.1.37** O child of the waters (i.e., the fire), may you, who shine within the waters without any fuel, and whom the wise ones praise at the sacrifices, give us waters rich in sweetness, with which the resplendent one grows mighty.
- XIV.1.38** Now I throw away the injurious (waters), causing seizure and spoiling the body. What is good and sparkling, that (water), I take up.
- XIV.1.39** Let the learned ones bring bathing water for this maiden. Let her go around the fire of the eternal law-giver. O nourisher Lord, father-in-law and the brother-in-law are waiting for her.

शं ते हिरण्यं शम्भुं सन्त्वापः शं मेधिर्भवतु अं युगस्य तर्षी ।
 शं त आपः शतर्षवित्रा भवन्तु शम्भुं पत्यां तन्वम् । सं स्पृशस्व ॥४०॥
 खे रथस्य खेनसः खे युगस्य शतक्रतो ।
 अपालामिन्द्रं त्रिष्पुत्वाकृणोः सूर्यत्वचम् ॥४१॥
 आशासना सौमनसं प्रजां सौभाग्यं रयिम् ।
 पत्युरनुमता भुत्वा सं नक्षत्रामृताय कम् ॥४२॥
 यथा सिन्धुर्नदीनां साम्राज्यं सुषुवे वृषा ।
 एवा त्वं सम्राड्यैधि पत्युरस्तीं परेत्य ॥४३॥
 सम्राड्यैधि श्वशुरेषु सम्राड्युत देवेषु ।
 ननान्दुः सम्राड्यैधि सम्राड्युत श्वश्रवाः ॥४४॥
 या अकृन्तन्नवयन्याश्च तन्निरे या देवीरन्तौ अभितोर्ददन्त ।
 तास्त्वा जुरसे सं व्ययन्त्यायुष्मतीदं परि धत्स्व वासः ॥४५॥

शम् । ते । हिरण्यम् । शम् । ऊं इति । सन्तु । आपः । शम् । मेधिः । भवतु । शम् ।
 युगस्य । तर्षी । शम् । ते । आपः । शतर्षवित्राः । भवन्तु । शम् । ऊं इति । पत्यां ।
 तन्वम् । सम् । स्पृशस्व ॥ ४० ॥

खे । रथस्य । खे । अनसः । खे । युगस्य । शतक्रतो इति । शतक्रतो ।
 अपालाम् । इन्द्र । त्रिः । पुत्वा । अकृणोः । सूर्यत्वचम् ॥ ४१ ॥

आशासना । सौमनसम् । प्रजाम् । सौभाग्यम् । रयिम् ।
 पत्युः । अनुमता । भुत्वा । सम् । नक्षत्रम् । अमृताय । कम् ॥ ४२ ॥

यथा । सिन्धुः । नदीनाम् । साम्राज्यम् । सुषुवे । वृषा ।
 एव । त्वम् । सम्राड्यैधि । एधि । पत्युः । अस्तीम् । पराड्यै ॥ ४३ ॥

सम्राड्यैधि । एधि । श्वशुरेषु । सम्राड्युत । उत । देवेषु ।
 ननान्दुः । सम्राड्यैधि । एधि । सम्राड्युत । उत । श्वश्रवाः ॥ ४४ ॥

याः । अकृन्तन् । अवयन् । याः । च । तन्निरे । याः । देवीः । अन्तान् । अभितः । अर्ददन्त ।
 ताः । त्वा । जुरसे । सम् । व्ययन्तु । आयुष्मती । इदम् । परि । धत्स्व । वासः ॥ ४५ ॥

- XIV.1.40** May the gold be auspicious to you; auspicious be waters; auspicious be the central pillar; auspicious be the perforation of the yoke; may the waters, cleansing in a hundred ways, be auspicious to you. May you closely unite your person with your husband in happiness.
- XIV.1.41** Thrice, the resplendent Lord, the selfless worker of hundreds of deeds, cleansed the sinning woman, first having dragged her through the hole of a chariot (i.e., body physically cleaned); then she has been passed through the hole of a cart, (i.e., her vital breathing complex cleaned) and lastly from the hole of the yoke (i.e., spiritually cleaned by the system of the Yoga). Her skin thus finally becomes resplendent like the sun. (Rg. VIII.91.7)
- XIV.1.42** Desiring friendliness (affection), offspring, marital bliss, and wealth, being devoted to your husband, prepare yourself for immortal happiness.
- XIV.1.43** Just as mighty sindhu (river) has won supremacy of the streams, so going to your husband's house, may you prosper as a queen supreme.
- XIV.1.44** May you prosper as a queen supreme among your father-in-law, and also queen supreme among your brothers-in-law. Be a queen to your sister-in-law, and also a queen to your mother-in-law.
- XIV.1.45** The divinities that have spun, woven and that have stretched (the wrap), the divinities that have drawn the ends on all sides, may they weave you nicely upto ripe old age. Enjoying a good long life, endue this garment.

जीवं रुदन्ति वि नयन्त्यध्वरं दीर्घामनु प्रसिति दीध्युर्नरः ।
 वामं पितृभ्यो य इदं समीरिरे मयः पतिभ्यो जुनये परिष्वजे ॥४६॥
 स्योनं ध्रुवं प्रजायै धारयामि तेऽमानं देव्याः पृथिव्या उपस्थे ।
 तमा तिष्ठानुमाया सुवर्चा दीर्घं त आयुः सविता कृणोतु ॥४७॥
 येनाग्निरस्या भूम्या हस्तं जुग्राह दक्षिणम् ।
 तेन गृह्णामि ते हस्तं मा व्यधिष्ठा मया सह प्रजया च धनेन च ॥४८॥
 देवस्तं सविता हस्तं गृह्णातु सोमो राजा सुप्रजसं कृणोतु ।
 अग्निः सुभगां जातवेदाः पत्ये पत्नीं जरदष्टिं कृणोतु ॥४९॥
 गृह्णामि ते सौभगत्वाय हस्तं मया पत्यां जरदष्टिर्यथासः ।
 भगो अर्यमा सविता पुरंधिर्महं त्वादुर्गाहपत्याय देवाः ॥५०॥
 भगस्ते हस्तमग्रहीत्सविता हस्तमग्रहीत् ।
 पत्नी त्वमसि धर्मेणाहं गृहपतिस्त्वं ॥५१॥

जीवम् । रुदन्ति । वि । नयन्ति । अध्वरम् । दीर्घम् । अनु । प्रसितिम् । दीध्युः । नरः ।
 वामम् । पितृभ्यः । ये । इदम् । समीरिरे । मयः । पतिभ्यः । जुनये । परिष्वजे ॥ ४६ ॥
 स्योनम् । ध्रुवम् । प्रजायै । धारयामि । ते । अमानम् । देव्याः । पृथिव्याः । उपस्थे ।
 तम् । आ । तिष्ठ । अनुमाया । सुवर्चाः । दीर्घम् । ते । आयुः । सविता । कृणोतु ॥४७॥
 येन । अग्निः । अस्याः । भूम्याः । हस्तम् । जुग्राह । दक्षिणम् ।
 तेन । गृह्णामि । ते । हस्तम् । मा । व्यधिष्ठाः । मया । सह । प्रजया । च । धनेन । च ॥४८॥
 देवः । ते । सविता । हस्तम् । गृह्णातु । सोमः । राजा । सुप्रजसम् । कृणोतु ।
 अग्निः । सुभगां । जातवेदाः । पत्ये । पत्नीम् । जरदष्टिम् । कृणोतु ॥ ४९ ॥
 गृह्णामि । ते । सौभगत्वाय । हस्तम् । मया । पत्यां । जरदष्टिः । यथा । असः ।
 भगः । अर्यमा । सविता । पुरंधिर्महः । मया । त्वा । अदुः । गार्हपत्याय । देवाः ॥ ५० ॥
 भगः । ते । हस्तम् । अग्रहीत् । सविता । हस्तम् । अग्रहीत् ।
 पत्नी । त्वम् । असि । धर्मेणा । अहम् । गृहपतिः । त्वं ॥ ५१ ॥

- XIV.1.46** There are men, who grieve for the life (of their wives lying seriously ill), and get them admitted to sacred places for treatment. In the playful mood, they wish them a long life and hold them in their embraces; they ask their elders to pray for recovery. Upon such husbands, the wives bestow their love and long for their embraces. (R̥g X.40.10. Variation nominal)
- XIV.1.47** In the lap of the earth divine, I hold this auspicious stone firmly for your offsprings. Stand upon it, delighted and lustrous. May the creator Lord make your life span long
- XIV.1.48** Whereby the adorable Lord (Agni) grasped the right hand of this earth, thereby I grasp your hand. May you not be anguished living with me with children and with wealth.
- XIV.1.49** May the creator Lord take hold of your hand. May the blissful Lord, the sovereign, bless you with good offspring. May the adorable Lord, cognizant of all, make the wife full of marital bliss for the husband till old age.
- XIV.1.50** I accept your hand for good fortune, that you attain old age with me as your husband. Our Lord of grace, cosmic orders, creation and wisdom, has given you to me that I may be the master of a household. (R̥g X.85.36; Variation nominal)
- XIV.1.51** The Lord of good fortune (Bhaga) has taken hold of your hand; the creator Lord has taken hold of your hand. You are the wife by established law and (by established law) I am your house-holder (husband).

ममेयमेस्तु पोष्या मह्यं त्वाद्वाद्बृहस्पतिः ।

मया पत्या प्रजावति सं जीव शरदः शतम् ॥५२॥

त्वष्टा वासो व्यदिधाच्छुभे कं बृहस्पतेः प्रशिषा कवीनाम् ।

तेनेमां नारीं सविता भगश्च सूर्यामिव परि धत्तां प्रजया ॥५३॥

इन्द्राग्नी यावापृथिवी मातरिश्वा मित्रावरुणा भगो अश्विनो मा ।

बृहस्पतिर्नरुतो ब्रह्म सोम इमां नारीं प्रजया वर्धयन्तु ॥५४॥

बृहस्पतिः प्रथमः सूर्यायाः शीर्षे केशीं अकल्पयत् ।

तेनेमामश्विना नारीं पत्ये सं शोभयामसि ॥५५॥

इदं तद्रूपं यदवस्तु योषा जायां जिज्ञासे मनसा चरन्तीम् ।

तामन्वर्तिष्ये सखिभिर्नवर्गैः क इमान्विद्वान्वि चर्चत पाशान् ॥५६॥

अहं वि ज्ञामि मयि रूपयस्या वेदित्यद्वयमनसः कुलार्यम् ।

न स्तेयमग्निं मनसादमुच्ये स्वयं श्रद्धानो वरुणस्य पाशान् ॥५७॥

मम । इयम् । अस्तु । पोष्या । मह्यम् । त्वा । अदात् । बृहस्पतिः ।

मया । पत्या । प्रजावति । सम् । जीव । शरदः । शतम् ॥ ५२ ॥

त्वष्टा । वासः । वि । अद्धात् । शुभे । कम् । बृहस्पतेः । प्रशिषा । कवीनाम् ।

तेन । इमाम् । नारीम् । सविता । भगः । च । सूर्यामिदं । परि । धत्ताम् । प्रजया ॥५३॥

इन्द्राग्नी इति । यावापृथिवी इति । मातरिश्वा । मित्रावरुणा । भगः । अश्विना । उमा ।

बृहस्पतिः । नरुतः । ब्रह्म । सोमः । इमान् । नारीम् । प्रजया । वर्धयन्तु ॥ ५४ ॥

बृहस्पतिः । प्रथमः । सूर्यायाः । शीर्षे । केशान् । अकल्पयत् ।

तेन । इमाम् । अश्विना । नारीम् । पत्ये । सम् । शोभयामसि ॥ ५५ ॥

इदम् । तत् । रूपम् । यत् । अवस्तु । योषा । जायाम् । जिज्ञासे । मनसा । चरन्तीम् ।

ताम् । अन्व । अर्तिष्ये । सखिभिः । नवर्गैः । कः । इमान् । विद्वान् । वि । चर्चत । पाशान् ॥

अहम् । वि । ज्ञामि । मयि । रूपम् । अस्याः । वेदत् । इत् । पश्यन् । मनसः । कुलार्यम् ।

न । स्तेयम् । अग्निं । मनसा । उच्ये । स्वयम् । श्रद्धानः । वरुणस्य । पाशान् ॥ ५७ ॥

- XIV.1.52** Let it be my care to nourish her. The Lord supreme has given you to me. May you, blessed with children, live with me, your husband, through a hundred autumns.
- XIV.1.53** The cosmic Architect (Ivaṣṭṛ) has made the garment for her weal and happiness by the direction of the Lord supreme and the sages. May the creator Lord and the Lord of good fortune endure this woman with this garment, as they endure a marriable maid with progeny.
- XIV.1.54** May the Lord resplendent and adorable, the heaven and earth, the wind of the midspace, the Lord of good fortune, and both the twin physicians, the Lord supreme, the cloud-bearing winds, the Lord of sacred knowledge, and the blissful Lord, make this woman prosper with offsprings.
- XIV.1.55** First of all, the Lord supreme arrange the hair on the head of a maiden of marriageable age. Thereby, O twins divine, we adorn beautifully this woman for her husband.
- XIV.1.56** This is the beauty with which the young maiden is invested. I am curious to know how her mind moves. I shall follow her with my companions ninefold (navagva). Who is the learned one, that has untied these fetters ?
- XIV.1.57** I reflect her beauty in myself. Watching her, the nest of my mind, I have come to know. I shall not eat stealthily. Unloosening the fetters of the venerable Lord, I free myself in mind.

प्र त्वा सुशामि वरुणस्य पाशाद्येन त्वावभात्मविता सुशेवाः ।
 उरुं लोकं सुगमत्र पन्थां कृणोमि तुभ्यं सहपत्न्यै वधु ॥५८॥
 उर्यच्छ्वमपु रक्षो हनायेमां नारीं सुकृते दधात ।
 धाता विपश्चित्पतिमस्यै विवेद भगो राजा पुर एतु प्रजानन् ॥५९॥
 भगस्ततश्च चतुरः पादान्भगस्ततश्च चत्वार्युर्ष्यलानि ।
 त्वष्टा पिपेश मध्यतोत्र वर्धन्ता नो अस्तु सुमङ्गली ॥६०॥
 सुकिंशुकं बहुतु विश्वरूपं हिरण्यवर्णं सुवृत्तं सुचक्रम् ।
 आ रोह सूर्ये अमृतस्य लोकं स्योनं पतिभ्यो बहुतुं कृणु त्वम् ॥६१॥
 अम्रातृघ्नीं वरुणापशुघ्नीं बृहस्पते ।
 इन्द्रापतिघ्नीं पुत्रिणीमास्मभ्यं सवितर्वह ॥६२॥
 मा हिंसिष्टं कुमार्यं स्यूणे देवकृते पृथि ।
 शालाया देव्या द्वारं स्योनं कृष्णो बधूपृथम् ॥६३॥

प्र । त्वा । सुशामि । वरुणस्य । पाशात् । येन । त्वा । अवभात् । सुविता । सुशेवाः ।
 उरुम् । लोकम् । सुगम् । अत्र । पन्थाम् । कृणोमि । तुभ्यम् । सहपत्न्यै । वधु ॥ ५८ ॥
 उत् । युच्छ्वम् । अप । रक्षः । हनाय । इमाम् । नारीम् । सुकृते । दधातु ।
 धाता । विपः । चित् । पतिम् । अस्यै । विवेद । भगः । राजा । पुरः । एतु । प्रजानन् ॥ ५९ ॥
 भगः । ततश्च । चतुरः । पादान् । भगः । ततश्च । चत्वारि । उर्ष्यलानि ।
 त्वष्टा । पिपेश । मध्यतः । अतु । वर्धन् । सा । नः । अस्तु । सुमङ्गली ॥ ६० ॥
 सुकिंशुकम् । बहुतुम् । विश्वरूपम् । हिरण्यवर्णम् । सुवृत्तम् । सुचक्रम् ।
 आ । रोह । सूर्ये । अमृतस्य । लोकम् । स्योनम् । पतिभ्यः । बहुतुम् । कृणु । त्वम् ॥ ६१ ॥
 अम्रातृघ्नीम् । बृहन् । अपशुघ्नीम् । बृहस्पते ।
 इन्द्रे । अपतिघ्नीम् । पुत्रिणीम् । आ । अस्मभ्यम् । सवितु । बह ॥ ६२ ॥
 मा । हिंसिष्टम् । कुमार्यम् । स्यूणे इति । देवकृते । पृथि ।
 शालाया । देव्याः । द्वारम् । स्योनम् । कृष्णः । बधूपृथम् ॥ ६३ ॥

XIV.1.58 I release you completely from the venerable Lord's (Varuna's) fetters, with which the propitious creator Lord had bound you. O bride, plenty of accommodation and an easy approach, I make for you along with your husband. (Av. XIV.1.19; Variation)

XIV.1.59 Raise your weapons up, smite away the destroyers of life. Set this woman in the world of virtue. The wise sustainer Lord has found a husband for her. May the Lord of good fortune, the foreknowing sovereign, lead her in front.

XIV.1.60 The Lord of good fortune (Bhaga) has fashioned the four feet (of the litter); the Lord of good fortune has wrought the four pieces (of the frame). The cosmic architect (Tvāṣṭr) has adorned the straps in the middle. May she be very auspicious for us.

XIV.1.61 O maiden of marriageable age (Sūrya), mount this chariot, decked with beautiful flowers, painted in all the hues, golden-coloured, strong wheeled and rolling smoothly, which is like the abode of immortality. Make this chariot comfortable for your husband.

XIV.1.62 O venerable Lord, bring her, unharmed the brothers; O Lord supreme, bring her unharmed the cattle; O resplendent Lord, bring her unharmed the husband; O creator Lord, bring her blessed with children to us.

XIV.1.63 O two pillars, may you not hurt the maiden, traversing the path laid by the enlightened ones. We make the door of the divine home a pleasant path for the bride.

- XIV.1.64** Let the sacred knowledge be applied after as well as before, let the sacred knowledge (be applied) at the end, in the middle and all around. Having arrived at the impenetrable strong-hold of the enlightened ones, may you, propitious and delightful, shine brightly in your husband's world.

Marriage ceremonies

- XIV.2.1** First of all they carry the maiden of marriageable age along with the bridal gifts to you. May you as such, O fire divine, give us, the husbands, a wife capable of bearing children. (R̥g. X.85.38; Variation).
- XIV.2.2** The fire divine infuses marital desire in the bride, and furnishes splendour; may he who is her husband, enjoy life, living for a hundred years. (R̥g. X.85.39)
- XIV.2.3** First of all you are the wife of some (virility); next the sustainer of the earth is your husband; your third husband is the fire divine; your fourth (husband) is one born of men (i.e., human being). (R̥g. X.85.40; Variation).

सोमो ददहन्धर्वाय गन्धर्वो दददग्रये ।

रयि च पुत्रांश्चादादुर्मिर्ह्यमथो इमाम् ॥४॥

आ वामगन्धुमतिर्वाजिनीवसू न्यश्भिना ह्यसु कामा अरंसत ।

अमृतं गोपा मिथुना शुभस्पती प्रिया अर्यम्णो दुर्यो अशीमहि ॥५॥

सा मन्दसाना मनसा शिवेन रयि धेहि सर्ववीरं वचस्वम् ।

सुगं तीर्थं सुप्रपाणं शुभस्पती स्थाणुं पथिष्ठामपं दुर्मतिं हतम् ॥६॥

या ओषधयो या नद्यो वा यानि क्षेत्राणि या वना ।

तास्त्वा वधु प्रजावतीं पत्ये रक्षन्तु रक्षसः ॥७॥

एमे पन्थामरुक्षाम सुगं स्वस्तिवाहनम् ।

यस्मिन्वीरो न रिप्यत्यन्येषां विन्दते वसु ॥८॥

इदं सु मे नरः शृणुत ययाशिषा दंपती वाममश्नुतः ।

ये गन्धर्वा अप्सरसश्च देवीरेषु वानस्पत्येषु येधि तस्थुः ।

स्योनास्तं अस्थै वध्वै भवन्तु मा हिंसिषुर्वहतुमुखमानम् ॥९॥

सोमः । ददत् । गन्धर्वाय । गन्धर्वः । ददत् । अग्रये ।

रयिम् । च । पुत्रान् । च । अदात् । अग्निः । मह्यम् । अथो इति । इमाम् ॥ ४ ॥

आ । वाम् । अगन् । सुऽमतिः । वाजिनीवसू इति वाजिनीऽवसू । नि । अश्भिना । ह्यसु । कामा ।

कामाः । अरंसत । अमृतम् । गोपा । मिथुना । शुभः । पती इति । प्रियाः । अर्यम्णः ।

दुर्योन् । अशीमाहि ॥ ५ ॥

सा । मन्दसाना । मनसा । शिवेन । रयिम् । धेहि । सर्ववीरम् । वचस्वम् । सुऽगम् । तीर्थम् ।

सुऽप्रपाणम् । शुभः । पती इति । स्थाणुम् । पथिऽस्थाग् । अपं । दुःऽमतिम् । हतम् ॥

याः । ओषधयः । याः । नद्यः । यानि । क्षेत्राणि । या । वना ।

ताः । त्वा । वधु । प्रजाऽवतीम् । पत्ये । रक्षन्तु । रक्षसः ॥ ७ ॥

आ । इमम् । पन्थाम् । अरुक्षाम् । सुऽगम् । स्वस्तिवाहनम् ।

यस्मिन् । वीरः । न । रिप्यति । अन्येषाम् । विन्दते । वसु ॥ ८ ॥

इदम् । सु । मे । नरः । शृणुत । यया । आऽशिषा । दंपती इति दम्ऽपती । वामम् । अश्नुतः ।

ये । गन्धर्वाः । अप्सरसः । च । देवाः । एषु । वानस्पत्येषु । ये । अधि । तस्थुः ।

स्योनाः । ते । अस्थै । वध्वै । भवन्तु । मा । हिंसिषुः । वहतुम् । उद्यमानम् ॥९॥

- XIV.2.4** Soma (the youthful love) gives her to the Gandharva (attachment personified), the Gandharva gives her to Agni (heat of passion), and finally Agni has given her to me for the sake of children and wealth. (Rg. X.85.41)
- XIV.2.5** Your friendly grace has come (to us). O you two full of vigour and wealth. O twins divine, desires have filled our hearts. O Lords of benignancy, may you become our twin protectors. May we reach the pleasant dwellings of the ordainer Lord. (Rg. X.85.12; Variation)
- XIV.2.6** Delighted, with good intent, (O maiden), bring to us riches with all brave sons worthy of raise. O Lords of benignancy, may we have an easy crossing (of river), with a good approach to drinking water. May you drive away the unfriendly persons who stand as road-block or on our way. (Rg. X.85.13; Variation).
- XIV.2.7** Whatsoever the herbs are there, whatsoever the rivers, whatsoever the fields, whatsoever the forests, may all those, O bride, guard you, the bearer of children, from the destroyers of life for your husband.
- XIV.2.8** Let us ride along this path, easy to bring weal, whereon no hero suffers harm and he wins the wealth of his enemies.
- XIV.2.9** O men, listen attentively to my this blessing whereby the married couples obtain delight. May the sustainers of the earth (gandharvas), and the divinities moving within the waters (apsaras), who rule over these forests, be gracious to this bride. May they not harm the bridal chariot as it is driven.

ये वृष्वश्विन्द्रं वहतुं यक्ष्मा यन्ति जनौ अनु ।
 पुनस्तान्यज्ञिया देवा नयन्तु यत् आगताः ॥१०॥
 मा विदन्परिपन्थिनो य आसीदन्ति दंपती ।
 सुगेन दुर्गमतीतामपं द्रान्त्वरतयः ॥११॥

सं काशयामि वहतुं ब्रह्मणा गृहैरघोरिण चक्षुषा मित्रियेण ।
 पर्याणद्धं विश्वरूपं यदस्ति स्योनं पतिभ्यः सविता तत्कृणोतु ॥१२॥
 शिवा नारीयमस्तुमगन्निर्म धाता लोकमस्यै दिदेश ।
 तामर्यमा भगो अश्विनोभा प्रजापतिः प्रजया वर्धयन्तु ॥१३॥
 आत्मन्वत्युर्वरा नारीयमागन्तस्या नरो वपत् बीजमस्याम् ।
 सा वः प्रजां जनयद्ब्रह्मणाभ्यो विभ्रती दुग्धमृषमस्य रेतः ॥१४॥
 प्रति तिष्ठ विराडसि विष्णुर्विह सरस्वति ।
 सिनीवालि प्र जायतां भगस्य सुमतावसत् ॥१५॥

ये । वृष्वः । चन्द्रम् । वहतुम् । यक्ष्माः । यन्ति । जनान् । अनु ।
 पुनः । तान् । यज्ञियाः । देवाः । नयन्तु । यत् । आगताः ॥ १० ॥
 मा । विदन् । परिपन्थिनः । ये । आसीदन्ति । दंपती इति दम्पती ।
 सुगेन । दुःश्रमम् । अति । द्रुताम् । अप । द्रान्तु । अरातयः ॥ ११ ॥
 सम् । काशयामि । वहतुम् । ब्रह्मणा । गृहैः । अघोरिण । चक्षुषा । मित्रियेण । परिआ-
 नद्धम् । विश्वरूपम् । यत् । अस्ति । स्योनम् । पतिभ्यः । सविता । तत् । कृणोतु ॥ १२ ॥
 शिवा । नारी । इयम् । अस्तम् । आ । अगन् । इमम् । धाता । लोकम् । अस्यै । दिदेश ।
 ताम् । अर्यमा । भगः । अश्विनो । उभा । प्रजापतिः । प्रजया । वर्धयन्तु ॥ १३ ॥
 आत्मन्वत्युर्वरा । नारी । इयम् । आ । अगन् । तस्याम् । नरः । वपत् । बीजम् । अस्याम् ।
 सा । वः । प्रजाम् । जनयत् । ब्रह्मणाभ्यः । विभ्रती । दुग्धम् । मृषमस्य । रेतः ॥ १४ ॥
 प्रति । तिष्ठ । विराट् । असि । विष्णुः । इह । सह । सरस्वति ।
 सिनीवालि । प्र । जायताम् । भगस्य । सुमतौ । असुत ॥ १५ ॥

- XIV.2.10** Following the people, what wasting diseases go to the delightful chariot of the bride, may the enlightened ones, skilled in sacrifices, conduct those back, wherefrom they came. (Rg. X.85.31; Variation).
- XIV.2.11** Let not the robbers, who lie in ambush and approach the husband and wife, reach them; may they (the couple) by easy roads escape from all expected dangers. May all adversities keep aloof. (Rg. X.85.32; Variation).
- XIV.2.12** With my prayer, I make the bridal chariot viewed by the houses with a friendly and not hostile eye. Whatever of all sorts is well-fastened there, may the creator Lord make that delightful for the husbands.
- XIV.2.13** This auspicious woman has come home. The sustainer Lord has directed her to this place. May the Ordainer Lord, the Lord of good fortune, both the twins divine, the Lord of creatures make her prosper with progeny.
- XIV.2.14** Full of spirit, and fertile this woman has come; O man, sow your seed into her. Bearing the squeezed out semen of virile male, may she bear children for you from her flanks.
- XIV.2.15** Stay here respected. You are greatly shining like the Omnipresent Lord. O divine mid wife, (Sīmīvalī), may she give birth to children, may she favoured by the Lord of good fortune (enjoy the marital bliss)

उदं कुर्मिः शम्यां हन्त्वापो योक्त्राणि मुञ्चत ।
 मादृष्टतो व्येनिसावध्यावशुनमारताम् ॥१६॥
 अघोरचक्षुर्गपनिमी स्योना शम्मा सुशेवा सुयमा गृहेभ्यः ।
 वीरसूद्वेष्टकामा सं त्वर्यैधिपीमहि सुमनस्यमाना ॥१७॥
 अद्वैद्वधपतिमिहेधि शिवा पशुभ्यः सुयमा सुवर्चाः ।
 प्रजावती वीरसूद्वेष्टकामा स्योनेममग्निं गार्हपत्यं सपर्य ॥१८॥
 उत्तिष्ठेतः किमिच्छन्तीदमग्ना अहं त्वेडे अभिभूः स्वाद्गृहात् ।
 शून्येषी निर्ऋते याजगन्धोत्तिष्ठाराते प्र पत मेह रंस्थाः ॥१९॥
 यदा गार्हपत्यमसपर्येतपूर्वमग्निं वधूरियम् ।
 अधा सरस्वत्यै नारि पितृभ्यश्च नमस्कुरु ॥२०॥
 शर्म वमेतदा हरस्यै नार्या उपस्तरे ।
 सिनीवाल्लि प्र जायतां भगस्य सुमतावसत् ॥२१॥

उत् । वः । कुर्मिः । शम्याः । हन्तु । आपः । योक्त्राणि । मुञ्चत ।
 मा । अदृष्टतो । विऽनसौ । अभ्यौ । अशुनम् । आ । अरताम् ॥ १६ ॥
 अघोरऽचक्षु । अपतिऽगा । स्योना । शम्मा । सुऽशेवा । सुऽयमा । गृहेभ्यः ।
 वीरऽम् । द्वेष्टकामा । सम् । त्वया । एधिपीमहि । सुऽमनस्यमाना ॥ १७ ॥
 अद्वैद्वधः । अतिऽग्ना । इह । एत्रि । शिवा । पशुऽभ्यः । सुऽयमा । सुऽवर्चाः ।
 प्रजाऽवती । वीरऽम् । द्वेष्टकामा । स्योना । इमम् । अग्निम् । गार्हऽपत्यम् । सपर्य ॥ १८ ॥
 उत् । तिष्ठ । इतः । किम् । इच्छन्ती । इदम् । आ । अगाः । अहम् । त्वा । ईडे ।
 अभिऽभूः । स्वात् । गृहात् । शून्यऽएषी । निऽऽकृते । या । आऽजगन्धं । उत् । तिष्ठ ।
 अराते । प्र । पत । मा । इह । रंस्थाः ॥ १९ ॥

यदा । गार्हऽपत्यम् । असपर्येत । पूर्वम् । अग्निम् । वधूः । इयम् ।
 अध । सरस्वत्यै । नारि । पितृभ्यः । च । नमः । कुरु ॥ २० ॥
 शर्म । वम । एतत् । आ । हर । अस्वै । नार्यै । उपऽस्तरे ।
 सिनीवाल्लि । प्र । जायताम् । भगस्य । सुऽमतौ । असत् ॥ २१ ॥

- XIV.2.16** O waters, may your wave strike the pins upwards; may you release the yoke-ropes, May not these two inviolables (bullocks), well-behaved and innocent, come to unpleasant harm. (Rg. X.85.13; Variation).
- XIV.2.17** May you not be evil-eyed, or killer of your husband. May you be delighting, kind, helpful, disciplined to the (member of the) household, bearer of brave children and pleasing to your brothers-in-law. With you, may we prosper well in friendly happiness. (Rg. X.85.44, Variation).
- XIV.2.18** Not bringing death to your brothers-in-law, not bring death to your husband, well-disciplined and brilliant, may you prosper here auspicious to the cattle. Having plenty of progeny, bearer of brave sons, pleasing to the brothers-in-law, delightful, may you look after this household fire.
- XIV.2.19** Get up hence. Desiring what have you come here. I, the conquerer, request you (to go) out from my own house. O perdition, you have come here seeking to empty this house. Stand up, O malignity; flee away. Do not tarry here.
- XIV.2.20** When first of all this bride has tended the household fire, thereafter, O woman, pay your homage to the divine doctress as well as to the elders.
- XIV.2.21** Bring for this woman such a comfortable and protective bedding, so that, O divine midwife, may she give birth to children and be favoured by the Lord of good fortune (enjoy the marital bliss).

यं बल्वजं न्यस्यथ चर्म चोपस्तृणीधन ।

तदा रोहतु सुप्रजा या कन्या विन्दते पतिम् ॥२२॥

उप स्तृणीहि बल्वजमधि चर्मणि रोहिते ।

तत्रोपविश्य सुप्रजा इममग्निं संपर्यतु ॥२३॥

आ रोह चर्मोप सीदामिमेव देवो हन्ति रक्षंसि सर्वा ।

इह प्रजां जनय पत्ये अस्मै सुज्यैष्ठ्यो भवत्पुत्रस्त एषः ॥२४॥

वि तिष्ठन्तां मातुरस्या उपस्थानानारूपाः पशवो जायमानाः ।

सुमङ्गल्युप सीदेममग्निं संपत्नीं प्रति भूपेह देवान् ॥२५॥

सुमङ्गली प्रतरणी गृहाणां सुशेवा पत्ये शशुराय शम्भुः ।

स्योना शश्वै प्र गृहान्विशेमान् ॥२६॥

स्योना भव शशुरेभ्यः स्योना पत्ये गृहेभ्यः ।

स्योनास्यै सर्वस्यै विशे स्योना पुष्टायैषा भव ॥२७॥

यम् । बल्वजम् । निऽअस्यथ । चर्म । च । उपऽस्तृणीधनम् ।

तत् । आ । रोहतु । सुऽप्रजाः । या । कन्या । विन्दते । पतिम् ॥ २२ ॥

उप । स्तृणीहि । बल्वजम् । अधि । चर्मणि । रोहिते ।

तत्र । उपऽविश्य । सुऽप्रजाः । इमम् । अग्निम् । संपर्यतु ॥ २३ ॥

आ । रोह । चर्म । उप । सीद । अग्निम् । एषः । देवः । हन्ति । रक्षंसि । सर्वा ।

इह । प्रऽजाम् । जनय । पत्ये । अस्मै । सुऽज्यैष्ठ्यः । भवत् । पुत्रः । ते । एषः ॥२४॥

वि । तिष्ठन्ताम् । मातुः । अस्याः । उपऽस्थात् । नानाऽरूपाः । पशवः । जायमानाः ।

सुऽमङ्गली । उप । सीद । इमम् । अग्निम् । समऽपत्नी । प्रति । भूपे । इह । देवान् ॥२५॥

सुऽमङ्गली । प्रऽतरणी । गृहाणाम् । सुऽशेवा । पत्ये । शशुराय । शम्भुः ।

स्योना । शश्वै । प्र । गृहान् । विशे । इमान् ॥ २६ ॥

स्योना । भव । शशुरेभ्यः । स्योना । पत्ये । गृहेभ्यः ।

स्योना । अस्यै । सर्वस्यै । विशे । स्योना । पुष्टायै । एषाम् । भव ॥ २७ ॥

- XIV.2.22** What coarse grass (balbaja, *Eleusine indica*) you cast (in a heap) and what hide you spread over it, let the maid, who finds a husband and will have good children, mount on it
- XIV.2.23** Cast the coarse grass in a heap. On the hide spread over it, sitting there, let this bearer of good progeny tend to this fire.
- XIV.2.24** Mount upon (this) hide. Sit by the fire. This divinity kills all the destroyers of life. May you give birth to children here for this husband. May this son of yours enjoy the prominence of the eldest.
- XIV.2.25** May the children of various forms come forth from the lap of this mother as they are born. O propitious one, sit by this fire. Along with your husband, may you serve the enlightened ones here.
- XIV.2.26** O propitious one, augments of household, gladdening to husband, pleasing to the father-in-law, delighting to the mother-in-law, enter this family (home)
- XIV.2.27** May you be delightful to the fathers-in-law, delightful to husband and to the household; delightful to all this clan; be delightful in their prosperity.

सुमङ्गलीरियं वधूरिमां समेतु पश्यत ।
 सौभाग्यमस्ये दत्त्वा दौर्भाग्येर्विपरेतन ॥२८॥
 या दुर्हादौ युवतयो याश्चेह जर्जरीरपि ।
 वचो न्वस्ये स दत्तायास्तं विपरेतन ॥२९॥
 रुक्मप्रस्तरणं वृहं विश्वा रूपाणि विभ्रतम् ।
 आरोहत्सूर्या सावित्री बृहते सौभगाय कम ॥३०॥

आ रोह तर्प्य सुमनुस्यमनिह प्रजां जनय पत्ये अस्मै ।
 इन्द्राणीव सुबुधा दुर्घ्यमाना ज्योतिरग्रा उपसः प्रति जागरासि ॥३१॥
 देवा अग्रे न्यपिचन्त पत्नीः समस्पृशन्त तन्वस्तिनूभिः ।
 सूर्येव नारि विश्वरूपा महित्वा प्रजावती पत्या स भवेह ॥३२॥
 उत्तिष्ठेतो विश्वावसो नमसेदामहे त्वा
 जामिच्छ पितृषद्व न्यक्त्वां स ते भागो जनुषा तस्य विद्धि ॥३३॥

सुऽमङ्गलीः । इयम् । वधूः । इमाम् । समऽएत । पश्यत ।
 सौभाग्यम् । अस्ये । दत्त्वा । दौऽभाग्यैः । विऽपरेतन ॥ २८ ॥
 याः । दुऽहादौः । युवतयः । याः । च । इह । जर्जरीः । अपि ।
 वचोः । नु । अस्ये । सन् । दत्त । अर्थ । अस्तम् । विऽपरेतन ॥ २९ ॥
 रुक्मऽप्रस्तरणम् । वृहम् । विश्वा । रूपाणि । विभ्रतम् ।
 आ । आरोहत् । सूर्या । सावित्री । बृहते । सौभगाय । कम ॥ ३० ॥
 आ । रोह । तर्प्यम् । सुऽमनुस्यमाना । इह । प्रऽजाम् । जनय । पत्ये । अस्मै ।
 इन्द्राणीऽइव । सुऽबुधा । दुर्घ्यमाना । ज्योतिऽअग्राः । उपसः । प्रति । जागरासि ॥३१॥
 देवाः । अग्रे । नि । अपचन्त । पत्नीः । सम् । अस्पृशन्त । तन्वः । तनूभिः ।
 सूर्याऽइव । नारि । विश्वऽरूपा । महिऽत्वा । प्रजाऽवती । पत्या । सम् । भव । इह ॥३२॥
 उत् । तिष्ठ । इतः । विश्ववसो इति विश्ववसो । नमसा । ईदामहे । त्वा ।
 जामिम् । इच्छ । पितृऽसदम् । निऽअक्ताम् । सः । ते । भागः । जनुषा । तस्य । विद्धि ॥

XIV.2.28 Propitious is this bride. Come all of you and have a look at her. Granting good fortune to her, go back driving the misfortunes away. (Rg. X.85.33; Variation)

XIV.2.29 What evil-minded young women are here and so also the old ones, may they give their prowess to this bride and then go back home.

XIV.2.30 This damsel of marriageable age (Sūrya), this girl at procreative stage (Sāvitrī) has mounted this gold-cushioned litter, bearing all sorts of decorations for great happiness and good fortune.

XIV.2.31 Mount the bridal bed with friendly and cheerful mind. Give birth to offsprings here for this husband of yours. Alert and easy to awake like Indrānī, may you wake up to meet the dawns followed by light.

XIV.2.32 The enlightened ones, since olden times, used to lie with their wives. Bodies embrace bodies closely. O woman beauteous and great like a girl of marriageable age (Sūrya), capable of bearing children, may you unite here with your husband.

XIV.2.33 O youth, rich with all sorts of wealth (Viśvavasu), rise up hence. With reverence we pay homage to you. Seek a virtuous woman living in her father's house and well-adorned. That is your share by birth. Avail of that.

अप्सुरसः सधमादं नदन्ति हविर्धानमन्तरा सूर्यं च ।
 तास्ते जनित्रमभि ताः परेहि नमस्ते गन्धर्वतुनां कृणोमि ॥३४॥
 नमो गन्धर्वस्य नमस्ते नमो भामाय चक्षुषे च कृष्णः ।
 विश्वावसो ब्रह्मणा ते नमोभि जाया अप्सुरसः परेहि ॥३५॥
 राया वयं सुमनसः स्यामोदितो गन्धर्वमार्दवृताम् ।
 अगन्तस् देवः परमं सुधस्यमगन्म यत्र प्रतिगन्त आयुः ॥३६॥
 संपितरावृत्तिये सृजेयां माता पिता च रेतसो भवायः ।
 मर्यं द्वयं योषामधिरोहयेनां प्रजां कृष्याधामिह पुष्यतं रयिम् ॥३७॥
 तां पूर्णं त्रिवर्तमामेयस्य यस्यां बीजं मनुष्याऽवपन्ति ।
 या न ऊरु उशती विश्रयाति यस्यामुशन्तः ग्रहरेम शेषः ॥३८॥
 आ रोहोरुसुषं धत्स्व हस्तं परि प्वजस्व जायां सुमनस्यमानः ।
 प्रजां कृष्याधामिह मोदमानो दीर्घं वामायुः सविता कृणोतु ॥३९॥

अप्सुरसः । सधमादम् । नदन्ति । हविः । धानम् । अन्तरा । सूर्यम् । च । ताः । ते ।
 जनित्रम् । अभि । ताः । परा । इहि । नमः । ते । गन्धर्वऽकृतुनां । कृणोमि ॥ ३४ ॥
 नमोः । गन्धर्वस्य । नमस्ते । नमोः । भामाय । चक्षुषे । च । कृष्णः ।
 विश्वावसो इति विश्वऽवसो । ब्रह्मणा । ते । नमोः । अभि । जायाः । अप्सुरसः । परा । इहि ॥
 राया । वयम् । सुमनसः । स्याम । उत् । इतः । गन्धर्वम् । आ । अर्दवृताम् ।
 अगन् । सः । देवः । परमम् । सुधस्यम् । अगन्म । यत्र । प्रऽतिगन्तं । आयुः ॥ ३६ ॥
 सग । पितरी । ऋत्विगे इति । सृजेयाम् । माता । पिता । च । रेतसः । भवायः । मर्यऽद्वय ।
 योषाम् । अधि । रोहय । एनाम् । प्रऽजाम् । कृष्याधाम् । इह । पुष्यतम् । रयिम् ॥ ३७ ॥
 ताम् । पुपन् । त्रिवर्तमाम् । आ । ईरयस्व । यस्याम् । बीजम् । मनुष्याऽऽ । वपन्ति ।
 या । नः । ऊरु इति । उशती । विश्रयाति । यस्याम् । उशन्तः । प्रऽहरेम । शेषः ॥ ३८ ॥
 आ । रोह । ऊरुम् । उप । धत्स्व । हस्तम् । परि । स्वजस्व । जायाम् । सुमनस्यमानः ।
 प्रऽजाम् । कृष्याधाम् । इह । मोदमानो । दीर्घम् । वाम् । आयुः । सविता । कृणोतु ॥ ३९ ॥

- XIV.2.34** The energies moving in the clouds revel in their common dwelling place, which is in between the oblation-receptacle and the sun. They are your relatives. Go away to them. O sustainer of earth, I pay homage to you in due season. (First half Av. VII.109.3)
- XIV.2.35** Homage to the food provided by the sustainer of the earth (the cloud); to the wrathful eye we pay homage. O master of all sorts of wealth, homage to you with sacred knowledge. May you go away to your wives, the energies active within the waters (apsaras).
- XIV.2.36** May we be friendly with wealth. May we attain to the sustainer of the earth from this place. That divine one has gone to the highest abode, where we reach by prolonging our life-span.
- XIV.2.37** O you two parents, unite in your due season. You will become mother and father of your progeny. As a male mounts a female, so mount her. Bring forth your offsprings here and accumulate wealth.
- XIV.2.38** O Lord of nourishment, inspire her who is most auspicious, in whom men may sow seed, who shall twine her loving arms about me, and enter into consummation. (Rv. X.85.37)
- XIV.2.39** Mount the thigh. Apply a caressing hand. Embrace your wife with friendly and cheerful mind. May both of you, rejoicing, bring forth progeny here. May the creator Lord grant you long-long life.

आ वां प्रजां जनयतु प्रजापतिरहोरात्र्याभ्यां समनक्षर्यमा ।
 अदुर्मङ्गली पतिलोकमा विज्ञेमं शं नो भव ह्रिपदे शं चतुष्पदे ॥४०॥
 देवैर्दत्तं मनुना साकमेतद्वाधूयं वासो वध्वश्च वस्त्रम् ।
 यो ब्रह्मणे चिकितुषे ददाति स इद्रक्षीसि तत्पानि हन्ति ॥४१॥
 यं मे दत्तो ब्रह्मभागं वधूयोर्वाधूयं वासो वध्वश्च वस्त्रम् ।
 युवं ब्रह्मणेत्रुमन्यमानो बृहस्पते साकमिन्द्रश्च दत्तम् ॥४२॥
 स्योनाथोनेरधि बुध्यमानो हसामुदो महसा मोदमानो ।
 सुगू सुपुत्रो सुगृहो तराथो जीवावुपसो विभातीः ॥४३॥
 नवं वसानः सुरभिः सुवासा उदागां जीव उपसो विभातीः ।
 आण्डात्पतन्तीवासि विश्वस्मादेनसस्पर्ति ॥४४॥

शुभं नीद्यावापृथिवी अन्तिसुम्ने महिब्रते ।

आपः सप्त सुसुबुर्देवीस्ता नो मुञ्चन्त्वहंसः ॥४५॥

आ । वा । प्र॒जाम् । जन॒यतु । प्र॒ज्ज् ऽपनिः । अ॒होरा॒त्र्याभ्याम् । सम् । अ॒नक्ष॒र्यमा ।
 अदुः॒ऽमङ्गली । प॒तिऽलो॒कम् । आ । वि॒ज्ञे । इ॒मम् । शम् । नः । भ॒व । ह्रि॒पदे । शम् । चतुः॒ऽपदे ॥
 दे॒वैः । द॒त्तम् । मनु॒ना । सा॒कम् । ए॒तत् । वाधू॒ऽयम् । वासः । वध्व॒श्चिः । च । वस्त्र॑म् ।
 यः । ब्र॒ह्मणे । चि॒कितु॒षे । द॒दाति । सः । इत् । र॒क्षी॒सि । तत्पा॒नि । ह॒न्ति ॥ ४१ ॥
 यम् । मे । द॒त्तः । ब्र॒ह्मऽभा॒गम् । वधू॒ऽयोः । वाधू॒ऽयम् । वासः । वध्व॒श्चिः । च । वस्त्र॑म् ।
 यु॒वम् । ब्र॒ह्मणे । अ॒नु॒ऽमन्य॑मानो । बृ॒हस्प॑ते । सा॒कम् । इन्द्रः । च । द॒त्तम् ॥ ४२ ॥
 स्यो॒नात् । यो॒नेः । अ॒धि । बु॒ध्य॑मानो । ह॒सामु॒दो । मह॑सा । मो॒दमा॑नो ।
 सु॒गू इति॑ सु॒गू । सु॒ऽपु॒त्रो । सु॒ऽगृ॒हो । तरा॑थः । जी॒वौ । उ॒पसः । वि॒ऽभा॒तीः ॥ ४३ ॥
 न॒वम् । वसा॑नः । सुर॒भिः । सु॒वासाः । उ॒दा॒गां । जी॒वः । उ॒पसः । वि॒ऽभा॒तीः ।
 आ॒ण्डात् । प॒तन्ती॑ ऽसि । अ॒मृ॒श्चि । वि॒श्वस्मा॑त् । ए॒नसः । परि॑ ॥ ४४ ॥
 शु॒भं नी॑ इति॑ । द्या॒वापृ॑थि॒वी इति॑ । अ॒न्तिसु॑म्ने इत्य॒न्तिऽसु॑म्ने । महि॒ब्रते॑ इति॑ महि॒ऽब्र॑ते ।
 आपः । स॒प्त । सु॒सु॒बुः । दे॒वीः । ताः । नः । मु॒ञ्चन्तु॑ । अह॑ंसः ॥ ४५ ॥

- XIV.2.40** May the Lord of creatures bless both of you with offspring
 May the ordainer Lord keep you together day and night.
 Never unpropitious (O bride), enter this house (world) of
 your husband. Be you a blessing for our bipeds, a blessing
 for our quadrupeds. (Rg. X.85.43, Variation)
- XIV.2.41** Presented by the enlightened ones along with the thoughtful
 persons, this nuptial dress and the brides garment, whosoever
 gives to a learned intellectual person, he verily destroys the
 harmful germs of the marriage-bed.
- XIV.2.42** What nuptial dress of the wooer and the bride's garment,
 which is an intellectual person's share, you give to me, that
 O Lord supreme along with the resplendent Lord, both of
 you assentingly give to an intellectual person.
- XIV.2.43** Waking up in your comfortable house, laughing merrily and
 greatly rejoicing, having good cattle, good sons, and good
 household, may you two spirits swim through the splendours
 of dawn.
- XIV.2.44** Clothed in new garments, fragrant and well-dressed, spirited
 I have risen up to the splendours of dawn. Like a bird
 coming out of the egg, may I be freed completely from all
 the sin.
- XIV.2.45** Seven rays of the sun make the waters of the ocean to
 descend down in streams from the sky. May those (waters)
 loosen the iron-headed weapon (lodged in your body) and
 remove it. (Av. VII.112.1)

सूर्यायै देवेभ्यो मित्राय वरुणाय च ।
 ये भूतस्य प्रचेतसस्तेभ्य इदमकरं नमः ॥४६॥
 य ऋते चिदभिःश्रिपः पुरा जनुभ्य आतृदः ।
 संघातासंधि मघवा पुरुवसुर्निष्कर्ता विदुतं पुनः ॥४७॥

अपासत्तम उच्छतु नीलं पिशङ्गमुत लोहितं यत् ।
 निर्द्वहनी या पृषात्क्योऽस्मिन्तां स्थाणावध्या संजामि ॥४८॥
 यार्वतीः कृत्या उपवासने यार्वन्तो राज्ञो वरुणस्य पाशाः ।
 व्यृद्धयो या असमृद्धयो या असिन्ता स्थाणावधिसादयामि ॥४९॥
 या मे प्रियतमा तनूः सा मे विभाय वाससः ।
 तस्याग्रे त्वं वनस्पते नीविं कृणुष्व मा वयं रिपाम ॥५०॥
 ये अन्ता यार्वतीः सिचो य ओतवो ये च तन्तवः ।
 वासो यत्पत्नीभिरुत तन्नः स्योनसुप स्पृशात् ॥५१॥

सूर्यायै । देवेभ्यः । मित्राय । वरुणाय । च ।
 ये । भूतर्य । प्रऽचेतसः । तेभ्यः । इदम् । अकरम् । नमः ॥ ४६ ॥
 यः । ऋते । चित् । अभिऽश्रिपः । पुरा । जनुऽभ्यः । आऽतृदः ।
 समऽघाता । समऽधिम् । मघऽवा । पुरऽवतः । निऽकर्ता । विऽहुतम् । पुनः ॥४७॥
 अप । अरुतम् । तमः । उच्छत् । नीलम् । पिशङ्गम् । उत । लोहितम् । यत् ।
 निऽद्वहनी । या । पृषात्क्यो । अस्मिन् । ताम् । स्थाणो । अधि । आ । संजामि ॥४८॥
 यार्वतीः । कृत्याः । उपऽवासने । यार्वन्तः । राज्ञः । वरुणस्य । पाशाः ।
 विऽमृद्धयः । याः । असमऽमृद्धयः । याः । अस्मिन् । ताः । स्थाणो । अधि । सादयामि ॥४९॥
 या । मे । प्रियतमा । तनूः । सा । मे । विभाय । वाससः ।
 तस्य । अग्रे । त्वम् । वनस्पते । नीविम् । कृणुष्व । मा । वयम् । रिपाम् ॥ ५० ॥
 ये । अन्ताः । यार्वतीः । सिचः । ये । ओतवः । ये । च । तन्तवः ।
 वासः । यत् । पत्नीभिः । उतम् । तत् । नः । स्योनम् । उप । स्पृशात् ॥ ५१ ॥

XIV.2.46 I offer this adoration to the bride, to the divine powers, to the sun and the water, (and to all those) who are kind and considerate towards created worlds. (Ṛg. X.85.17)

XIV.2.47 The bounteous Lord is a great healer. He, even before injury to neck or any part, is afflicted, confers capacity in the body to heal up the wound and closes the injured part, and hastens the recovery. He, the bounteous Lord, without ligature or healing material, closes up the wound again before making incision in the neck or any injured part and makes whole the dis-severed part. (Ṛg. VIII.1.12)

XIV.2.48 May the gloom, that is blue, brown and also red, go away from us. What burning disease (prṣṭaki) is in this (nuptial garment), that I fasten to this wooden post.

XIV.2.49 Whatever evil designs are there in the clothing, whatever the nooses of the venerable Lord, the sovereign, whatever the poverties and miseries are there, them I fasten to this wooden post.

XIV.2.50 This body, which is dearest to me, is frightened of the garment. (Therefore) O Lord of vegetation, may you first make yourself an inner wrap. May we not suffer harm.

XIV.2.51 What ends (of threads), what borders, what woofs and what wraps are there; what cloths is woven by the wives, may that be of pleasant touch to us.

उ॒श॒तीः क॒न्य॒ला इ॒माः पि॒त॒र॒लो॒कात्प॒तिं य॒तीः ।

अ॒र्व द॒ीक्षा॒म॒सृ॒क्षत॒ स्वाहा ॥५२॥

बृ॒ह॒स्प॒ति॒ना॒र्व॒सृ॒ष्टां वि॒श्वे दे॒वा अ॒धार॒यन् । व॒र्चो गो॒षु प्र॒विष्टं य॒त्ते॒ने॒मां सं सृ॒जाम॒सि ॥५३॥

बृ॒ह॒स्प॒ति॒ना॒र्व॒सृ॒ष्टां वि॒श्वे दे॒वा अ॒धार॒यन् । ते॒जो गो॒षु प्र॒विष्टं य॒त्ते॒ने॒मां सं सृ॒जाम॒सि ॥५४॥

बृ॒ह॒स्प॒ति॒ना॒र्व॒सृ॒ष्टां वि॒श्वे दे॒वा अ॒धार॒यन् । भ॒गो गो॒षु प्र॒विष्टो य॒स्ते॒ने॒मां सं सृ॒जाम॒सि ॥५५॥

बृ॒ह॒स्प॒ति॒ना॒र्व॒सृ॒ष्टां वि॒श्वे दे॒वा अ॒धार॒यन् । य॒शो गो॒षु प्र॒विष्टं य॒त्ते॒ने॒मां सं सृ॒जाम॒सि ॥५६॥

बृ॒ह॒स्प॒ति॒ना॒र्व॒सृ॒ष्टां वि॒श्वे दे॒वा अ॒धार॒यन् । प॒यो गो॒षु प्र॒विष्टं य॒त्ते॒ने॒मां सं सृ॒जाम॒सि ॥५७॥

बृ॒ह॒स्प॒ति॒ना॒र्व॒सृ॒ष्टां वि॒श्वे दे॒वा अ॒धार॒यन् । र॒सो गो॒षु प्र॒विष्टो य॒स्ते॒ने॒मां सं सृ॒जाम॒सि ॥५८॥

उ॒श॒तीः । क॒न्य॒लाः । इ॒माः । पि॒त॒र॒लो॒कात् । प॒तिम् । य॒तीः ।

अ॒र्व । द॒ीक्षा॒म् । अ॒सृ॒क्षत॒ । स्वाहा ॥ ५२ ॥

बृ॒ह॒र॒प॒ति॒ना । अ॒र्व॒सृ॒ष्टाम् । वि॒श्वे । दे॒वाः । अ॒धार॒यन् ।

व॒र्चः । गो॒षु । प्र॒विष्टम् । यत् । ते॒न । इ॒माम् । स॒म् । सृ॒जाम॒सि ॥ ५३ ॥

बृ॒ह॒स्प॒ति॒ना । ० । ते॒जः । गो॒षु । प्र॒विष्टम् । यत् । ते॒न । ० ॥ ५४ ॥

बृ॒ह॒र॒प॒ति॒ना । ० । भ॒गः । गो॒षु । प्र॒विष्टः । यः । ते॒न । ० ॥ ५५ ॥

बृ॒ह॒स्प॒ति॒ना । ० । य॒शः । गो॒षु । प्र॒विष्टम् । यत् । ते॒न । ० ॥ ५६ ॥

बृ॒ह॒स्प॒ति॒ना । ० । प॒यः । गो॒षु । प्र॒विष्टम् । यत् । ते॒न । ० ॥ ५७ ॥

बृ॒ह॒स्प॒ति॒ना । अ॒र्व॒सृ॒ष्टाम् । वि॒श्वे । दे॒वाः । अ॒धार॒यन् ।

र॒सः । गो॒षु । प्र॒विष्टः । यः । ते॒न । इ॒माम् । स॒म् । सृ॒जाम॒सि ॥ ५८ ॥

- XIV.2.52** Full of desire, these girls, going to husband from the father's house, have discarded the consecration. Svāhā.
- XIV.2.53** Her, whom the Lord supreme has discarded, all the bounties of Nature uphold. The lusture that has entered the cows, therewith we unite this (bride).
- XIV.2.54** Her, whom the Lord supreme has discarded, all the bounties of Nature uphold. The vigour that has entered the cows, therewith we unite this (bride).
- XIV.2.55** Her, whom the Lord supreme has discarded, all the bounties of Nature have adopted. The good fortune that has entered the cows, herewith we unite this (bride).
- XIV.2.56** Her, whom the Lord supreme has discarded, all the bounties of Nature have adopted. The glory that has entered the cows, therewith we unite this (bride).
- XIV.2.57** Her, whom the Lord supreme has discarded all the bounties of Nature uphold. The milk that has entered the cows, therewith we unite this (bride).
- XIV.2.58** Her, whom the Lord supreme has discarded, all the bounties of Nature uphold. The sap that has entered the cows, therewith we untie this (bride).

यदीमे केशिनो जना गृहे ते समनर्तिषु रोदेन कृष्यन्तोऽवम् ।
 अग्निश्चा तस्मादेनसः सविता च प्र मुञ्चताम् ॥५९॥
 यदीयं दुहिता तव विक्रेयसंदग्धे रोदेन कृष्यत्यवम् ।
 अग्निश्चा तस्मादेनसः सविता च प्र मुञ्चताम् ॥६०॥
 यजामयो ययुवतयो गृहे ते समनर्तिषु रोदेन कृष्यतीरवम् ।
 अग्निश्चा तस्मादेनसः सविता च प्र मुञ्चताम् ॥६१॥
 यते प्रजायां पशुषु यद्वा गृहेषु निष्ठितमघकृद्भिरघं कृतम् ।
 अग्निश्चा तस्मादेनसः सविता च प्र मुञ्चताम् ॥६२॥
 इयं नार्युषं ब्रूते पूत्यान्यावपन्तिका ।
 दीर्घायुस्तु मे पतिर्जीवाति शरदः शतम् ॥६३॥
 इहेमाविन्द्र सं नुद चक्रवाकेषु दंपती ।
 प्रजयैनी स्वस्तकौ विश्वमायुर्व्यंश्नुताम् ॥६४॥

यदि । इमे । केशिनः । जनाः । गृहे । ते । समऽअनर्तिषुः । रोदेन । कृष्यन्तः । अवम् ।
 अग्निः । त्वा । तस्मात् । एनसः । सविता । च । प्र । मुञ्चताम् ॥ ५९ ॥
 यदि । इयम् । दुहिता । तव । विक्रेयी । अरुदत् । गृहे । रोदेन । कृष्यती । अवम् ॥०॥६०॥
 यत् । जामयः । यत् । ययुवतयः । गृहे । ते । समऽअनर्तिषुः । रोदेन । कृष्यतीः । अवम् ॥० ॥
 यत् । ते । प्रजायाम् । पशुषु । यत् । वा । गृहेषु । निऽस्थितम् । अघकृत्ऽभिः । अवम् ।
 कृतम् । अग्निः । त्वा । तस्मात् । एनसः । सविता । च । प्र । मुञ्चताम् ॥ ६२ ॥
 इयम् । नारी । उषं । ब्रूते । पूत्यानि । आऽवपन्तिका ।
 दीर्घऽआयुः । अस्तु । मे । पतिः । जीवाति । शरदः । शतम् ॥ ६३ ॥
 इह । इमौ । इन्द्र । सम् । नुद । चक्रवाकाऽव । दंपती इति दम्पती ।
 प्रऽजया । एनौ । सुऽअस्तुको । विश्वम् । आयुः । वि । अश्नुताम् ॥ ६४ ॥

- XIV.2.59** If these people with long hair have danced together in your house, creating unpleasantness with wails and cries, may the Lord adorable and inspirer, free you from that nuisance.
- XIV.2.60** If this daughter of yours has wept with loosened hair in your house, creating unpleasantness with wails and cries, may the Lord adorable and inspirer, free you from that nuisance.
- XIV.2.61** If the sisters and the young ladies have danced together in your house, creating unpleasantness with wails and cries, may the Lord adorable and inspirer, free you from that nuisance.
- XIV.2.62** What evil the evil-doers have set in your progeny, in your cattle, or in your homes, may the Lord adorable and inspirer, free you from that nuisance.
- XIV.2.63** This women, scattering handfuls of grain, says : "may my husband be long-lived; may he live through a hundred autumns".
- XIV.2.64** O resplendent Lord, may you urge these two spouses to each other like a cakravāka couple. May both of them live their full life-span with children in their nice home.

यदासन्ध्यामुपधाने यदोपवासने कृतम् ।
 विवाहे कृत्यां यां चक्रुरास्त्राने तां नि दध्मसि ॥६५॥
 यदुष्कृतं यच्छर्मलं विवाहे बहूतो च यत् ।
 तत्संभलस्य कम्बले मृज्महे दुरितं वयम् ॥६६॥
 संभले मलं सादयित्वा कम्बले दुरितं वयम् ।
 अमूम यक्षियाः शुद्धाः प्र ण आर्यषि तारिषत् ॥६७॥
 कृत्रिमः कर्णतः शतदन्य एषः
 अपास्याः केश्यं मलमप शीर्ष्यं लिखात् ॥६८॥

अङ्गादङ्गाह्वयमुस्या अप यक्षम् नि दध्मसि ।
 तन्मा प्रार्पत्पृथिवीं भोत देवान्दिवं मा प्रार्पदुर्वन्तरिक्षम् ।
 अपो मा प्राप्नोमलमेतदग्ने यम् मा प्रार्पत्पितृंश्च सर्वान् ॥६९॥
 सं त्वा नह्यामि पयसा पृथिव्याः सं त्वा नह्यामि पयसोर्पर्धानाम् ।
 सं त्वा नह्यामि प्रजया धनेन सा संनद्धा सनुहि वाजमेमम् ॥७०॥

यत् । आऽसन्ध्याम् । उपऽधाने । यत् । वा । उपऽवासने । कृतम् ।
 विऽवाहे । कृत्याम् । याम् । चक्रुः । आऽस्त्राने । ताम् । नि । दध्मसि ॥ ६५ ॥
 यत् । दुऽऽकृतम् । यत् । शर्मलम् । विऽवाहे । बहूतो । च । यत् ।
 तत् । सम्ऽभलस्य । कम्बले । मृज्महे । दुऽऽतम् । वयम् ॥ ६६ ॥

सम्ऽभले । मलम् । सादयित्वा । कम्बले । दुऽऽतम् । वयम् ।
 अमूम । यक्षियाः । शुद्धाः । प्र । नुः । आर्यषि । तारिषत् ॥ ६७ ॥

कृत्रिमः । कर्णतः । शतदन्य । य । एषः ।
 अप । अस्याः । केश्यम् । मलम् । अप । शीर्ष्यम् । लिखात् ॥ ६८ ॥

अङ्गात्ऽअङ्गात् । वयम् । अस्याः । अप । यक्षम् । नि । दध्मसि । तत् । मा ।
 प्र । आपत् । पृथिवीम् । मा । उत । देवान् । दिवम् । मा । प्र । आपत् । उरु ।
 गन्तरिक्षम् । अप । मा । प्र । आपत् । मलम् । एतत् । अग्ने । यम् । मा । प्र । आपत् ।
 पितॄन् । च । सर्वान् ॥ ६९ ॥

न । त्वा । नह्यामि । पयसा । पृथिव्याः । सम् । त्वा । नह्यामि । पयसा । ओर्पर्धानाम् । सम् ।
 त्वा । नह्यामि । प्रजया । धनेन । सा । समऽनद्धा । सनुहि । वाजम् । आ । इमम् ॥७०॥

- XIV.2.65** What evil design they have put in the chair, on the cushion and what on the covering; what evil design they have put in the wedding ceremony, all that we sink in the bath
- XIV.2.66** What misdeed and what mischief was done at the marriage and in the bridal procession, that blemish we wipe off at the dress of the intermediary.
- XIV.2.67** Having deposited the malignancy on the intermediary and the fault on his dress, we have become holy and pure. May he prolong our life-spans.
- XIV.2.68** May this hundred toothed artificial thorn (i.e., the comb) scratch away the dirt of her hair and of her head.
- XIV.2.69** From each and every limb of hers, we take away the wasting disease. May that not go to the earth, not to the bounties of Nature; may that not go to the sky, nor to the vast midspace. May this malignity not go to the waters, O adorable Lord; neither may it go to the controller Lord, nor to all the elders.
- XIV.2.70** I harness you well with the essence of the earth. I harness you with the essence of the herbs. I harness with progeny and wealth. So harnessed, attain to this vigour.

अमोहमस्मि सा त्वं सामाहमस्मृक्तं द्यौरहं पृथिवी त्वम् ।

ताविह सं भवाव प्रजामा जनयावहे ॥७१॥

जनिष्यन्ति नावग्रवः पुत्रियन्ति सुदानवः । अरिष्टासु सचेवहि बृहते वाजसातये ॥७२॥

ये पितरो बधूदृशा इमं बहनुमागमन् । ते अस्य वृध्वै संपत्न्यै प्रजावृद्धमयच्छन्तु ॥७३॥

येदं पूर्वाग्नश्नायमाना प्रजामस्यै द्रविणं चेह दत्त्वा ।

तां बहन्त्वगतस्यानु पन्थी विराडियं सुप्रजा अत्यजैषीत् ॥७४॥

प्र बुध्यस्व सुबुधा बुध्यमाना दीर्घायुत्वाय शतशारदाय ।

गृहान्गच्छ गृहपत्नी यथासौ दीर्घं त आयुः सविता कृणोतु ॥७५॥

अमः । अहम् । अस्मि । सा । त्वम् । साम । अहम् । अस्मि । कक् । त्वम् । द्यौः । अहम् ।

पृथिवी । त्वम् । तां । इह । स्म । भवाव । प्रजाम् । आ । जनयावहे ॥ ७१ ॥

जनिष्यन्ति । नौ । अग्रवः । पुत्रियन्ति । सुदानवः ।

अरिष्टासु इत्यरिष्टासम् । सचेवहि । बृहते । वाजसातये ॥ ७२ ॥

ये । पितरः । बधूदृशाः । इमम् । बहनुम् । आऽअगमन् ।

ते । अस्यै । वृध्वै । संपत्न्यै । प्रजाऽयत् । शर्म । यच्छन्तु ॥ ७३ ॥

या । इदम् । पूर्वी । अगन् । रजानाऽयमाना । प्रजाम् । अस्यै । द्रविणम् । चे । इह । दत्त्वा ।

ताम् । बहन्तु । अगतरय । अन् । पन्थीम् । विराट् । इयम् । सुप्रजाः । अति । अजैषीत् ॥ ७४ ॥

प्र । बुध्यस्व । सुबुधा । बुध्यमाना । दीर्घायुत्वाय । शतशारदाय ।

गृहान् । गच्छ । गृहऽपत्नी । यथा । असः । दीर्घम् । ते । आयुः । सविता । कृणोतु ॥ ७५ ॥

॥ इति अथर्वसं साम् ॥

[अथर्ववेदे मन्त्रे २, पत्र ११९]

- XIV.2.71** Here I am, and you are she. I am the Sāman (song), you are the Ṛk (verse). I am the heaven and you the earth. As such, let both of us unite. Let us procreate children.
- XIV.2.72** Unmarried men desire wives. Liberal donors desire sons. May we two, with our vitality unimpaired, live together to win great wealth and strength.
- XIV.2.73** May the elders, who desirous of beholding the bride, have come to this bridal procession, grant to this bride along with her husband progeny and comfort (happiness).
- XIV.2.74** May they conduct this bride, who came to this place first as if girdling (the house-hold), along with the pathways yet unfrequented. May this shining one, blessed with children win.
- XIV.2.75** Alert and easy to awake, may you go on waking up for a long life of a hundred autumns. Go to the house, so that, you may become the mistress of the household. May the creator Lord grant you a long life.

Here ends Kāṇḍa XIV

Hymns 2, Verses 139

Kāṇḍa - XV

पञ्चदशं काण्डम्

अथ पञ्चदशं काण्डम् ॥

‘मात्य आसीत्’ इत्यादिभ्य ‘भद्रा प्रत्यङ्’ इत्यन्तानामष्टदशपर्यायानामेवार्वा कृतिः । (१-४, ९-१८) प्रथमादिचतुर्णां षष्ठादिषोडशान्ताञ्च पर्यायानामध्यात्मं मान्यो वा, (५) पञ्चमस्य च रुद्रो देवता ॥

[१] प्रथमा पर्यायाः

(१-८) भद्रर्चन्यास्य पर्यायस्य (१) प्रथमर्चः साग्री पङ्क्तिः, (२) द्वितीयाया द्विपदा साग्री बृहती, (३) तृतीयाया एकपदा यजुर्गोष्ठयनुष्टुप्, (४) चतुर्थ्या एकपदा विराट्गोष्ठी, (५) पञ्चम्याः सामान्यऽनुष्टुप्, (६) षष्ठ्यालिपदा प्राजापत्या वृहती, (७) सप्तम्या भासुगी पङ्क्तिः, (८) भद्रव्याश्च त्रिपदानुष्टुप् उन्दांसि ॥

ब्राह्म्यं आसीदीर्यमान एव स प्रजापतिं समैरयत् ॥१॥

स प्रजापतिः सुवर्णमात्मन्पश्यत्तत्प्राजनयत् ॥२॥

तदेकमभवत्तल्लाममभवत्तन्महदभवत्तल्लयेष्टमभवत्त-

ब्रह्ममभवत्तत्तपोभवत्तत्सत्यमभवत्तेन प्राजायत ॥३॥

सोविर्धत् स महानभवत्स महादेवोभवत् ॥४॥

स देवानामीशां पर्येत्स ईशानोभवत् ॥५॥

ब्राह्म्यः । आसीत् । ईर्यमानः । एव । सः । प्रजापतिम् । सम । ऐरयत्, ॥ १ ॥

सः । प्रजापतिः । सुवर्णम् । आत्मन् । अपश्यत् । तत् । प्र । अज्जनयत्, ॥ २ ॥

तत् । एकम् । अभवत् । तत् । लल्लामम् । अभवत् । तत् । महत् । अभवत् । तत् । ज्येष्ठम् । अभवत् । तत् । ब्रह्म । अभवत् । तत् । तपः । अभवत् । तत् । सत्यम् । अभवत् । तेन । प्र । अजायत ॥ ३ ॥

सः । अवर्धत् । सः । महान् । अभवत् । सः । महादेवः । अभवत् ॥ ४ ॥

सः । देवानाम् । ईशाम् । परि । ऐत् । सः । ईशानः । अभवत् ॥ ५ ॥

Vrātyāḥ

XV.1.1 There was the Vrātya (the Supreme Being), just roaming about. He stirred the Prajāpati (the Lord of creatures) to life.

XV.1.2 He, the Lord of creatures, beheld the beauteous one within him. He begot that.

XV.1.3 That became singular; that became beautiful; that became great; that became the chiefest; that became the Lord Supreme; that became the penance; that became the truth; thereby that procreated.

XV.1.4 He grew up; he became great; he became Mahādeva (the great Lord).

XV.1.5 He attained sway over the enlightened ones. He became Īśāna (the Master).

स एकश्चात्यो भवत्स धनुरादत्त तदेवेन्द्रधनुः ॥६॥
 नीलमन्योदरं लोहितं पृष्ठम् ॥७॥
 नीलेनैवाप्रियं श्रातृव्यं प्रोणीति लोहितेन
 द्विषन्ति विध्यतीति ब्रह्मवादिनो वदन्ति ॥८॥

सः । एकश्चात्यः । अभवत् । सः । धनुः । आ । अदत्त । तत् । एव । इन्द्रधनुः ॥ ६ ॥
 नीलम् । अस्य । उदरम् । लोहितम् । पृष्ठम् ॥ ७ ॥
 नीलेन । एव । अप्रियम् । श्रातृव्यम् । प्र । ऊणीति । लोहितेन । द्विषन्तम् । विध्यति ।
 इति । ब्रह्मवादिनः । वदन्ति ॥ ८ ॥

[२] द्वितीया पर्वाया

(१-२८) अष्टाविंशत्युक्तस्यास्य पर्वापस्य (१, १, २, १५, २१, २३) अथवापष्टीनवीरकदरयेकविंशतिराभासुषां
 साम्यमुद्गुह्, (२, ११, २२) द्वितीयावोदरीयविंशतिं साद्री विदुः, (३) कृतीराया द्विपदावीं पङ्क्तिः,
 (४, १८, २४) चतुर्विंशतीरायाविंशतिं द्विपदा शङ्गी गायत्री, (५, ११, २५) पञ्चवीरयोदरीयकविंशतिं
 द्विपदावीं वगती, [७, १४ (१), २० (२), २७] अष्टम्याश्चतुर्विंशतीरायाविंशतिं साद्रीविंशत्याथ
 चतुःपङ्क्तिः, [८, १४ (१), २० (१), २८] अष्टम्याश्चतुर्विंशतीरायाविंशतिं साद्रीविंशत्याथ द्विपदा
 शङ्गापस्या विदुः, (१०) दशम्या पञ्चपदोऽप्यङ्, (११) पञ्चदश्या द्विपदावीं मुनिस्त्रिदुह्, (१२)
 द्वादश्या शङ्गी पदमुद्गुह्, [१४ (१)] चतुर्विंशत्याः अथवापष्टीनवीरयोः साद्री पङ्क्तिः, (१७) सप्तदश्या
 द्विपदा विपदावीं पङ्क्तिः, (१८) षड्विंशत्या द्विपदा विपदावीं वगती, (२०) विंशत्या
 मासुरी गायत्री, (२१) प्रवोविंशत्या निवृदावीं पङ्क्तिरभ्यासि ॥

स उदतिष्ठत्स प्राचीं दिशमनु व्यचिलत् ॥१॥
 तं बृहच्च रथन्तरं चादित्याश्च विश्वे च देवा अनुव्यचिलन् ॥२॥
 बृहते च वै स रथन्तराय चादित्येभ्यश्च विश्वेभ्यश्च
 देवेभ्य आ वृश्चते य एव विद्वांसं प्रात्यमुपवदति ॥३॥

सः । उत् । अतिष्ठत् । सः । प्राचीम् । दिशम् । अनु । वि । अचलन् ॥ १ ॥
 तम् । बृहत् । च । रथमन्तरम् । च । आदित्याः । च । विश्वे । च । देवाः । अनुव्यचिलन् ॥ २ ॥
 बृहते । च । वै । सः । रथमन्तराय । च । आदित्येभ्यः । च । विश्वेभ्यः । च ।
 देवेभ्यः । आ । वृश्चते । यः । एवम् । विद्वांसम् । प्रात्यम् । उपवदति ॥ ३ ॥

XV.1.6 He became the sole vrātya (the Supreme being), He took hold of a bow. That, in very deed, is the rainbow.

XV.1.7 Blue (black) is its belly; red is its back.

XV.1.8 With the blue (black) it covers the disagreeable hostile cousin, with the red it pierce through the hateful enemy, so say the knowledgeable ones.

PARYĀYA - II

XV.2.1 He rose up. He started moving towards the eastern quarter.

XV.2.2 The bṛhat Sāman and the rathāntara Sāman, the old sages and all the enlightened ones started moving following him.

XV.2.3 From the bṛhat Sāman and from the rathāntara Sāman, from the old sages and from all the enlightened ones, is he cut off, whoso reviles such a knowledgeable wandering saint.

बृहत्तश्च वै स रथन्तरस्य चादित्यानां च विश्वेषां च
 देवानां प्रियं धाम भवति तस्य प्राच्यां दिशि ॥४॥
 श्रद्धा पुंश्चूली मित्रो मागधो विज्ञानं वासोऽहुरुष्णीषं
 रात्री केशा हरितो प्रवृत्तो कल्मलिर्मणिः ॥५॥
 भूतं च भविष्यश्च परिष्कुन्दौ मनो विपथम् ॥६॥
 मातरिश्वा च पर्वमानश्च विपथवाहो वातः सारथी रेष्मा प्रतोदः ॥७॥
 कीर्तिश्च यशश्च पुरःसुरावेनै कीर्तिर्गच्छत्या यशो गच्छति य एवं वेद ॥८॥ ॥१॥
 स उदतिष्ठत्स दक्षिणां दिशमनु व्युचिलत् ॥९॥
 तं यज्ञायज्ञिर्यं च वामदेव्यं च यज्ञश्च यजमानश्च पशवश्चानुव्युचिलत् ॥१०॥

बृहत्तः । च । वै । सः । रथन्तरस्य । च । आदित्यानां । च । विश्वेषाम् । च । देवानां ।
 प्रियम् । धाम । भवति । यः । एवम् । वेद ॥ ४ ॥

तस्य । प्राच्याम् । दिशि । श्रद्धा । पुंश्चूली । मित्रः । मागधः । विज्ञानम् । वासः ।
 अहः । उष्णीषम् । रात्री । केशाः । हरितो । प्रवृत्तो । कल्मलिः । मणिः ॥ ५ ॥

भूतम् । च । भविष्यत् । च । परिष्कुन्दौ । मनः । विपथम् ॥ ६ ॥

मातरिश्वा । च । पर्वमानः । च । विपथवाहो । वातः । सारथिः । रेष्मा । प्रतोदः ।
 कीर्तिः । च । यशः । च । पुरःसुरौ ॥ ७ ॥

आ । एनम् । कीर्तिः । गच्छति । आ । यशः । गच्छति । यः । एवम् । वेद ॥ ८ ॥

सः । उत् । अतिष्ठत् । सः । दक्षिणान् । दिशान् । अनु । वि । अचिलत् ॥ ९ ॥

तम् । यज्ञायज्ञिर्यं । च । वामदेव्यम् । च । यज्ञः । च । यजमानः । च । पशवः ।
 च । अनुव्युचिलत् ॥ १० ॥

XV.2.4 Surely he becomes a favourite of the bṛhat Sāman and the rathāntara Sāman, of the old sages and of all the enlightened ones. In the eastern quarter, he has a pleasing abode.

XV.2.5 The faith becomes his sweet hear, the sun his praise-singer, comprehension his garment, day his turban, night his hair, two rays his two ear-rings, the brightness (of stars) his jewel;

XV.2.6 Both, what has been and what is to be, become his two foot men, the mind his war-chariot;

XV.2.7 The atmosphere wind and the purifying wind (become) his two chariot-horses, the gale his charioteer and the tempest his whip;

XV.2.8 Glory and fame (become) his two fore-runners; to him comes the glory, (to him) comes the fame, who knows it thus.

XV.2.9 He rose up. He started moving towards the southern quarter.

XV.2.10 The yājñayajniya Sāman and the Vāmadevya Saman, the sacrifice, and the sacrificer and the cattle started following him.

यज्ञायज्ञियाय च वै स वामदेव्याय च यज्ञाय च यजमानाय च
पशुभ्यश्चा वृश्चते य एवं विद्वांसं ब्राह्मणपुवदति ॥११॥

यज्ञायज्ञियस्य च वै स वामदेव्यस्य च यज्ञस्य च
यजमानस्य च पशूनां च प्रियं धाम भवति तस्य दक्षिणायां दिशि ॥१२॥

उषाः पुंश्चली मन्त्रो मागधो विद्वान् वासोऽहंरुष्णीषं
रात्री केशा हरितौ प्रवर्तौ कल्मलिर्मणिः ॥१३॥

अमावास्या च पौर्णमासी च परिष्कुन्दौ मनो विपथम् ।
मातरिश्वा च पर्वमानश्च विपथवाहौ वातः सारथी रेष्मा प्रतोदः ।

कीर्तिश्च यशश्च पुरःसरवैनं कीर्तिर्गच्छत्या यशो गच्छति य एवं वेद ॥१४॥ (१)

स उदतिष्ठत्स प्रतीचीं दिशमनु व्यचिच्छत् ॥१५॥

तं वैरूपं च वैराजं चापंश्च वरुणश्च राजानुव्यचिलन् ॥१६॥

वैरूपाय च वै स वैराजाय चान्नयश्च वरुणाय च

राक्ष आ वृश्चते य एवं विद्वांसं ब्राह्मणपुवदति ॥१७॥

यज्ञायज्ञियाय । च । वै । सः । वामदेव्याय । च । यज्ञाय । च । यजमानाय । च ।
पशुभ्यः । च । आ । वृश्चते । यः । एवम् । विद्वांसम् । ब्राह्मणम् । उपपुवदति ॥ ११ ॥

यज्ञायज्ञियस्य । च । वै । सः । वामदेव्यस्य । च । यज्ञस्य । च । यजमानस्य । च ।
पशूनाम् । च । प्रियम् । धाम । भवति । यः । एवम् । वेद ॥ १२ ॥

तस्य । दक्षिणायाम् । दिशि । उषाः । पुंश्चली । मन्त्रः । मागधः । विद्वानम् । वासः ।
अहः । उष्णीषम् । रात्री । केशाः । हरितौ । प्रवर्तौ । कल्मलिः । मणिः ॥ १३ ॥

अमावास्या । च । पौर्णमासी । च । ॥ ०१०० ॥ १४ ॥

सः । उत् । अतिष्ठत् । सः । प्रतीचीम् । दिशम् । अनु । वि । अचलत् ॥ १५ ॥

तम् । वैरूपम् । च । वैराजम् । च । आपः । च । वरुणः । च । राजा । अनुव्यचिलन् ॥

वैरूपाय । च । वै । सः । वैराजाय । च । अन्नयः । च । वरुणाय । च । राक्षे । आ ।

वृश्चते । यः । एवम् । विद्वांसम् । ब्राह्मणम् । उपपुवदति ॥ १७ ॥

XV.2.11 From the yajñāyjniya Sāman and from the Vāmādevya Sāman, from the sacrifice and the sacrificer and from the cattle is he cut off, whoso reviles such a knowledgeable, wandering saint.

XV.2.12 Surely he becomes a favourite of the yajñāyjniya Sāman and the Vāmādevya Sāman, of the sacrifice and the sacrificer and of the cattle. In the southern quarter he has a pleasing abode.

XV.2.13 The dawn becomes his sweet heart, the hymn his praise-singer, comprehension his garment, day his turban, night his hair, two rays his two ear-rings, the brightness (of stars) his jewel;

XV.2.14 The night of no moon and the night of full moon (become) his two foot men, the wind his war-chariot; the atmospheric wind and the purified wind (become) his two chariot-horses, the gale his charioteer and the tempest his whip; glory and fame become his two fore-runners; to him comes the glory, (to him) comes the fame, who knows it thus.

XV.2.15 He rose up. He started moving towards the western quarter.

XV.2.16 The Vairūpa Sāman and the vairāja Sāman, the waters and the venerable king started following him.

XV.2.17 From the Vairūpa Sāman and from the Vairāja Sāman, from the waters and from the venerable king is he cut off, whoso reviles such a knowledgeable wandering saint;

वैरूपस्य च वै स वैराजस्य चापां च वरुणस्य च
राज्ञः प्रियं धाम भवति तस्य प्रतीच्यां दिशि ॥१८॥

इरा पुंश्चली हसो मागधो विज्ञानं वासोऽहंरुष्णीधं
रात्री केशा हरितौ प्रवर्तौ कल्मुलिर्मणिः ॥१९॥

अहंश्च रात्री च परिष्कन्दौ मनो विपथम् ।
मातरिश्वा च पर्वमानश्च विपथवाहौ वातः सारथी रेष्मा प्रतोदः ।
कीर्तिश्च यशश्च पुरःसुरावेनं कीर्तिर्गच्छत्या यशो गच्छति य एवं वेद ॥२०॥ (१)

स उदतिष्ठत्त उदीचीं दिशमनु व्युचिलत् ॥२१॥

तं श्यैतं च नौधसं च सप्तर्षयश्च सोमश्च राजानुव्युचिलत् ॥२२॥

श्यैतार्यं च वै स नौधसार्यं च सप्तर्षिभ्यश्च सोमाय च
राज्ञ आ वृश्चते य एवं विद्वांसं ब्राह्मणमुपवदति ॥२३॥

वैरूपस्य । च । वै । सः । वैराजस्य । च । अपाम् । च । वरुणस्य । च । राज्ञः । प्रियम् ।
धाम । भवति । यः । एवम् । वेद ॥ १८ ॥

तस्य । प्रतीच्याम् । दिशि । इरा । पुंश्चली । हसः । मागधः । विज्ञानम् । वासः ।
अहः । रुष्णीर्यम् । रात्री । केशाः । हरितौ । प्रवर्तौ । कल्मुलिः । मणिः ॥ १९ ॥

अहः । च । रात्री । च । ०।०।० ॥ २० ॥

सः । उत् । अतिष्ठत् । सः । उदीचीम् । दिशम् । अनु । वि । अचलत् ॥ २१ ॥

तम् । श्यैतम् । च । नौधसम् । च । सप्तऽर्षयः । च । सोमः । च । राजा ।
अनुऽव्युचिलत् ॥ २२ ॥

श्यैतार्यं । च । वै । सः । नौधसार्यं । च । सप्तर्षिभ्यः । च । सोमाय । च । राज्ञे ।
आ । वृश्चते । यः । एवम् । विद्वांसं । ब्राह्मणम् । उपवदति ॥ २३ ॥

XV.2.18 Surely he becomes a favourite of the Vairūpa Sāman and the Vairāja Sāman, of the waters and of the venerable king. In the western quarter he has a pleasing abode.

XV.2.19 The earth (irā) becomes his sweet heart, the laughter his praise-singer, comprehension his garment, day his turban, night his hair, two rays his two ear-rings, the brightness (of stars) his jewel;

XV.2.20 The day and the night (become) his two footmen, the mind his war-chariot, the atmospheric wind and the purifying wind (become) his two chariot-horses, the gale his charioteer and the tempest his whip; glory and fame become his two fore-runners; to him comes the glory, (to him) comes the fame, who knows it thus.

XV.2.21 He rose up. He started moving towards the northern quarter.

XV.2.22 The śyaita Sāman and the naudhasa Sāman, the seven seers and the sparkling Soma (the cure juice) started following him.

XV.2.23 From the śyaita Sāman and the naudhasa Sāman, from the seven-seers and from the sparkling Soma is he cut off, whoso reviles such a knowledgeable wandering saint.

श्येतस्य च वै स नोधसस्य च सप्तर्षीणां च सोमस्य च
 रक्षाः प्रियं धाम भवति तस्योदीच्यां दिशि ॥२४॥
 विद्युत्पुंश्चली स्तनयिभुमर्गधो विज्ञानं वासोऽहंरुष्णीषं
 रात्री केशा हरितौ प्रवर्तौ कल्मलिर्मणिः ॥२५॥
 श्रुतं च विश्रुतं च परिष्कुन्दौ मनो विपथम् ॥२६॥
 मातरिश्वा च पर्वमानश्च विपथवाहो वातः सारथीरेष्मा प्रतोदः ॥२७॥
 कीर्तिश्च यशश्च पुरःसरवेनै कीर्तिगीच्छत्या यशो गच्छति य एवं वेद ॥२८॥ (७)

श्येतस्य । च । वै । सः । नोधसस्य । च । सप्तऽश्वरीणाम् । च । सोमस्य । च ।
 राक्षः । प्रियम् । धाम । भवति । यः । एवम् । वेद ॥ २४ ॥
 तस्य । उदीच्याम् । दिशि । विऽद्युत् । पुंश्चली । स्तनयिन्नुः । मागधः । विऽज्ञानम् ।
 वासः । अहः । रुष्णीषम् । रात्री । केशाः । हरितौ । प्रऽवर्तौ । कल्मलिः । मणिः ॥२५॥
 श्रुतम् । च । विऽश्रुतम् । च । परिऽस्कन्दौ । मनः । विऽपथम् ॥ २६ ॥
 मातरिश्वा । च । पर्वमानः । च । विपथवाहौ । वातः । सारथिः । रेष्मा । प्रऽतोदः ।
 कीर्तिः । च । यशः । च । पुरःसरौ ॥२७॥
 आ । एनम् । कीर्तिः । गच्छति । आ । यशः । गच्छति । यः । एवम् । वेद ॥ २८ ॥ [४]

[३] दृष्टीया धर्माः

(१-११) एकादशर्षेणास्य धर्मास्य (१) अथमर्षे विरीक्षिष्यन्त्या गायत्री, (२) द्वितीयायां साम्युगिष् ।
 (३) तृतीयायां वायुवी जगती, (४) चतुर्थ्यां दिपदाभ्युगिष्, (५) पञ्चम्यां आसीं इवती, (६) षष्ठ्या
 मातृपर्वयुष्, (७) सप्तम्यां साह्वी गायत्री, (८) अष्टम्यां आशुती पक्षि, (९) नवम्यां आशुती
 जगती, (१०) दशम्यां मातापत्या विष्णु, (११) एकादश्यां विष्णुगायत्री उन्मांसि ॥

स संवत्सरमूर्ध्वोतिष्ठत् देवा अन्नवन्मात्य किं नु तिष्ठसीति ॥१॥

सः । समऽवत्सरम् । ऊर्ध्वः । अतिष्ठत् । तम् । देवाः । अन्नवन् । मात्यं । किम् । नु । तिष्ठसि । इति ।

XV.2.24 Surely he becomes a favourite of the śyaita Sāman and the naudhasa Sāman, of the seven-seers and of the sparkling Soma (the cure-juice). In the northern quarter he has a pleasing abode.

XV.2.25 The brightening becomes his sweet-heart, the thunder-cloud his praise-singer, comprehension his garment, day his turban, night his hair, two rays his two ear-rings, the brightness (of stars) his jewel;

XV.2.26 What is heard and what is listened (become) his two footmen, the mind his war-chariot;

XV.2.27 The atmospheric wind and the purifying wind (become) his two chariot-horses, the gale his charioteer and the tempest his whip;

XV.2.28 Glory and fame become his two forerunners; to him comes the glory, (to him) comes the fame, who knows it thus

PARYĀYA - III

Vrātyāḥ

XV.3.1 He remained standing erect for a year. The enlightened ones asked him : "O wandering saint, why do you remain standing?"

सोमिवीदासुन्दीं मे सं भरन्त्विति ॥२॥
 तस्मै प्रात्यायासुन्दीं समभरन् ॥३॥
 तस्यां ग्रीष्मश्च वसन्तश्च द्वौ पाद्वावास्तीं शरश्च वर्षाश्च द्वौ ॥४॥
 बृहश्च रथन्तरं चानुच्येद् आस्तां यज्ञायज्ञिर्यं च वामदेव्यं च तिर्यग्ये ॥५॥
 ऋचः प्राश्नस्तन्त्वो यजूंषि तिर्यञ्चः ॥६॥
 वेदं आस्तरणं ब्रह्मोपबर्हणम् ॥७॥
 सामांसाद उद्गीथोपिश्रयः ॥८॥
 तामासुन्दीं प्रात्य आरोहत् ॥९॥

सः । अ॒ब्रवीत् । आ॒ऽसुन्दीम् । मे । सम् । भर॒न्तु । इति ॥ २ ॥
 तस्मै । प्रा॒त्याय । आ॒ऽसुन्दीम् । सम् । अ॒भरन् ॥ ३ ॥
 तस्याः । ग्री॒ष्मः । च । व॒सन्तः । च । द्वौ । पा॒दौ । आ॒स्ताम् । शरत् । च । वर्षाः । च । द्वौ ॥
 बृ॒हत् । च । र॒थम् । अ॒न्तरम् । च । अ॒नुच्ये॑ इति । आ॒स्ताम् । य॒ज्ञाय॒ज्ञिर्यम् । च ।
 वा॒म॒ऽदे॒व्यम् । च । ति॒र्य॒ग्ये॑ इति ॥ ५ ॥
 ऋ॒चः । प्रा॒श्नः । तन्त्वः । यजूं॑षि । ति॒र्य॒ञ्चः ॥ ६ ॥
 वे॒दः । आ॒ऽस्तर॑णम् । ब्र॒ह्म । उ॒प॒ऽब॒र्ह॑णम् ॥ ७ ॥
 सामं । आ॒ऽसा॒दः । उ॒द्गी॒थः । अ॒प॒ऽश्र॒यः ॥ ८ ॥
 ताम् । आ॒ऽसुन्दीम् । प्रा॒त्यः । आ । अ॒रो॒हत् ॥ ९ ॥

XV.3.2 He said : "Let them bring a settee for me."

XV.3.3 For that wandering saint they brought a settee.

XV.3.4 Summer and spring were the two feet of that (settee).
Autumn and the rains were the other two feet.

XV.3.5 The bṛhat Sāman and the rathāntara Sāman were the two
elbow-pieces and the yajñāyajñiya Sāman and the
Vāmadevya Sāman were the two cross-boards.

XV.3.6 The Ṛk verses were the lengthwise strings and the Yajus
(sacrificial formulas) the crosswise strings.

XV.3.7 The Veda (the sacred knowledge) was the carpet and the
prayer the pillow.

XV.3.8 The Sāman was the seat and Udgītha (Saman Chanting)
the support.

XV.3.9 The Vrātya (the wandering saint) ascended that settee.

तस्य देवजनाः परिष्कुन्दा आसन्त्संकृत्वाः प्रहाय्याश्च विश्वानि भूतान्युपसदः ॥१०॥
विश्वान्येवास्य भूतान्युपसदो भवन्ति य एवं वेद ॥११॥

तस्य । देवजनाः । परिष्कुन्दाः । आसन् । समस्कृत्वाः । प्रहाय्याः । विश्वानि ।
भूतानि । उपसदः ॥ १० ॥

विश्वानि । एव । अस्य । भूतानि । उपसदः । भवन्ति । यः । एवम् । वेद ॥ ११ ॥

[४] चतुर्थः पर्वणः

(१-१८) अष्टादशर्चनान्य पर्वणस्य (१, १३, १६) प्रथमाचमोदपानिषोडशीनामृचां देवी जगती, (२, ८) द्वितीया-
ष्टमोर्चन्यनुष्टुप्, (३, १२) तृतीयाष्टादशमोर्दिपदा शमापत्या जगती, (४, ७, १०) चतुर्थीत्तमवीचसमीनां
शामापत्या शामवी, (५) पञ्चम्याः शमापत्या पङ्क्तिः, (६) षष्ठ्या आशी जगती, (७) नवम्या आशी
पितृप् (मीमा), (११) एकदश्याः सामी त्रिष्टुप्, (१५) चतुर्दश्याः शमापत्या इदती, (१५, १८)
पञ्चदश्याष्टादशमोर्दिपदाशी पङ्क्तिः, (१७) सप्तदश्याधार्च्यणिक् छन्दसि ॥

तस्मै प्राच्या दिशः ॥१॥

वासन्तो मासौ गोसारावकुर्वन्बृहच्च रथन्तुरं चानुष्ठातारौ ॥२॥

वासन्तावेनं मासौ प्राच्या दिशो गोपायतो बृहच्च

रथन्तुरं चानु तिष्ठतो य एवं वेद ॥३॥ (॥)

तस्मै दक्षिणाया दिशः ॥४॥

प्रेप्सौ मासौ गोसारावकुर्वन्पश्चादग्निं च वामदेव्यं चानुष्ठातारौ ॥५॥

तस्मै । प्राच्याः । दिशः ॥ १ ॥

वासन्तौ । मासौ । गोसारा । अकुर्वन् । बृहत् । च । एवम् । उत्तरम् । च । अनुष्ठातारौ ॥२॥

वासन्तौ । एवम् । मासौ । प्राच्याः । दिशः । गोपायतः । बृहत् । च । एवम् । उत्तरम् । च ।

अनु । तिष्ठतः । यः । एवम् । वेद ॥ ३ ॥

तस्मै । दक्षिणायाः । दिशः ॥ ४ ॥

प्रेप्सौ । मासौ । गोसारा । अकुर्वन् । पश्चादग्निम् । च । वामदेव्यम् । च । अनुष्ठातारौ ॥

XV.3.10 The godly people became his footmen, solemn vows his messengers and all the beings his attendants.

XV.3.11 All the beings become his attendants, whoever knows it thus.

PARYĀYA IV

XV.4.1 For him of (from) the eastern quarter;

XV.4.2 They made the two spring-months protectors and the brhat and the rathāntara Sāmans attendants.

XV.4.3 The two spring months protect (him) from the eastern quarter and the brhat and the rathāntara Sāmans attend him, who knows it thus.

XV.4.4 For him of (from) the southern quarter;

XV.4.5 They made the two summer-months protectors and the yajnāyajniya and the vāmadevyā Sāmans attendants.

भैष्मविन॑ मासौ दक्षिणाया दिशो गोपायतो यज्ञायज्ञिर्य च
 वामदेव्यं चानु तिष्ठतो य एवं वेद ॥६॥ (१)
 तस्मै प्रतीच्या दिशः ॥७॥
 वार्षिकौ मासौ गोसारावकुर्वन्वैरूपं च वैराजं चानुष्ठातारौ ॥८॥
 वार्षिकावेन॑ मासौ प्रतीच्या दिशो गोपायतो वैरूपं च
 वैराजं चानु तिष्ठतो य एवं वेद ॥९॥ (१)
 तस्या उदीच्या दिशः ॥१०॥
 शारदौ मासौ गोसारावकुर्वन्वैरूपं च नोधसं चानुष्ठातारौ ॥११॥
 शारदावेन॑ मासावुदीच्या दिशो गोपायतः श्यैतं च
 नोधसं चानु तिष्ठतो य एवं वेद ॥१२॥ (१)

भैष्मौ । ए॒नम् । मा॒सौ । दक्षि॑णायाः । दि॒शः । गो॒पा॒य॒तः । य॒ज्ञा॒य॒ज्ञि॒र्य॒ च । वाम॑दे॒-
 च्यम् । च॒ । अ॒नु॒ । ति॒ष्ठ॒तः । यः । ए॒वम् । वे॒द ॥ ६ ॥
 तस्मै॑ । प्र॒ती॒च्याः । दि॒शः ॥ ७ ॥
 वार्षि॑कौ । मा॒सौ । गो॒सा॒रौ । अ॒कुर्व॑न् । वै॒रूप॑म् । च॒ । वै॒रा॒जम् । च॒ । अ॒नु॒ऽस्था॒तारौ॑ ॥
 वार्षि॑कौ । ए॒नम् । मा॒सौ । प्र॒ती॒च्याः । दि॒शः । गो॒पा॒य॒तः । वै॒रूप॑म् । च॒ । वै॒रा॒जम् ।
 च॒ । अ॒नु॒ । ति॒ष्ठ॒तः । यः । ए॒वम् । वे॒द ॥ ९ ॥
 तस्मै॑ । उ॒दी॒च्याः । दि॒शः ॥ १० ॥
 शा॒र॒दौ । मा॒सौ । गो॒सा॒रौ । अ॒कुर्व॑न् । श्यै॒तम् । च॒ । नो॒ध॒सम् । च॒ । अ॒नु॒ऽस्था॒तारौ॑ ।
 शा॒र॒दौ । ए॒नम् । मा॒सौ । उ॒दी॒च्याः । दि॒शः । गो॒पा॒य॒तः । श्यै॒तम् । च॒ । नो॒ध॒सम् ।
 च॒ । अ॒नु॒ । ति॒ष्ठ॒तः । यः । ए॒वम् । वे॒द ॥ १२ ॥

XV.4.6 The two summer months protect (him) from the southern quarter and the yajñāyajñiya Sāmans attend him, who knows it thus.

XV.4.7 For him of (from) the western quarter;

XV.4.8 They made the two rainy months protectors and the Vairūpa and the Vairāja Sāmans attendants.

XV.4.9 The two rainy months protect (him) from the western quarter and the vairūpa and the vairāja Sāmans attend him, who knows it thus.

XV.4.10 For him of (from) the northern quarter;

XV.4.11 They made the two autumn months protectors and the śyaita and the naudhasa Sāmans attendants.

XV.4.12 The two autumn months protect (him) from the northern quarter and the śyaita and the naudhasa Sāmans attend him, who knows it thus.

तस्मै ध्रुवायां दिशः ॥१३॥
 हेमनां मासौ गोसारावकुर्वन्भूमिं चाग्निं चानुष्ठातारौ ॥१४॥
 हेमनावन्तं मासौ ध्रुवायां दिशो गोपायते
 भूमिंश्चाग्निश्चानु तिष्ठते य एवं वेद ॥१५॥ (१)
 नस्मा ऊर्ध्वायां दिशः ॥१६॥
 शैशिरो मासौ गोसारावकुर्वन्दिवं चादित्यं चानुष्ठातारौ ॥१७॥
 शैशिरोवन्तं मासावूर्ध्वायां दिशो गोपायते
 द्यौश्चादित्यश्चानु तिष्ठते य एवं वेद ॥१८॥ (२)

तस्मै । ध्रुवायां । दिशः ॥ १३ ॥

हेमना । मासौ । गोसारा । अकुर्वन् । भूमिम् । च । अग्निम् । च । अनुऽस्थातारौ ॥१४॥
 हेमनां । एतम् । मासौ । ध्रुवायां । दिशः । गोपायते । भूमिः । च । अग्निः । च । अनु ।
 तिष्ठतः । यः । एवम् । वेद ॥१५॥

तस्मै । ऊर्ध्वायां । दिशः ॥ १६ ॥

शैशिरो । मासौ । गोसारा । अकुर्वन् । दिवंम् । च । आदित्यम् । च । अनुऽस्थातारौ ॥
 शैशिरो । एतम् । मासौ । ऊर्ध्वायां । दिशः । गोपायते । द्यौः । च । आदित्यः । च ।
 अनु । तिष्ठतः । यः । एवम् । वेद ॥ १८ ॥

[५] पञ्चमः सर्गः

(१-१६) षोडशर्वण्यस्य सर्वाणि (१) प्रथमर्वण्यपदा समविषमा गायत्री, (२) द्वितीयायास्त्रिपदा भुविगापी विष्णुः,
 [३, ५ (२), ७ (२), ९ (२), ११ (२), १३ (२), १५] तृतीयायाः पञ्चमस्तमीनवम्येकादशीचयोदशीनां द्वितीया-
 वसानार्चो षोडश्याश्च द्विपदा प्राञ्चपत्यानुष्टुप्, (४) चतुर्थ्यास्त्रिपदा स्वरार्च प्राञ्चपत्या वङ्गः [५ (१), ७ (१), ९
 (१), १३ (१)] पञ्चमीसप्तमीनवमीषोडशीनरं प्रथमावसानार्चो त्रिपदा आसीं गायत्री, (६, ८, १२) षष्ठ्यष्टमी-
 द्वादशीनां त्रिपदा ककुप, (१०, १४) दशमीचतुर्दश्योर्भुविस्त्रिपदा गायत्री, [११ (१)] एकादश्याः
 प्रथमावसानार्चो विष्टुह्यामी गायत्री, (१५) पञ्चदश्याश्च विष्टु उन्दांसि ॥

तस्मै प्राच्यां दिशो अन्तर्देशावग्निष्वसमेनुष्ठातारमकुर्वन् ॥११॥

तस्मै । प्राच्याः । दिशः । अन्तःऽदेशात् । भवम् । इषुऽऽग्नम् । अनुऽस्थातारम् । अकुर्वन् ॥

XV.4.13 For him of (from) the nadir quarter,

XV.4.14 They made the two winter-months protectors and earth and fire attendants.

XV.4.15 The two winter-months protect (him) from the nadir quarter and earth and fire attend him, who knows it thus.

XV.4.16 For him of (from) the zenith quarter,

XV.4.17 they made the two frosty months protectors and sky and the sun attendants.

XV.4.18 The two frosty months protect (him) from the zenith quarter and sky and the sun attend him, who knows it thus

PARYĀYA - V

Rudrah

XV.5.1 For him, from the intermediate region of the eastern quarter, they have made the archer Bhava (the Lord of existence) the attendant.

भव ऐनमिप्वासः प्राच्या दिशो अन्तर्देशादनुष्ठातानु
 तिष्ठति नैनं शर्वो न भवो नेशानः ॥२॥
 नास्य पशून् समानान्हिनस्ति य एवं वेद ॥३॥ (१)
 तस्मै दक्षिणाया दिशो अन्तर्देशाच्छर्वमिप्वासमनुष्ठातारमकुर्वन् ॥४॥
 शर्व ऐनमिप्वासो दक्षिणाया दिशो अन्तर्देशादनुष्ठातानु
 तिष्ठति नैनं शर्वो न भवो नेशानः ।
 नास्य पशून् समानान्हिनस्ति य एवं वेद ॥५॥ (२)
 तस्मै प्रतीच्या दिशो अन्तर्देशात्पशुपतिमिप्वासमनुष्ठातारमकुर्वन् ॥६॥
 पशुपतिरेनमिप्वासः प्रतीच्या दिशो अन्तर्देशादनुष्ठातानु
 तिष्ठति नैनं शर्वो न भवो नेशानः ।
 नास्य पशून् समानान्हिनस्ति य एवं वेद ॥७॥ (३)

भवः । एनम् । इषुऽआसः । प्राच्याः । दिशः । अन्तःऽदेशात् । अनुऽस्थाता । अनु । तिष्ठति ॥२॥
 न । एनम् । शर्वः । न । भवः । न । ईशानः । न । अस्य । पशून् । न । समानान् ।
 हिनस्ति । यः । एवम् । वेद ॥ ३ ॥
 तस्मै । दक्षिणायाः । दिशः । अन्तःऽदेशात् । शर्वम् । इषुऽआसम् । अनुऽस्थातारम् । अकुर्वन् ॥
 शर्वः । एनम् । इषुऽआसः । दक्षिणायाः । दिशः । अन्तःऽदेशात् । अनुऽस्थाता । अनु ।
 तिष्ठति । न । एनम् । शर्वः । न । भवः । न । ईशानः । न । अस्य ॥५॥ ५ ॥
 तस्मै । प्रतीच्याः । दिशः । अन्तःऽदेशात् । पशुपतिम् । इषुऽआसम् । अनुऽस्थातारम् ।
 अकुर्वन् ॥ ६ ॥
 पशुपतिः । एनम् । इषुऽआसः । प्रतीच्याः । दिशः । अन्तःऽदेशात् । अनुऽस्थाता ।
 अनु । तिष्ठति । न । एनम् । शर्वः । न । भवः । न । ईशानः । न । अस्य ॥७॥ ७ ॥

XV.5.2 The archer Bhava stands as an attendant to attend him from the intermediate region of the eastern quarter. Neither Śarva, nor Bhava, nor Īśāṇa -

XV.5.3 does any harm to him, who knows it thus, nor to his animals, nor to his kinsmen.

XV.5.4 For him, from the intermediate region of the southern quarter, they have made the archer Śarva (the Lord of destruction) the attendant

XV.5.5 The archer Śarva stands as an attendant to attend him from the intermediate region of the southern quarter. Neither Śarva, nor Bhava, nor Īśāṇa - does harm to him, who knows it thus, nor to his animals, nor to his kinsmen.

XV.5.6 For him, from the intermediate region of the western quarter, they have made the archer Paśupati (the Lord of animals) the attendant.

XV.5.7 The archer Paśupati stands as an attendant to attend him from the intermediate region of the western quarter. Neither Śarva, nor Bhava, nor Īśāṇa - does any harm to him, who knows it thus, nor to his animals, nor to his kinsmen.

तस्मा उदीच्या दिशो अन्तर्देशादुग्रं देवमिष्वासमनुष्मातारमकुर्वन् ॥८॥
 उग्र एनं देव इष्वास उदीच्या दिशो अन्तर्देशादनुष्मातानु
 तिष्ठति नैनं शर्वो न भवो नेशानः ।
 नास्य पशून् समानान्हिनस्ति य एवं वेद ॥९॥ (८)
 तस्मै ध्रुवायां दिशो अन्तर्देशाद्ब्रूमिष्वासमनुष्मातारमकुर्वन् ॥१०॥
 रुद्र एनमिष्वासो ध्रुवायां दिशो अन्तर्देशादनुष्मातानु
 तिष्ठति नैनं शर्वो न भवो नेशानः ।
 नास्य पशून् समानान्हिनस्ति य एवं वेद ॥११॥ (९)
 तस्मा ऊर्ध्वायां दिशो अन्तर्देशान्महादेवमिष्वासमनुष्मातारमकुर्वन् ॥१२॥
 महादेव एनमिष्वास ऊर्ध्वायां दिशो अन्तर्देशादनुष्मातानु
 तिष्ठति नैनं शर्वो न भवो नेशानः ।
 नास्य पशून् समानान्हिनस्ति य एवं वेद ॥१३॥ (१०)
 तस्मै सर्वेभ्यो अन्तर्देशेभ्य ईशानमिष्वासमनुष्मातारमकुर्वन् ॥१४॥

तस्मै । उदीच्याः । दिशः । अन्तःऽदेशात् । उग्रम् । देवम् । इषुऽआसम् । अनुऽस्यातारम् ।
 अकुर्वन् ॥ ८ ॥
 उग्रः । एनम् । देवः । इषुऽआसः । उदीच्याः । दिशः । अन्तःऽदेशात् । अनुऽस्याता ।
 अनु । तिष्ठति । न । एनम् । शर्वः । न । भवः । न । ईशानः । न । अस्य । १० ॥ ९ ॥
 तस्मै । ध्रुवायां । दिशः । अन्तःऽदेशात् । रुद्रम् । इषुऽआसम् । अनुऽस्यातारम् । अकुर्वन् ॥
 तिष्ठति । न । एनम् । शर्वः । न । भवः । न । ईशानः । न । अस्य । १० ॥ ११ ॥
 तस्मै । ऊर्ध्वायां । दिशः । अन्तःऽदेशात् । महाऽदेवम् । इषुऽआसम् । अनुऽस्यातारम् । अकुर्वन् ॥
 महाऽदेवः । एनम् । इषुऽआसः । ऊर्ध्वायां । दिशः । अन्तःऽदेशात् । अनुऽस्याता ।
 अनु । तिष्ठति । न । एनम् । शर्वः । न । भवः । न । ईशानः । न । अस्य । १० ॥ १३ ॥
 तस्मै । सर्वेभ्यः । अन्तःऽदेशेभ्यः । ईशानम् । इषुऽआसम् । अनुऽस्यातारम् । अकुर्वन् ॥ १४ ॥

XV.5.8 For him, from the intermediate region of the northern quarter, they have made the archer Ugra deva (the fierce deity) the attendant.

XV.5.9 The archer Ugra deva stands as an attendant to attend him from the intermediate region of the northern quarter. Neither śarva, nor Bhava, nor īśāna - does any harm to him, who knows it thus, nor to his animals, nor to his kinsman.

XV.5.10 For him, from the intermediate region of the nadir quarter, they have made the archer Rudra (the terrible punisher) the attendant.

XV.5.11 The archer Rudra stands as an attendant to attend him from the intermediate region of the nadir quarter. Neither Śarva, nor Bhava, nor īśāna - does any harm to him, who knows it thus, nor to his animals, nor to his kinsmen.

XV.5.12 For him, from the intermediate region of the zenith quarter, they have made the archer Mahādeva (the great Lord) the attendant.

XV.5.13 The archer Mahādeva stands as an attendant to attend him from the intermediate region of the zenith quarter. Neither Śarva, nor Bhava, nor īśāna - does any harm to him, who knows it thus, nor to his animals, nor to his kinsmen.

XV.5.14 For him, from all the intermediate regions, they have made the archer īśāna (the master Lord) the attendant.

ईशान एनमिध्यासः सर्वेभ्यो अन्तर्देशेभ्योऽनुष्ठानं
तिष्ठति नैनं शर्वो न भवो नेशानः ॥१५॥
नास्यं पशून् समानान्हिनस्ति य एव वेद ॥१६॥ ७

ईशानः । एनम् । इमुऽआसः । सर्वेभ्यः । अन्तःदेशेभ्यः । अनुऽस्पृता । अनु । तिष्ठति ॥
न । एनम् । शर्वः । न । भवः । न । ईशानः । न । अस्य । पशून् । न । समानान् ।
हिनस्ति । यः । एवम् । वेद ॥ १६ ॥

[१] पञ्च वर्षाणां

- (१-२१) वृद्धिस्तृप्त्यास्य वर्षास्य (१, ४) वयमाधुष्योऽन्तर्देशेऽनुष्ठानं पङ्क्तिः (२, १७) वितीयासतवयोपानी पङ्क्तिः
(१) कुनीयामा आनी पङ्क्तिः (५, ११) पञ्चम्येकावस्योः साग्री निद्रुप्, (१, १२) वृद्धिस्तृप्त्यास्योऽन्तर्देशेऽनुष्ठानं पङ्क्तिः (७, १०,
१३, १४, २४) कालीयवधोऽन्तर्देशेऽनुष्ठानं पङ्क्तिः (१४, २४) वृद्धिस्तृप्त्यास्योऽन्तर्देशेऽनुष्ठानं पङ्क्तिः (१४, २४) वृद्धिस्तृप्त्यास्योऽन्तर्देशेऽनुष्ठानं पङ्क्तिः
(१) नवम्याः प्राजापत्या निद्रुप्, (१४, २४) वृद्धिस्तृप्त्यास्योऽन्तर्देशेऽनुष्ठानं पङ्क्तिः (१४, २४) वृद्धिस्तृप्त्यास्योऽन्तर्देशेऽनुष्ठानं पङ्क्तिः
वस्योऽन्तर्देशेऽनुष्ठानं पङ्क्तिः (१४, २४) वृद्धिस्तृप्त्यास्योऽन्तर्देशेऽनुष्ठानं पङ्क्तिः (१४, २४) वृद्धिस्तृप्त्यास्योऽन्तर्देशेऽनुष्ठानं पङ्क्तिः
(२१) वृद्धिस्तृप्त्यास्योऽन्तर्देशेऽनुष्ठानं पङ्क्तिः (१४, २४) वृद्धिस्तृप्त्यास्योऽन्तर्देशेऽनुष्ठानं पङ्क्तिः (१४, २४) वृद्धिस्तृप्त्यास्योऽन्तर्देशेऽनुष्ठानं पङ्क्तिः
आर्ष्यस्तृप्त्यास्योऽन्तर्देशेऽनुष्ठानं पङ्क्तिः (१४, २४) वृद्धिस्तृप्त्यास्योऽन्तर्देशेऽनुष्ठानं पङ्क्तिः (१४, २४) वृद्धिस्तृप्त्यास्योऽन्तर्देशेऽनुष्ठानं पङ्क्तिः

स ध्रुवां दिशमनु व्यचिलत् ॥१॥
तं भूमिभ्यामिधौर्षधयश्च वनस्पतयश्च वानस्पत्याश्च वीरुधश्चानुव्यचिलन् ॥२॥
भूमेश्च वै सोऽग्नेभ्योर्षधीनां च वनस्पतीनां च वानस्पत्यानां
च वीरुधां च प्रियं धाम भवति य एव वेद ॥३॥ ७
स ऊर्ध्वा दिशमनु व्यचिलत् ॥४॥
तमुतं च सुतं च सूर्यश्च चन्द्रश्च नक्षत्राणि चानुव्यचिलन् ॥५॥

सः । ध्रुवाम् । दिशम् । अनु । वि । अचलत् ॥ १ ॥

तम् । भूमिः । च । अग्निः । च । ओषधयः । च । वनस्पतयः । च । वानस्पत्याः ।
च । वीरुधः । च । अनुऽव्यचिलत् ॥ २ ॥

भूमेः । च । वै । सः । अग्नेः । च । ओषधीनाम् । च । वनस्पतीनाम् । च । वानस्पत्या-
नाम् । च । वीरुधाम् । च । प्रियम् । धाम । भवति । यः । एवम् । वेद ॥ ३ ॥

सः । ऊर्ध्वाम् । दिशम् । अनु । वि । अचलत् ॥ ४ ॥

तम् । श्रुतम् । च । सुतम् । च । सूर्यः । च । चन्द्रः । च । नक्षत्राणि । च । अनुऽव्यचिलत् ॥

XV.5.15 The archer Iśāna stands as an attendant to attend him from all the intermediate regions Neither Śarva, nor Bhava, nor Iśāna -

XV.5.16 does any harm to him, who knows it thus, nor to his animals, nor to his kinsmen.

PARYĀYA - VI

Vrātyāḥ

XV.6.1 He started moving towards the nadir quarter.

XV.6.2 Earth and fire, herbs and trees, plants and shrubs started following him.

XV.6.3 Surely he, who knows it thus, becomes a pleasing abode of earth and fire of herbs and trees and of plants and shrubs.

XV.6.4 He started moving towards the zenith quarter.

XV.6.5 Righteousness and truth, sun and moon, and stars started following him.

ऋतस्य च वै स सत्यस्य च सूर्यस्य च चन्द्रस्य च
 नक्षत्राणां च प्रियं धाम भवति य एवं वेद ॥६॥ (१)
 स उत्तमां दिशमनु व्यचिच्छत् ॥७॥
 तमृचं च सामानि च यजूंषि च ब्रह्म चानुव्यचिच्छत् ॥८॥
 ऋचां च वै स साम्नां च यजुषां च ब्रह्मणश्च प्रियं धाम भवति य एवं वेद ॥९॥ (१)
 स बृहतीं दिशमनुव्यचिच्छत् ॥१०॥
 तमितिहासश्च पुराणं च गाथांश्च नाराशंसीश्चानुव्यचिच्छत् ॥११॥
 इतिहासस्य च वै स पुराणस्य च गार्थानां च नाराशंसीनां च
 प्रियं धाम भवति य एवं वेद ॥१२॥ (१)
 स परमां दिशमनु व्यचिच्छत् ॥१३॥

ऋतस्य । च । वै । सः । सत्यस्य । च । सूर्यस्य । च । चन्द्रस्य । च । नक्षत्राणाम् ।
 च । प्रियम् । धाम । भवति । यः । एवम् । वेद ॥ ६ ॥
 सः । उत्तमां । दिशम् । अनु । वि । अचिच्छत् ॥ ७ ॥
 तम् । ऋचः । च । सामानि । च । यजूंषि । च । ब्रह्म । च । अनुव्यचिच्छत् ॥ ८ ॥
 ऋचाम् । च । वै । सः । साम्नाम् । च । यजुषाम् । च । ब्रह्मणः । च । प्रियम् । धाम ।
 भवति । यः । एवम् । वेद ॥ ९ ॥ [३]
 सः । बृहतीम् । दिशम् । अनु । वि । अचिच्छत् ॥ १० ॥
 तम् । इतिहासः । च । पुराणम् । च । गाथाः । च । नाराशंसीः । च । अनुव्यचिच्छत् ॥
 इतिहासस्य । च । वै । सः । पुराणस्य । च । गार्थानाम् । च । नाराशंसीनाम् ।
 च । प्रियम् । धाम । भवति । यः । एवम् । वेद ॥ १२ ॥
 सः । परमाम् । दिशम् । अनु । वि । अचिच्छत् ॥ १३ ॥

XV.6.6 Surely he, who knows it thus, becomes a pleasing abode of righteousness and truth, of sun and moon and of stars

XV.6.7 He started moving towards the uppermost quarter

XV.6.8 Ṛk verses and Sāman chants, yajus (sacrificial formulas) and the sacred knowledge started following him.

XV.6.9 Surely he, who knows it thus, becomes a pleasing abode of Ṛk verses and Sāman chants, of Yajus and the sacred knowledge.

XV.6.10 He started moving towards the lofty quarter.

XV.6.11 Itihāsa (history) and Purāṇa (stories of ancient times). Gāthās (legends) and Nārāśansīs (biographies of men) started following him.

XV.6.12 Surely he, who knows it thus, becomes a pleasing abode of Itihāsa and Purāṇās, of Gāthas and Naraśansīs.

XV.6.13 He started moving towards the supreme quarter.

तमाहवनीयंश्च गार्हपत्यश्च दक्षिणाग्निश्च यज्ञश्च यजमानश्च पशवश्चानुव्यचिलन् ॥१४॥

आहवनीयस्य च वै स गार्हपत्यस्य च दक्षिणाग्नेश्च यज्ञस्य च
यजमानस्य च पशूनां च प्रियं धर्मं भवति य एवं वेद ॥१५॥ (५)

सोनादिष्टां दिशमनु व्यचिलत् ॥१६॥

तमृतवर्ध्वात्तवाश्च लोकाश्च लौक्याश्च मासाश्चार्धमासाश्चाहोरात्रे चानुव्यचिलन् ॥१७॥

ऋतूनां च वै स अर्तिवानां च लोकानां च लौक्यानां च मासानां
चार्धमासानां चाहोरात्रयोश्च प्रियं धर्मं भवति य एवं वेद ॥१८॥ (६)

सोनावृत्तां दिशमनु व्यचिलत्ततो नावर्त्यस्तमन्यत ॥१९॥

तं दितिश्चादितिश्चेडा चेन्द्राणी चानुव्यचिलन् ॥२०॥

तम् । आहवनीयः । च । गार्हपत्यः । च । दक्षिणऽग्निः । च । यज्ञः । च । यजमानः ।
च । पशवः । च । अनुव्यचिलन् ॥ १४ ॥

आहवनीयस्य । च । वै । सः । गार्हपत्यस्य । च । दक्षिणऽग्नेः । च । यज्ञस्य । च ।
यजमानस्य । च । पशूनाम् । च । प्रियम् । धर्मं । भवति । यः । एवम् । वेद ॥ १५ ॥

सः । अनादिष्टाम् । दिशम् । अनु । वि । अचलत् ॥ १६ ॥

तम् । ऋतवः । च । अर्तवाः । च । लोकाः । च । लौक्याः । च । मासाः । च । अर्ध-
मासाः । च । अहोरात्रे इति । च । अनुव्यचिलन् ॥ १७ ॥

ऋतूनाम् । च । वै । सः । अर्तिवानाम् । च । लोकानाम् । च । लौक्यानाम् । च ।
मासानाम् । च । अर्धमासानाम् । च । अहोरात्रयोः । च । प्रियम् । धर्मं । भवति ।
यः । एवम् । वेद ॥ १८ ॥

सः । अनावृत्ताम् । दिशम् । अनु । वि । अचलत् । ततः । न । आवर्त्यन् । अमन्यत ॥

तम् । दितिः । च । अदितिः । च । इडा । च । इन्द्राणी । च । अनुव्यचिलन् ॥२०॥

- XV.6.14** Āhavanīya (sacrificial fire) and garhapatya (house-holder's fire), dakṣiṇāgni (southern fire) and the sacrifice, the sacrificer and the animals started following him.
- XV.6.15** Surely he, who knows it thus, becomes a pleasing abode of Āhavanīya and garhapatya, of dakṣiṇāgni and the sacrifice, and of the sacrificer and the animals.
- XV.6.16** He started moving towards the unspecified quarter
- XV.6.17** Seasons and groups of seasons, Lokas (people) and Laukyas (communities), months and half months, days and nights started following him.
- XV.6.18** Surely he, who knows it thus, becomes a pleasing abode of seasons and groups of seasons, of Lokas and Lokyas, of months and half-months, and of days and nights.
- XV.6.19** He started moving towards the quarter of no return. He resolved not to return therefrom.
- XV.6.20** Diti (bondage) and Aditi (freedom), Idā and Indrāṇi started following him.

दितेऽश्च वै सोदितेऽभेदायाभेन्द्राण्याश्च प्रियं धाम भवति य एवं वेद ॥२१॥ (a)
 स दिशोऽनु व्यचिलत्तं विराडनु व्यचिलत्सर्वे च देवाः सर्वाश्च देवताः ॥२२॥
 विराजःश्च वै स सर्वेषां च देवानां सर्वासां च देवतानां प्रियं धाम भवति य एवं वेद ॥२३॥ (c)
 स सर्वानन्तर्देशाननु व्यचिलत् ॥२४॥
 तं प्रजापतिश्च परमेष्ठी च पिता च पितामहश्चानुव्यचिलत् ॥२५॥
 प्रजापतेऽश्च वै स परमेष्ठिनश्च पितुश्च पितामहस्य
 च प्रियं धाम भवति य एवं वेद ॥२६॥ (e)

दितेः । च । वै । सः । अदितेः । च । इडायाः । च । इन्द्राण्याः । च । प्रियम् । धाम ।
 भवति । यः । एवम् । वेद ॥ २१ ॥

सः । दिशः । अनु । वि । अचलत् । तम् । विराट् । अनु । वि । अचलत् । सर्वे । च ।
 देवाः । सर्वाः । च । देवताः ॥ २२ ॥

विराजः । च । वै । सः । सर्वेभ्यम् । च । देवानाम् । सर्वासाम् । च । देवतानाम् ।
 प्रियम् । धाम । भवति । यः । एवम् । वेद ॥ २३ ॥

सः । सर्वान् । अन्तःश्लेशान् । अनु । वि । अचलत् ॥ २४ ॥

तम् । प्रजापतिः । च । परमेष्ठि । च । पिता । च । पितामहः । च । अनुव्यचिलत् ॥

प्रजापतेः । च । वै । सः । परमेष्ठिनः । च । पितुः । च । पितामहस्य । च ।
 प्रियम् । धाम । भवति । यः । एवम् । वेद ॥ २६ ॥

- XV.6.21** Surely he, who knows it thus, becomes a pleasing abode of Diti and Aditi, of Iḍa and Indrāṇi.
- XV.6.22** He started moving towards the directions. Virāj (the cosmic cow) started following him, and also all the enlightened ones and all the bounties of Nature.
- XV.6.23** Surely he, who knows it thus, becomes a pleasing abode of virāj, of all the enlightened ones and of all the bounties of Nature.
- XV.6.24** He started moving towards all the intermediate regions.
- XV.6.25** Prajāpati (Lord of creatures) and Parameśthi (the Lord dwelling in the highest abode), the father and the grandfather started following him.
- XV.6.26** Surely he, who knows it thus, becomes a pleasing abode of Prajāpati and of Parameśthi, of the father and the grandfather.

[७] सप्तमः सर्गः

(१-५) षड्वर्षत्वात् षड्वर्षस्य (१) षड्वर्षश्रित्वा निष्ठापयती, (२) द्वितीयाया षड्वर्षा विष्ठापयती, (३) तृतीयाया विष्ठापयति, (४) षड्वर्षा षड्वर्षा मापयती, (५) षड्वर्षा षड्वर्षा पश्चिन्मन्त्रं ।

स महिमा सद्भुत्वान्तं पृथिव्या अगच्छत्स समुद्रोभवत् ॥१॥

तं प्रजापतिश्च परमेष्ठी च पिता च पितामहश्चापञ्च श्रद्धा च

वर्षं भूत्वानुव्यवर्तयन्त

॥२॥

पेनुमापो गच्छत्येनं श्रद्धा गच्छत्येनं वर्षं गच्छति य एवं वेद ॥३॥

तं श्रद्धा च यज्ञश्च लोकश्चान्नं चान्नार्थं च भूत्वाभिपूर्यावर्तन्त ॥४॥

पेनं श्रद्धा गच्छत्येनं यज्ञो गच्छत्येनं लोको गच्छत्येनमन्नं

गच्छत्येनमन्नार्थं गच्छति य एवं वेद

॥५॥

सः । महिमा । सद्भुः । भूत्वा । अन्तम् । पृथिव्या । अगच्छत् । सः । समुद्रः । अभवत् ॥

तम् । प्रजापतिः । च । परमेष्ठिनी । च । पिता । च । पितामहः । च । आर्षः । च ।
श्रद्धा । च । वर्षम् । भूत्वा । अनुव्यवर्तयन्त ॥ २ ॥

आ । एनम् । आर्षः । गच्छन्ति । आ । एनम् । श्रद्धा । गच्छति । आ । एनम् । वर्षम् ।
गच्छति । यः । एवम् । वेद ॥ ३ ॥

तम् । श्रद्धा । च । यज्ञः । च । लोकः । च । अन्नम् । च । अन्नऽअर्थम् । च । भूत्वा ।
अभिपूर्यावर्तन्त ॥ ४ ॥

आ । एनम् । श्रद्धा । गच्छति । आ । एनम् । यज्ञः । गच्छति । आ । एनम् । लोकः ।
गच्छति । आ । एनम् । अन्नम् । गच्छति । आ । एनम् । अन्नऽअर्थम् । गच्छति ।
यः । एवम् । वेद ॥ ५ ॥

PARVĀYA - VII

Vrātyah

- XV.7.1** He, the majesty personified, becoming fluid went to the end of the earth. He becomes Ocean.
- XV.7.2** The Lord of the creatures, and the Lord dwelling in the highest abode, and the father, and the grand-father, the waters and faith, taking the form of the rain, followed him carefully.
- XV.7.3** Water comes to him, faith comes to him, the rain comes to him, who knows it thus.
- XV.7.4** Faith and sacrifice and free movement turned towards and surrounded him taking the form of food and edibles.
- XV.7.5** To him, who knows it thus, comes faith and sacrifice; to him comes free movement; to him comes the food; to him come the edibles.

[८] अष्टम पर्वाया

(१-३) दृषस्यास्य पर्वायस्य प्रथमर्षः साम्नुष्मिन्, (२) द्वितीयायाः प्राजापत्यानुद्गृह्, (३) तृतीयायाः भार्गी वह्निरुज्ज्वलंति ।

सोऽरिज्यत् ततो राजन्योऽजायत् ॥१॥

स विशाः सर्वन्धूनां चान्नस्य चान्नार्थस्य च प्रियं धाम भवति य एवं वेद ॥२॥

विशां च वै स सर्वन्धूनां चान्नस्य चान्नार्थस्य च प्रियं धाम भवति य एवं वेद ॥३॥

मः । अरुज्यत् । ततोः । राजन्यः । अजायत् ॥ १ ॥

सः । विशाः । सर्वन्धून् । अन्नम् । अन्नऽअर्थम् । अभिऽउदतिष्ठत् ॥ २ ॥

विशाम् । च । वै । सः । सर्वन्धूनाम् । च । अन्नस्य । च । अन्नऽअर्थस्य । च । प्रियम् । धाम । भवति । यः । एवम् । वेद ॥ ३ ॥

[९] अष्टम पर्वाया

(१-३) दृषस्यास्य पर्वायस्य (१) प्रथमर्षः मातुरी व्रगती, (२) द्वितीयायाः भार्गी गायत्री, (३) तृतीयायाः भार्गी वह्निरुज्ज्वलंति ।

स विशोनु व्यचिलत् ॥१॥

तं सुभा च समितिश्च सेनां च सुरां चानुव्यचिलत् ॥२॥

सुभायाश्च वै स समितिश्च सेनायाश्च सुरायाश्च प्रियं धाम भवति य एवं वेद ॥३॥

सः । विशाः । अनु । वि । व्यचिलत् ॥ १ ॥

तम् । सुभा । च । समऽइतिः । च । सेना । च । सुरा । च । अनुव्यचिलत् ॥ २ ॥

सुभायाः । च । वै । सः । समऽइतिः । च । सेनायाः । च । सुरायाः । च । प्रियम् । धाम । भवति । यः । एवम् । वेद ॥ ३ ॥

PARYĀYA - VIII

Vrātyāḥ

XV.8.1 He became exulted; therefrom sprang the rājanya (ruling power).

XV.8.2 He rose up to gain people along with the kinsmen, food and edibles.

XV.8.3 He, who knows it thus, becomes the pleasing abode of the people along with the kinsmen, of food and the edibles.

PARYĀYA - IX

Vrātyāḥ

XV.9.1 He followed the wishes of the people.

XV.9.2 The assembly, the war-council, the army, and the treasury (surā) followed him.

XV.9.3 He, who knows it thus, becomes the pleasing abode of the assembly, of the war-council, of the army and of the treasury.

[१०] इत्यामः वर्षायाः

(१-११) एकान्वार्षम्यात्स वर्षायस्य (१) प्रथमर्षो विषदा साक्षी इहती, (२) द्वितीयर्षाविषदाभी वह्निः, (३) तृतीयर्षा विषदा मातापत्या वह्निः, (४) चतुर्थर्षाविषदा वर्षमाता गायत्री, (५) पञ्चमर्षाविषदा साक्षी इहती, (६, ८, १०) षष्ठ्यर्षाविषदाभीर्षा विषदाभ्युगी गायत्री, (७, ९) सप्तमीनवम्योः साम्युष्णिह, (११) एकान्वार्षम्याभ्युगी इहती इत्यादि ॥

तद्यस्यैवं विद्वान्ब्राह्मणो राज्ञोतिधिर्गृहान्गच्छेत् ॥१॥

श्रेयांसमेनमात्मनो मानयेत्तथा क्षत्राय न वृश्चते तथा राष्ट्राय न वृश्चते ॥२॥

अतो वै ब्रह्म च क्षत्रं चोदतिष्ठतां ते अमृतां कं प्र विश्रावेति ॥३॥

अतो वै बृहस्पतिमेव ब्रह्म प्रा विश्रत्विन्द्रं क्षत्रं तथा वा इति ॥४॥

अतो वै बृहस्पतिमेव ब्रह्म प्राविशदिन्द्रं क्षत्रम् ॥५॥

इयं वा उ पृथिवी बृहस्पतिर्योर्वेन्द्रः ॥६॥

अयं वा उ अग्निर्ब्रह्मासावादित्यः क्षत्रम् ॥७॥

ऐनं ब्रह्म गच्छति ब्रह्मवर्चसी भवति ॥८॥

तत् । यस्य । एवम् । विद्वान् । ब्राह्मणः । राज्ञः । अतिथिः । गृहान् । आगच्छेत् ॥ १ ॥

श्रेयांसम् । एनम् । आत्मनः । मानयेत् । तथा । क्षत्राय । न । आ । वृश्चते । तथा । राष्ट्राय । न । आ । वृश्चते ॥ २ ॥

अतः । वै । ब्रह्म । च । क्षत्रम् । च । उत् । अतिष्ठताम् । ते इति । अमृताम् । कम् । प्र । विश्राव । इति ॥ ३ ॥

अतः । वै । बृहस्पतिम् । एव । ब्रह्म । प्र । विश्रातु । इन्द्रम् । क्षत्रम् । तथा । वै । इति ॥४॥

अतः । वै । बृहस्पतिम् । एव । ब्रह्म । प्र । अविशत् । इन्द्रम् । क्षत्रम् ॥ ५ ॥

इयम् । वै । ऊं इति । पृथिवी । बृहस्पतिः । यौः । एव । इन्द्रः ॥ ६ ॥

अयम् । वै । ऊं इति । अग्निः । ब्रह्म । असौ । आदित्यः । क्षत्रम् ॥ ७ ॥

आ । एनम् । ब्रह्म । गच्छति । ब्रह्मवर्चसी । भवति ॥ ८ ॥

PĀRVĀYA - X

- XV.10.1** So let the king, to whose dwellings comes such a knowledgeable vow-observing sage as a guest -
- XV.10.2** Consider him as conducive to his welfare and honour him. By doing so he is not cut off from the ruling power, by doing so he is not cut off from the kingdom.
- XV.10.3** From him, verily, sprang up the intellectual power and the ruling power; they said : " Who shall we enter?"
- XV.10.4** From him, let the intellectual power, verily, enter into the lord of knowledge (Brhaspati) and so the ruling power into the resplendent army - chief was the reply.
- XV.10.5** From him, verily, the intellectual power entered into the lord of knowledge and the ruling power into the resplendent army-chief.
- XV.10.6** This earth, verily is Brhaspati (the lord of knowledge) and the heaven itself is the Indra (the resplendent army-chief).
- XV.10.7** Also, this adorable leader (fire), verily, is the intellectual power and the yonder sun is the ruling power.
- XV.10.8** Unto him comes the intellectual power; (and) he becomes lustrous with intellectual power,

यः पृथिवीं बृहस्पतिमग्निं ब्रह्म वेद ॥९॥
 ऐनमिन्द्रियं गच्छतीन्द्रियवान्भवति ॥१०॥
 य आदित्यं क्षत्रं दिवमिन्द्रं वेद ॥११॥

यः । पृथिवीम् । बृहस्पतिम् । अग्निम् । ब्रह्म । वेद ॥ ९ ॥

आ । एतम् । इन्द्रियम् । गच्छति । इन्द्रियवान् । भवति ॥ १० ॥

यः । आदित्यम् । क्षत्रम् । दिवम् । इन्द्रम् । वेद ॥ ११ ॥

[११] यथापराः वर्षाः

(१-१०) एकादशार्चस्यास्य वर्षादस्य (१) यथमर्थो देवी पश्चिः, (२) द्वितीयाया द्विषदा पूर्वमिन्द्रपतिराकरी,

(३-५, ८) तृतीयाविचतसृणामहम्याश्च निष्पदावीं वृदती, (७, ९) सप्तमीनवम्योर्विषदा यात्रापत्या

वृदती, (१०) दशम्या भुरिगावीं वृदती, (११) एकादशयाश्च द्विषदाऽर्च्यन्तुष्वर्च्यन्ति ॥

तद्यस्यैवं विद्वान्ब्राह्मण्योतिथिर्गृहानागच्छेत् ॥१॥

स्वयमेतमभ्युदेत्य ब्रूयाद्ब्राह्म क्वावात्सीर्वात्योदकं ब्राह्म तर्पयन्तु ब्राह्म यथा ते प्रिये

तथास्तु ब्राह्म यथा ते वशस्तथास्तु ब्राह्म यथा ते निष्कामस्तथास्त्विति ॥२॥

यदेनमाह ब्राह्म क्वावात्सीरिति पृथ एव तेन देवयानानव रुधे ॥३॥

यदेनमाह ब्राह्मोदकमित्यप एव तेनाव रुधे ॥४॥

यदेनमाह ब्राह्म तर्पयन्त्विति प्राणमेव तेन वर्षीयांसं कुरुते ॥५॥

तत् । यस्य । एवम् । विद्वान् । ब्राह्मणः । अतिथिः । गृहान् । आगच्छेत् ॥ १ ॥

स्वयम् । एतम् । अभ्युदेत्य । ब्रूयात् । ब्राह्म । क्वा । अवात्सीः । ब्राह्म । उदकम् । ब्राह्म ।

तर्पयन्तु । ब्राह्म । यथा । ते । प्रियम् । तथा । अस्तु । ब्राह्म । यथा । ते । वशः ।

तथा । अस्तु । ब्राह्म । यथा । ते । निष्कामः । तथा । अस्तु । इति ॥ २ ॥

यत् । एतम् । आह । ब्राह्म । क्वा । अवात्सीः । इति । पृथः । एव । तेन । देवयानान् ।

अव । रुधे ॥ ३ ॥

यत् । एतम् । आह । ब्राह्म । उदकम् । इति । अपः । एव । तेन । अव । रुधे ॥ ४ ॥

यत् । एतम् । आह । ब्राह्म । तर्पयन्तु । इति । प्राणम् । एव । तेन । वर्षीयांसम् । कुरुते ॥ ५ ॥

- XV.10.9** who knows earth as the lord of knowledge and adorable leader (fire) as the intellectual power.
- XV.10.10** Unto him comes great power of sense organs; (and) he becomes strong with bodily power,
- XV.10.11** who knows the sun as ruling power and heaven as the resplendent army-chief.

PARVĀYA - XI

Vratyāḥ

- XV.11.1** So to whose dwelling such a knowledgeable vow-observing sage comes as a guest.
- XV.11.2** He himself should get up to greet him and say ; "O Vratya, where did you stay (for the night)? Vratya, here is the water (for you). Vratya, let them entertain you. Vratya, let it be as it pleases you. Vratya, let it be as you command. Vratya, let it be as you desire.
- XV.11.3** When he says ; "Vratya, where did you stay (for the night)", thereby in fact, he secures the paths traversed by the enlightened ones.
- XV.11.4** When he says to him ; "Vratya, here is water (for you)", thereby, in fact, he secures waters (for himself)
- XV.11.5** When he says to him ; "Vratya, let them entertain you," thereby he makes his very life-breath longer.

यदेनमाहु ब्राह्म्य यथा ते प्रियं तथास्त्विति प्रियमेव तेनाव रूधे ॥६॥
 ऐनं प्रियं गच्छति प्रियः प्रियस्य भवति य एवं वेद ॥७॥ (१)
 यदेनमाहु ब्राह्म्य यथा ते वशस्तथास्त्विति वशमेव तेनाव रूधे ॥८॥
 ऐनं वशीं गच्छति वशी वशिना भवति य एवं वेद ॥९॥ (१)
 यदेनमाहु ब्राह्म्य यथा ते निकामस्तथास्त्विति निकाममेव तेनाव रूधे ॥१०॥
 ऐनं निकामो गच्छति निकामे निकामस्य भवति य एवं वेद ॥११॥ (१)

यत् । एनम् । आह । ब्राह्म्यं । यथा । ते । प्रियम् । तथा । अस्तु । इति । प्रियम् ।
 एव । तेन । अत्र । रुन्धे ॥ ६ ॥

आ । एनम् । प्रियम् । गच्छति । प्रियः । प्रियस्य । भवति । यः । एवम् । वेद ॥ ७ ॥
 यत् । एनम् । आह । ब्राह्म्यं । यथा । ते । वशः । तथा । अस्तु । इति । वशम् । एव ।
 तेन । अत्र । रुन्धे ॥ ८ ॥

आ । एनम् । वशीः । गच्छति । वशी । वशिनाम् । भवति । यः । एवम् । वेद ॥९॥
 यत् । एनम् । आह । ब्राह्म्यं । यथा । ते । निऽकामः । तथा । अस्तु । इति । निऽकामम् ।
 एव । तेन । अत्र । रुन्धे ॥ १० ॥

आ । एनम् । निऽकामः । गच्छति । निऽकामे । निऽकामस्य । भवति । यः । एवम् । वेद ॥

[११] इत्येता पर्यायाः

(१-११) वक्रावसर्गस्यास्य पर्यायस्य (१) प्रथमर्षेऽपिदा गायत्री, (२) द्वितीयायाः क्षत्रावस्य वृद्धी, (३) तृतीयायाः
 भुरिषावापत्यावृद्धिः, (४) ऋग्व्यां भुरिषावस्यवृद्धिः, (५-१, २-१०) वज्रवीरहीनरवीर्यस्यीनामातुरी गायत्री,
 (७, ११) क्षत्रावस्यवृद्धिः क्षत्रावस्य वृद्धिः, (८) अहम्याध विपद्गायत्री उन्दासि ।

तयस्यैवं विद्वान्ब्राह्म्य उद्धृतेष्वभिष्वधिश्चितेभिहोत्रेतिधिर्गृहान्गाच्छेत् ॥१॥

तत् । यस्य । एवम् । विद्वान् । ब्राह्म्यः । उद्धृतेषु । अभिष्वधिश्चितेभिहोत्रे । अभिऽहोत्रे ।
 अतिथिः । गृहान् । आऽगच्छेत् ॥ १ ॥

- XV.11.6** When he says to him , Vratya, let it be as it pleases you.'
thereby he secures what is pleasing to him
- XV.11.7** To him comes the pleasing one; he, who knows thus
becomes dear to his dear one.
- XV.11.8** When he says to him "Vrātya, let it be as you command",
thereby he, verily, secures the command itself.
- XV.11.9** To him comes the command, he, who knows it thus,
becomes the Commander of Commanders.
- XV.11.10** When he says to him : "Vrātya, let it be as you desire."
thereby he, verily secures the desire itself.
- XV.11.11** To him comes his heart's desire; he, who knows it thus, is
set at the heart of his heart's desire.

PARYĀYA - XII

- XV.12.1** So to whose dwellings comes such a knowledgeable vow-
observing sage as a guest when the fires have been kindled
up and the fire offering is spread over,

स्वयमेनमभ्युदेत्यं ब्रूयाद्वात्यातिं सृज होष्यामीति ॥२॥
 स चातिसृजेजुहुयात् चातिसृजेज जुहुयात् ॥३॥
 स य एवं विदुषा मात्येनातिसृष्टो जुहोति ॥४॥
 प्र पितृयाणं पन्थां जानाति प्र देवयानम् ॥५॥
 न देवेष्वा वृश्चते हुतमस्य भवति ॥६॥
 पर्यस्यास्मिन्नोक्त आयतनं शिष्यते य एवं विदुषा मात्येनातिसृष्टो जुहोति ॥७॥
 अथ य एवं विदुषा मात्येनानतिसृष्टो जुहोति ॥८॥

स्वयम् । एनम् । अभिऽउदेत्यं । ब्रूयात् । वात्यं । अतिं । सृज । होष्यामि । इति ॥२॥
 सः । च । अतिऽसृजेत् । जुहुयात् । न । च । अतिऽसृजेत् । न । जुहुयात् ॥ ३ ॥
 सः । यः । एवम् । विदुषा । मात्येन । अतिऽसृष्टः । जुहोति ॥ ४ ॥
 प्र । पितृयानम् । पन्थाम् । जानाति । प्र । देवयानम् ॥ ५ ॥
 न । देवेषु । आ । वृश्चते । हुतम् । अस्य । भवति ॥ ६ ॥
 परि । अस्य । अस्मिन् । लोके । आयतनम् । शिष्यते । यः । एवम् । विदुषा । मात्येन ।
 अतिऽसृष्टः । जुहोति ॥ ७ ॥
 अथ । यः । एवम् । विदुषा । मात्येन । अनतिसृष्टः । जुहोति ॥ ८ ॥

XV.12.2 he himself should get up to greet him and say "O Vrātya, grant me your permission I shall perform sacrifice "

XV.12.3 If he permits, he may perform sacrifice; if he does not permit, he should not perform sacrifice.

XV.12.4 He, whoever permitted by such a knowledgeable vow observing sage, performs sacrifice,

XV.12.5 He comes to know thoroughly the path traversed by the elders, (and) the path traversed by the enlightened ones.

XV.12.6 He is not cut off from the enlightened ones; his offerings are (regarded as duly) made.

XV.12.7 For him, whoever performs a sacrifice being permitted by such a knowledgeable vow-observing sage, there remains a secure place in this world.

XV.12.8 And now he, who performs a sacrifice without being permitted by such a knowledgeable vow-observing sage,

न धितृयाणं पन्थां जानाति न देवयानम् ॥९॥

आ देवेषु वृश्ते अहुतमस्य भवति ॥१०॥

नास्यासिद्धोक्त आयतनं शिष्यते य एवं विदूषा प्रात्येनान्तिसृष्टो जुहोति ॥११॥

न । पितृऽयानम् । पन्थाम् । जानाति । न । देवऽयानम् ॥ ९ ॥

आ । दे॒वेषु । वृ॒क्ष॒ते । अ॒हुत॑म् । अ॒स्य । न॒वति॑ ॥ १० ॥

न । अस्य । अस्मिन् । लोके । आश्रयतेनम् । शिष्यते । यः । एवम् । विदुषां । वात्सेन ।
अनतिःसृष्टः । जुहोति ॥ ११ ॥

[१५] अथोद्गाः धर्माः

[illegible]

तद्यस्यैवं चिद्वान्मात्स्य एकां रात्रिमर्तिथिर्गृहे वसति ॥१॥

ये पृथिव्यां पुण्यां लोकास्तान्नेव तेनाव रुन्धे ॥२॥ (१)

XV.12.9 does not know the path traversed by the elders, nor the path traversed by the enlightened ones.

XV.12.10 He is cut off from the enlightened ones; his offering is (regarded as) not duly made.

XV.12.11 For him, whoever performs a sacrifice without being permitted by such a knowledgeable vow-observing sage, there does not remain a secure place in this world.

PARVĀYA - XIII

Vrātyāḥ

XV.13.1 So he, at whose home such a knowledgeable vow observing sage stays for one night as a guest.

XV.13.2 Secures thereby all the auspicious places that are on the earth.

XV.13.3 So he, at whose home such a knowledgeable vow-observing sage stays for the second night as a guest.

XV.13.4 Secures thereby all the auspicious places that are in the midspace.

XV.13.5 So he, at whose home such a knowledgeable vow-ot serving sage stays for the third night as a guest.

ये दिवि पुण्यां लोकास्तानेव तेनाव रुधे ॥६॥ (१)
 तद्यस्यैवं विद्वान्प्रात्यश्वतुर्यी रात्रिमर्तिधिर्गृहे वसति ॥७॥
 ये पुण्यानां पुण्यां लोकास्तानेव तेनाव रुधे ॥८॥ (२)
 तद्यस्यैवं विद्वान्प्रात्योपरिमिता रात्रीरर्तिधिर्गृहे वसति ॥९॥
 य एवापरिमिताः पुण्यां लोकास्तानेव तेनाव रुधे ॥१०॥ (३)
 अथ यस्याप्रात्यो प्रात्यश्ववो नामविभ्रत्यर्तिधिर्गृहानागच्छेत् ॥११॥
 कर्षेदेनं न चैनं कर्षेत् ॥१२॥
 अस्यै देवताया उदकं याचामीमां देवतां वासय इमामिमां
 देवतां परि वेवेष्मीत्येनं परि वेविष्यात् ॥१३॥

ये । दिवि । पुण्याः । लोकाः । तान् । एव । तेन । अर्ब । रुद्धे ॥ ६ ॥
 तत् । यस्य । एवम् । विद्वान् । प्रात्यः । चतुर्थीम् । रात्रिम् । अर्तिधिः । गृहे । वसति ॥
 ये । पुण्यानाम् । पुण्याः । लोकाः । तान् । एव । तेन । अर्ब । रुद्धे ॥ ८ ॥
 तत् । यस्य । एवम् । विद्वान् । प्रात्यः । अपरिमिताः । रात्रीः । अर्तिधिः । गृहे । वसति ॥
 ये । एव । अपरिमिताः । पुण्याः । लोकाः । तान् । एव । तेन । अर्ब । रुद्धे ॥ १० ॥
 अथ । यस्य । अप्रात्यः । प्रात्यश्ववः । नामविभ्रती । अर्तिधिः । गृहान् । आगच्छेत् ॥
 कर्षेत् । एनम् । न । च । एनम् । कर्षेत् ॥ १२ ॥
 अस्यै । देवतायै । उदकम् । याचामि । इमाम् । देवताम् । वासये । इमाम् । इमाम् ।
 देवताम् । परि । वेवेष्मि । इति । एनम् । परि । वेविष्यात् ॥ १३ ॥

XV.13.6 Secures thereby all the auspicious places that are in the sky

XV.13.7 So he, at whose home such a knowledgeable vow-observing sage stays for the fourth night as a guest.

XV.13.8 Secures thereby all the places that are auspicious of the auspicious.

XV.13.9 So he, at whose home such a knowledgeable vow-observing sage stays for indefinite nights as a guest.

XV.13.10 Secures thereby all the indefinite auspicious places whatsoever.

XV.13.11 Now, he, to whose homes a non-vrātya (un-vow-observing) posting himself as a Vrātya, bearing only the name (o Vrātya), comes as a guest.

XV.13.12 Should he drag him? He may not drag him.

XV.13.13 I call for water for this deity; I accommodate this deity; serve food to this deity: (saying thus) let him serve food,

तस्यमिवास्तु तद्देवतायां हुतं भवति य एवं वेद ॥१४॥

तस्याम् । एव । अस्त्य । तत् । देवतायाम् । हुतम् । भवति । यः । एवम् । वेदं ॥१४॥

[१४] ऋग्वेदः अथर्वः

(१-२४) ऋग्वेदः अथर्वः (१) प्रथमर्चस्त्रिपदानुष्टुप्, (२, ४, ६, ८, १०, २०, २२, २४) द्वितीयाऋग्वेदी-
यष्टपदीदशमीविंशतीद्विंशतीवतुर्दिशानां द्विपदानुष्टुप् गायत्री, (३, ५) तृतीयाऋग्वेदीयः पुर उष्णिक्, (५) पञ्चम्याऋग्वेदी-
(७) सप्तम्याऋग्वेदीयः एकदश्याऋग्वेदीयः स्वराष्ट्रायमी, (१२, १४, १६, १८) दशम्याऋग्वेदीयः द्विपदानुष्टुप् गायत्री, (१२, १५) त्रयोदश्याऋग्वेदीयः [(१७) सप्तदश्याऋग्वेदीयः] मात्री पङ्क्तिः, (१९) एकोनविंश्याऋग्वेदीयः
भुविष्टुप् गायत्री, (२१) ऋग्वेदीयः प्राजापत्याऋग्वेदीयः [(२३) त्रयोविंश्याऋग्वेदीयः निष्टुप् पङ्क्तिः] उन्दांसि ॥

स यत्प्राचीं दिशमनु व्यचलन्मार्तं शर्षो भूत्वानुव्यचिलन्मनोऽदं कृत्वा ॥१॥

मनसाऽदेनाऽनमति य एवं वेद ॥२॥ (१)

स यदक्षिणां दिशमनु व्यचलन्दिन्द्रो भूत्वानुव्यचिलद्वलमन्नादं कृत्वा ॥३॥

वल्लेनाऽदेनाऽनमति य एवं वेद ॥४॥ (१)

स यत्प्रतीचीं दिशमनु व्यचलद्वरणो राजा भूत्वानुव्यचिलदुषोऽदीः कृत्वा ॥५॥

अद्विरिन्नादीभिरनमति य एवं वेद ॥६॥ (१)

सः । यत् । प्राचीम् । दिशम् । अनु । विऽअचलत् । मार्तम् । शर्षः । भूत्वा ।

अनुऽव्यचलत् । मनः । अन्नऽअदम् । कृत्वा ॥ १ ॥

मनसा । अन्नऽअदेनम् । अन्नम् । अत्ति । यः । एवम् । वेदं ॥ २ ॥

सः । यत् । दक्षिणाम् । दिशम् । अनु । विऽअचलत् । इन्द्रः । भूत्वा । अनुऽव्यचलत् ।

वल्लम् । अन्नऽअदम् । कृत्वा ॥ ३ ॥

वल्लेन । अन्नऽअदेनम् । अन्नम् । अत्ति । यः । एवम् । वेदं ॥ ४ ॥

सः । यत् । प्रतीचीम् । दिशम् । अनु । विऽअचलत् । वरुणः । राजा । भूत्वा ।

अनुऽव्यचलत् । अपः । अन्नऽअदीः । कृत्वा ॥ ५ ॥

भूत्वाभिः । अन्नऽअदीभिः । अन्नम् । अत्ति । यः । एवम् । वेदं ॥ ६ ॥

XV.13.14 To that very duty that becomes duty offered, whose know it thus.

PARYĀYA - XIV

Vrātyāḥ

XV.14.1 When he follows the course towards the eastern quarter, he follows it becoming the powerful cloud-bearing wind and making the mind enjoyer of food.

XV.14.2 With the mind as enjoyer of food, he enjoys food, whose knows it thus.

XV.14.3 When he follows the course towards the southern quarter, he follows it becoming the rain-cloud (Indra) and making the strength enjoyer of food.

XV.14.4 With the strength as enjoyer of food he enjoys food, whose knows it thus.

XV.14.5 When he follows the course to the western quarter, he follows it becoming the glittering ocean (Varuṇa) and making the waters enjoyers of food.

XV.14.6 With waters as enjoyers of food, he enjoys food, whose knows it thus.

स यदुदीचीं दिशमनु व्यचलत्सोमो राजा भूत्वानुव्यचलत् ॥७॥
 सप्तर्षिभिर्हुत आहुतिमन्नादीं कृत्वा ॥८॥ (५)
 आहुत्यान्नाद्यान्नमत्ति य एवं वेदे ॥८॥ (५)
 स यद्व्यां दिशमनु व्यचलद्विष्णुर्भूत्वानुव्यचलद्विराजमन्नादीं कृत्वा ॥९॥
 विराजन्नाद्यान्नमत्ति य एवं वेदे ॥९॥ (५)
 स यत्पशूननु व्यचलद्ब्रह्मो भूत्वानुव्यचलदोषधीरन्नादीः कृत्वा ॥११॥
 ओषधीभिरन्नादीभिरन्नमत्ति य एवं वेदे ॥१२॥ (५)
 स यत्पितृननु व्यचलद्यमो राजा भूत्वानुव्यचलत्स्वधाकारमन्नादं कृत्वा ॥१३॥

सः । यत् । उदीचीम् । दिशम् । अनु । विऽअचलत् । सोमः । राजा । भूत्वा । अनुऽव्य-
 चलत् । सप्तर्षिऽभिः । हुते । आऽहुतिम् । अन्नऽअदीम् । कृत्वा ॥ ७ ॥
 आऽहुत्या । अन्नऽअद्या । अन्नम् । अत्ति । यः । एवम् । वेदे ॥ ८ ॥
 सः । यत् । ध्रुवाम् । दिशम् । अनु । विऽअचलत् । विष्णुः । भूत्वा । अनुऽव्यचलत् ।
 विऽराजम् । अन्नऽअदीम् । कृत्वा ॥ ९ ॥
 विऽराजा । अन्नऽअद्या । अन्नम् । अत्ति । यः । एवम् । वेदे ॥ १० ॥
 सः । यत् । पशून् । अनु । विऽअचलत् । रुद्रः । भूत्वा । अनुऽव्यचलत् । ओषधीः ।
 अन्नऽअदीः । कृत्वा ॥ ११ ॥
 ओषधीभिः । अन्नऽअदीभिः । अन्नम् । अत्ति । यः । एवम् । वेदे ॥ १२ ॥
 सः । यत् । पितॄन् । अनु । विऽअचलत् । यमः । राजा । भूत्वा । अनुऽव्यचलत् ।
 स्वधाऽकारम् । अन्नऽअदम् । कृत्वा ॥ १३ ॥

- XV.14.7** When he follows the course to the northern quarter, he follows it becoming the shining Soma (cure-plant) offered by the seven-seers and making the offering enjoying of food
- XV.14.8** With the offering as enjoyer of food, he enjoys food, whose knows it thus.
- XV.14.9** When he follows the course to the nadir quarter, he follows it becoming the sacrifice (Viṣṇu) and making Viṣṇu (cow) enjoyer of food.
- XV.14.10** With Viṣṇu (cow) as enjoyer of food, he enjoys food, whose knows it thus.
- XV.14.11** When he follows the animals, he follows them becoming the vital breath (Rudra), and making the herbs enjoyers of food.
- XV.14.12** With herbs as enjoyers of food, he enjoys food, whose knows it thus.
- XV.14.13** When he follows the elders, he follows them becoming the Controller Lord (Yama) and making the utterance of svadhā enjoyer of food.

स्वधाकारेणाज्ञादेनाज्ञमत्ति य एवं वेद	॥१४॥ (१)
स यन्मनुष्याश्ननु व्यचलद्भूमिर्भूत्वानुव्यचिलत्स्वाहाकारमज्ञादं कृत्वा	॥१५॥
स्वाहाकारेणाज्ञादेनाज्ञमत्ति य एवं वेद	॥१६॥ (२)
स यदुर्ध्वा दिशमनु व्यचलद्बृहस्पतिर्भूत्वानुव्यचिलत्पद्भारमज्ञादं कृत्वा	॥१७॥
वृषट्कारेणाज्ञादेनाज्ञमत्ति य एवं वेद	॥१८॥ (३)
स यदेवाननु व्यचलदीशानो भूत्वानुव्यचिलन्मनुष्यमज्ञादं कृत्वा	॥१९॥
मनुष्यनाज्ञादेनाज्ञमत्ति य एवं वेद	॥२०॥ (४)

स्वधाऽकारेण । अन्नऽअदेन । अज्ञम् । अत्ति । यः । एवम् । वेद ॥ १४ ॥

सः । यत् । मनुष्यान्ति । अतु । विऽअचलत् । अग्निः । भूत्वा । अनुऽव्यचिलत् । स्वाहाऽकारम् । अन्नऽअदम् । कृत्वा ॥ १५ ॥

स्वाहाऽकारेण । अन्नऽअदेन । अज्ञम् । अत्ति । यः । एवम् । वेद ॥ १६ ॥

स । यत् । ऊर्ध्वाम् । दिशम् । अतु । विऽअचलत् । बृहस्पतिः । भूत्वा । अनुऽव्यचिलत् । वृषट्कारम् । अन्नऽअदम् । कृत्वा ॥ १७ ॥

वृषट्कारेण । अन्नऽअदेन । अज्ञम् । अत्ति । यः । एवम् । वेद ॥ १८ ॥

सः । यत् । देवान् । अतु । विऽअचलत् । ईशानः । भूत्वा । अनुऽव्यचिलत् । मनुष्यम् । अन्नऽअदम् । कृत्वा ॥ १९ ॥

मनुष्यना । अन्नऽअदेन । अज्ञम् । अत्ति । यः । एवम् । वेद ॥ २० ॥

XV.14.14 With the utterance of svadhā as enjoyer of food, he enjoys food, whoso knows it thus.

XV.14.15 When he follows men, he follows them becoming the adorable leader and making the utterance of svāhā enjoyer of food.

XV.14.16 With the utterance of svāhā as enjoyer of food, he enjoys food, whoso knows it thus.

XV.14.17 When he follows the course to the zenith quarter, he follows it becoming the Lord of knowledge and making the utterance of Vāṣaṭ enjoyer of food.

XV.14.18 With the utterance of Vāṣaṭ as enjoyer of food, he enjoys food, whoso knows it thus.

XV.14.19 When he follows the enlightened ones, he follows them becoming the master (Īśāna) and making the fervour enjoyer of food.

XV.14.20 With the fervour as enjoyer of food, he enjoys food, whoso know it thus.

स यत्प्रजा अनु व्यचलत्प्रजापतिर्भुत्वानुव्यचलत्प्राणमन्नादं कृत्वा ॥२१॥
 प्राणेनान्नादेनान्नमत्ति य एवं वेद ॥२२॥ (११)
 स यत्सर्वानन्तर्देशाननु व्यचलत्परमेष्ठी भुत्वानुव्यचलत्ब्रह्मान्नादं कृत्वा ॥२३॥
 ब्रह्मणान्नादेनान्नमत्ति य एवं वेद ॥२४॥ (१२)

सः । यत् । प्रजाः । अनु । विऽअचलत् । प्रजाऽपतिः । भुत्वा । अनुऽव्यचलत् ।
 प्राणम् । अन्नऽअदम् । कृत्वा ॥ २१ ॥

प्राणेन । अन्नऽअदेन । अन्नम् । अत्ति । यः । एवम् । वेद ॥ २२ ॥

सः । यत् । सर्वान् । अन्तऽदेशान् । अनु । विऽअचलत् । परमेऽस्थी । भुत्वा ।
 अनुऽव्यचलत् । ब्रह्म । अन्नऽअदम् । कृत्वा ॥ २३ ॥

ब्रह्मणा । अन्नऽअदेन । अन्नम् । अत्ति । यः । एवम् । वेद ॥ २४ ॥

[१५] पञ्चमः सर्गः

(१-५) नवर्षस्यास्य सर्वायस्य (१) प्रथमर्षः (द्वितीयादिषु 'तस्य मात्स्यस्य' इत्यस्य च) द्वितीयः, (२) द्वितीयाया आसुरी
 बृहती, (३) तृतीयायाऽऽजापत्यानुष्टुप्, (४, ५, ६) चतुर्थीतत्तम्यहमीनां धुक्विवायास्यानुष्टुप्,
 (५-६) पञ्चमीषष्ठयोर्द्विषः साहो बृहती, (७) नवम्याश्च विपद्वाचनी छन्दसि ॥

तस्य वात्यस्य ॥१॥

सुप्त प्राणाः सुप्तापानाः सुप्त व्यानाः ॥२॥

तस्य वात्यस्य । योऽस्य प्रथमः प्राण ऊर्ध्वो नाम्नायं सो अग्निः ॥३॥

तस्य । वात्यस्य ॥ १ ॥

सुप्त । प्राणाः । सुप्त । अपानाः । सुप्त । विऽआनाः ॥ २ ॥

तस्य । वात्यस्य । यः । अस्य । प्रथमः । प्राणः । ऊर्ध्वः । नाम्नायं । सो । अग्निः ॥ ३ ॥

- XV.14.21** When he follows the creatures, he follows them becoming the Lord of the creatures and the vital breath enjoyer of food.
- XV.14.22** With vital breath as enjoyer of food, he enjoys food, who knows it thus
- XV.14.23** When he follows the course of all the intermediate quarters, he follows it becoming the Lord dwelling in the highest abode and making the knowledge enjoyer of food.
- XV.14.24** With the knowledge as enjoyer of food, he enjoys food, whoso knows it thus.

PARYAYA - XV

Vrātyāḥ

- XV.15.1** Of that Vrātya (the supreme being) -
- XV.15.2** seven are in-breaths, seven out-breaths, (and) seven diffused breaths.
- XV.15.3** Of that Vrātya; what is his first in-breath, called ūrdhva (upward), that is this fire.

तस्य ब्राह्मस्य । योऽस्य द्वितीयः प्राणः प्रौढो नामासी स आदित्यः ॥४॥
 तस्य ब्राह्मस्य । योऽस्य तृतीयः प्राणोऽभ्युद्भि नामासी स चन्द्रमाः ॥५॥
 तस्य ब्राह्मस्य । योऽस्य चतुर्थः प्राणो विभूर्नामायं स पर्वमानः ॥६॥
 तस्य ब्राह्मस्य । योऽस्य पञ्चमः प्राणो योनिर्नाम ता इमा आपः ॥७॥
 तस्य ब्राह्मस्य । योऽस्य षष्ठः प्राणः प्रियो नाम त इमे पशवः ॥८॥
 तस्य ब्राह्मस्य । योऽस्य सप्तमः प्राणोपरिमितो नाम ता इमा प्रजाः ॥९॥

तस्य । ब्राह्मस्य । यः । अस्य । द्वितीयः । प्राणः । प्रऽऊढः । नाम । असी । सः । आदित्यः ॥४॥
 तस्य । ब्राह्मस्य । यः । अस्य । तृतीयः । प्राणः । अभिऽऊढः । नाम । असी । सः । चन्द्रमाः ॥
 तस्य । ब्राह्मस्य । यः । अस्य । चतुर्थः । प्राणः । विऽभूः । नाम । अवम् । सः । पर्वमानः ॥६॥
 तस्य । ब्राह्मस्य । यः । अस्य । पञ्चमः । प्राणः । योनिः । नाम । ताः । इमाः । आपः ॥ ७ ॥
 तस्य । ब्राह्मस्य । यः । अस्य । षष्ठः । प्राणः । प्रियः । नाम । त । इमे । पशवः ॥८॥
 तस्य । ब्राह्मस्य । यः । अस्य । सप्तमः । प्राणः । अपरिऽमितः । नाम । ताः । इमाः । प्रऽजाः ॥९॥

[१६] जोबनः पर्यायः

(१-७) सप्तमस्तस्य पर्यायस्य (१, १) षष्ठ्यातृतीययोर्ज्ञेयोः साम्युष्णिक् (सर्वास्तु 'तस्य ब्राह्मस्य' इत्यस्य द्वेष्टी पङ्क्तिः),
 (१, ४-५) द्वितीयाचतुर्थीपञ्चमीनां शाखापत्योष्णिक्, (१) षष्ठ्या याजुषी षिट्, (७) सप्तम्याथातुषी यापरी छन्दोऽपि ॥

तस्य ब्राह्मस्य । योऽस्य प्रथमोऽपानः सा पौर्णमासी ॥१॥

तस्य । ब्राह्मस्य । यः । अस्य । प्रथमः । अपानः । सा । पौर्णमासी ॥ १ ॥

XV.15.4 Of that Vratya, what is his second in-breath, called praṇḍha (nature), that is sun yonder

XV.15.5 Of that Vratya; what is his third in-breath, called Abhūdha (concluded), that is the moon yonder.

XV.15.6 Of that Vratya, what is his fourth in-breath, called Vibhūh (pervading), that is the purifying wind (or Soma)

XV.15.7 Of that Vratya: what is his fifth in-breath, called Yoni (the womb), that are these waters

XV.15.8 Of that Vratya, what is his sixth in-breath, called priya (beloved), that are these animals.

XV.15.9 Of that Vratya: what is his seventh in-breath, called Aparimita (limitless), that are these creatures

PARYĀYA - XVI

Vrātyāḥ

XV.16.1 Of that Vratya: what is his first out-breath, that is the night of full moon.

- XV.16.2** Of that Vrātya; what is his second out-breath, that is the eighth-night of the moon's quarter (āṣṭaka).
- XV.16.3** Of that Vrātya; what is his third out-breath, that is the night of new-moon.
- XV.16.4** Of that Vrātya; what is his fourth out-breath, that is faith.
- XV.16.5** Of that Vrātya; what is his fifth out-breath, that is Consecration.
- XV.16.6** Of that Vrātya; what is his sixth out-breath, that is sacrifice
- XV.16.7** Of that Vrātya; what is his seventh out-breath, that are these sacrificial gifts.

PARYĀYA - XVII

Vrātyaḥ

- XV.17.1** Of the Vrātya; what is his first diffused breath (Vyāna), that is this earth.
- XV.17.2** Of that Vrātya; what is his second diffused breath, that is the midspace.

तस्य ब्राह्मस्य । योऽस्य तृतीयो व्यानः सा यौः ॥३॥

तस्य ब्राह्मस्य । योऽस्य चतुर्थो व्यानस्तानि नक्षत्राणि ॥४॥

तस्य ब्राह्मस्य । योऽस्य पञ्चमो व्यानस्त ऋतवः ॥५॥

तस्य ब्राह्मस्य । योऽस्य षष्ठो व्यानस्त आर्तिवाः ॥६॥

तस्य ब्राह्मस्य । योऽस्य सप्तमो व्यानः स सैवत्सुरः ॥७॥

तस्य ब्राह्मस्य । समानमर्थं परि यन्ति देवाः सैवत्सुरं वा एतदृतवोऽनुपरियन्ति ब्राह्मं च ॥८॥

तस्य ब्राह्मस्य । यद्वा द्वित्यमभिसंविशन्त्यमावास्यां चैव तत्पौर्णमासीं च ॥९॥

तस्य । ब्राह्मस्य । यः । अस्य । तृतीयः । विऽआनः । सा । यौः ॥ ३ ॥

तस्य । ब्राह्मस्य । यः । अस्य । चतुर्थः । विऽआनः । तानि । नक्षत्राणि ॥ ४ ॥

तस्य । ब्राह्मस्य । यः । अस्य । पञ्चमः । विऽआनः । ते । ऋतवः ॥ ५ ॥

तस्य । ब्राह्मस्य । यः । अस्य । षष्ठः । विऽआनः । ते । आर्तिवाः ॥ ६ ॥

तस्य । ब्राह्मस्य । यः । अस्य । सप्तमः । विऽआनः । सः । समऽवत्सुरः ॥ ७ ॥

तस्य । ब्राह्मस्य । समानम् । अर्थम् । परि । यन्ति । देवाः । समऽवत्सुरम् । वै । एतत् ।
ऋतवः । अनुऽपरियन्ति । ब्राह्मम् । च ॥ ८ ॥

तस्य । ब्राह्मस्य । यत् । आदित्यम् । अभिऽसंविशन्ति । अमाऽवास्याम् । च । एव । तत् ।
पौर्णऽमासीम् । च ॥ ९ ॥

- XV.17.3** Of that Vṛātya; what is his third diffused breath, that is the sky yonder.
- XV.17.4** Of that Vṛātya; what is his fourth diffused breath, that are those constellations.
- XV.17.5** Of that Vṛātya; what is his fifth diffused breath, that are those seasons.
- XV.17.6** Of that Vṛātya; what is his sixth diffused breath, that are those groups of seasons.
- XV.17.7** Of that Vṛātya; what is his seventh diffused breath, that is the year.
- XV.17.8** Of that Vṛātya; the enlightened ones go around him with one and the same purpose, just as the seasons go around following the year as well as the Vṛātya.
- XV.17.9** Of that Vṛātya; as they enter into the sun on the new-moon's night, so that do on the full moon's night as well.

तस्य ब्रातृस्य । एकं तदेपाममृतत्वमित्याहुतिरेव ॥१०॥

तस्य । ब्रातृस्य । एकम् । तत् । एपाम् । अमृतत्वम् । इति । आहुतिः । एव ॥ १० ॥

[१८] अहोरात्रे पर्याया

(१-५) यजुषस्यास्य पर्यायस्य (१) ययमर्चो देवी यज्ञिः, (२-३) द्वितीयाकृतीययोरासी बृहती,

(४) यजुष्या भाष्यनुवृत्, (५) यजुष्याथ साम्युष्णिग् इन्द्रांसि ॥

तस्य ब्रातृस्य ॥१॥

यदस्य दक्षिणमक्ष्यसौ स आद्रित्यो यदस्य सव्यमक्ष्यसौ स चन्द्रमाः ॥२॥

योऽस्य दक्षिणः कर्णोयं सो अग्निर्योऽस्य सव्यः कर्णोयं स पर्वमानः ॥३॥

अहोरात्रे नासिके दितिश्चादितिश्च शीर्षकपाले सवत्सरः शिरः ॥४॥

अहो प्रत्यङ् ब्रातृस्य । ब्रातृस्य । ब्रातृस्य ॥५॥

तस्य । ब्रातृस्य ॥ १ ॥

यत् । अस्य । दक्षिणम् । अक्षि । असौ । सः । आद्रित्यः । यत् । अस्य । सव्यम् । अक्षि ।
असौ । सः । चन्द्रमाः ॥ २ ॥

यः । अस्य । दक्षिणः । कर्णः । अयम् । सः । अग्निः । यः । अस्य । सव्यः । कर्णः ।
अयम् । सः । पर्वमानः ॥ ३ ॥

अहोरात्रे इति । नासिके इति । दितिः । च । आदितिः । च । शीर्षकपाले इति शीर्षक-
पाले । सवत्सरः । शिरः ॥ ४ ॥

अहो । प्रत्यङ् । ब्रातृस्य । ब्रातृस्य । ब्रातृस्य ॥ ५ ॥

॥ इति यजुषां काण्डम् ॥

[यजुषाकाण्डे पर्यायाः १८, सूक्ता १२०]

— १८ —

XV.17.10 Of that Vṛātya; that immortality of theirs is one; therefore is the offering.

PARYĀYA - XVIII

Vṛātyaḥ

XV.18.1 Of that Vṛātya (the wandering saint);

XV.18.2 What is his right eye, that is the sun; what is his left eye, that is the moon.

XV.18.3 What is his right ear, that is this fire; what is his left ear, that is this purifying wind (or the Soma).

XV 18.4 Day and night are his two nostrils; the finitude (diti) and infinity (aditi) are his two halves of his skull; the year is his head.

XV.18.5 During the day the Vṛātya forces the west. during night, the east. Homage be to the Vṛātya.

Here ends Kāṇḍa XV

Hymns 18, Verses 220
